

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

V. BRÜCKER
MIT LIVS VEJ
BARNDOM OG UNGDOM

V. BRÜCKER

MIT LIVS VEJ

BARNDOM OG UNGDOM

P. HAASE & SØNS BOGHANDEL
KØBENHAVN 1925

I N D H O L D

Træk af slægtens liv:	Side
A. Fjernere Led .	7
B. Nærmere Led. ..	11
København og Nakskov	35
Studietid I.. ..	99
Religiøst	126
Brydninger	144
Studietid II	175
Navneliste	243
Ættetavler	249

---

*Hvis dette skrift skulde finde gunstig
modtagelse, vil der om et årstid udkomme
nok et bind.*

V. BRÜCKER.

TRÆK AF SLÆGTENS HISTORIE

A. FJÆRNERE LED

CA. 1550 døde **Claude Rouger Cachedenier**, der var herre til godserne Vassimont og Nicey i Lothringen. Han skal for øvrigt være født i Spanien og slægten have sin oprindelse dær. Han var gift med **Barbe de Saint Mihiel**. De, som bar disse to velklingende navne, var mine tip⁷-oldeforældre. Normalt har et menneske 512 tip⁷-oldefædre og lige så mange -mødre, og selv om jeg, på grund af, at min farfar og morfar var brødre, må nøjes med 384, er det dog en anselig portion, og det er lidt magert kun at have rede på den ene af dem. Godserne overtoges af en søn *Francois* min tip⁶-oldefar, men hans søn *Daniel* min tip⁵-oldefar besad kun Nicey. Og så er det forbi med godserne, ti sønnen *Frederik* min tip⁴-oldefar blev domherre, skolestikus og geheimeråd hos prinsesse Anna Sophie af Pfalz. Denne ærværdige mand der døde 1675, er skyld i at jeg har denne smule rede paa slægten, for der blev holdt en ligtale over ham, og den er trykt og deraf stamtavlen udledt. I sit ægteskab med *Anna Helena v. Bünau* havde domherren en søn *Daniel Heinrich*, som blev kammerjunker hos en hertuginde af Sachsen og min tip³-oldefar.

Men med hans søn min tip³-oldefar holder slægten sit indtog i Danmark. Denne søn hed **Falck Daniel**, gik i dansk tjeneste 1707 og ændrede sit navn til **Castonier**, som bedre kunde udtales af danske tunger.

En bror af ham gik også i dansk tjeneste og antog samme navn. Og han blev kommandant i Fredericia og generaløjtnant i infanteriet. Men mere almindelig kendt

blev hans søn Frederik Julius, der var opnævnt efter Fr. 5te og Juliane Marie. Han blev netop det samme som faderen, men han får tillige særlig ros for sin dygtighed som soldat og for at være en hædersmand helt igennem. Det hedder at han skyede aldrig at tage ansvar, og frygtede ikke for at lade sandheden komme frem til de højeste steder. Og dette skete, da han var dygtig hidsig, ikke i de mest afvejede ord. Dærfør tilskrev Fr. 6te da også af og til kollegiet, at der skulde tildeles Castonier »en vel fortjent belæring for upassende skrivemåde.« Men kongen kunde alligevel godt lide ham og beviste ham den tillid, da han i 1834 blev generalløjtnant, at lade ham beholde chefsposten for fynske regiment, for at prins Frederik, senere Fr. 7de, der gjordes til kommandør for samme regiment, således kunde være Castonier underlagt og nyde godt af alle hans menneskelige og militære dyder.

Falck Daniel Castoniers søn *Carl Frederik*, der fødtes 1731 og døde 1787, opnåede paa sin militære bane oberstløjtnants rang, og han blev min tipoldefar. Hans søn **Falck Daniel Christian Castonier** født 1765 og død 1823, oberst i den vestindiske hær, blev min *oldefar*.

En anden af mine 48 tip⁴oldefædre var **Falck Adolph v. Uslar** fra Brunsvig. Hans datter *Sophie Gertrude* ægtede *Daniel Heinrich Cachedenier* og blev min tip⁸oldemor.

En tredje var **Wulf Caspar v. Lüttichau**, af buset Kmehlen i Sachsen. Hans søn min tip⁸oldefar var *Hans Helmut v. Lüttichau*, der bortførte *Cathrine de Lezennes de Pigel* fra et kloster i Flandern og giftede sig med hende. Han kommanderede et tysk dragonregiment i slaget ved Malplaquet (1709), hvor de forenede østerrigere og englændere sejrede over franskmændene. Han blev såret og taget til fange men blev behandlet med største hensynsfuldhed på grund af sin ridderlige tapperhed. Han deltog også i mange andre kampe både før og efter og steg imid-

lertid stadig paa den militære rangstige, indtil han i 1731 blev generalløjtnant. Da gik han af og overtog inspektionen over rytteriet i Jylland men døde i Fredericia næste år.

I ægteskabet med Cathrine havde han en søn som oprettede stamhuset Tjele. En datter *Eva Marie* blev gift med Falck Daniel Castonier og saaledes min tip²oldemor.

Af mine 192 tip⁰oldefædre kender jeg foruden *Francois* til Vassimont og Nicey kun **Jens Christensen Hegelund**, der var borgmester i Ribe. Han havde en søn *Peder Jensen Hegelund*, der 1595 blev biskop i Ribe og døde som sådan 1614. Denne min tip⁰oldefar skrev forskelligt både på dansk og latin, og han roses for at have behandlet det danske sprog med en for den tid ualmindelig færdighed. Således er hans skuespil »Susanna« rigt forsynet med kærnefulde vendinger i ordsprogets form. Selve skuespillet er dog kun en bearbejdelse af et latinsk skuespil. Biskoppen var 3 gange gift, havde børn med hver af koneerne, i alt 17.

Et af disse børn *Anders Pedersen Hegelund* blev præst i Stege og er min tip⁴oldefar. Fra ham går linjen så gennem magister *Peder Hegelund*, der døde som præst ved Frelsers kirke paa Kristianshavn, og farver ved den kgl. uld-manufaktur *Andreas Hegelund*, som blev gift med *Lisbeth Sophie Mortensdatter*, til pigen der fødtes i dette ægteskab og fik navnet *Christine Hegelund*. Hun blev min tip⁰oldemor.

Af mine 24 tip⁰oldefædre har jeg nu anført tre: kammerjunker *Daniel Heinrich Cachedenier*, magister *Peder Hegelund* og *Hans Helmuth v. Lüttichau*. En fjerde er **Thomas Brandt**. Men bortset fra, at der går sagn om at han skal stamme fra Husum, kender jeg intet om ham, end ikke hans stilling. Hans søn *Joachim Brandt* er skrædder, f. 1708 og død 1786. Han blev gift med *Ane Marie*, og disse to er mine tip⁰oldeforældre. De fik en søn *Johannes Brandt*, der

som arbejdsmand giftede sig 1766 med *Christine Hegelund* og blev min tipoldefar. Så blev han 1769 skoleholder og senere klokker ved Vor Frelzers kirke på Kristianshavn. Christine havde en broder, der var præst i Damsholt på Møen, og da klokkeren, der havde begravet Christine og giftet sig igen, en sommer følte sig svag, tog han til Damsholt for at komme sig men døde dær 1800.

I hvert ægteskab havde klokkeren 5 børn, men Christines ældste **Andreas Joachim Brandt** blev min *oldefar*.

Om de 3 tip-tipoldefædre, jeg har nævnt: *Falck Daniel Castonier*, skrædder *Joachim Brandt* og farver *Andreas Hegelund* har jeg ikke kunnet fortælle videre. Det samme gælder om den fjerde **oberstløjtnant v. Suckov**, om hvem jeg ikke véd andet, end at han var far til *Charlotte Cornelia Eleonora*, der blev gift med oberstløjtnant *Carl Frederik Castonier* og ved ham min tipoldemor. Og ligeledes gælder det om overauditor **Ulrik Adolf Meley**, der vist nok havde sin gærning i Rendsborg og døde 1762. I Rendsborg fødtes i al fald 6. febr. 1751 hans søn min tipoldefar *Frederik Christian v. Meley*, der blev toldbetjent på St. Croix.

Til toldvæsenet på St. Croix er også knyttet en anden af mine 6 tipoldefædre: toldforvalteren i Frederikssted **Henrik Jacob Fibiger** (død 1777), der i ægteskab med *Anne Marthesdatter* fik en datter **Maren**. Hun blev født paa St. Croix 6. juni 1774 og blev 1793 gift med oberst *Falck Daniel Christian Castonier* og ved ham min *oldemor*.

B. NÆRMERE LED

FREDERIK CHRISTIAN v. MELEY

Denne min tipoldefar blev landkadet 1762, derefter løjtnant, men 1769 udtrådte han af hæren for at rejse til Vestindien. Han blev underbetjent og kontrollør ved toldvæsenet i Kristianssted. Ægtede en kvinde *Anna Elisabeth*, hvis efternavn ikke er bevaret. I ægteskabet fødtes en datter, der kaldtes *Adriana Maria v. d. Meley*, som blev min *oldemor*.

Meley har åbenbart været en meget selvhævdende, stridbar og myndig mand.

Overopsyn med toldvæsenet havde på den tid generalauditøren for alle øerne *Eigtved*. Denne havde dels ved at luske og smigre for regeringen, dels ved at udvise den største hensynsløshed opnået for en tid at kunne gøre omtrent hvad han vilde, og han brugte også sin stilling og magt til ivrigt at mele sin egen kage.

Der blev bittert fjendskab mellem ham og Meley. I 1787 blev Meley angivet for at have modtaget stikpenge af to borgere i Kristianssted, så han skulde lukke øjnene for deres smugleri. Det synes dog som Meley har formået helt at frigøre sig for denne sigtelse, ti han forblev i sin stilling.

Men noget senere rejste *Eigtved* sag imod ham for at forsømme sine kontrollørpligter. Regeringen vilde flytte Meley til Frederikssted, men han bestred lovligheden deraf, og da regeringen ikke vilde give ham medhold, begærede han sin afsked fra toldvæsenet. Sagen blev så indanket for regeringen i København. Samtidig med denne retssag

blev Meleys økonomiske forhold så slette så han måtte gå konkurs.

Det oplyses i retssagen, at Meley under sammenstødene med Eigtved har »skreget og bandet.« I sit forsvar siger M.: »det er en vane jeg haver fået i den tid jeg var på det kgl. landkadetakademi, hvor jeg stadig blev tilholdt at tale meget højt. Muligen haver jeg og bandet for at retfærdiggøre min sag.«

Det lykkedes ikke Eigtved at træde sin stridbare underbetjent ned. Derfor kunde han mere end nogen takke *Jens Friedenreich Hage*. Denne var endnu en ret ung mand men blev øernes største købmand og nød en overordentlig anseelse. Han var farbror til de to bekendte politikere *Alfred og Hother Hage*.

Han tog afgjort Meleys parti i anklagen for bestikkelse og fór så stærkt frem mod Eigtved, at han blev dømt til at gøre ham en undskyldning for fornærmelser og give en lille mulkt. Det hindrede dog ikke Hage i under den senere sag, sammen med toldforvalteren at tage kampen op mod den almægtige generalavditør. Og det lykkedes at skaffe Meley fuld æresoprejsning, mens Eigtved blev afsløret og mistede sin stilling.

Også på anden måde tog Hage sig af Meley. I den tid da Meley var under konkurs, vilde Hage med familie gøre en tur til København, og han tog da Adriana Marie Meley med. Det var om sommeren 1791 de drog af. Næste efterår vendte de tilbage med et skib »The snow«. Herom skal siden fortælles mere.

Meley vilde gerne ud af toldvæsenet men gjorde for-gæves forsøg derpå. Men i 1798 fik han lov til for sit helbreds skyld at gøre en rejse til hjemlandet. Og han nyttede lejligheden til at forelægge et forslag til en ordning af landmålings- og bygningsinspektion på øerne, og følgen blev at han kunde vende tilbage til Vestindien som landmåler (»Ober-konduktør«) og Ober-bygningsinspektør. Og

han kom til at stå for mange bygningsarbejder på alle tre øer. Gagen var dog ikke stor, og naturligvis ønskede den myndige og ærgærrige mand at leve temmelig stands-mæssigt. Det lykkedes ham fremdeles under krigen med englænderne at avancere fra løjtnant til kaptajn og tilsidst major. Men hans økonomiske forhold var og blev elendige. Da »major og landmåler« v. Meley døde 1814, erklæredes dødsboet fallit med et underskud paa godt 5000 rd. Man ser, at han har pantsat Sylvia en gammel negerinde for 35 rd., Rosanna for 355, Harriet med barn Susanna for 735 og barnet Christian for 450 rd.

At der trods alle fejl har været noget menneskelig værdifuldt ved Meley synes bestemt at indlyse af Hages forhold til ham. Han har dels set, at Eigtved har udæsket Meley stærkt, så Meley med sit hæftige sind let måtte forløbe sig. Men han har også tidligt gennemskuet Eigtveds træskhed, og skønnet at Meley var en ærlig mand og i alt væsentligt havde retten paa sin side. Hages retfærdighedsfølelse og noble tænke måde har drevet ham til at stille sig paa den fattige underbetjænts side, men han har tillige omfattet ham med sympati.

Dette fremgår af det bestandig fortsatte forhold mellem Hages og Meleys. Da Adriana Maria blev gift, var Hage brudgommens forlover. I 1801 stod hun fadder til en datterdatter af Hage. Ja selv da Hage 1804 for bestandig forlod Vestindien, rejste til København og købte det palæ (Ny Kongensgade 1) som stundom endnu kaldes den Hage'ske gård, bevarede forbindelsen mellem de to familjer.

PEITER BRÜCKER

I Nykøbing p. F. døde 1757 en skrædder, hvis navn forekommer i mange redaktioner. Det skrives nemlig i kirkebøger og andre officielle dokumenter Peiter Brücker, Peter Brøcker, Peiter Brøcker, Peder Brycker og endelig Peter Brygger. Men denne mand var min tipoldefar, og

jeg holder på at hans navn var **Peiter Brücker**. Hvorfra han er kommet til Nykøbing eller om han er barnefødt dær, og hvorfra hans slægt stammer, ligger i fuldkommen tåge. 1712 vies ganske vist i Nykøbing en skarpretter ved navn *Hans Gotfried Brøchner* og han får en søn døbt i 1715. Stavningen af hans navn indeholder ingen hindring, ti som vi skal se forekommer denne stavemåde også for vitterlige medlemmer af min familje. Men der har intet yderligere kunnet oplyses om skarpretteren, og der er ikke fundet mindste forbindelse mellem ham og skrædderen.

I Nykøbing (?) levede en *Boye* som var gift, og ved døden efterlod sig en enke og en søn *Friederich Boye*. Og enken **Else Marie Boye** f. Olsdatter, giftede sig med skrædder *Brücker*. De fik 3 børn: en søn *Niels Jørgen*, f. 1736, en datter *Mette Marie*, f. 1737 og endnu en datter *Abel Katrine*, f. 1741.

Friederich Boye blev kapellan ved Trinitatis kirke i København. Han var stærkt pietistisk påvirket og samlede mange tilhørere. Han udgav forskellige skrifter, således »efter nogle redelige sjæles begæring« en samling »hjerter-suk« under titlen: »Nogle få udvalgte og med blod besprængte blomster, opsamlede under Jesu kors, dem især til trøst og opmuntring, som i sandhed elsker vor frelser«. Denne lille salmesamling udkom i flere oplag. Endnu i 1850 kom et. Da han døde 1759 kun 44 år gl., blev ved begravelsen uddelt et flyveskrift af hvis indhold meddeles: Som gravskrift foreslås:

»Den i livet aarvaagne vægter og Evangelii
Bausunist paa Zions Muure — —
Den for sin anbettede Hiord umistelige,
dyrebare og Naade-kronede Hyrde:
Velædle og Velærværdige, Høj- og Vellærde
Salig Herr Friederich Boye
Død 27. april 1759, Kl. 6 om Eftm.«

Og senere skrives: »Hvor lå ikke i Besynderlighed de små Lam iblant hans Hiord, hans Confirmations-børn,

ham inderlig nær om Hiertet. At Hand kunde af Dem tilføre brudgommen en reen Jomfrue.«

Peiter Brücker blev enkemand om sommeren 1752 og døde selv i 1757. Ved auktionen over dødsboet solgtes hans hus for 107 rd., løsøret for 177 rd. I dette findes flere gudelige skrifter, f. ex. »Sjælens høje værdighed,« »Guds Vogn Borg,« »Lærdom om et kristeligt levnedes begyndelse,« »Altid være tilfreds«.

En del af løsøret købtes af skrædder Langben. En af de regninger der indløb til boet, var fra en skipper der skulde have 4 mark for at have sejlet sønnen til København.

Boet gav i overskud 100 rd., hvoraf *Niels Jørgen* fik som broderpart 50 rd., hver af søstrene 25 rd. Det nævnes ved den lejlighed, at den yngste datter *Abel Kathrine* er i huset hos *Fr. Boye*.

Boye døde altså 2 år efter sin stedfar, og hans enke giftede sig med den geniale sprogforsker *Jens Højsgaard*. Boye synes at have adopteret Kathrine, ti hun nævnes nu altid *Kathrine Boye* og boede en tid hos Højsgårds. Og under det navn fik hun plads som kammerpige hos dronning Karoline Mathilde.

Da skilsmisseprocessen førtes mellem Kristian d. 7de og dronningen, blev alle i dronningens personale brugt som vidner *mod* den sidste og Struensee, undtagen Kathrine. Men defensor nævner hende 3 gange som den hvis udsagn taler til gunst for de anklagede. Således den ene gang: »Og bestyrker ikke alles tavshed om noget overbevisende *facto* sandheden af hvad jomfru Boye siger, at hun nemlig aldrig har set noget uanstændig af dronningen.«

Da prinsesse Louise Augusta kom til verden, sad Struensee under hele fødslen med dronningens hoved i sin arm, og da barnet var født, bad dronningen jomfru Boye, som var blandt de til stede værende, om en kalender hvori

der lå et billede af Struensee, som dronningen betragtede nøje.

Men defensor beråbte sig angående denne begivenhed på jomfru Boyes udsagn, der gik ud på, at hun nok havde set der lå et billede i bogen, men at dronningen i hvert fald læste noget i kalenderen. Medens hele det øvrige tjænerpersonale havde søgt at udspejle dronningens og Struensees færds ved at komme vox i de dørlåse, som måtte nyttes, hvis der skulde blive forbindelse mellem dem om natten, og ved at strø pudder på gangene, så det kunde ses om nogen havde befaret dem, synes Kathrine at have været uden for alt sådant og heller ikke at have deltaget i sladderen, og hun har under forhørene i modsætning til alle de andre været trofast mod dronningen og vidnet til hendes fordel.

Under sin tjeneste ved hoffet traf hun *Georg Zoëga*, farbror til den berømte lærde af samme navn. Han hørte til Struensees kres og blev arresteret hin 17de jan. 1772, men en husundersøgelse førte ikke til noget man kunde anklage ham for. Knapt 3 år efter ægtede han *Kathrine Boye*. I 1777 opholdt brodersønnen sig en tid i farbroderens hus, hvor han delte værelse med den senere etatsråd *Georg Nissen*, der ægtede komponisten *Mozarts* enke og blev Mozarts første biograf. Disse to betydelige mænd lærte Kathrine altså at kende.

Zoëga var kasserer ved generalpostamtet og havde titel af justitsråd. Postvæsenet styredes af 4 direktører, hvoraf den ene kaldtes førstedirektør. Denne post beklædtes den gang af en Holm, der var blevet adlet under navn af Holmskjold, ret en Adam Homo skikkelse. Han var efter hånden blevet sat i spidsen for en mængde institutioner, og han førte et næsten vanvittig overdådigt liv i sin lejlighed på postgården, hvor han havde 19 værelser, foruden 7 til tjænerskabet, staldrum til 6 heste, 4 vognremisser m. m. Da han døde sptbr. 1793 viste der sig at være en uhyre

kassemangel i alle de institutioner, han havde bestyret. Ja, svindlerierne, hvori hans kone havde deltaget, grænsede så nær som mulig til tyverier. Dog, man tog ikke sligt så nøje, at bedrage postvæsenets kasse var næsten tradition, og enke gehejmerådinde Holmskjold blev tilstået 300 rd. i pension!

Eftermand blev en af de andre direktører Pauli, skønt alle vidste han sad i økonomisk elendighed, ja var i ågerkarleklør. Han udnævntes i marts 1794 og begav sig næsten strax paa inspektionsrejse til Jylland. Nu vilde uheldet at Zoëga kom til skade under en køretur 13. juli og døde 1ste avgust. D. 8de blev postkassen undersøgt, og mens der skulde være godt 20000 rd. i den, indeholdt den kun lidt over 140 rd. Det viste sig at Zoëga havde ydet store lån til postvæsenets embedsmænd, bl. a. til Pauli. Og disse lånere kastede så vidt muligt skylden paa den tavse afdøde. Ja, Pauli paastod, at Zoëga havde »fristet ja næsten tvunget ham til at låne af kassen,« »en handling,« erklærede han, »for hvilken jeg nærer den største afsky!« Imidlertid denne mand fortæller selv, at da han ovre i Ribe fik efterretningen om Zoëgas død, virkede den på ham som »en lynildsstråle, som vilde sønderknuse mig, der betog mig sansernes brug,« og man slutter da vist med temmelig sikkerhed, at det snarere har været ham den overordnede, som har »fristet ja tvunget« sin underordnede.

Zoëgas eftermand havde 10 år efter sin tiltræden en kassemangel paa godt 11000 rd. skønt kontrollen var blevet skærpet. Og ganske vist mistede han sin stilling men fik 600 rd. i »ventepenge« (pension).

Og det må da ikke undre, at det blev Zoëga det helt kom til at gå ud over: hans bo blev kendt erstatningspligtigt, og vel skulde lånerne betale deres skyld til det, men der skete dem ikke noget ellers.

Kathrine førte fra nu af en ret trist tilværelse, men fra 1812 kom hun til at bo hos sin bror *Niels Jørgen Brücker* og blev dær til hans død 1815. Så fik hun bopæl i »Himmeriges« gård i St. Kannikestræde hvor hun døde 1821.

NIELS JØRGEN BRÜCKER

Niels Jørgen Brücker, som blev min *olddefar*, var ved moderens død disipel i mesterlektien i Nykøbing katedral-skole. Næste år 1753 blev han student. Da faderen døde var han langt borte.

Da Frederik d. 5te 1754 havde købt de vestindiske øer, kom han i tanke om at slaverne derovre var hedninger, og nu fik han travlt med at kristne dem. Han forordnede at deres børn skulde tvangs døbes, og at der skulde oprettes en dansk-luthersk mission, som skulde tage sig af sagen.

Man fik fat i 6 fattige teologiske kandidater, der skulde gaa til Vestindien som »kateketer« og have en årlig løn af 200 rd., og desuden skulde ansættes 4 underkateketer eller skoleholdere, hvortil kunde tages »nogenlunde vel oplyste, adstadige unge mennesker.« Disse skulde have 150 rd. i løn, og når en sådan ved sin hjemkomst efter 10 års tjeneste kunde medbringe gode attester, lover kongen ham aller nådigst at lade ham »forsyne med degnekald i vore lande.« Men hvis han er »studiosus«, da kan han ved forefaldende vakance blandt kateketerne gøre regning på »efter sin tur at træde i deres sted og ascendere til virkelig kateket og ligeledes nyde 200 rd. i løn;« og endelig loves ham, at han kan »vente aller nådigst befordring til præstekald i vore riger og lande, når han har tjænt både som skoleholder og kateket 10 år i alt og kan medbringe attest om gode forhold og flid.«

N. J. Brücker søgte og fik bestalling som en af disse 4 underkateketer, han var jo studiosus og har vel tænkt, der beredtes ham en fremtid på den måde. I bestallingen kaldes han Brycher, ligesom han senere i præsteembedsarkivet kaldes Brygger. I Loses bog om denne missions historie henstilles det til behageligt valg, om man vil stave ham Brøchner — altså som skarpretteren i Nykøbing (s. 14) — eller Brücker.

I juli 1757 landede de 10 missionærer paa St. Croix, og på nordvestspidsen af øen blev Brücker ansat ved plantagen Hemmer.

Men det blev en stor skuffelse.

I kancelliet var planen lagt således: Hver underkateket skulde daglig besøge 6 plantager og hvert sted give en times undervisning i religion, dansk og læsning. Det er siden beregnet, at når man tog 6 plantager der lå så bekvemt som mulig for hinanden, vilde vandringen imellem dem under en glødende sol og ofte på stejle bjærgveje, tillige med de 6 undervisningstimer, tage 11 timer, men det kunde også løbe op til 22 timer. Og regeringen ventede dog nådigt, at skoleholderne »gærne vilde anvende 1 à 2 timer mere til så saligt et arbejde.« Dertil havde Videnskabernes selskab givet dem instrux om »at botanisere, anlægge og hjemsende naturhistoriske samlinger.« De 150 rd. blev i vestindisk mønt 120 rd. Netop da missionærerne kom, havde Syvårskrigen (1756—63) medført den største brødmangel, idet øerne var afskårne fra deres kornkammer Amerika. To år efter steg manglen så stærkt så mange slaver døde af sult. På grund af en vedholdende tørke steg prisen på en spand vand til omtrent halvtredje krone. Dertil føjedes endnu epidemier, misvæxt, jordskælv og orkaner. Intet under at der alt i 1759 kun var 3 af de 10 tilbage, og at Brücker holdt op 1760. Han drog til St. Thomas og blev »kattuns«-planter. Samme år ægtede han *Marie Elisabeth From*, om hvem jeg intet nærmere véd.

I ægteskabet fødtes to piger: *Else Marie* og *Anna Christina*. Han blev enkemand 1772 men ægtede 1778 *Marie Dahlsborg*, om hvem jeg intet andet véd end at hun er født 14de oktbr. 1754, og at hun blev min *oldemor*.

1779 drog ægteparret til København, og 27. dcbr. kort efter ankomsten eller måske allerede om bord fødtes dem en datter, der blev kaldt *Abigael Theodora*. 2den juli 1781 fik de atter en datter *Cornelia Friderica*, 16de marts 1785

en datter *Georgine Magdalene*. Men så fik de 6te marts 1790 en søn som blev kaldt *Christlieb Georg Brücker*, der blev min morfar, og 1ste jan. 1796 atter en søn som blev kaldt *Christian Daniel Gottlieb Brücker*, der blev min farfar.

Niels Jørgen Brücker havde jo løfte om degnekald. Han havde rigtig nok ikke tjænt det fornødne antal år, men han blev dog skoleholder ved Trinitatis fattige skole. Snart efter at han havde tiltrådt æmbedet, fik han en meget bedre bygning at holde skolen i. Der lå i Landemærket (nu nr. 7) et gammelt beværtningssted, »Syvstjernen« kaldet, hvor Holberg sammen med andre professorer »imellem fordrev en lang mørk vinteraften«. 1780 købte brygger Schønning Andersen denne bygning, lod den betydelig forbedre og skænkede den derefter til Trinitatis kirke som skolehus for kirkens fattige skole. Oldefar fik som skoleholder flere gange flidspræmier. Måske har han også på anden måde nydt en vis anseelse, ti prof. i teologi *Hornemann* *) stod fadder ved både morfars og farfars dåb.

Da farfar blev født, var Niels Jørgen avanceret, idet han 1791 var blevet kommunitetspedel og tredje pedel ved universitetet. Han skal i disse stillinger være bibliotekar ved Regensens bogsamling og assistere ved universitetets arkiv og det derved forefaldende skriveri. Og hertil føjede han endnu stillingen som kasserer for ligbærerne. Der blev næmlig i 1791 oprettet en særlig ligbærerinstitution, og det teologiske fakultet antog ligbærerne. I juli 92 indrykker formanden og kasserer Brücker kundgørelse om, på hvilke tider kontoret er åbent »for bestilling af ligs begravelse.« Ved udnævnelsen til universitetspedel skrives hans navn N. G. Brøckner — G. skal sige Georgius, det latiniserede Jørgen, ligesom han ofte kaldes Nicolaj for

*) Om ham fortæller *Grundtvig*, at han var en spotter, der ud af Davids salmer beviste hvor godt Gud kunde ride på skyer, og opholdt sig mere ved hvad Paulus efter hans mening burde have skrevet, end ved hvad han virkelig havde skrevet.

Niels. Og her skrives efternavnet altså på det nærmeste som skarpretterens i Nykøbing (s. 14).

Økonomisk har disse forskellige stillinger været usle, og det har sikkert knebet at stride sig igennem med den ret store børneflokk. Der opstår under tiden stridigheder mellem ham og de andre pedeller, og det er gjerne latterlig små summer striden gælder.

Oldefar døde i august 1815, efter i nogle år at have været blind. Hans enke levede til 1824. Hendes efterladte løsøre vurderedes til 102 rd. Men omkostningerne ved begravelsen beløb sig til 159 rd. Det var allerede den gang dyrt at komme i jorden i København, meget dyrt når man betænker tidens økonomiske elendighed. Bedemandens regning løb alene op til de 100 rd. Blandt de poster den indeholdt skal jeg nævne: Præsterne Fallesen og Mynster à 6 rd., ligvogn med 8 ligbærere 30 rd., det næstbedste lig- og skamleklæde godt 6 rd., kusk ved ligvognen, tjæneren ved samme, bedemandstjæneren for to dage, bedemandskusken for to dage til sammen 8 rd., dertil graven at grave, klokker, organist, bælgetræder, kantor, enkelt kor, drengene osv. osv. Kareterne til følget blev også betalt, der var 12 af dem, og de betaltes med 17 rd.

Brygger *Møller* om hvem senere, kundgjorde dødsfaldet og afholdt udgifterne ved begravelsen, hvorfor boets indkomster blev ham udlagt.

Om oldefars forhold til herrnhutismen skal senere fortælles.

ANDREAS JOACHIM BRANDT

Denne min *oldefar* blev født 13de juli 1767. Han blev student 1786. Hvorledes det er gået til at han ikke var kommet videre, ved jeg ikke, men 13de april 1792 gør Kr. 7de vitterligt, at han beskikker og forordner *studiosum* Andreas Joachim Brandt til at være præst for de evangeliske menigheder paa Vore Eylande Sct. Thomas og Sct. Jean i Amerika, såfremt han ellers efter foregående over-

hørelse udi lærdom så dygtig, i liv og levned så skikkelig og af den alder efter loven befindes, at hannem prædike-embedet kan betroes«.

29de maj samme år blev »han og jomfru *Maren Carlsen Muntho* kopulerede paa landet«, og her nævnes han som præst på St. Thomas og St. Jean — han må altså have opfyldt de nævnte betingelser.

Det unge ægtepar kom til at rejse med »The snow«, sammen med Hages og Adriana Maria v. d. Meley. (Se s. 12). Skibet nåede Kristianssted 2den juledag 1792, og Brandt prækede første gang 30te dcbr. Allerede 4de marts døde fru Maren Brandt, efter d. 12te febr. at have født en datter. Og 14de novbr. samme år ægtede enkemanden *Adriana Maria*, som blev min *oldemor*. Hage var som nævnt brudgommens forlover.

Samtidig udnævnes Brandt til præst på St. Croix, og han gøres tillige til inspektør ved missionsværket smstds., hvilket vil sige, at han skal have »nøje tilsyn med missionærerne og give regeringen underretning om hvorledes de antager sig negrenes undervisning, hvad fremgang dette missionsværk har, og hvorledes det kunde fremmes til Guds kundskabs udbredelse iblandt de blinde hedninger«, og hvis han viser sig tro og flittig kan han efter 8 års forløb »gøre sig håb om forflyttelse til et andet præstekald i kongens riger og lande«.

Brandt påtog sig dog også selv at virke i missionen, og regeringen påskønner hans iver men vil først ikke på hans ansøgning tilstå ham halv missionærgage. Dog, da den må sende ham en skrædderregning — fra hans studeretid — sender den samtidig tilståelsen.

Brandt klager over, at både de blanke slaver og de fri kulertes børn forsømmer missionsskolen. Den vestindiske regering takker for hans interesse men gør ham opmærksom på, at selv hjemme i Danmark er det umuligt at holde børnene fra forsømmelser, og den beder Brandt betænke, at slavinderne stadig får flere børn, og at de æld-

ste må være de yngres opvartere, da det ellers vil gå ud over mødrenes arbejde. — Som man ser meget landsfaderligt og meget vist.

Brandt ansøger om at måtte rejse hjem på orlov, da hans helbred er meget slet. Men det betyder ham, at han kun kan opnå dette hvis der er ligefrem livsfare, ti der er præstemangel! Regeringen i København bevilger ham dog en ferie på »et egnet sted i Nordamerika«.

Han er dog på besøg i København i 1800 og rejser omtrent en måned før faderens død og dør så selv d. 13. oktbr. 1802, man kan vel sige i nogen måde som offer for den landsfaderlige visdom.

Adriana Maria havde 11. decbr. 1797 født sin Mand en datter som kaldtes *María Elizabeth* og blev min farmor. Hun bar i 1817 sin dattersøn min far over dåben, men mere ved jeg ikke om hende.

CHRISTLIEB GEORG BRÜCKER OG PETRINE WILHELMINE CASTONIER

C. Georg Brücker kom omkring 1815 til St. Croix og fik stilling som lærer ved den danske skole og degn ved den danske kirke i Kristianssted. Og tillige havde han den opgave, dog for særlig betaling, at grave gravene på kirkegården.

Falck Daniel Christian Castonier, som nævnt født 1765, kom til Vestindien, gennemløb graderne fra underofficer til major og blev gift med *Maren Fibiger* (se s. 10). Den næstældste af deres 8 børn *Petrine Wilhelmine* ægtede *C. G. Brücker*. Hendes far rejste 1808 til Danmark, blev oberst og kammerherre og døde 1823. Enken døde først 1842. Boet gav underskud som blev betalt af Petrines bror *Frederik Julius*, som da var hofjunker.

Samme år giftede denne sig med *Annie O' Ferrall* med hvem han fik 7 børn, hvoraf *Louise* blev gift med *Jakob Sca-*

venius til Gjorslev (kultusministeren) og *Thyra* med *Carl Scavenius* til Klintholm og således mor til fhv. udenrigsminister *Erik Scavenius*. Navnet O'Ferrall peger i retning af irsk, og irerne er jo for en stor del katoliker. »Tante« Annie, hvem jeg flere gange har besøgt, da hun levede som enke i København, var, tror jeg da, ogsaa katolik. Og børnene, for største delen piger, blev sikkert om ikke ligefrem katoliker — det véd jeg i alt fald ikke noget om — dog påvirkede af hende i den retning. Den eneste gang jeg har været sammen med fru Louise Scavenius efter hendes giftermål — det var i min søsters hus — kom jeg ind i den stue hvor hun sad, og hørte hende netop slutte et indlæg, hun var i færd med at give om Cesare Cantùs just udkomne verdenshistorie i dansk oversættelse. Slutningen indeholdt en varm protest mod, at man behandlede et værk paa den måde som her var sket, og dog kaldte det forfatterens værk. Cesare Cantù var katolik, men i oversættelsen var alle katolske synspunkter fjærnede, historien fremtrådte her i helt protestantisk lys. Det klædte den overordentlig skønne frue at være så varm, og man mærkede på varmen, at hun efter sin inderste overbevisning stod på den mands stade, hvis værk hun forsvarede mod den øvede mishandling. Og hun havde dog vel egentlig ret!

Hvordan hun nu forenede sin katolske tro med at være hustru til Jakob Scavenius, der var ganske ukirkelig — i den eneste samtale jeg har havt med ham, mens han var kultusminister, sagde han til mig: »De indre kirkelige forhold forstår jeg mig s'gu ikke noget på; dertil har jeg mit kirkeråd« — vedkommer jo ikke os andre. Men hun var en fuldendt adelsdame. Castonierne, af gammel spansk og fransk adel blev altid her regnet som dansk adel, om end den kgl. erklæring derom først blev meddelt slægten i 1913. Og som sådan har hun passet godt til Scavenius, der skønt han kun havde én »ahne«, i høj grad følte sig som adelsmand.

Juliane Marie Castonier.

Louise Augusta Castonier.

Frederik Julius Castonier har jeg aldrig set. Men vi kaldte ham altid hjemme »onkel Julius«. Han blev chef for de vestindiske tropper, oberstløjtnant og kammerherre. Han døde paa St. Croix 1867.

Men et par af hans søskende har jeg kendt. *Juliane Marie* og *Louise Augusta* blev bægge meget gamle (75 og 79 år), levede i mange år i København, og kaldtes af os henholdsvis »tante Djuli« og »tante Gusta«. En broder *Frantz Christopher Aquarius*, »onkel Tokko« kaldet, så jeg aldrig, han døde 45 år gl. i Vestindien. I sit ægteskab med *Hedevig Kirstine Rye*, en købmandsdatter fra Nyborg, havde han en datter *Julia Francisca*, om hvem senere.

Det var i 1817 at *Georg Brücker* og *Petrine Castonier* holdt bryllup. Kårene var meget små for dem. Man ser bestandig Brücker indgive ansøgninger nu om gratialer, nu om gagetillæg, nu om lån, og reglen er at disse begæringer afslås. Derimod er regeringen ikke bange for at lægge byrder på ham. Således må sognepræsten gøre vacancetjeneste på St. Thomas. Og det pålægges da degnen »at give hans konfirmander den nødvendige forberedelse i forbindelse med eleverne af den danske skole 3 gange ugentlig«, og tillige skal han »i en extra time gennemgå med konfirmanderne alene, hvad der i de foregående 3 timer er foredraget«. Ligeledes træffer regeringen den bestemmelse, at gravene for de personer som begravnes på »landkassens« regning, skal graves af »de kriminelle negere«. Dette betyder et indtægtstab for graveren, og dog forlanges det at han vederlagsfrit skal meddele politimesteren gravens størrelse og påvise stedet for, hvor den skal graves, med hvad mere dermed måtte stå i forbindelse.

Man mærker i øvrigt ikke blot i hvad der vedrører morfar men helt igennem, hvor ludfattig den danske stat er langt ind i tyverne i forrige århundrede. Embedsmændene må stadig slås på livet med staten for dog at få så meget, at de ikke skal sulte ihjel. Og embedsmændenes enker er helt prisgivne.

I april 1821 gik Georg B. så fallit. Auktionen indbragte 50 rd. Mens boet behandledes fødtes 16de maj det tredje barn, som de to første en søn, der fik navnet **Julius Maldemar** efter hvem jeg fik navnet Valdemar, som jeg blev kaldt Georg efter morfar. I 1823 kom der igen en søn, men 15de novbr. 1824 fødtes dem en datter der fik navnene **Emilie Catharine Georgine** og blev min mor.

Faderen meldte dette hjem til sine søskende. Der kom lykønskingsbreve fra dem, og d. 10de maj 25 svarer han igen med et langt brev. Han udtaler dyb glæde over »at den 5te blev en lille jomfru, et velsignet og smukt barn«, og »hvis hun bare må leve til sin mors trøst og selskab, må efterslækten gærne bestå af brødre, i fald vi skal have flere. »Men«, fortsætter han, »jeg vil dog næsten bede Gud bevare mig derfor (!), da opdragelsen og forsørgelsen af dem vi har alt langt overstiger mine ævner i min nuværende stilling. Ti jeg forsikrer jer, at det allerede ikke sjældent har truffet mig, at jeg ikke vidste hvorledes at skaffe det daglige brød til veje, og det uagtet vi ikke deltagere i baller, selskaber eller andre bekostelige fornøjelser«.

Han fortæller om fortchefen paa St. Thomas major *Einem*. Det blev opdaget, at han »lige siden 1816 har snydt officererne for det halve af fortssportlerne, som deles lige mellem officererne ved alle 3 forter. Han kom bort i en fart men måtte stille tilstrækkelig dækning for beløbet«. »Fru Castonier, min stakkels svigermoder« — nu som enke boende i København — »kan derved også vente sig en ganske klækkelig sum for det tab, som hendes mand har lidt om trent 3 år, og som vist kommer på et nødtørftigt sted«.

»Det glæder mig at fru Eylitz er kommet frisk og lykkelig hjem — hun har her en god gammel søster fru Storm, der holder så inderlig meget af min Petrine«.

Brevet slutter: »Over vores helbred kan jeg Gud ske Lov for nærværende ikke klage, men her til lands må man for resten være beredt på hastig expedition; i går begravede vi L. Moth, der havde et sygeleje på kun 8 dage. Hans enke

er lærerinde her hos mig, og hun har ingen børn, men om det var mig, hvor gyselige vilde da ikke mine efterlades kår være«.

Næste år døde morfar. Og mormor sad unægtelig i »gyselige kår«. Foruden at manden vist ikke havde fået tilbagebetalt forskellige lån han dog tid efter anden havde opnået, skyldte han til enke-kassen 1544 rd. Det bestemtes da at enken skulde have kun halv pension, mens resten skulde afdrages på gælden. Hun blev fritaget for at betale skat for året 1826 af en hende tilhørende negerinde og 3 børn — vel sagtens at forstå som negerindens børn, selv havde hun vist endnu alle sine 5 i live — under henvisning til »bevist trang«.

Der bevilgedes hende dog 25 rd. månedlig af »rombod-fonden«. Så vidt jeg kan forstå, døde det ældste og det næstungste barn i hendes enketid, så hun ved sin død 5te jan. 1838 efterlod sig kun to sønner *August* og *Walde-mar* samt datteren *Emilie*. Af dem var August 19 år og har vel nogenlunde kunnet klare sig, ti det omtales kun, at der for de to andre indsattes som formynder en *Peter Beck*, bror til den senere oberst *Charles Beck*, der fik så sørgelig navnkundighed i affæren ved Lundby i 1864. Deres farfar var den meget dygtige artilleriofficer generalmajor *Hans Beck* (d. 1823). Deres far var artillerikaptajn *Beck* som døde allerede 1821 og døde fra et spædt barn, til hvilket *Adriana Maria Brandt* stod fadder. Hans enke f. Smith døde først 1880 i Kollerød.

Det blev øjeblikkelig tilskrevet Peter Beck, at hver af hans to myndlinge var tilstået halvdelen af moderens rombodspension, dog »at han hjemsender pigebarnet snarest muligt«.

I øvrigt synes den nævnte fru Storm at have taget sig en del af mor — jeg mindes hvordan mor har talt om »tante Storm« i hvis hus hun har opholdt sig, og hvor hun blev viftet af negerinder, når hun skulde sove om dagen.

Morbror August kom aldrig til Danmark. Han levede endnu i 1847, da han fra St. Thomas lykønskede mine forældre til deres ældstes fødsel, men døde vist ikke så længe efter.

Morbror Waldemar kom heller aldrig hertil. Han havnede i New York, hvorfra han førte en ikke hyppig men dog gennem en lang række år fortsat brevveksling med mine forældre. Han blev gift og fik flere børn hvis billeder han sendte dem. Han længes åbenbart ikke lidt efter mor, vilde gerne kunne gøre et besøg men han ævner det ikke. Også hans ældste datter *Arabella* vilde så gerne se Danmark og sin familie dær. Alle morbrors breve er skrevet på engelsk, og han udtaler i flere sin glæde over at høre, at hans søstersøn og navne er »such a good and smart little boy«.

Han havde en forretning i New York, der i flere år synes at have gået godt, men så kom krigen mellem nordstaterne og sydstaterne 1861—65 og skadede den meget. »Guld og sølv cirkulerer ikke mere«, skriver han. I et brev fra 1864 udtaler han frygt for at blive taget til soldat. Han kom til at leve sine sidste år på en farm i Connecticut, og han levede endnu 1888, men hvor længe efter han er død véd jeg ikke.

Også Peter Beck kom til New York. Han var født i Danmark men kommet til Vestindien og var 25 år, da han blev formynder for mor.

Han fik »pigebarnet hjemsendt« allerede i moderens dødsår, og så hende så ikke i 47 år, skønt han aldrig glæmte hende. Hvorledes de dog omsider mødtes igen skal senere berettes.

*CHRISTIAN DANIEL GOTTLIEB BRÜCKER OG
MARIE ELIZABETH BRANDT*

Christian D. S. Brücker, oldefars yngste barn gik den militære vej. Han blev stykjunger, derefter sekondløjtnant

i artilleriet og drog i slutningen af 1814 til Vestindien — da han ikke nævner et ord derom, næppe sammen med broderen Georg. 31te maj 1815 skriver han fra St. Thomas fort sin »første skrivelse« efter ankomsten. Han begynder med at udtale håb om, at »min gode gamle fader lever endnu og min elskede moder«.

Han fortæller at han foruden artilleriofficer er »landmåler og bygningsinspektør, og dette giver ham meget at bestille, han er oppe hver morgen kl. 5 og har ikke kunnet begynde sit brev før kl. 10 aften«. Nylig har han været »temmelig syg af klimatfeberen«.

Han glæder sig til »den søde fornøjelse« snart at kunne sende sin mor 100 rd. vestindisk kourant.

Rejsen var »afskyelig og kedsommelig«, den »tog 14 uger«. Han blev på St. Croix en måned, inden han tog over til St. Thomas, hvor han er glad han skal være, da »der er mere handel og flere penge mellem folk« end på St. Croix.

Han har havt besøg af »en gammel negerinde, som har tilhørt hans far, hun forærede ham en stor ananas«.

I et brev af 9de april næste år fortæller han sine søskende om sin forlovelse med en »fornuftig, god og smuk pige. Hun ejer slet intet, men hendes egen kvalitet er rigdom nok for mig«.

Han skal efter brylluppet, som han, »ligesom far måtte, må rejse over til St. Croix for at holde«, flytte ind i et hus, der har »cisterne og brønd, to af de vigtigste ting ved et hus her til lands«, og det har »gode negerkamre«.

Han fortæller at krølhårsmadrassen til brudesengen vejer 140 pund. Han har foruden de nødvendige møbler fået anskaffet alt til husholdningen, og »den eneste gæld jeg har er en negerinde jeg har købt«.

Og så fortæller han om sin brud. Han selv er lidt over 20 år, og hun er fyldt 18. Så »det er meget passende«. ,Hvad hendes figur angår, da er den uden at overdrive det, næsten så skøn som den kan være. Hendes ansigt

er uden at være hvad man kalder skønt, dog smukt og meget interessant. Hvad hendes indvortes angår, da er hun af alle anset for en god pige, og i henseende til forstanden har hun læst meget og skriver, af et fruentimmer at være, sjelden godt for sig (!). Endelig foruden at forstå alle fruentimmernetheder, hvori hun endog besidder megen fær-dighed . . . foruden dette, tegning og broderi etc. spiller hun godt på klaver, og hendes dans har gjort mange forliebt i hende«.

Således har da også hans eget første bekendtskab med hende været »på et bal at danse den første dans med hende«. »Men sig mig nu, hvad kan en mand forlange mere af den han vælger til sin kone!« »Jeg tror at være overbevist om at blive lykkelig med hende og håber aldrig at skulle fortryde det«.

Han havde håbet at kunne holde bryllup til marts, men har ikke kunnet få huset i orden, men nu håber han »med rette at kunne synge den arie: Førstkommende majdag vort bryllup skal stå!«

Endelig fortæller han, at hun hedder *Marie* ligesom hans mor, og at hun er datter af afdøde pastor *Brandt*. Hun er født paa St. Croix men opdraget i Amerika, hvorfra hun er vendt tilbage for et par år siden*).

Så holdt de to da bryllup, om ikke 1ste så dog 12te maj 1816. Lægen gav Brücker forinden attest for at være »fuldstændig sund og rask«. Han avancerede til premierløjtnant, og hans arbejde som landmåler gik ud på at »forfærdige den vestindiske matrikel«. Han nævnes også som fortchef paa St. Thomas, men det må vist have været som konstitueret, da fortcheferne plejede at tages blandt de højere militære grader, så som majorer o. sl. 1817 kom, og dermed et meget usundt år på St. Thomas; mange bortreves af den gule feber. Om det nu var af denne grund eller det havde andre årsager, d. 16de jan. døde han, lige

*) Der er en morsom lighed i stil og tone mellem dette brev og et, F. Rønning meddeler fra 1779. (Rationalismens tidsalder II, s. 350).

fyldt 21 år. Ca. 3 måneder efter, d. 10de april nedkom hans enke i Kristianssted med en søn, som i dåben blev kaldt *Christian Daniel Gottlieb* efter faderen, og han blev min far.

Farfars død inspirerede en poet til et digt i St. Thomas Tid., hvoraf:

Armod græder,
retfærd står i sørgeklæder
ved den ædle Brückers grav.
Missens*) tåre
falder på den sorte bære
ak! ti brudt er nu hans vandringsstav ...
Du som gavned,
vi for tidlig her dig savned',
Herrens fred da med dit kolde ler!

I samme nr. af bladet læses også 8 linjer latin til hans pris, undertegnet Horatius.

Maria Elizabeth sad nu, kun godt 19 år som enke med en søn. Hun fik 25 rd. månedlig af rombodfonden, samt 625 rd. for det arbejde manden havde udført med matriklen.

Men hun blev atter gift d. 29. decbr. 1822 med løjtnant *Rudolph v. Meyer*, der 1817 var bleven forsat til de vestindiske tropper. 1824 sendtes som almindelig skik var, far til København hvor han ankom i maj 7 år gl. I sit ny ægteskab fødte farmor 1ste juli 1826 en pige, som blev kaldt *Juliane Caroline Emilie Gravensteen Meyer*. Hun blev gift med telegrafbestyrer *Richardt*. Vist nok 1827 — i det år i april sælger Meyer en negerinde ved navn Peggy — rejste Meyers til Danmark, og 9de februar 1828 fødte Marie Elizabeth på Kollerødgård eller »Flintholm« i Nordsjælland en dreng, som voldte hendes død: 16de februar.

Drengen fik navnet *Oswald Marie Gravensteen Meyer*. Faderen drog snart efter til Vestindien og tog barnet med,

*) Der skal mulig læses »Musens«, men ellers må Missen vel være et kæle-navn Marie Brandt har været nævnt med.

sendte det så hjem og lod det uddanne til officer på landkadetakademiet. I 1847 kom Oswald Meyer til at stå under *Rye*. I slaget ved Bov 9de April 48 fik han en kugle, som over den ene hofte trængte ind i ryggen og ikke kunde fjærnes.

En måned efter mældte han sig dog til tjeneste og deltog i kampene 21de maj og 5te juni ved Nybøl og Dybbøl. I slaget ved Fredericia 6te juli 1849 fandtes han snart efter kampens begyndelse liggende i en Rugmark: en kugle var trængt gennem højre lår, uden dog at beskadige lårbenet. Om efteråret kunde han atter mælde sig til tjeneste.

Da han efter krigens slutning var kommet til København, blev han pludselig angrebet af en lamhed som strakte sig over hele legemet. Men han kom sig så vidt, at han kunde tage tjeneste igen, og han kom også til at deltage i krigen 64. Han stod som kaptajn på forpost ved Ejderen, da han fik ordre til at gå tilbage.

I 1885 blev han syg. I denne tid forlangte han, at hans kone *Marie f. Hecquet* der havde født ham en datter, hver morgen så snart det dagedes skulde hejse Danebrog, for at han fra sin seng kunde ligge og se på det, til det blev mørkt. Han led meget og spurgte stedse hvad han havde gjort, at han skulde lide så meget. Han forlangte at han efter døden som indtraf 3de avgust, skulde føres til kirkegården og sænkes i graven uden nogen tale, sang eller bøn. Heller ingen blomster måtte smykke hans grav, men hans enke bredte da Danebrog over den.

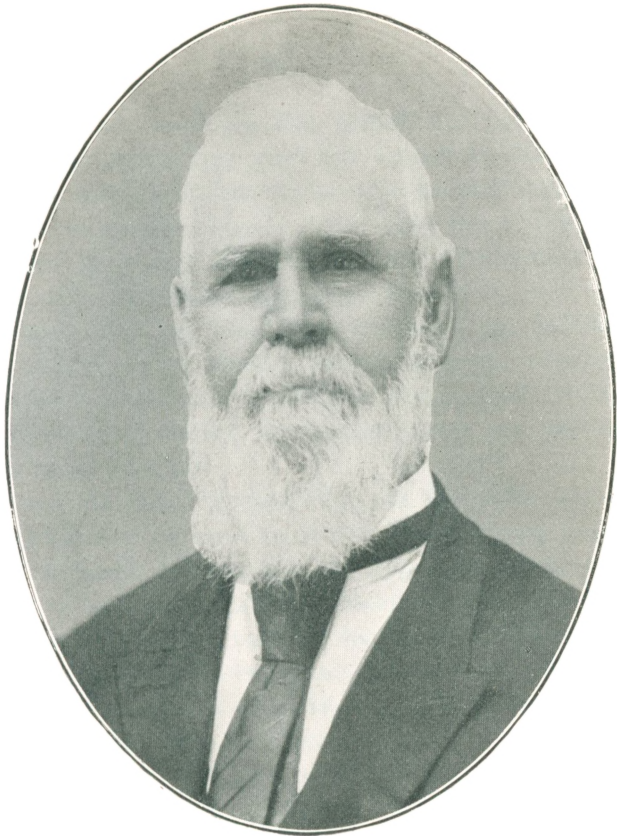
Liget blev dog først obduceret, og det viste sig, at kuglen fra 48 havde helt bortskudt den ene nyre, i hvis sted der var et hul, og at den var trængt ind i bensubstansen, så ryggraden havde måttet saves over, om kuglen skulde være fjærnet. Det har sagtens været denne omstændighed, der voldte hin lammelse som også til tider andre ubehageligheder og smærter, samt fremskyndede døden.

*

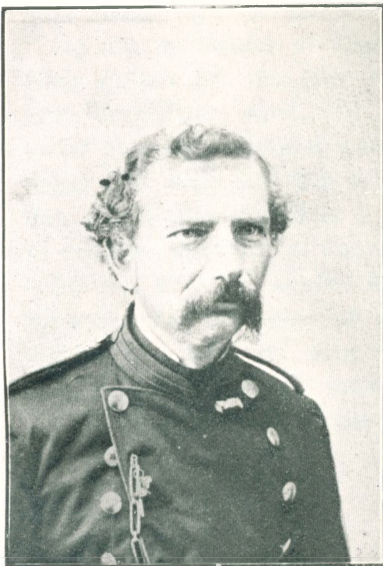
*

*

Waldemar Brücker.

Oswald Meyer.

**Emilie Richardt,
født Meyer.**

Det fremgår af hvad jeg har fortalt om min slægt, at jeg i en ualmindelig ringe grad har kendt til familie. Jeg har ikke set hverken oldeforældre eller bedsteforældre, har ikke kendt en eneste virkelig onkel eller tante, ikke havt andre fættre eller kusiner end morbror Waldemars børn i Amerika, og af dem har jeg ingen kendt.

Nej, kendt har jeg kun fars halvbror og halvsøster onkel Oswald og tante Emilie, mormors søstre »tanterne« Djuli og Gusta, samt endelig »tante« Annie med hvem jeg ikke havde blod til fælles, og hendes døtre der var mors men ikke mine kusiner.

Det er vel da ikke så underligt, at jeg ikke har ejet nogen slægtsfølelse og havt ondt nok ved at forstå den hos andre. Men dertil har da også bidraget, at hverken min far eller mor har ejet synderligt deraf og ikke talt videre selv om dem af slægten, som de har kendt. Således har jeg end ikke hørt dem nævne mors mormor (se s. 23), skønt hun levede i København til 1842, og både far og mor da havde opholdt sig nogle år i samme by.

Det har også vist sig, at jeg har nogle, men rigtignok ganske få dråber spansk og fransk blod i årerne og en del flere, men dog atter få dråber tysk. Jeg vil imidlertid være tilbøjelig til at tro, at *Peiter Brücker* stammer fra tysk slægt, og i så fald bliver det tyske jo noget stærkere.

Og det er måske et fingerpeg i den retning, at oldefar *Niels Jørgen Br.*, der har ført en fødselsdagsbog, som er i min besiddelse, med stor færdighed i den skriver et og andet på tysk — hvad der dog vist næppe har været almindeligt i de dage for folk af hans stilling. Men på den anden side findes der ikke i *Peiter Brückers* efterladenskab af religiøse Skrifter et eneste med tysk titel, hvad der ikke tyder på, at N. J. skulde have lært sin tysk i barndomshjemmet. Og det være nu hermed som det vil, så findes det danske blod da som det langt overlegne i de led af slægten der ligger mig nærmest.

Om disse led gælder det også, at de har levet i ret små,

ja for en del fattige kår. Castonierne har med deres adelskab lagt en vis glans over slægten, men rigdom har der heller ikke hos dem været det mindste af, i al fald i de senere led. Cashedenier betyder »gæm skillingen«, og navnet kan have hentydet til en gærrighed, som er blevet ramt af Nemesis, eller til en nødvendighed. Tante Gusta og tante Djuli førte en yderst tarvelig tilværelse i København, henlevede en del år på alderdoms- eller sygehjem, hvad det nu var. Og tante Annies kår var efter mandens død på ingen måde glimrende.

Slægten har beklædt en mængde forskellige livsstillinger: mange militære og godsejere, nogle gejstlige, et par jurister og toldere, to skræddere, en farver, en klokker og et par degne. En bonde har jeg ikke fundet i den. Dog vil jeg antage og håbe, at *Thomas Brandt* eller *Jens Hegelund* er af bondeæt. Og det skulde være underligt, om der ikke blandt de mange oldemødre, om hvilke jeg ikke kender andet end deres jævne navne, som *Ane Marie*, *Lisbeth Sofie Mortensdatter*, *Ane Marthesdatter* eller enkemadam *Else Marie Boye*, skulde findes nogle af bondeherkomst.

Jeg vilde gerne vide, at jeg også var knyttet til det danske bondeland; men sikkerhed for det har jeg altså ikke men må trøste mig med Jappes, at »både Abraham og Eva, vore første forældre vare bønder«.

KØBENHAVN OG NAKSKOV

Da far som nævnt kom til København i 1824, fik han bolig i Kollerød vist på Flintholm, og han var sammen dær med sin mor, da hun i 1828 kom hjem og døde dær.

Men så blev han optaget i huset hos brygger *Møllers* i København, og havde nu sit hjem dær lige til plejeforældrenes død i 1845. Han gik i skole først hos Bisserup i Læderstræde, hvor han blev kammerat med *Hostrup*, dog kun for en kort tid, da H. snart forlod Skolen, og derefter i Metropolitanskolen, hvorfra han blev student i 1835. Jeg har liggende for mig en seddel, hvorpå Povl Møller bevidner at far har fulgt hans forelæsninger over filosofi. I øvrigt studerede far jura og blev juridisk kandidat 1840. Og nu gik han en meget reglementeret vej: som volontør, cancellist, fuldmægtig under den kgl. direktion for universitetet og de lærde skoler. 1847 opnåede han plads som fuldmægtig i kultusministeriet og avancerede så dær til departementssekretær og kontorchef. I 1853 fik han titel som »virkelig cancelliråd«, og på den måtte han slæbe i mange år.

Mens far havde mistet sin far inden han blev født, og sin mor da han var knap 11 år og uden at have set videre til hende, fik mor lov at beholde sin far til hun var knap 2 år, og dernæst at leve sammen med sin mor til hun var godt 13 år. Da hun som nævnt i 1838, inden hun var fyldt 14 år ankom til København, kom hun også til at bo hos brygger *Møllers* og således under samme tag som den godt 7 år ældre fætter, der havde boet her mindst i 10 år.

— Mor var jo gammel nok da hun forlod Vestindien, til at kunne have mange erindringer derfra. Far må have

havt en del færre, men de er vel blevet smæltet sammen med mors, for jeg mindes ikke andet end at han talte med samme sikkerhed om vestindiske forhold som mor.

Negerhandelen var forbudt 1792, men dette betød blot at der ikke mere måtte indføres købte negere. På øerne selv kunde den fortsættes, og den blev fortsat lige til 1848. Man finder i de vestindiske aviser lige til det år kundgørelser som »En fejlfri neger (negerinde) er til salg«. Bortløbne »slaver« efterlyses. Politiet gør opmærksom på, at »slaver, der uden deres herrers tilladelse træffes på gaden efter 8 aften, vil blive fængslet og straffet«.

Skællet mellem hvide og farvede var uoverstigeligt. Der gives cirkusforestillinger på St. Croix, og i kundgørelsen lyder det: »Ved nordsiden er indgang for kulørte folk«.

Mor fortalte om, hvordan man havde sine bøsser ladet med salt, idet man almindelig, når man kom efter en neger, der gjorde et eller andet ulovligt, f. ex. blev opdaget i færd med at stjele men flygtede, sendte ham et skud salt i benet, for dærpå var så vedkommende kændelig næste dag.

Trods den ringe vurdering af dem, skal der dog have været lidet slavisk ved dem. De besad ikke så lidt selvfølelse. De er jo i udpræget grad solens børn. Varmen er fra 24—30° Réaumur i skyggen, aldrig under 18 om natten. Men mens denne stærke varme kræver den største forsigtighed fra europæernes side, sover negeren i solen, selv ved middagstid.

De er tidligt udviklede, en negerinde kan føde når hun er 12 år, men de ældes også tidligt. Så særlig stærke er de ikke: to hvide matroser løber let med den byrde, som 4 negere har ondt ved at løfte.

De er meget renlige, bader hele deres krop daglig. Dog klager evropæerne meget over deres uudholdelige stank. Mulig dog negrene har samme grund til klage. I al fald siges det at japanerne har meget ondt ved samvær med evropæere, på grund af disses for dem modbydelige lugt. Og sammenhængen er da måske denne: vi har alle vores

særlige lugt; hvad vi stadig er omgivne af, mærker vi ikke, men det for os usædvanlige berører vore sanser stærkt. — Det havde været interessant at få afgjort, om Alexander d. store, der prises for sit legemes vellugt, havde kunnet bestå for en japaners næse.

Mor har naturligvis oplevet orkaner derovre. Ti tiden fra slutningen af juli til slutningen af oktober er regntid og orkantid. Men der er jo forskel på deres styrke. De er altid slemme og farlige, man tyr helst ned i husets kælder så længe de står på. Ofte ødes al frugt og alle grøntsager, og træerne ribbes for hvert blad — det ser ud som en brand var gået over dem.

Som ex. på, hvor voldsom en orkan kan være: en tagspån blev af orkanen slynget mod et træ med kanten til, og den sad i træet da meddeleren deraf 8 år efter så den. Den kan kaste de stærkeste mænd om kuld, slynge skibe fra havnen langt ind på land. Dertil hersker det uhyggeligste mørke, og en orkan drejer bestandig, så det blæser fra alle hjørner.

I regntiden trives også feberen bedst. Tidligere var det mest anvendte middel stærke drikke i mængde. En mand fik i løbet af 9 dage 45 fl. gl. madeira og 7 fl. gl. afbrændt kognak.

Jeg hørte meget om de vestindiske frugter. Hvordan kokusnøddens »mælk«, som her gjerne er harsk og fæl, afgiver en dejlig drik, medens man spiser selve nødden med ske — den er som gelè. Hvordan ananas, bananer, mango er noget ganske andet end hvad man kalder sådan her. Derimod kan jeg ikke mindes mor har talt om naturens skønhed. St. Croix kaldes dog Antillernes have. Luften kan være så helt forunderlig klar. Er det så tillige stille, kan man fra St. C. tydelig se vindmøllerne på St. Thomas i 10—12 danske miles afstand.

Trods øerne var danske besiddelser, taltes der aldeles overvejende engelsk. Ja bladet der udgik på St. Thomas

med den danske titel St. Thomas tidende, skreves helt på engelsk, kun offentlige bekendtgørelser tryktes på bægge sprog.

Mor var så lidt vant til at tale dansk, så hun ved sit komme ikke kunde gøre sig forståelig for brygger Møllers. Og hun lærte i grunden aldrig at tale dansk fuldkommen fejlfrit. Navnlig kneb det hende med den fra engelsk ukendte forskel på fælleskøn og intetkøn. Hun kunde meget vel, især når hun blev ivrig, sige den bord og det stol. I et brev 1874 skriver hun »et meget net middag«. Far havde også talt engelsk i Vestindien, men da han kom så tidlig derfra, talte han naturligvis dansk som vi andre. Men han havde stor forkærlighed for engelsk og holdt det gennem sin opvæxt ved lige. Og englænderne i det hele som alt engelsk væsen så han højlig op til og var rede til at forsvare alle engelske handlinger over for ethvert angreb.

Mor havde ikke modtaget synderlig oplærelse i Vestindien, var vel gammel til at begynde på almindelig skolegang da hun kom til København — »højere pigeinstituter« fandtes vist ikke i særdeles grad — men nu boede hun sammen med fætteren som tilmed altså kunde bægge sprog. Og så blev han hendes lærer, først og fremmest da i dansk.

Da hun så var kommet så vidt i dansk, så hun kunde følge med, fandt man det rigtigst at lade hende konfirmere. Men for at blive det, skulde der jo skaffes en dåbsattest for hende. På henvendelse til Kristianssted derom, indløb der det svar, at der ikke var indført en person af det navn i kirkebogen som døbt. En mand ved navn *Ortved* som på det tidspunkt havde været præst i Kristianssted, var nu præst ved St. Knud i Odense — endte som domprovst i Roskilde. På den henvendelse der nu skete til ham, svarede han embedsmandsvigtig, at når dåben ikke var indført i kirkebogen, så havde den ikke fundet sted. Skønt der naturligvis ikke var mindste tvivl om, at mor var døbt, blev

præstens erklæring den afgørende: mor skulde døbes. Og yderligere resolveredes: hun skulde, skønt over 16 år gammel, døbes som spædbarn, med en gudmoder der svarede på hendes vegne, og andre faddere. Bæres skulde hun dog ikke. Og når en passende tid var gået og hun var tilstrækkelig forberedt hos en præst, skulde hun konfirmeres.

Og således blev det. 11te dabr. 1840 blev mor døbt, og dåben er indført i Frue Kirkes kirkebog uden angivelse af fødselsår og uden at der i øvrigt er gjort nogen særlig bemærkning — et tilfælde der jo ser ud som en tanke. Og 21de april næste år blev hun så konfirmeret.

Da far i et brev siger, at han blev forlovet med mor da han var 23 — hvad han blev 10de april 1840 — og mor 16 år — hvad hun blev 15de novbr. 1840 — må forlovelsen have fundet sted inden mors konfirmation og muligvis før hendes dåb.

I følge en vise til deres bryllup var det gået således: Barnet voxede op og blev »en yndig mø«;

Hun var ej mer en frygtsom glut
men alles herskerinde,
og så blev fætter rent kaput,
hans kækhed måtte svinde:
han tabte flux sit barske mod,
sin hele lærergave
og ned han sank for hendes fod,
og dommeren blev slave.

Og det er jo vel nok en rimelig forklaring. Mor voxede op til en »yndig mø«. Hun var efter alles udsagn meget smuk. Måske vel høj men godt og harmonisk bygget. Hendes hår var — lige som fars — næsten helt sort, øjnene glimrende brune, næsen af fineste krumning og ansigtet af nydelig oval form. Hendes skønhed virkede så stærkt så hun på gaden blev hilst af hende ganske ukendte

herrer, og i det mindste en af disse, som hun senere blev forestillet for, sagde hende da, at når han havde taget sig den frihed, så var det fordi han *måtte* gøre det, han måtte yde en sådan skønhed sin hyldest.

Det vedføjede billede, taget efter et maleri fra omtrent 1850 giver ikke noget særlig godt indtryk af mor. Der er noget i vejen med øjnene og munden. Men der findes ikke noget bedre.

Vel på grund af den nære forbindelse, der som omtalt havde bestået mellem fars forældre og Hage i Vestindien, fik både far og mor som unge adgang til brodersønnen *Alfred Hages* hus. Det førtes overordentligt flot og stort i den smukke bygning ude på Kristianshavn, som også beboedes af Hages kompagnon Puggård, til hvem mine forældre også blev indbudt. Bægge steder men vel mest hos Hages kom ikke alene mange af Københavns daværende rigmænd men også forskellige notabiliteter, især vel nationalliberale politikere. Når ved den mere almindelige selskabelighed kortbordene kom frem, spilledes gerne whist og det meget højt. Far har undertiden overværet — ikke selv deltaget i — opgørelsen ved et spillebord, og tabet kunde da for en enkelt løbe op til 5—600 rd. Dette afskrækkede far, som ikke af naturen havde lyst dertil, yderligere fra kortspil.

Men samtalerne var naturligvis hyppigt politiske, og far indslugede de nationalliberale ideer, blev tilhænger af Ploug og »Fædrelandet«, hvortil senere fjøede sig Bille og »Dagbladet«. Politiker blev han dog aldrig, jeg mindes end ikke nogen udtalelse af ham om 48 og 49, der kunde tyde på nogen grebthed af hvad der da foregik.

Ved siden af sine studier dyrkede han klaverspil og havde sans for god musik, uden at jeg dog tør sige han i nogen særegen grad var musikalsk.

Han fik et forhold til *Weyse*, et ret mærkeligt, når henses til den store aldersforskel. *Weyse* sender således i 1841, året før han døde og 67 år gammel, min 24 årige far en

Emilie Brücker.

billet, hvori han indstændigt opfordrer ham til at gøre en tur med ud på landet. Hvis far går ind derpå, vil det, slutter Weyse, »forvolde megen fornøjelse, contentement, glæde og satisfaction til Deres hengivne Gamle«. Far har aldrig forklaret dette forholds opståen, men jeg har hørt ham med stor beundring omtale Weyses improvisationer på klaveret.

København var jo den gang ikke meget andet end en stor provinsby. Og en så smuk pige som mor, der tilmed havde adgang til nogle af byens bedste huse, blev da naturligvis meget omtalt. Og da hendes forlovelse blev bekendt, fik man travlt med at tale om denne Frk. Brücker der havde forlovet sig med en Brücker som var brygger, medens de tillige bægge boede hos en brygger der hed Brücker. Rygtet har dog altså her fanget et par misforståelser: far var ikke brygger, og den brygger de boede hos hed ikke Brücker men Møller.

Hvem var nu denne brygger Møller som ydede bægge mine forældreløse forældre gæstmildt ly?

Jens Hendrichsen Møller blev født 29de novbr. 1776 i Vindblæs sogn syd for Mariager fjord. Han har været en af disse jyske bønderkarle, som har haft vældig virkelyst og foretagsomhed i sig og har anset København som det sted, hvor deres kræfter vel måtte kunne komme mest til deres ret. I 1803 driver han i staden en lille lærredshandel, i 1805 gifter han sig med en bondepige *Mariane Bang*, som vel så har passet handelen, medens manden der da brylluppet finder sted betegnes »arbejdsmand«, har begyndt at gå i lære som bryggerkarl. Allerede 1809 får han borgerskab som brygger og er i kompagni med en anden, men da han i 1815 tillige bliver brændevinsbrænder, er han ene om bægge bedrifter og tillige eneejer af ejendommen nr. 9 og en del af nr. 7 paa Nørregade. Hans kone var død 1814, efter at have skænket ham 2 sønner og 2 døtre.

Samme år døde i København tehandler *Johan Peter Reinhard* og efterlod sig efter et treårigt barnløst ægteskab enken *Abel Theodora*. Hun fortsatte tehandelen men giftede sig så i maj 1816 med enkemanden Jens Møller. Men denne Abel Theodora var ældste datter af *Niels Jørgen Brücker* og *Marie Dahlborg* og således faster til min far og mor. Og det var hende som med moderlig omhu tog sig af bægge broderbørnene med mandens fulde tilslutning — også hendes 2det ægteskab var barnløst.

Jens Møller blev en efter tidens forhold meget velhavende mand, idet hans forskellige virksomheder blomstrede stærkt frem. Således viser folketællingen af 1840, at han havde i sit brød 5 tjænstepiger og 16 tjænstekarle. På den tid havde også Theodoras ugifte søster *Georgine Magdalene* sit ophold der. Den ældste søn *Hendrich* havde fået sit eget bryggeri i St. Pederstræde og ægtede *Nicoline Bjerre*, søster til den kaptajn og brygger *Bjerre*, som 1834 blev valgt som en af Københavns tolv deputerede til stænderforsamlingen, med lidt højere stæmmetal end *L. N. Hvidt*. En datter af dette ægteskab blev gift med løjtnant *Chr. Buchwald*, ejer af Estruplund. — Den yngre søn *Lauritz* var blevet cand. jur. og agent, og de havde bægge forladt hjemmet. Men dog bestod familien endnu af 7 personer, hvoraf de 5 var kvinder. Om aftenen sad de 5 tjænstepiger sammen med familien, alle rundt om et bord, på hvis midte var anbragt et eneste tællelys. Men mor har fortalt om hvordan de sad dær hver beskæftiget med sit håndarbejde, og at de meget vel i denne belysning kunde udføre det, selv om det f. ex. var »fransk broderi«. Hvilke øjne må man ikke dengang have havt! Mor og far var bægge en smule nærsynede, men de bevarede et usvækket syn til det sidste.

Jens Møller døde i april 45. Boet blev opgjort til godt 85000 rd. foruden i kontanter 10000 rd., og der gik i udgifter ikke fra mere end 4000 rd. Den yngste datter *Pouline*, der blev gift med en *Hammeken* fra hvem hun efter få år

skiltes, og den ældste datter *Marie* der forblev ugift, men så vidt jeg har forstået gerne vilde havt far, fik hver 20000 rd., der blev indsat i overformynderiet, vel mest i mistillid til Hammeken. Vi børn kaldte altid disse to: »tante Line« og »tante Marie«. I novbr. samme år døde så »tante Møller«. Hun havde i sit testamente betænkt sine broderbørn rigeligt. Far fik 8000 rd., mor 7000 indsat i overformynderiet. Far var gjort til »universalarving« så han skulde have hvad der blev tilovers, når alle testamentets poster var berigtigede. Dette blev 4543 rd. I tantens gæmmer fandtes 958 rd. kontant! Dette beløb var måske dog indbefattet i de 4543. Søsteren Georgine fik 5000 rd. kontant og lige så meget indsat i overformynderiet, og når hun døde skulde de sidste tilfalde far.

Den store arv satte mine forældre i stand til at gifte sig, hvad de med mors fordringer til livet umuligt havde kunnet på fars beskedne stilling som cancellist. Det blev et udmærket vel forsynet hjem de efter brylluppet 7de juli 46 drog ind i. Navnlig indeholdt det et dagligstuemøblement af mahogny — udsøgt som det den gang blev lavet! Jeg glæder mig hver dag over en del af disse dejlige ting.

Mine forældres første hjem blev i Snaregade 10, og her fødtes dem d. 23de maj 47 en datter, der blev kaldt: *Harriet Arabella Vilhelmine Theodora Elisabeth*, og 26de juni 49 igen en datter *Agnes Fernanda Augusta*. De flyttede så til Brolæggerstræde 11, og i denne gade med det tarvelige navn, men som for resten bliver regnet for den bedst bevarede empiregade fra efter branden 1795, fødtes jeg 10de december 52 som det sidste barn og eneste søn. Strædet hørte til Helliggejstes sogn, og jeg blev da døbt i sognekirken 4de maj. Båret blev jeg af *Pauline Brøndum*, datter af brændevinsbrænder *Anton Brøndum*, de andre faddere var denne Brøndum, grosserer *M. Tvermoes* og mors moster *Augusta Castonier*.

Brøndum havde sit brænderi i Snaregade 14, så jeg an-

tager det er fra den tid mine forældre boede i den gade, bekendtskabet, der blev til livslangt venskab, stammer.

Samme sommer brød koleraen frygteligt løs i byen. Brøndums boede om sommeren i Tårnbæk, og mine forældre lejede sig i alt fald denne sommer også ind dær ude. De kom til at bo hos fiskernes oldermand, lige over for Klampenborg. Der var så frygteligt med lopper, så vi børn hver aften måtte have vores senge godt strøet ind med insektpulver.

Brøndum var en ejendommelig mand, klog og selvstændig. Han havde læst om, hvordan engelske læger i Ostindien med held havde anvendt salmiakspiritus (ammoniakvand) mod koleraen. Og da dette stæmte godt med teorier Brøndum selv havde dannet sig, anvendte han dette middel på to svært angrebne kolerapatienter, og de kom sig. Far var blevet hans begejstrede discipel og kurerede med samme middel en af lægen opgivet patient. For dette blev både Brøndum og far, vist nok paa foranledning af Tårnbæklægen *Rosen*, anklagede for »kvaksalveri«. Ved underretten blev Brøndum frifundet men far idømt en mulkt af 20 rd. samt pålagt alle omkostninger.

Men sagen blev så ført til overretten, og her frikændtes bægge, idet de dels efter rettens mening havde vist lægen skyldigt hensyn og dels udført deres handlinger under »aldeles ekstraordinære forhold«.

Da jeg var blevet godt et år, angrebes jeg slag i slag af forskellige børnesygdomme, og inden jeg var kommet til kræfter, fik jeg et voldsomt anfald af børnekolera. Vores huslæge var den navnkundige professor *Stein*, men han kunde intet udrette. Brøndum og far vilde anvende salmiakspiritusen, men han vilde ikke tillade det. Så en dag kom hans amanuensis *Winsløw* og så til mig. Han fandt min tilstand aldeles håbløs og erklærede at han vilde løbe til Stein og se at få tilladelsen. Han kom tilbage badet i sved, spurgte tante Marie — Jens Møllers datter — som lukkede op: »Lever han endnu?« Det gjorde jeg og nu fik

jeg med korte mellemrum nogle dråber i en spiseskefuld vand, med det resultat at jeg kom mig time for time og et par dage efter sad på mors skød og fik lidt kødsuppe og portvin i vand.

Da jeg i 1884 var på en længere udenlandsrejse, angreb min næstældste søn af samme sygdom. Han behandles af børnelægen *Israel*, senere professor *Rosenthal*, og hans midler viste sig frugtesløse. Da fik barnet uden lægens vidende dråberne, og han kom sig sådan, så Israel ved næste besøg forbavset spurgte: »Hvad har De dog standset den diarrhoe med?« Om han fik det at vide, husker jeg ikke, men jeg er des værre kun alt for overbevist om, at ingen læge trods disse to vidnesbyrd indlader sig på at prøve midlet — det stæmmer ikke med »videnskaben«.

I 1854 boede vi på Lampevej, hvor der den gang kun fandtes to gårde og èt hus, der derfor intet nr. havde. Far nævnes i vejviseren som husejer — men derom har jeg aldrig hørt tale og vil antage det er en fejltagelse. Dette år gik far og mor og deres to små piger til Tivolis fødselsfest. Ud på aftenen kom en pige for at føre børnene hjem. De steg i en omnibus, den eneste som førte fra byen til Frederiksberg runddel. Imens blev det et frygteligt tordenvejr. En konferensrådinde *Gjede* som også var med omnibussen, tog pigen og børnene med ind til sig, tørrede deres klæder og lod dem afvente uvejrets ophør. Da de kom hjem, stod vort spisestuegulv helt under vand, idet ammen som var med mig oven på, ikke havde turdet forlade mig for at gå ned og lukke.

Uvejret har været usædvanligt. »Fædrelandet« melder: »en virkelig orkan ledsagede det voldsomme tordenvejr. I Jægersborg allé styrtedes ca. 10 af de store træer, så husarer måtte rydde vejen«, »Dagbladet« taler om det enestående uvejr, den uhyre regnmængde og håber at rygterne om skade i omegnen er overdrevne.

I 55 rejste mor og søster Harriet til vandkuranstalten

Sola bona mellem Altona og Pinneberg. De fik uventet besøg af far, som måtte følge agent Lauritz Møller, der var blevet sindssyg, til en anstalt i Holsten, hvor han snart efter døde.

I dette år flyttede vi til Frederiksberg Bredegade nr. 7. Omtrent samtidig flyttede *Hans Egede Schack* ind i samme hus, og han boede der til 58. Hans »Fantasterne« udkom ved juletid 57 og er da vel altså skrevet dær.

Til denne vores bolig hørte en ret stor have, og skønt jeg aldrig blev botaniker, er mærkeligt nok det eneste jeg kan huske fra mine barneår i København dette, at jeg stod i en have og plukkede Venusvogne op for at se »duerne«. Hvad jeg derimod ikke husker men ofte blev drillet med, var min mangelfulde udtale af bogstaverne, så jeg sagde p for k og s for r, hvad der var temmelig uheldigt når jeg vilde sige kirsebær. En dag man morede sig over min udtale af dette ord, tog jeg mig dog sammen og fik råbt »pirsebær«.

I 56 søgte far og fik æmbedet i Nakskov som borgmester og byfoged, samt by- og rådstueskriver, som det den gang hed.

Det var ikke just med fryd, mine forældre og navnlig min mor tænkte på at skulle forlade København og ombytte hovedstaden med den lille afsides liggende by. Men det vilde jo bringe en betydelig bedring i de økonomiske forhold og måtte vel kunne udholdes nogle år.

Men med ikke ringe rædsel tænkte mor på, hvad der for ikke så længe siden havde tildraget sig i Nakskov. Dær havde den såkaldte »handskemagerbande« huseret. En handskemager i byen havde været fører for en flok som plyndrede og dræbte i byen og især dens omegn, efter først at have stukket ild på den gård de havde udset sig til offer. Det varede ret længe før de blev opdagede og grebne, skønt det siges, at de end ikke var bange for at udslynge trudsler mod den og den om at »den røde hanc skulde komme til at gale«.

Der var borgere i Nakskov som f. ex. konsul *Hage*, der i den tid købte sig sabler og havde ved deres leje — jeg har set Hages sabel.

Forholdene i Nakskov havde i det hele ikke været i for god orden. Om byens arkiv fortælles: Det var i den frygteligste uorden. Da skulde kong Kristian d. 8de i 1843 aflægge byen besøg, og man satte da det bedste af arkivet i et skab, som kunde vises Hans Majestæt, og resten blev lagt i 4 kasser, hvoraf de to kom på rådhusets loft, de to på sprøjtehusets. En købmand i byen gjorde den opdagelse, at papirerne på det sidste sted egnede sig godt til — kræmmerhuse, og hans karl hentede så hyppigt en forsyning deraf til det brug!

I fars formands tid havde en ung kontorist på politikontoret stjålet af kassen. Han fik sin straf og rejste efter at have udstået den til fjærne lande, kom efter nogle års forløb tilbage som en hovedrig nabob og byggede sig et slot på et af Sjællands dejligste punkter. Han besøgte Nakskov og skænkede byen et asyl og hentede sig en kone der. Regeringen havde kastet kærlighedens kåbe over hans ungdoms forvildelse ved at udnævne ham til konsul i hint fjærne land og siden gøre ham til ridder. Men så faldt han på at ville være folketingsmand, og så var modpartiet usselt nok til at kaste ham hans fortid i næsen.

Bestikkelser havde været grumme almindelige. Det hændtes i den første tid, at der kom folk op ad køkkentrappen for at forære mor en hare eller en gås. Men det viste sig at den ædle giver havde en sag, som far skulde pådømme. En af byens større købmænd kom for at tale med far om en mislig sag, og under samtalen fik han nogle hundrede-dalersedler i hånden og sad og viftede med dem på betydende måde.

Det varede dog ikke længe før den slags faldt helt bort, da det naturligvis snart bredte sig, at det var ganske forgæves midler over for den ny mand.

I slutningen af november ankom vi til Nakskov og fik foreløbig bolig i et mindre hus på torvet. Allerede 6te febr. næste år havde mine forældre den sorg at miste Fernanda. Jeg har fra hendes begravelsesdag mit første minde: jeg ved at jeg om eftermiddagen sad på trappen til torvet og fløjtede.

I baggården var et bageri, og dær så jeg de to svende træde op med bare fødder i karret med rugbrødsdejen for at ælte den. Ganske vist var der lagt et stykke sække-lærred over dejen, inden forestillingen begyndte, men selvfølgelig var det efter et par sekunder forvandlet til en bylt der lå i et hjørne, og fødderne sank dybt i dejen.

Da jeg var 5 år kom jeg i en pogeskole, der holdtes af to jomfruer — sådan sagde man jo den gang — *Andresen*. Man blev straffet med at sidde på en tørv eller på dovenbænken. De brave jomfruer der havde lagt »den første grund«, var jo stolte over min fremgang siden, og de var utrættelige med at fortælle mig hver gang vi sås, hvordan jeg havde været så umådelig flittig, da jeg gik hos dem, stadig slettede ud på tavlen, fordi jeg ikke var tilfreds med hvad jeg havde frembragt. Jeg har selv ikke den fjærneste erindring om deres undervisning, skønt jeg vist nok gik der til jeg var 8 år.

Men nu begynder jeg at huske mine forældre. Mor i sin altid stadselige dragt, med den elegante kappe, som hun efter tidens skik altid bar, så ung hun også var, ansigtet på bægge sider indrammet af — forlørne — hængekrøller. På sin konfirmationsdag havde hun fået nogle grå hår rykket ud, fordi hun dog ikke skulde »stå« med grå hår, der jo tilmed sås så stærkt mod det næsten sorte. Tidligt mistede hun det meste af håret og resten grånede, så jeg har aldrig kendt hende med andet. Far ogsaa meget statelig, med — naturligvis — engelske whiskers og i øvrigt barberet, med også tidlig grånet og meget tyndt hår, et livfuldt ansigt der kunde få et meget skælmsk udtryk.

Fernanda og Harriet Brücker

Forældre og børn

Stærkt udskåren vest, så man så den altid ulastelige mansketskjorte og hvidt halstørklæde. Om sommeren altid hvid vest og når vejret da var nogenlunde, hvide benklæder.

Moder anvendte meget på sit ydre. Ofte fik hun lov at rejse ind til sit kære København, og flere gange var jeg med.

Og da gik vi sammen i butikker, hos N. F. Larsen efter handsker, hos Bull efter garn, hos Th. Juncker efter forskellige galanterivarer, hos Prehn efter børster, altid i lignende bundsolide forretninger med de aller bedste varer, hvoraf hun forsynede sig rigeligt med de aller, aller bedste. Af undertøj skulde hun have mindst 24 stkr. ad gangen af det fineste hollandske lærred.

Der lå på den tid endnu glans over en stilling som fars, der jo regnedes for byens første æmbetsmand. Og mor var stærkt gennemtrængt af følelsen deraf og havde tilmed den smukke skikkelse, som hun førte med dronninglig anstand. Aldrig har jeg set mor, før i det sidste par år af hendes liv sidde med bøjet ryg eller »falde sammen« — det havde vist været hende en ligefrem umulighed.

Så måtte hun da selv være fin, hendes sager fine, og hele huset nydeligt og fint. Der kunde naturligvis ikke være tale om omgang med andre end byens »honoratiore«. De taltes jo ikke i skokkevis i den lille by. Men der var dog en virkelig rigmand, den før nævnte konsul Christopher Hage, Alfred Hages brodersøn, lederen af et stort handelshus, fader til den senere handelsminister af samme navn. Med denne familie kom far og mor naturligvis hurtigt i forbindelse. Så var der herredsfogederne, provsten, lægen, apotekeren og et par større købmænd. Når så dertil føjedes familjerne på nogle herregårde i omegnen, blev der nok til en ret stor selskabelighed.

Og både far og mor var selskabeligt anlagt, de var livlige, elskværdige, forekommende og gæstfri. Det varede ikke længe før der tilbød sig en udmærket lejlighed i Søndergade. Der var 7 store værelser 2 kontorer, desuden

loftsværelser, kælder og en stor hønsegård. Og for al denne herlighed skulde gives i leje — 300 rd.

Her var altså plads nok til selskabeligheden. Mor var en udmærket dygtig husmoder, hvis mad folk satte højt. Men hun var også her meget flot. Madam Mangor var hendes hjælp, og hun er jo som bekendt ikke nøje regnende. Jeg husker tilfældig at mor brugte 32 æg til en prinsessebudding til 5 personer. Mor var altid bange for, at der skulde blive for lidt mad, så til selskaber købte hun gjerne ind så hun kunde have bespist mer end det dobbelte tal.

Denne mors trang til den rigeligste forsyning gav en gang et ganske morsomt udslag. Det var i en sommerferie omkring den tid jeg blev student. To kammerater Carl Winsløw, Kristian Lindel og jeg blev enige om at leje hest og vogn og tage ud i Juellinge dyrehave en eftermiddag og have madkurv med. I de to andres hjem vidste man besked om mor, og man vilde da heller ikke stikke op, og følgen blev:

Efter at vi havde spist alt hvad vi på nogen måde kunde orke og nu lå på bænkene i lysthuset, røg og fordøjede, kom vi til at skoggerle ved at se på bordet med lævningerne, hvoraf mindst 4 endnu kunde have mættet sig forsvarligt. Jeg mindes en vældig stabel pandekager med syltetøj imellem, en god halv melon, dåser med sardiner o. lign., og en mængde andre ting. Hesten til hvilken vi intet foder havde og som havde måttet nøjes med nogle skud af roserne, som den fra sit tøjr kunde nå i skovfogdens have, gav vi 43 stkr. surbrød.

I hønsegården holdtes en stor besætning af høns og ænder. Kyllingerne blev slagtet så små og lækre, så der beregnedes $\frac{3}{4}$ til hver person. Hen på efteråret anskaffedes 10—12 gæs, som til slut fededes på sti. En stor fornøjelse var det for mig at følge pigen, når der skulde slagtes kyllinger — hovedet blev hugget af dem, og så blev de sluppet løs, og nu kunde den hovedløse kylling løbe rundt i gården i forbavsende lang tid.

Lolland var et frugtland og havde meget dårlige forbindelser med omverdenen. Frugten blev derfor hjemme, og der førtes store mængder til torvet i Nakskov. Man købte da jordbær, bærfrugt, kirsebær, alle slags blommer, ja abrikoser og ferskener til spotpris. Når så efteråret kom, købte mor rigeligt ind til vinterbrug af de dejligste æbler, gravenstener, flaskeæbler, pigeons osv. En skæppe kostede højst 1 rd. Dertil en masse hasselnødder og valnødder.

I den tid var det skik at der når man havde aftengæster, blev båret en bakke ind med en mængde forskellige syltetøjer. I et glas vand stod en del teskeer, gæsten tog en teske og forsynede sig fra en assiet, hvorpå skeen blev sat i vandet. Vilde man med det samme smage en anden slags, tog man atter en ske. Meningen var jo på den måde at få skyllet skeen fra den art syltetøj den havde været brugt til, og fra den mund den havde været brugt af. Men egentlig appetitligt vilde det vel vanskeligt findes nu.

Syltetøjet blev således en af husmoderens »trumfer«. Og hvor mor dog syltede! Sådant sagesuppe som hun opvartede med, har jeg aldrig siden set. Og deraf blev altid lavet så rigeligt, så en god rest, efter yderligere tilsætning af syltetøj kunde sættes hen for at blive til rødgrød og spises med fløde. En rødgrød hvori man kunde træffe på store Reine Clauder, stenfri kirsebær m. m. m.!

Med undtagelse af at maden altid lavedes af første classes varer og tillavedes på lækreste måde, kunde vel den daglige levevis ikke kaldes særlig »flot«. Vi fik aldrig mere end to retter til middag, og det almindelige borgerlige retter som ðllebrød, vandgrød, kål eller ærter med flæsk osv. Den lollandske nationalret fik vi dog kun én gang. Den var også meget besynderlig: Grønne grå ærter med flæsk og tykmælk til. Det var fars fuldmægtig, *Krunker*, en indfødt lollik der ofte talte om, hvor dejlig denne ret var, så mor en gang indbød ham til at få den hos os.

Drikkevarer som øl, snaps, vin kendtes ikke til daglig.

Far brød sig ikke derom, mor heller ikke — kvinder drak den gang i det hele ikke synderligt.

Da jeg var yngste barn og eneste søn, og da min søster var så meget ældre, blev jeg jo i høj grad mors kæledægge, og jeg fulgte stadig med hende i køkken og spisekammer, og især i syltetiden eller når der forestod et selskab. Jeg lærte hvordan mange ting tilberedtes, og der blev lejlighed til at smage på adskilligt.

Om vinteren tog mor og jeg os gærne et stykke med gåsefedt i mørkningen; når vi skulde have gule ærter til middag, fik vi os noget før en lille portion »krølærter« med en smørklat i. Skulde vi have pandekager, vankede en smagekage.

Om sommeren blev der megen anledning til en extra tykmælk eller en portion rødgrød, tit på sengekanten, om vinteren gav hver aften sine æbler og nødder.

Småkager og forskelligt knas vankede ofte, mest i omegnen af selskaber eller ved juletid.

Fra »onkel Julius« i Vestindien (se s. 25) modtog vi under tiden en sending af St. Croix rom, Guava rom, en fustage syltede tamarinder o. lign. Selve tamarinderne er der ikke meget ved, men den syrlige saft der er tilsat en mængde sukker, giver blandet med vand en meget lækende og vel-smagende drik. Og når vores bekendte havde strygedage, kunde der komme en anmodning fra dem, om de ikke kunde få lidt tamarinder at læske sig på.

Herrerne der kom til os var naturligvis meget begejstrede over at få en snaps ægte St. Croix rom. Men far, den skælm morede sig under tiden ved i stedet at skænke dem af en gl. rom, som Brøndum lavede, og som til 75 øre flasken virkelig var så god, så de lod sig narre og kom med deres lovprisninger!

Blev jeg den lykkelige ejer af en skilling, gik jeg til den store købmand *Teisens* butik og købte figner. Jeg fik et mægtigt kræmmerhus og øverst lå skillingen. Jeg kunde da gå lige over for til købmand *Fyhrrer* og »købe« svedsker med samme resultat.

Når man nu lægger alt dette sammen, vil man forstå jeg ikke kunde undgå at blive lidt madkær. Jeg har da også ofte, især efter at jeg lærte *Jakob Knudsen* at kende — der var opvokset under de tarveligste forhold — måttet beklage, jeg aldrig havde lært tarvelighed og nøjsomhed at kende, foruden at jeg med alt det vellevned sagtens lagde grunden til en, ganske vist ikke ondartet, mavekatarrh jeg har båret på i mange år.

Den var dog sikkert blevet værre, om ikke far havde været Brøndums disipel. Han havde som han aldeles ingen tro til lægerne men derimod megen til sine egne midler. Maven led efter hans mening gærne af for megen syredannelse, og mod den anvendte han på sig selv og os og for resten på enhver der vilde høre hans råd, natron og brændt magnesia og i sværere tilfælde salmiakspiritus. Skulde maven rigtig renses ud, da var midlerne engelsk salt, amerikansk olje, rhubarberrod. Lægerne, f. ex. den før nævnte Winsløw, som var blevet distriktslæge i Nakskov, grinede af ham, men det rørte ham ikke, han fandt blot det var nogle idioter som ikke forstod, at der først og fremmest måtte tages hensyn til maven — var der noget i vejen med den, måtte alt kunne blive dårligt. Jeg tror da nu også far havde nogen ret og har i ikke ringe grad rettet mig derefter. Naturligvis manglede han at kunne foretage måltidsprøver og har vel derfor kunnet give midler mod for stærk syredannelse, hvor fejlen var for ringe. Men lægerne da kendte heller ikke måltidsprøver, og selv nu behandler mange glat væk mavepatienter uden prøver!

Mor led af skrøbeligheder, som fars midler ikke kunde magte. Hun var da flere gange på det nævnte *Sola bona*. Under tiden var far med, og dær lærte han at bruge kolde afvaskninger daglig og at gå meget tyndt klædt. Han bar sin mansketskjorte på den bare krop og dækkede aldrig for brystet hverken sommer eller vinter, underbenklæderne var af lærred, sokkerne af bomuld med undtagelse af en del

år, hvor han slet ikke gik med strømper. Han var altid ualmindelig sund og stærk.

Sola bona var åbenbart, hvad der senere er genopstået som Kneippkuranstalter. At far allerede efter første besøg har været meget troende over for denne metode som over for sine medikamenter, fremgår af en vise der blev digtet til ham, da han i 56 skulde forlade København. Det siges heri:

Han (far) véd jo godt, hvorfra det onde kommer,
at det er maven kun det stikker i;
hver grov forbryder får — o ve de stakler! —
en voldsom dosis olje eller salt;
men de hvis brøde kun er små spektakler
får salmiak og soda med gevalt.

Men er der skabede får, på hvilke dette ikke hjælper, da lyder dommen: »Du rad til Sola bona går!«

Og dær må knægten savne hjemmets glæder,
får ingen snaps men bare mælkemad,
må ligge stadig svøbt i våde klæder
og veksle kun med douche og styrtebad.
Og derfor har vi også god forhåbning,
at Lollands røverfolk forbedres vil,
at hans gedigne kur vil skaffe åbning —
for ret og dyd, og hvad der hører til.

Hvor gennemgribende er dog ikke den forestilling, at staten kan man godt snyde! Mor var det redeligste menneske der ikke skulde gøre nogen uskel for en skilling. Men når hun var på Sola bona, foretog hun ture til Hamborg, hvor der kunde købes adskilligt billigere af mange ting, f. ex. silke — hvis man da kunde få det købte toldfrit over grænsen. Og mor, den ærlige mor, den statelige mor, kone til en bys øverste politimyndighed svøbte silketøj om sit liv eller sine ben hvor det nu var, og førte det uopdaget forbi Altonas toldbetjænte! Og hun var ikke fri for at gøre sig til af det som en bedrift.

Da jeg endnu var en lille rotte, blev jeg under et sådant

besøg af bægge mine forældre på Sola bona, anbragt i præstegården hos provst *Petersens*. Jeg fik min plads ved provstens højre side. En dag fik vi sødsuppe med svedsker. Jeg gæmte naturligvis disse til sidst, men just som jeg skulde have fat på dem, kom provsten med sin ske og fiskede alle svedskerne op af min tallerken. Jeg troede strax det var løjer, men min sandten om han ikke åd dem hver en! Jeg tror ikke jeg hverken blev rasende eller græd, jeg vist snarere stivnede indvendig ved en sådan færd over for et barn.

Mor var helt og holdent bundet til hus og hjem. Far som var en ivrig spadseregænger kunde så at sige aldrig få hende med til en tur. Og hans virksomhed krævede også en del fraværelse fra hjemmet. Han var over måde flittig, men han arbejdede vist med vel stor vidtløftighed. Langt mer end politi- og dommervirksomheden havde de kommunale sager hans interesse. Der var stærke fremskridtslyster i ham. Ham skyldes det, at Nakskov gader, der da vi kom belystes af kummerlige tranlygter, blev mellem de første i Danmark, der kom til at stråle af gas. 1860 fik Nakskov sit gasværk. Men dernæst kæmpede far stadig for, at prisen på gas skulde sættes ned og ned, så den kunde blive almindelig brugt til både belysning og kogning selv i de mindst bemidlede hjem, og han påstod, at des mere skulde gasværket komme til at betale sig. Og det lykkedes. Prisen kom endnu i fars tid ned til 3 kroner for 1000 kubikfod, først for kogegas, siden også for belysningsgas. Til sammenligning: I Kolding har prisen som i øjeblikket er ca. 9 kr pr. 1000 kubikfod, aldrig været under 3,90 kr. Forbruget blev så stort så værket atter og atter måtte udvides, og samtidig blev rentabiliteten så god så værket i 1879 var gældfrit, og kommunen kunde få en passende del af overskudet: i 1881 7800 kr., i årene 1881—87 (i 87 tog far sin afsked) i alt 81000, mens samtidig gade-

belysningen var voxet fra 70 lygter i 1860 til 147, og kommunen havde intet betalt for den fra 1877.

At fjord og havn blev uddybet og at byen fik vandværk, tror jeg nok også i første linje skyldtes far. Han var i al fald meget ivrig for det, var vis på, det skulde nok betale sig, betyde umådelig meget for byens opkomst.

Da far i efteråret 81 havde været 25 år i Nakskov, gjordes der fest for ham, og i viser til hans pris berømmedes han for uddybningen: man havde gruet for den på grund af bekostningen men nu set det udmærkede resultat i de store skibe, som lå i havnen. Det siges, at han var altid Nakskovs »fuldtro ven«, der stred for dens opkomst årle og silde.

Nu kan man vel ikke stole paa jubilæumssange, men når jeg lægger mine egne indtryk til, tror jeg ikke der er sagt for meget.

Meget nøje husker jeg fars humør når han kom hjem fra byrådsmøde. Det var i høj grad irriteret. Han var jo byrådets fødte formand, han følte sig i ikke ringe grad som den studerede æmbetsmand og i besiddelse af en indsigt og dannelse, som langt overgik de fleste medlemmers. Og dette sidste var vel ikke helt forkert. Disse borgere i den lille afsides by, født og opvolet på stedet, så naturligvis ikke synderlig langt eller frit. Og far besad ikke megen ævne til at forhandle, være smidig og vinde for sig. Han var snarere ret umanerlig hidsig og fik da vist let en kommanderende tone. Sammenstødene har da ofte været temmelig voldsomme, og han kunde ikke lade være at ærgre sig og rase, når han kom hjem.

Der synges også om dette træk i jubilæumsviserne: vel kan borgmesteren blive dygtig hvas, men man må huske på hans vugge stod i de varme lande, så blodet ruller varmere i hans årer end i vi andres. Og det har altid passet på ham at den hastigt vakte vrede svinder hastigt hen.

Om han nu også var egentlig praktisk, tvivler jeg på. For så vidt en gennemført ordenssans kan kaldes så, var

han det. Men der var noget småligt ved denne orden, og det tog megen tid. Enhver snor om en pakke blev omhyggeligt løst med fingrene, rullet sammen og hængt — i orden efter tykkelsen — på et apparat han havde ladet lave dertil på sin pult. Sine hvide handsker — som skulde bruges til uniformen og i selskaber — ordnede han i en skuffe med påskrift om, hvor mange gange parret havde været på. Han kunde da — og det var pointet i det — øjeblikkelig finde den snortykkelse og det par handsker, som situationen krævede.

En gang skulde han i selskab. En dame der var i besøg hos os havde klædt sig på og sad i en stue ved siden af fars sovekammer. Så kom han gennem stuen for at gå ind og klæde sig om. Hun hørte ham nu trippe og trippe derinde en halv times tid. Derpå kom han igen ind i stuen, klædt aldeles som før. »Men, borgmester«, udbød damen, »er De ikke påklædt endnu?« »Nej, men nu har jeg fået lagt al ting til rette, og så går det i en fart!«

Far anså imidlertid sig selv for meget praktisk. Og han tog vist også helt godt på en hammer og sligt. Men følgen var for mig meget uheldig. Jeg var absolut ikke praktisk af natur, og når jeg fik fat paa et stykke værktøj, så det sikkert meget kejtet ud. Så far det nu, da kunde han ikke holde det ud men tog værktøjet fra mig og gjorde hvad jeg vilde have udført, men jeg fik ingen anvisning om, hvordan jeg skulde have båret mig ad. Så kom jeg naturligvis til den tro, at jeg umuligt kunde gøre noget af den art, og jeg har hele mit liv været uden for enhver håndens syssel.

Da jeg blev så stor, at jeg hørte hvad der taltes, fangedes mit øre, vel nok særlig efter byrådsmøderne, af ordet »folk« og »folk«. De som betegnedes sådan, var utrolig dumme, bornerte, intetsigende, og så var de endda påståelige og troede umådelig meget om sig selv. Mærkeligt nok synes det mig som dette ikke har virket på mig i retning

af, på forhånd at møde mennesker som idioter eller dog undermålere; jeg har snarere været for tilbøjelig til at lytte med åben mund til andres visdom, og jeg har været ængstelig for i samtaler at give mit besyv med og dærved røbe min egen dumhed og manglende indsigt.

Noget vist småligt kunde der være i denne idelige kritik af »folk«. Hvor kunde det f. ex. dog forlanges, at en skikkelig nakskovitisk borger eller borgerinde skulde vide, at Eugen Aram — en person tror jeg i en Bulwersk roman — bør udtales Judjen Æram. Men når mine forældre hørte det blev udtalt ganske efter som det stod, morede de sig kosteligt over vedkommende. De udtalte jo bægge engelsk vist nok meget korrekt, men havde der været tale om et polsk eller måske blot et fransk ord, kunde de let være grebne i lignende »uvidenhed«. Og far manglede for øvrigt helt begreb om sprogenes forandringer gennem tiden. Han var urokkelig vis på, at som han i sin tid havde lært dansk efter Nissens grammatik, sådan var dansk, og sådan vilde dansk være at udtale, skrive og behandle til evig tid. Og sådan med engelsk — der var et »dannet« engelsk, som var det engelske sprog, og som sikkert for hans forestilling havde lydt sådan fra verdens skabelse.

Vi børn sagde »papa« og »mama«. Da jeg som voksen følte mig utilpas ved at blive ved med disse barnekammerlyd, skrev jeg 1875 hjem — vel nok på en lidt højbenet måde — at jeg gjerne vilde have lov at sige »far« og »mor«; jeg syntes jeg havde en hellig ret til at nævne disse ord som var nogle af sprogets dybeste og dejligste. Far svarede, at han var »en hader af at indføre den pjattede, sjaskede udtale af vort sprog, som vor hele vandede, holdningsløse og anarkiske tid har antaget af rene magelighedshensyn, i skriftsproget. Ordene fader og moder lyder aldeles pjankede når de udtales far og mor. Det vilde vist heller ikke falde mig ind at sige mit morsmål«. Og han slutter: »jeg har en lige så hellig ret til at være fri for at se mit ellers i mange henseender velklingende sprog lemlæstet og forvandlet til

en skarnfjerding. Far og mor er ikke en smule bedre end Fredsbær o. desl. — Men selve anmodningen fik jeg dog bevilget.

Mor var en meget ængstelig natur. Hun var således en ren hare for at køre, stirrede ufravendt efter hestenes ører og troede uvægerligt, de kun tænkte på at løbe løbsk, fordi ørerne gik uafledigt. Blev farten så en smule stærkere, eller hældede vognen en smule, hvad den jo nok kunde på færden til en herregård, hvor man skulde ad dårlige skovveje, greb hun stadig efter os som sad i vognen hos hende. Jeg fik det indtryk at det måtte anses for et ligefremt mirakel at slippe uskadt fra en køretur. Ikke mindre bange var hun i tordenvejr. Adskillige af »damerne« i Nakskov iførte sig i tordenvejr deres silkekjoler — hvad der ansås for en sikring mod at blive ramt.

Denne mors ængstelighed udstrakte også over mig, kæledæggen, jeg måtte da endelig ikke komme noget til. Skønt far ikke havde noget deraf men f. ex. i tordenvejr var lutter begejstring over de pragtfulde lyn, kunde han dog ikke, i sin umådelige hensyntagen til mor, sætte noget andet igennem, og jeg fik liden lejlighed til at tumle mig på drengevis. Ja, mor fik endog dr. Winsløw til at give mig attest for ikke at kunne tåle deltagelse i skolens gymnastik. Og dette var så meget uheldigere som jeg af natur var en ualmindelig klodrian, jeg strakte således når jeg faldt, hænderne bagud, så jeg altid slog næse og mund på det ynkeligste, og jeg blev ikke så lidt ængstelig af mig.

Man vil da forstå, hvilken rædsel det var for mor at opleve følgende begivenheder.

Far fik som kontorist en ung gæstgiversøn fra byen, *Jacob Henningsen*. Han var stor og stærk, tillige noget vild og uregerlig men særdeles godt begavet. I fars kontor som vendte ud til gaden og ligesom hele vor lejlighed lå på første sal, var der uden for vinduet en ret bred skrånende gesims. Jeg var meget hos Henningsen, når han var alene

på kontoret, og en dag tog han mig, der var sådan noget som 10—11 år og satte mig ud på gesimsen. Han holdt naturligvis ved mig, men da mor fik det at vide, stod det jo for hende som jeg havde været i den mest overhængende livsfare.

Henningsen udgav allerede som kontorist en lille samling digte, hvoriblandt jeg mindes »Den lærde og musen«.

Da »Store nordiske« stiftedes, søgte *Tietgen* en del unge der vilde gå til Kina som telegrafister. H., som nu opholdt sig i København mældte sig og besad vel egentlig ingen særlige kvalifikationer, men *Tietgen* havde nu sin egen maner. Han har fået indtryk af, at det ikke var nogen helt sædvanlig ung mand, og han spurgte: Kan De rejse med det samme? Ja! Hvornår? Om et par timer. Det kunde *Tietgen* lide, og H. blev antaget.

I London gjorde *Tietgen* en vældig middag for dem der skulde afsted. *Julius Holmblad*, om hvem senere, var med og fortalte mig, hvordan H. efter middagen dansede kankan. *Tietgen* stod og så til, og pludselig sparkede H. med sit ben cigaren ud af *Tietgens* mund. Han tog rolig og tændte sig en anden. I Kina gjorde H. karriere, blev meget velhavende, mandarin af en knap og udnævntes til etatsråd. Han skrev flere bøger om Kina og kom omsider hjem og levede i København. Jeg holdt en gang nogle foredrag i »Arbejderforeningens« lokale ved Nørrevold, og en aften kom H. forbi, læste opslaget og gik til døren, hvor han blev afkrævet entrè. Denne vilde han dog på ingen måde betale — det var 25 eller 35 øre — og det blev ham da tilstedet at gå gratis ind. Da jeg havde sluttet mit foredrag, kom han og hilste på mig, og vi fulgtes ned ad gaden. Af den før så friske, måske noget forfløjne ungersvend var der blevet en stiv, værdig, overlegen etatsråd, der talte nedladende om foredraget han havde hørt og »om hvis tanker han i det hele kunde være enig med mig«. Jeg måtte i mit stille sind sukke: »Ak, hvor forandret!« Hvor gerne havde jeg ikke mødt noget af ham, der satte mig

ud på gesimsen, opfrisket erindringen om dette og andre småtræk fra hin tid. Men alt sådant var han åbenbart ganske hævet over, og vi skiltes hurtigt som to der alligevel ikke kom hinanden det mindste ved.

På fars kontor foregik en gang dette: far var inde på sit kontor, i det yderste kontor var Kranker, en kontorist og en betjent. Da indfandt sig en mand, »Lille Anders« kaldet, der lige havde udsonet en forbedringshusstraf, der var idømt ham af far. Han forlangte at tale med borgmesteren og blev indladt, idet dog døren mellem de to kontorer ikke lukkedes, da Anders i hånden havde en vældig knortekæp, som han ikke satte fra sig.

Far tog venligt og elskværdigt imod ham, spurgte deltagende til ham. Men det varede ikke længe før Anders blev grov, gav sig til at skælde far ud og antog en truende holdning. De i det ydre kontor vilde nu strax tage affære, men far gjorde tegn til dem om at forholde sig rolige. Mellem al den anden snak Anders fremførte faldt næmlig også disse ord: »Du som har stukket ild på Fyhrers gård«. Dermed sigtedes til en uopklaret ildebrand, som far nu håbede at få noget at vide om.

A. sagde dog ikke mere om det, men pludselig greb han far med den ene hånd om armen og løftede kæppen med den anden. I samme øjeblik faldt fars højre hånd, som var fri, tungt i Anders' ansigt, så han gik bag over i en sofa, de andre sprang til, og snart var Lille Anders ført i arresten.

Det satte voldsom skræk i mor, og hun formåede far, der daglig sommer og vinter gik sin ensomme spadseretur på nøjagtig tre fjerdingvej, ofte i mørke, til at medføre en bambusstok han havde med en vældig blyknep i enden.

Senere kom der imidlertid en flink yngre præst *C. Nielsen* til byen, der også gerne spadserede, og i ham fik far så en daglig fælle til sine ture. Senere igen sluttede endnu en købmand *Wiboltt*, der havde købt den ejendom, hvori

vi boede og indrettet sig i stuen, sig til de to spadserende. Wiboltt hørte til indre mission, far havde begyndt at få kristelige interesser, og den tredje var altså præst. Så døbte folkevittigheden dem »De hellige tre konger«.

Endnu en begivenhed, som bevægede mor stærkt. Vi havde i flere år en meget dygtig kokkepige *Karoline*. Jeg køkkenskriver havde meget med hende at skaffe. En dag — jeg var vel en 10 år, — kom jeg hjem fra skole ad køkkentrappen lige ind i køkkenet og spurgte: hvad skal vi have til middag? Pandekager, lød svaret. Nu vidste jeg, det kunde ikke passe, for vi havde fået et par dage før. Og jeg gjorde da truende miner som jeg vilde afstraffe hende. Ja, kom du! — det var jo alt sammen løjer og langkål — og hun tog i det samme en svær vandøse af bøgetræ som hang ved komfuret, og truede ad mig med den. Da røg den af skافتet og ramte mig på munden, som, da jeg lo, stod åben, og således slog den to dejlige store fortænder i overmunden midt over. Jeg skyndte mig op ad den lange korridor, som forenede køkkenet i sidefløjen med værelserne i hovedbygningen, fandt mor i dagligstuen og råbte: Mama, mama! du må ikke være vred på Karoline, hun kunde ikke gøre for det! Og mor blev fortvivlet, da hun så hvad der var sket. Lægen blev hentet og erklærede det for intet: når et par dage var gået, kunde han file stumperne lidt til. Mor vilde dog med mig til København samme nat.

Når jeg var så øm over Karoline, lå det i, at jeg holdt meget af hende og vidste, hvor mor kunde være ubarmhærtig mod vores piger. Årsagen har vel dels været det fattige hjem mors barndom faldt i, dels at hun indtil hun blev 14 år havde set, hvordan de tjænende i Vestindien: negre og negerinder blev behandlet, mest jo som de ikke var rigtige mennesker. Mor skulde blive ikke så lidt til års, før hun kom over dette. Ikke at hun jo ikke var meget god imod pigerne, de fik fuldt ud samme kost som vi andre, de fik

forøringer og meget godt, men de måtte for største delen føle sig som dem der var så uendelig meget lavere, kun skabte til at gøre livet behageligt for dem, der havde råd til at give dem kost og den på hin tid latterlig lille løn. Og derfor blev hver en irettesættelse givet som man giver den til en hund.

Naar der var marked i Nakskov, var byens hovedgade hvor vi boede hele dagen fyldt af en vrimmel af bønderpiger. Og fra vinduerne blev de ivrigt beskuet og kritiseret. Hvilken gang! hvilke dragter og navnlig hvilke hatte! Så stærke røde, grønne og gule farver som muligt, farver der formelig skreg mod hinanden! Ja, sådan var det. Her var aldeles ingen smag, her savnedes åbenbart endnu al kultur, så vel almindelig menneskelig som åndskultur. Men for deres kritikere var disse piger egenlig ikke en gang mennesker! De blev betragtet og omtalt som kuriositeter, med den samme ganske kolde og udeltagende nyfikenhed som den, hvormed man ser på de højst mærkelige dyr i et menageri!

Det var i hine dage en drøj tur at rejse fra Nakskov til København. Der gik to diligencer i døgnet: eftermiddag og nat. Først kørte man de 7 mil over Maribo og Saxebo til færgestedet Guldborg og færgedes over til Nykøbing. Så atter i diligence til Gåbensø, hvorfra man færgedes til Vordingborg. Og først i Ringsted traf man efter 18 timers rejse på banen fra Korsør.

Der var under vejs flere »bedesteder«. Om sommeren kunde det jo endda gå. Men om vinteren var det foruden en lang kedsommelig tillige en kold tur. I diligencen var der bredt halm på gulvet. I toget var der, i alt fald på 2den klasse, sat bækkener, omsyet med svært tøj og fyldt med hedt vand, ind i kupeerne, så man nogen lunde kunde holde fødderne varme. Senere foregik togopvarmningen ved en slags glødende tørv, som i bækkener skubbedes ind under kupeernes bund. Dernæst forsøgtes med

ligefremme kakkelovne i kupeerne. Men først dampopvarmningen gjorde fyldest.

Jeg mindes en rejse fra Nakskov til København efter endt juleferie. Da jeg forlod Nakskov kl. 4 søndag eftermiddag, anedes ingen særlige ulemper. Men Guldborgsund var så fyldt af is, så det i mørke og ondt vejr tog over 3 timer at komme over det smalle sund med isbåd. I Gåbense måtte vi atter i isbåd, og snart gik vi passagerer på isen og hjalp med at skubbe båden, snart måtte vi om bord og se, hvordan båden møjsommeligt blev staget frem gennem grødisen eller hugget gennem is, der var for tynd til at bære og for tyk til at stage igennem. Strøm og vind var stærke, og vi drev meget af, men det lykkedes dog i sidste øjeblik at undgå en tur til havs og nå ind til Vordingborg. Men på Sjælland var det stærkt snefog, og diligencen måtte ofte vente til der blev kastet igennem. Da vi omsider nåede Ringsted, gik togene ikke på grund af sneen. Men vi befordredes, om på banens eller egen regning mindes jeg ikke, med slæder først til Roskilde og efter nogle få timers søvn dær videre til København, hvor vi gled ind tirsdag morgen ved nitiden.

Men når det gjaldt en rejse til København med mor eller med bægge forældre, hvad regnede så drengen besværet! Jeg husker en gang vi skulde afsted om natten kl. 2. Jeg var bragt tidlig til sengs for at styrkes ved nogle timers søvn. Så blev jeg vækket, og jeg kom i klæderne i største hast, stormede gennem spisestuen og rendte så voldsomt mod en buffetskuffe, der i forvirringen var efterladt åben, så det truede med at turen blev opgivet. Ja, det var jo en fryd uden lige at skulle ind til København, end ikke mor regnede ret turens farer og besvær. Hun gøs vel nok forud ved tanken om de mange mil i en lukket kasse med to rigtige heste for, hvis bevægelser hun var ude af stand til at følge, da bukken var meget høj. Og under tiden var diligencen fuld, og det betød 3 personer på hvert sæde. Men det var statens

befordring og måtte således dog byde megen sikkerhed.

Når møjen og farerne var vel overståede, var hun i det så kære København, kunde gå i butikker og købe ind af hjærtens lyst, færdes mellem de mange gode venner og bekendte, som alle gjorde umådelig stads af hende!

Det var en stor begivenhed, da det lille dampskib Flora (69 tons!) kom til at løbe mellem Nakskov og København én gang ugenlig, vel at mærke endda kun om sommeren. Når det ankom stillede den halve by ved havnen for at se det storartede syn.

For mor gjorde det dog ingen forandring, da hun hørte til de stakkels mennesker, hos hvem søsygen indfinder sig, så snart de kommer om bord. Dog da en del år senere en damper kom til at løbe mellem Nakskov og Korsør og dette udgjorde så stor en lettelse i den samlede rejse, foretrak hun om sommeren søsygens kvaler for den lange diligencetur.

Jeg har kun kendt ét menneske, der overgik mor i retning af søsyge: tante Marie, der besøgte os hver sommer. Hun var et fornøjeligt menneske. De 20000 rd. der var indsat for hende i overformynderiet gav hende en årlig indtægt af 800 rd. Hun gav sin søster de 400 som vederlag for ophold i hendes hus. Men af de øvrige 400 fik hun utroligt til overs til at glæde andre. Når hun kom, havde hun altid smukke gaver med, hun sendte til fødselsdage og jul. Fotograferingens ædle kunst var begyndt at komme op, og i Nakskov havde nedsat sig den senere vel kendte fotograf *Lønborg*. Så skulde vi da på tante Maries bekostning fotograferes på alle mulige måder. Kun af hende selv blev der ingen billeder taget. Hun lod sig en gang overtale til at lade det ske, men så snart hun så prøvebilledet, klippede hun hovedet af, og fotografen fik ingen bestilling.

Hun drev mange løjer med mig. Således fik hun mig en gang til at vandre til apoteket og udbede mig:

for fire skilling pukkelblå
og otte skilling smør dygtig på!

Provisoren foreslog mig at forsøge konditoren lige over for, og jeg gik da også der over og bad om det.

Jeg må sige, at jeg må anse formodningen om tante Maries kærlighed til far for ret sandsynlig, når jeg betænker, hvad hun indlod sig på for at komme til os. Hun som efter eget sigende ikke kunde gå over Langebro i København uden at blive søsyg, lod sig vippe af den lille skude i Langelandsbæltet og måtte så ligge i 3—4 dage efter ankomsten til Nakskov, kunde intet spise og kastede uafsladelig den grønne galde op.

Heldigvis har jeg her taget arv ikke efter mor men efter far, som aldrig blev søsyg. Jeg har gjort rejsen mellem Esbjerg og Harwich i et vejr, som kaptajnen kaldte halv storm og som forlængede turen, der normalt da skulde gøres på en 28 timer, til 43. Og jeg var kaptajnens eneste selskab til måltiderne, alle de andre passagerer blev i køjerne. Og andre lignende ture har jeg kunnet gøre med samme resultat.

Jeg har da også sejlet flere gange med Flora. En sommerdag i det fineste vejr nåede vi Kallehave, hvor vi fra en sejlbåd skulde optage passagerer. Jeg stod oppe på kommandobroen hos kaptajnen, hvad man den gang frit kunde gøre. Sejlbåden kom, temmelig fyldt. Jeg lagde mærke til at kaptajnen stadig så ud til højre, mens båden jo kom fra venstre.

Det forekom mig, at som båden sejlede frem, måtte den komme lige for damperens stævn og blive påsejlet. Men min lyst til at sige det til kaptajnen standsedes af den tanke: det er naturligvis bare din forbistrede ængstelighed — for nu, da jeg var blevet en 15—16 år, var jeg klar over denne min skavank. Da vendte kaptajnen pludselig hovedet, slog i samme øjeblik »stop!« til maskinen, så »bak!« og atter »stop!«. Men skønt det hele gik hurtigere

end det her kan læses, var det for sent, ti i det samme skar skibet midt igennem båden, styrmanden — det fortaltes at det var en Hage — styrtede sig i vandet lige inden, og nu flød det med mennesker, kasser og kufferter, samt en pudelhund. Jeg hører endnu det angstfulde ud-råb fra en kvinde om bord: »Å Gud, dær er Lassen!«

Kaptajnens store åndsnærværelse, da han først blev opmærksom, var heldig. Ti havde han ikke så hurtig slået det sidste »stop!« var to af de skibbrudne blevet knust i hjulkassen, hvori de nu fandtes uskadte. Damprens både kom hurtigt ud. Hage var en dygtig svømmer, og man så hvordan han hjalp både den ene og den anden, og alle blev reddet. Den omtalte Lassen, en toldkontrollør var dog hårdt medtaget, kom om bord som livløs, men efter at være rullet, så han kastede en masse vand op, blev han gnedet af os passagerer med uldne tæpper, og han kom til live men måtte indbringes på sygehuset i Stege.

Efter disse mange svinkeærinder vender jeg tilbage til tandhistorien. Tandlægekunsten stod endnu ikke videre højt. Men der var dog i København en der kaldte sig »professor« Voss og som vist efter forholdene var en meget dygtig mand. Til ham kom mor og jeg dagen efter at jeg havde fået slaget. Voss var tysker af herkomst, pudsig i sit væsen. Han lærte mig at det 11te bud var: Du sollst Dich nicht verblöffen lassen! Ikke blot var bægge tænder knækket, men ved det hårde slag var emailen sprunget af på bagsiden, og bægge nærver lå blottet. Efter nogle dages foreløbige behandling skulde nærverne »brændes«. Det skete ved at føre glødende jern til dem nogle gange, og under denne meget pirrende proces besvimed jeg for første og hidtil sidste gang i mit liv. Han lovede mig at jeg skulde bevare de sønderbrudte tænder til jeg blev en snes år, men jeg kom først af med dem, da jeg var hen-

ved de 60. Hans pålæg om at børste tænder både morgen og især aften overholdt jeg med pinligste nøjagtighed fra år til år og dag til dag.

Som mor og jeg en dag på grund af regnvejr kørte i droske til Voss, var portgulvet blevet glat, og den skindmagre Rosinante faldt. Jeg husker mors rædsel som det var sket i går. Det var vist det eneste kørselsuheld hun har været udsat for, og alligevel levede hun i denne uaf-ladelige frygt!

Skønt jeg unægtelig blev meget forkælet, var mors opdragelse af mig dog ikke lutter blidhed og ømhed. Jeg husker en og anden »vinge«, som hun tildelte mig med stor færdighed og kraft.

En dag hen mod aften fik jeg en gruelig ørepine. Jeg kom i seng med grødomslag. Kl. 6 næste morgen skulde far rejse til København med Flora. Jeg vågnede op ved at høre en sige: tag borgmesterens kappe og bær den ned til skibet!

Man havde altså ladet mig sove, jeg skulde gå glip ad denne mageløse begivenhed! I et nu var jeg ude af sengen, kom i klæderne og løb alt hvad jeg kunde ned til havnen. Jo, dær henne lå Flora endnu roligt ved bolværket. Far var end ikke gået om bord. Men næppe så mor mig, før jeg blev gennet hjem og i seng med en fynd i stæmmen, som endnu lyder i mine ører.

Jeg var tidlig meget forelsket. Jeg husker et børnebal hos Hages, hvor jeg, som var en 8 år gammel traf den omtrent jevnaldrende komtesse *Lotte Frijs* fra Juellinge. Vi forelskede os hæftigt i hinanden — ak! den eneste gang en virkelig komtesse og tilmed yndig som en lysalf har kastet sine øjne på mig og med den sødeste mund pustet på mig for at svale mig, mens jeg gengældte denne pusten af et godt hjerte!

Det var vist ved slutningen af den samme vinter. Jeg

havde gået i danseskole på rådhuset. En deltager var *Johanne Hastrup* fra en herregård i omegnen. I hende for-
 elskede jeg mig så glødende, så jeg da jeg efter afdansnings-
 ballet kom hjem, overvældedes således af tanken om ikke
 mere at skulle se hende — vores familjer omgikkes ikke,
 og jeg har siden kun set hende én gang: da var hun for-
 lovet men meget sød imod mig — at jeg kastede mig på
 en sofa og fældede bitre tårer. Dær fandt mor mig, og
 hvad enten hun nu gættede årsagen eller fik den ud af
 mig, hun skældte mig kraftigt ud. Jeg synes den dag i
 dag, at hun gjorde mig svarlig uret, for det var en såre
 skøn og dyb og inderlig følelse. Men denne behandling
 bevirkede vist nok, at jeg blev umådelig tavs og privat
 med mine følelser, hvad der i al fald har været et sær-
 kende for mig hele mit liv.

Far var dog langt hæftigere end mor. Da jeg var 7 år,
 begyndte han at undervise mig i klaverspil — han var
 selv ganske flink dertil. Men han var, hvad der des værre
 i høj grad nedarvedes på sønnen, en ussel pædagog. Kun
 sjældent fik han tid til at give mig time. Alt for lidt havde
 jeg fået øvet mig i mellemtiden, og det varede ikke ret
 længe før hidsigheden brød løs, hvorpå mine ydelser blev
 endnu ringere, og så endte det hele gerne med, at jeg selv
 måtte gå ind i sovekammeret og hente en af fars morgen-
 sko, med hvilket instrument jeg så fik min afklapsning
 under gråd og tænders gnidsel.

Så var det adskilligt fornøjeligere at have far til svømme-
 lærer. Allerede 4 år gammel kom jeg med mor i »kassen«
 i badehuset, og jeg var vist kun 5 år, da jeg i en kork-
 sele badede sammen med far. Han sprang altid ud på
 hovedet fra vippen, og det varede ikke så længe, før jeg
 fik lært at svømme og kunde springe ud på samme måde.

Jævnligt badede vi sammen med konsul Hage — en af
 hans sønner og jeg skændtes om, hvem der havde den
 renligste fader! En dag, mens jeg endnu brugte sele, lo-
 vede Hage mig 4 mark, hvis jeg vilde springe ud med

klæderne på. Jeg fik virkelig lov af mor, og næste dag medbragte jeg en kurv med tørt tøj og modtog efter udført »dåd« glædestrålende den lovede belønning.

Med Hages omgikkes vi i det hele meget en række år. Sønnen *Christopher* var noget ældre end jeg, og jeg erindrer ham ikke fra barndommen. Men den yngste søn *Hother* var jævnaldrende, og vi færdedes meget sammen. På deres landsted »Lienlund« et par km fra Nakskov, havde Hother et æsel, som vi red på. Det var, som æsler plejer van, en stor gavtyv, der pludselig, når vi med besvær havde fået sat fart på den, skrævede ud med forbenene og stansede så brat, så rytteren røg langt ud over. Men det var jo evige løjer, og som jeg vist kun fik lov til — der var jo dog et lille faremoment — fordi Hage jo var en højst forstandig mand, som mor havde stor tillid til.

Hother havde en ugift tante, der boede hos dem. Hun så noget stort og vidunderligt i Hother. Blandt andet udtalte hun en gang, at han »ville komme til at vade i strømme af blod af knuste hjerter.« Om denne forfærdelige spådom er gået i opfyldelse, véd jeg ikke. Der kom en kurre på tråden mellem fru Hage og mor, og al omgang blev for stedse afbrudt.

På herregården Adserstrup boede en *Jessen*, en grumme rar og hyggelig mand. Jeg har aldrig set mage til den masse af buske med de vidunderligste stikkelsbær eller sådanne rader af træer med sorte og gule spanske kirsebær som dær. Og så var der en islænder, som jeg måtte ride på. Men den havde som æslet nykker, og da den en dag vilde lægge sig med mig, fik jeg nok af ridekunsten.

Jeg tog dog i min studentertid ridetimer, efter mejeriforpagter *Burchardis* råd hos en militærberider *Prosch*. Men det var en misforståelse. P. var en vovehals, der da også nogle år senere blev ilde tilredt af en hest, som han uden at iagttage nogen som helst forsigtighed vilde bestige, trods han vidste at flere dygtige beridere forgæves havde forsøgt

det. Han passede derfor slet ikke som lærer for en sådan kujon og klodsmajor som mig. Den roligste hest han havde til sine elever bevægede uafslædig hoved og hals op og ned, hvad et indviklet tømme-system der var anbragt paa den ikke formåede at hindre. En anden af hans heste, Schmidt kaldet, stødte ganske forfærdeligt. Så skulde vi en dag — det foregik i Filosofgangens ridehus — ride cirkelvolte, og jeg red på Schmidt. Pludselig — jeg mærkede absolut intet tidsforløb — lå jeg på jorden og så dærfra et par hestebagben højt i luften og de svingende stighbøjler. Strax efter kom Schmidt ydmygt hen til mig og tilbød sin tjeneste igen. Men jeg havde fået nok: om jeg nu ikke var kommet løs af stighbøjlerne, om jeg var blevet trampet af en af de heste der fulgte lige bag efter!

Nær havde disse mine rideøvelser kostet min gode ven *Johan Borup* livet. Jeg havde intet betroet ham om dette. Nu spadserede han en dag på volden, hvorfra der var godt overblik over den åbne ridebane, som vi just den dag for første gang var ude på, jeg på Schmidt. Som Borup nu går i sine egne tanker, ser han ud over ridebanen og ser mig. Og dette uventede syn fik ham til at briste i en latter, der helt truede med at ødelægge ham. Og da han fortalte mig det, forstod jeg det kun alt for godt.

Da jeg flere år efter blev præst i Jylland tilbød en mand mig en dag at låne hans ridehest til en mindre tur. Den skulde være så meget from, og jeg tog da mod tilbudet for dog at have lidt ud af mine tyve ridetimer. Jeg kom i sadlen, og hesten gik skikkelig afsted med mig. Da vi var kommet lidt frem, syntes jeg dog jeg måtte prøve lidt trav. Ved gode ord og nogle små rap fik jeg den da virkelig sat i trav. Men strax dinglede jeg fra den ene side til den anden og tog formodenlig helt krampagtig i tøjlen, for det blev snarest atter skridt. Da jeg havde gentaget forsøget nogle gange med samme udfald, hengav jeg mig i min skæbne, nåede i skridt de 3—4 km til vejs ende, og jeg har aldrig siden siddet på en hest undtagen da på

en karussel. På en sådan sidder jeg lige så tryk som på min barndoms vidunderlige gyngest, en gave fra Brøndum og af en størrelse og skønhed, som jeg aldrig siden har set.

Vi omgikkes en del med den elskværdige familie *Jensen* på den store og udmærkede herregård Fredsholm, en mils vej fra Nakskov. Dær tilbragte jeg under tiden om sommeren nogle dage, og det var en svir at komme ud i marken, når der kørtes ind, og jeg blev taget op på et af de store kornlæs for så i flyvende fart at køre hjem til gården. På Fredsholm var jeg også med til voxent bal, og jeg husker, hvordan en flok af de skønne samlede sig om mig purk, når man fik mig til at synges den berømmelige vise, hvor omkvædet lyder: For nu er missekatten død, død, for nu er missekatten død! Til andre tider vakte jeg en vis opmærksomhed ved at snakke med »trollene« — jeg mener helt bestemt, at jeg drev dette før jeg nogen sinde havde læst Ingemanns »De underjordiske«, som jeg senere hen læste atter og atter. Mor fortalte mig en gang, at provst Petersen havde sagt, jeg havde en stærk fantasi, og at folk havde sagt til hende, at de beholdt mig næppe længe!

Jeg var en 8 år gammel, da jeg kom i Nakskov real-skole. Den var vist hverken værre eller bedre end andre af den slags anstalter. Jeg husker lidet fra timerne. Jeg havde ofte glæmt at lære mine salmevers, men fik jeg lige inden timen at vide, hvilke, og jeg kunde nå at få dem løbet igennem, kunde jeg huske dem — til timen var til ende, men rigtig nok næste dag ikke et ord. Sådan har det des værre altid været med min hukommelse, min hjerne må have et ganske tyndt anstrøg af gummi men absolut ingen beg.

Matematikken var jeg aldeles umulig i, skønt læreren *Thestrup* var både energisk og dygtig. Dærimod lærte jeg over-

måde tidligt at stave fejlfrit og læse godt op af en bog. Også i dansk var Thestrup læreren. Jeg mindes en time hos ham en vintereftermiddag ved lys. Jeg læste et stykke op og kunde mærke det fulgtes med stor beundring af så vel lærer som kammerater. Det næstsidste ord i stykket var Evropa som da jo altid stavedes Europa, og jeg udtalte det Øjropa. Da lød der som et suk fra Thestrup, og han sagde at uden dette gruelige vilde han for en gangs skyld have givet mig ug. med kryds og slange. Så nær kan man være ved berømmelsens højeste tinde og ved et ganske lille uheld styrtes hovedkulds dærfra!

Kammeratlivet var fornøjeligt. Formodenlig fordi mor hindrede mig i så meget, var min hovedinteresse at slås. Så ofte jeg kunde få lejlighed brødes jeg med de andre og blev ganske flink dærtil. Men kunde vi få en rigtig »høg og due« — lollikerne udtaler naturligvis »høj« — i gang, hvor høgene til sidst, når de føler sig stærke nok, har lov at trække duerne ud fra fristederne på bægge sider pladsen, og der således blev nogle minuters vældige strid, da var jeg ret i mit es. Her gjorde Jakob Henningsen, som var skolens største dreng, men for øvrigt som regel var for stor til at lege med, storartet fyldest, hvad enten han nu var høg eller due. Da han gik ud af skolen, kom der en anden prygl, som vi kaldte Bulle rovfisk.

Det var altid svært at få mig op om morgenen. Men kunde pigen når hun kaldte, fortælle mig, at der var faldet sne og at den kunde trykkes, da røg jeg ud af sengen. For at slås med sne, det var dog endnu det aller bedste. Da byggede vi i skolegården fæstninger, forsvarede og angreb dem. Vi lå selvfølgelig altid i krig med drengene fra »friskolen« — den offentlige kommuneskole. Jeg husker vi en gang lavede et baghold i en gård lige bag porten, hvor vi trykkede en masse snebolde så de var parat til brug. Men hvordan det nu gik eller ikke, mørkt var det jo, så blev det ikke friskoledrenge men en værdig borger

som fik den første salve, og bagholdet opløstes i vild flugt.

Vores egenlige drengestreger var temmelig harmløse. Vi kunde jo ganske vist lægge stearin på den hede kakkelovn så der blev en frygtelig stank, og alle vinduer måtte lukkes op. Og hvem havde gjort det? Ingen — sammenholdet var ubrødeligt, angiveri, sladreri utænkeligt. Og det »moralsk« opdragende heri kunde vel opveje det demoraliserende i selve stregen.

Jeg mindes kun én gang, hvor vi gik over grænsen. Fastelavnsmandag slog vi katten af tøndens i skolegården uden opsigt af nogen. Nu var der en gang til den lejlighed faldet dygtig sne, og da tøndens var slået ned og dens indhold fortæret begyndte en vældig kamp med snebolde, under hvilken vi uden ret at vide det førtes ind i overlærerens have. På en lille forhøjning i denne lå et lysthus, der på sine otte sider havde vinduer med små ruder. En snebold knaldede mod en rude, om tilfældig eller med flid, skal jeg ikke kunne sige. Og i et nu var bersærkerånden over os: lysthuset blev overdænget med en hagl af snebolde, der ikke stansede før hver en rude var knust. For dette dømtes vi alle til hver at modtage »3 gode rap« af overlærerens spanskrør. Dem modtog vi naturligvis alle med anstand, og jeg mindes for resten godt, hvordan overlæreren i hvis kridthus jeg stod, i grunden slet ikke slog men blot lod spanskrøret lægge sig som kællende ned ad min ryg.

Også uden for skolen måtte jeg slås. Havde jeg drengeselskab, syntes jeg ikke der var noget ved det, uden det uafladelig gik løs med brydning og sligt. Mine mere private kammerater, hvortil frem for alle hørte *Carl Winsløw*, ældste søn af lægen, og hans broder, havde ligesom jeg sabler af ret svært træ, hvormed vi huggede vældig løs på hinanden.

Så havde vi også flitsbuer der blev lavet ganske udmærket af en snedker. De var gjort med 5—6 asketræs-

bøjler, kunde skyde langt og sikkert, og vi brugte blytolde til dem. Vi fik da ofte om sommeren en fugleskydning i stand med gevinster for hver af fuglens dele. Også pusterør brugte vi med knappenåle hvori en tot uldgarn som pile. Det lykkedes mig en gang at plante sådan en pil i nakken på provstens søn, som da der kom et par dråber blod, troede sig udsat for en snarlig død.

I det hele var disse idrætter ikke ganske farefri. Men det foregik jo ikke i mors direkte påsyn, så hun har ikke ret formået at bedømme det — ellers havde jeg næppe fået lov.

Der var oversvømmede enge lige uden for byen, og når de blev tillagt, var der god fart dær med slæde og pigkæp. Men til rutsjen var der ingen lejlighed — Lolland er jo flad som en pandekage.

Skolekammeraterne opdagede, at skønt jeg altid sloges, havde jeg dog aldrig været oppe at slås »for alvor«. Det samme gjaldt om *Kristian Lindel*, og så forlangtes at vi to skulde slås for alvor. Vi skulde da møde en eftermiddag på skolen noget før timerne. Vi mødte, blev stillet op og tog fat. Men vi havde jo ikke det mindste udestående med hinanden. Vi lod armene gå som møllevinger, den ene af os blev lige strejft på øjenbrynet af en næve, og så hørte den latterlige kamp op. Men æren var reddet.

Mærkeligt nok kom jeg heller aldrig siden med i virkeligt slagsmål. Jeg har dog visse rasende elementer liggende på bunden. En jævnaldrende veninde af min søster, en *Jessen* havde pigeselskab. Hun havde en broder *Rudolf*, jævnaldrende med mig og han fik lov at indbyde mig for ikke at være ene mellem alle de store tøse. Ved aftensbordet blev der opvartet med »afbrændt rødvin«, og da disse 13—14 års pigebørn ikke brød sig synderligt derom, mens jeg 8 års purk gerne vilde have det, skød de deres glas hen til mig, og jeg tømte adskillige.

Så snart vi rejste os fra bordet fik jeg et fuldstændigt raserianfald, jeg gik ligefrem bersærker gang mod alle pi-

gerne, drev den hele flok fra den ene stue i den anden. Manden i huset har vel ikke syntes han burde skride ind mod borgmesterens søn, han stod og så til med hænderne foldet over maven. Så gik jeg hen og dunkede disse hænder med mine knoer af hjærtens lyst. Der var tale om jeg skulde bæres hjem men da pigen kom for at hente os, gik jeg meget godvillig med. Min søster kunde naturligvis ikke lade være at meddele, at jeg havde været »så gruelig uartig«, og så blev der til mig af morgenskoen. Og næste dag måtte jeg hen til familien med far. »Her kommer jeg med synderen,« sagde far mildt og velvilligt — sådan var han nu en gang, vrede og sorg var hurtigt opvækket men lige så hurtigt forbi. Jeg løb strax med sønnen ned i haven og spillede kegler. Så kom der bud at nu skulde vi hjem, og der blev slet intet af det »om forladelse,« som havde været meningen hjemme fra.

Hvad bød nu i øvrigt den lille by på?

Der var et skibsværft efter højst beskedne dimensioner, siden som bekendt mægtigt tiltaget. Men lå der et omtrent færdigt skibsskrog på stabel, da blev det en yndet tumleplads for os drenge om aftenen. Og kunde man få lov at være med om bord når det løb af stabelen, hvilken svir! En donkraft arbejdede på skibets bagstavn, længe, syntes det, forgæves. Men omsider begyndte der at komme bevægelse i skibet — jo det gled! Vi drenge begyndte på hurra men kunde næsten ikke for spænding. For i det næste par sekunder øgedes farten hurtigt ned ad den skrå med grøn sæbe smurte slesk, indtil skibet i et spring kastede sig ud i vandene, der sprøjtede højt op ad dets sider og syntes at måtte sluge det. Men nej! I næste øjeblik gled det under tordnende hurra fra alle om bord stolt frem ad og lå så endelig stille og vuggede sig i bølgerne.

En 3 km fra byen lå »Svingelen«, en lystskov med pavillon. Hvor ofte var jeg ikke dær om aftenen med Carl

Winsløw, sladrende og sværmende. Dær slog nattergalen sine triller, det var dog i al fald et lille pust af poesi. I en noget senere alder gik vi »unge mennesker« derud om formiddagen for at spille kegler.

Herfra husker jeg også oldenborreårene, som nu så mange slet ikke kender. Da var hvert et træ om aftenen pakkende fuldt af disse løjerlige dyr. Man kunde ryste dem ned eller tage dem med hænderne hvor de sad — det faldt dem aldrig ind at bruge vingerne, hvoraf de dog havde fire, til flugt. Efter nogle dage var alle træer fuldstændig ribbet for hvert et blad.

Skolen havde naturligvis sin årlige skovtur. På den gjaldt det jo frem for alt om at råbe, og jeg efterkom på en sådan tur i den grad denne min pligt, så jeg næste dag ikke kunde sige et ord og måtte have »spansk flue« på halsen.

Af og til kom der linedanser til byen, som gik fra torvet op til det øverste glamhul i kirketårnet. Der blev gærne foretaget to ture op og ned, den ene med balancerstang, den anden uden. Vi fik plads på rådhuset. Det mest spændende var det øjeblik, hvor kunstneren, der efter endt opstigning forsvandt ind ad glamhullet, atter trådte ud af dette (28 m over jorden) og begyndte nedstigningen ad den uhyggelig skraa line. Far fortalte, at en af disse kunstnere, en *Hoffmann*, havde sagt til ham: *Falde ned, kan jeg ikke, men tovet kan bryde eller andre uheld ske. Det må jo så være, men det er næsten ubegribeligt, at der kan nås en så absolut sikkerhed.*

Vist nok mindst en gang årlig gæstedes byen af en skuespillertrup. Far fik som politimester altid 2 fribilletter, og da han og mor jo hurtigt mættedes af præstationerne, var jeg så at sige hver aften på komedie. Det var vist temmelig frygteligt alt sammen, og det har vel nok i ikke ringe grad fordærvet min smag at få så meget af det stads. Men at vare mig på dette punkt er vist aldrig, trods al omhu for mig, faldet mine gode forældre ind.

En gang spillede »Elverhøj«. Til elverpiger var hvervet 6 døtre af en kobbersmed i byen, og med hinanden i hænderne travede de af og til fra den ene kulisse over i den anden.

I »Ørkenens søn« medvirkede som statist en lang slagtersvend. Han havde intet andet at gøre end at lade sig skyde. Øjeblikket kom, skytten lagde sit gevær til kinden, og slagtersvenden drattede død om. Lidt efter bragede skuddet — bøssen havde klikket første gang.

I et stykke forekom en engelsk lord. Han tituleredes bestandig således at ordet udtaltes som det danske ord med t. Det blev til sidst for meget for far, englensmanden, så da det kriminelle ord atter lød, brast han i en skraldende latter.

I et stykke foregik en meget rørende scene mellem to elskende, og publikum sad betaget og lyttede, da pludselig min plejesøster udbød i et »næ hør!« — et udtryk for et ufordærvet hjertes forbavselse over så meget skaberi.

Ingen blev forarget over slig medspillen, og det gjorde det hele småborgerlig hyggeligt. Dertil bidrog også »orkestret«. »Dirigenten« var en snedker Bruun, de andre medlemmer ligeledes småhåndværkere, og hvem vilde vel opholde sig over, om de ikke fulgtes så nøje ad indbyrdes eller med sangerne på scenen.

Jeg fik dog i min barndom nogen lejlighed til også at se bedre skuespilkunst. Når jeg var i København, kom vi naturligvis nogle gange i teatret. Jeg erindrer dog intet andet fra det kgl. end »Emilies hjærtbanken« med fru Heiberg.

Dærimod husker jeg »zouaverne« på Folketeatret. Der var nogle zouaver, som under Sebastopols belejring havde spillet komedie for deres kammerater. Angreb fjenden, da afbrødes forestillingen og skuespillerne greb deres geværer og kæmpede i kustymerne, og efter endt kamp genoptoges skuespillet.

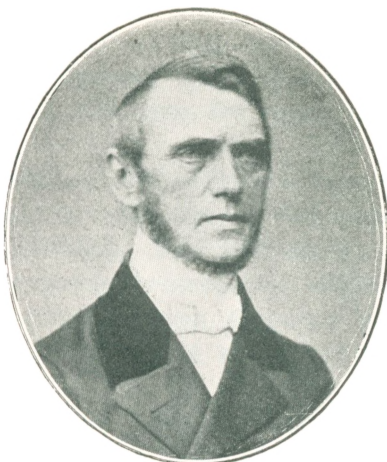
Da krigen var forbi dannede disse zouaver en trup, der rejste rundt i Evropa og også kom til København, hvor de spillede hver aften fra 1ste til 20de maj 1858. Jeg har da været på besøg i København og fik lov at se dem. Jeg som kun var godt 5 år, mindes naturligvis intet om stykkerne de spillede. De blev spillet på fransk, men en del af dem blev oversat og kom til at høre til Folketeatrets repertoire, som f. ex. »Den svage side«, »Et forskrækkeligt pigebarn«. Men hvad jeg mindes var indskuddene i forestillingen: fjenden stormede, skuespillerne greb deres bøs-ser, selv suffløren steg op af sin kasse og styrtede med. Man hørte nu gevær-salverne, kampen trak sig ind over scenen, og også dær knaldede skuddene helt overdådigt, så teatret drev af krudtrøg. Men når så fjenden var kastet tilbage, sejren vundet og heltene vendte tilbage til scenen og fortsatte stykket, da var københavnerne ellevilde af begejstring.

Jeg har omtalt den nære forbindelse mellem Brøndums og mine forældre. I 1861 købte Brøndum det palæ ved Frederiksholms kanal, der nu er købt til »Københavns højskole«. Og ikke længe efter blev jeg indbudt til at besøge dem i nogen tid. Det var en herlig lejlighed de fik indrettet dær og meget rigt udstyret med vældige spejle og bløde tæpper. Jeg levede dær som en lille prins. Hver dag til bestemt tid holdt en magelig landauer, forspændt med et par meget fine heste i porten, og Brøndum, hans kone og jeg steg ind for at køre en tur til Frederiksberg have. Den smalle passage over stadsgraven eksisterede endnu, medens selve Vesterport var fjærnet, og der var endnu en skildvagt. Det var højst interessant. Og når vi havde passeret »Frihedsstøtten«, tog Brøndum et sølvvetuie op af lommen, og vi fik hver et stort althea-bolsje. Vi spadserede en ganske lille tur i haven og kørte så hjem igen.

Der var vinduer i lejligheden som vendte ud mod hest-

gardens exerceerplads, og dærfra så jeg ofte gardisterne exercere. De var til fods men indtog stillinger som de var til hest og huggede med de vældige pallasker, og solen strålede i de blanke messingharnisker. Endnu stoltere syn fik jeg dog af og til: når jeg var så heldig at se dem komme ridende. Det var svære karle og kraftfulde heste, og jeg tænkte at for dem kunde ingen stå sig: de måtte jo ride over ende og hugge til plukfisk alt hvad der vilde stille sig i vejen. Nå, en tiårsdreng må vel have lov at være så naiv, når adskillige voxne mennesker her i landet et par år efter kunde indbilde sig, vi magelig kunde banke et par stormagter af.

Inden dørs var for mig vel det mærkeligste: et veritabelt w. c., som jeg her for første gang mødte. Det var for resten med Københavns daværende kloakforhold helt ulovligt at have et sådant, men hvad kunde ikke en af byens patriciere tillade sig i de tider! Vel i en slags stolthed over at eje det, var der anvendt meget på udstyret. Fra korridoren trådte man ind i et tomt forværelse, dærfra ind i et stort rum, hvor det vældige apparat ret som en trone hævede sig med et trin eller to over gulvet. Alt var af mahogny og messing og strålede af polering og blankhed, ti fru *Marie Brøndum* holdt strix orden i sit hus. Hun var i det hele en temmelig hvas dame. Hun havde naturligvis ubetinget tillid til sin mands medicinske midler. Mod strubehoste anvendte han en svovllever-mixtur — far har da også fortalt, at han anvendte denne mixtur paa mig da jeg som ret lille fik voldsom strubehoste, og jeg kom mig. Lægerne vilde påstå, at det kun havde været den »falske«, men han var vis i sin sag: kort efter at have modtaget midlet, kastede jeg stykker op der så ud næsten som sålelæder — hvad lægerne vist kalder membran. Nu var der i firserne en yngre rigmand i København, hvis eneste barn fik strubehoste. To læger kom, og »de gik,« fortalte fru Brøndum, »ind i et andet værelse og slagtede barnet«. Det blev opereret og døde, og hun havde den

Anton Brøndum.

**Pauline Ørsted,
født Brøndum.**

største mistillid til al operering. Men man mærkede bag ved den skrappe udtalelse den dybeste deltagelse for de ulykkelige forældre, som hun for resten slet ikke kendte personligt.

Brøndum havde en slægtning der var inspektør ved Folketeatret. Han var gået over i den stilling fra en lignende ved Hippodromen. Han talte da om skuespillernes værelser med de gamle benævnelser, sagde ikke jomfru Holst' påklædningsværelse men Arabellas bås osv. Han skaffede mig fribillet til teatret, så jeg var der næsten hver aften.

Dette besøg hos Brøndums har trængt mindet om alle andre besøg i København i barndomstiden til side, selv det hvor far og mor og jeg boede på hotel d'Angleterre, hvorfra vi om morgenen begav os hen til à Porta og drak chokolade med flødeskum. Der var en ejendommelig stæmning ved Frederiksholms kanal. Man så fra vinduerne kanalen med de mange skuder og bagved det vældige slot. Selve gaden så man ikke, og den var så stille. Kun et enkelt råb brød denne stilhed: »Rejer er godt, en mark en pot«, »store levende røspætær«! Når jeg i erindringen genser København fra barneårene, da ligger der altid et lys over staden, som er morgenlyset fra Frederiksholms kanal.

Men tilbage til Nakskov.

Tre gamle skikke holdt sig endnu friske i min barndom. Hellig tre kongers aften løb drenge og læredrenge Hellig tre konger og samlede sig dærvæd nogle skillinger. Fra mørkets frembrud kunde de ventes, og det varede da heller aldrig længe før det første hold indfandt sig. De var alle tre klædt som konger med guldpapirskroner på hovedet, hvide skjorter og skærf om livet og dæri en slags sabel. Den ene bar sort maske eller var svættet sort, for der var jo en af kongerne som var morian.

De sang en sang og løb samtidig i en rundkres eller i ottetal. På visse steder af sangen stod de stille, og under tiden knælede morianen mens de andre blev stående.

Der har til dette knyttet sig en ganske morsom oplevelse. Til *Evald Tang Kristensens* »Æresbog« sendte jeg som mit bidrag fortælling om disse tre folkeskikke, jeg her skildrer. Og jeg nævnte da at jeg des værre kun kunde mindes et par linjer af den sang, som almindelig blev sunget.

Så fik jeg brev fra en lærer i Vordingborgegnen, der havde sin gamle bedstefar boende hos sig. Denne havde læst min opsats i »Æresbogen«, og så sagde han: den præst kender jeg, jeg har selv sunget visen for ham. Og nu fortalte han: Hellig tre kongers aften 1857 havde han, der var smedelærling og en tyve år, sammen med to skrædderdrengene som sædvanlig klædt sig ud for at »løbe«. Men så mødte de politibetjenten der stansede dem og spurgte om de havde fået lov. Nej, svarede de, det var jo gammel skik. Ja men der var kommet en ny politimester, og det var ikke sagt han vilde have det. Og så tilbød betjenten at han vilde følge dem til far. Og tilladelsen blev givet, men som de nu vilde gå, kaldte betjenten dem tilbage og sagde de måtte da vise, hvad de kunde, og så kom min mor og min søster og jeg ud i gangen, og dær løb og sang de for os.

Og læreren sendte mig så visen, som han havde skrevet op efter diktat af den gamle bedstefar, som tit havde sunget den også som gammel mand.

1894 er der nok blevet løbet Hellig tre konger for sidste gang i Nakskov.

Fastelavnsmandag red læredrengene fastelavn. Tidligt om morgenen kom optøget ind i vor gård for at takke for den givne tilladelse. Der var nogle til hest, i midten af toget blev Bakkus trukket af heste for en vogn, hvor han sad på en tønde med langt skæg og mægtigt udstoppet. Hovedparten var til fods. Alle var udklædte som bajadser,

pierrots, i forskellige fantasidragter, også nogle som kvinder. De fleste af fodgængerne havde sparebøsser, hvormed de løb ind og ud af husene, og der blev vist givet ret villigt. Om aftenen havde de for de indsamlede penge bal i rådhusalen. Alle vegne hvor toget gjorde holdt, blev sunget en til dagen forfattet sang, næsten altid til melodien: Vift stolt! og utroligt var det, så mange overførings-toner der kunde blive sat til.

Det var jo en mægtig oplevelse for et barn. Jeg så det for sidste gang i 1866. Ved at forespørge i Nakskov erfarer jeg, at det to år efter var forbi, tilladelsen nægtedes i 1869 af — min far!

I slutningen af juli kom den store fugleskydning, som var en borgerfest. Fredag morgen samledes man på torvet, og kl. 9 drog processionen af, lige forbi vore vinduer: to drenge med en bakke med sølvgevinsterne, musikkorpset, fane og så borgerne to og to. Der vandredes til Svingelen, hvor fuglestangen stod på en åben plads. Om den gik man 3 gange og så til pavillonen, hvor frokosten ventede. Det var enhver retskaffen borgers pligt til den at tømme 3 flasker: rødvin, rhinskvin og champagne. Efter endt frokost gik da toget i højt løftet stæmning atter om fuglestangen og så hen til en anden del af pladsen, hvor der var telte med seværdigheder som f. ex. den umådelig fede ældre dame, om hvem udråberen sagde: Behag at træde ind, mine herskaber, og De vil få at se, hvorledes denne unge skønne dame drikker det kogendste olje af mer end hundrede graders varme!

Så begyndte skydningen, og den »flakte ørn« må have været voldsom stærk, for skønt der skødes med anlæg og nogle vældige gamle muskedonnere, faldt brystpladen gerne først langt hen på lørdagen.

Fredag, lørdag og søndag var der hver aften bal i pavillonen, og det skulde nok trække os latinskoledrenge eller studenter hjem: vi kunde altid lige nå det, når sommerferien indtraf.

Denne fest, siger man mig, holder sig endnu uforandret. Dog er det vel i vore afholdstider forbi med de tre flasker vin, vel også med de gamle muskedonnere. Det skulde undre mig, om der ikke er blevet noget mere moderne og kedeligt over det.

Nakskov må vist siges den gang at være en meget ubevæget stad. Der fandtes hverken literære, musikalske, kunstneriske eller religiøse interesser. Men man havde — dog gælder mine ord her udtrykkelig kun byens »bedre folk« — megen sans for mad og drikke. Selskabeligheden var stor og beværtningen fortrinlig.

En del år senere, da »venstre« begyndte at få nogen magt, kom de politiske bølger også til Nakskov og omegn. *Berg* og *I. A. Hansen* kom og holdt møde, og jeg mindes hvorledes far udtalte sin dybeste afsky for den sidstes »modbydelige fjæs«. Senere var *Frede Boisen* der en gang. En dame fra København der tilfældig var med i et selskab i Nakskov noget efter, fortalte mig, at hun mens herrerne var inde at ryge, hørte følgende mellem damerne. En af dem betegnede Boisen som venstremand, men dertil svarede en anden indigneret: nej, han var rigtig nok ikke venstremand, det kunde man da se, han var da så fin i klæderne. Og at dette var den »dannede« befolknings begreb om politik bekræftedes, da jeg var blevet venstremand og dette havde rygtet sig til Nakskov. Ti da kom en af byens omvandrende sladderkællinger op til mor og sagde: »Ja, De har jo da fået en stor sorg af Deres søn, at han sådan er blevet venstremand, han vil nok ikke gå uden i træsko og ikke spise andet end fedtebrød!«

Frk. *Zahle* begyndte sin skolegærning i København, og rygtet nåede til Nakskov, at en datter af en af omegnens præster var hendes elev. Hvor blev der dog travlt i den anledning! Der fortaltes de utroligste ting om det stakkels pigebarn, og det var alt sammen ganske vist. Jeg mindes

dog kun bestemt dette: Hun sagde, fortalte man, når hun var på bal, til kavallererne, for at prale med sin latin: »da mihi osculum«, d. e. »giv mig et kys!«

Nej, til at forsyne borgerne med åndelighed havde man jo byens præst provst Petersen, og hvad der var ud over dette var skaberi og unatur og vigtighed. Jeg måtte af og til med mine forældre i kirke, f. ex. da på de »store helligdage« — det kunde jeg sikkert have godt af! Hvad provsten sagde, hørte jeg vel ikke, forstod i al fald intet deraf, men hans håndbevægelser og mimik gjorde stærkt indtryk på mig, og da jeg mange år efter i Bastholms »Den gejstlige talekunst« læste kapitlet om »gebærderne«, så jeg klarligen dæri mønstret for hint. Og jeg tror nok den hele forkyndelse var »gejstlig talekunst« og intet andet. Der var da naturligvis noget underlig koldt og stivt over en sådan kirkefærd. Når bekendte hilste og sagde farvel til hinanden ude i våbenhuset var det åbenbart med en behagelig følelse af, at nu var dette overstået, og man kunde efter at have gjort Gud sin skyldige opvartning med god samvittighed gå hjem til den ventende middagsmad.

Som prøve på provstens »gejstlige talekunst« hidsætter jeg begyndelsen af hans tale ved min lille søsters bære:

»Altså hviler du her uskylds engel med de blege kinder! Du knækkede lilje i din hvide dragt! Ja så hurtigt svinder kindens glød, så uimodståelig er dødens magt.«

Han talte en gang over en 15—16 års dreng og sagde: »I sandhed! det blev givet ham at udrette meget, inden han drog herfra! Mere end det forundes de fleste! Han tog ikke blot den lille men også den store præliminær-examen!«

Provsten havde i øvrigt mærkelige ytringer for sin åndelige hyrdestilling. Der fødtes trillinger, to piger og en dreng hos en fattig familie, og provsten rådede dem til at nævne dem Martha, Marie og Lazarus!

På de store helligdage foregik offerhandlingen under de højtideligste former. Orkestret som om morgenen tidlig fra

kirketårnet havde forkyndt dagens storhed ved basunblæsning, havde nu plads oppe ved orgelet og blæste ligeledes dær i basuner, provsten stillede sig med siden til altret, og så vandrede mændene op og lagde deres »offer«. Og provsten takkede hver enkelt, snart med en næsten umærkelig panderynken, snart med et nik større eller mindre, under tiden med en bøjning af kroppen der kunde stige til et buk.

Der var i byen en barber *Gerber*, som sagdes at være polsk jøde, men han var døbt — i modsætning til de ikke få rigtige jøder, som Nakskov endnu rummede som følge af, at den var en af de første byer her i landet, hvor jøder fik tilladelse til at bosætte sig. Gerber modtog til nytår regning fra provsten på ubetalt højtidsoffer i det forløbne år. Han svarede at denne regning undrede ham da han aldrig kom i kirken. Provsten svarede, at kirken stod åben for alle, og at det var hans egen sag, om han benyttede den eller ikke. Næste nytår modtog provsten regning fra barberen for barbering hver dag i det forløbne år. Provsten svarede, at han ikke forstod denne regning, da han aldrig var blevet barberet, men Gerber svarede, at hans barberstue stod åben for alle, og at det var provstens egen sag, om han havde benyttet den eller ikke.

Men efter dette så man hver højtidsdag, når basunerne var forstummet, Gerber ene og gravitetisk skride op til altret og lægge sit offer.

En dag kom der forespørgsel til politikontoret fra kongens kabinetssekretær, om en i Nakskov boende barber Gerber havde fået trillinger og sad i små forhold, da kongen i så fald vilde imødekomme den til ham rettede anmodning om at stå fadder og give en faddergave. Gerber havde ikke beregnet denne forespørgsel. Han havde ganske vist 3 børn, som skulde døbes samtidig, men han havde »sparet dem sammen.«

Samme barber virkede også som kvaksalver, og hans hovedmiddel var — bitre mandler!

Min søster havde en lille sangstømme. Og hun sad en del ved klaveret og sang. Ingen tænkte på at give hende sans for gode sange. Så hun sang det samme som andre unge piger i Nakskov: Erik Bøghs viser og sangene fra de omrejsende skuespilleres mer eller mindre gyselige repertoire.

Jeg husker nogle prøver fra de sidste:

Den gang det i vinter på gaden var glat,
Adelgunde i melmandens rendesten drat,
og flasken hun bar på i stykker da sprang,
mellem skårene lå Adelgunde, jeg sang:
tralala osv.

Eller:

Når man hos studenter tjæner,
da må man stå tidlig op,
hele morgenstunden render
mellem dem jeg i galop,
en vil op, når klokken er fem,
klokken syv bestiller to,
og når jeg så kalder på dem,
be'r de om at sove i ro. Osv.

Jeg har ikke noget imod sådanne sange, og mor og far som i mange måder var som et par store børn, morede sig udmærket over disse tarveligheder. Men det var jo et tab at det aldrig blev andet end den slags, ikke en eneste fædrelands- eller folkesang. Det var som om der ingen anelse var om, at sligt var til. Hostrups komedier kændte mine forældre og morede sig over dem, men om hans alvorlige digtning havde de ikke mindste kundskab. End mindre da om Grundtvigs. Hele den ved ham skabte åndelige verden var for dem som et lukket land. Da de langt senere kom til at læse *L. Schrøders* bog om Peder Larsen, forbavsedes de storligen over at alt dette var sket i deres dage, uden at de havde hørt det mindste derom.

Nå, dette delte de med hele den kres de tilhørte: den nationalliberale, der havde forpagtet intelligensen og æste-

tiken og hovent så ned på alt hvad der ikke var lyst i kuld og køn af dens ledende mænd. Først helt ind i halvfjerdserne tvang P. Hansen ved en artikel i det udmærkede ugeblad »Ude og hjemme« med overskrift: »Fra et ukendt land« i al fald en del af den kres til indrømmelse af, at hvad man end ellers vilde sige om Grundtvig, havde Danmark i ham ejet en sjælden digter.

Ja, far var nationalliberal. Jeg ser ham for mig omhyggeligt hver dag læse »Fædrelandet«, »Dagbladet« og »Berlingske Tidende«. Da der blev dannet et virkeligt »Venstre«, stod det for ham som idel tåbelighed, ja vanvid. Når han blev ivrig, kunde han sige: »Kunde man dog bare få alle disse venstrehoveder til at sidde på én hals — jeg skulde med fornøjelse hugge dem af!« Men denne udtalelse udtrykker sikkert også hans politiske indsigt.

Man vil forstå, at hverken by eller skole eller hjem ad ørets vej gav mig noget, som ret kunde optage eller præge mig. Aldersforskellen mellem min søster og mig var for stor til noget egenlig forhold mellem os. Men jeg husker, hvor nydelig hun var som ganske ung. En gang skulde hun til bal på rådhuset. Jeg sad i dagligstuen da hun kom op iført sin baldragt: en gul tarletans kjole. Hun virkede på mig som en skønhedsåbenbaring, om det end naturligvis den gang ikke var mig klart. Hendes type var i det hele mere efter min smag end mors, skønt hun vel rent æstetisk bedømt ikke kunde tåle sammenligning. Jeg har absolut ikke sværmet for en eneste i lighed med mor, derimod for mange der lignede min søster.

I 1861 fik jeg en plejesøster *Francisca Castonier*, som nævnt datter af »onkel Tokko« (se s. 25). Før barnet blev født, 2den juni 51, blev han som militær udkommanderet til Vestindien, og et par år efter rejste mor og barn over til ham. En gang han havde orlov, fulgtes alle tre til København, og snart efter tilbagekomsten til Vestindien døde

Christian Brücker.

Harriet Brücker

moderen (1859). Nu blev Francisca atter sendt til Danmark for at opdrages. Hun skulde i huset hos en kusine af hendes mor, der sad som præstefrue på Fyn. Men hun fik her en dårlig behandling, måtte altid leve mellem folkene — hun havde sin træske siddende i køkkenet mellem deres. Tonen imellem disse folk var rå. Således lovede en af karlene præstens ene søn en mark, hvis han vilde bide hovedet af en levende skrubbudse. Han gjorde et ærligt forsøg derpå, men da han ikke kunde få bugt med de stærke sener, vankede der ingen belønning.

I novbr. 1860 døde onkel Tokko, og april næste år brændte præstegården, så Francisca mistede alt sit eget tøj og desuden alt moderens som var blevet sendt dertil. Hele præstefamiljen fik gæstfrit ly på den store herregård Broholm som lå i sognet. Men nu bestæmte far og mor sig til at tage barnet, mors kusine, til sig, og da aftale var truffet med præstens, drog en af fars to politibetjente over efter hende. Rejsen gik over Langeland, dernæst fra Spodsbjerg i båd til færgestedet Tårs på Lolland og så med dagvogn til Nakskov. Præstens havde heller ikke nu vist sig synderligt til deres fordel: alt hvad barnet medbragte var foruden hvad det gik og stod i, ét stykke linned og ét forklæde!

Francisca havde altså før hun var fyldt ti år, oplevet ikke så lidt af tilværelsens vanskeligheder. Nu var hun havnet i et hjem, hvor man i alle måder vilde pleje og værne hende som barn af huset. Men jeg har netop dær forstået hvor umådelig vanskelig en opgave det er som her skal løses. Og jeg har mange gange forundret mig over det letsind hvormed mennesker tager sig den på, uden at betænke hvilket fond af visdom og kærlighed der skal til for at magte den.

Mine forældre havde bægge i så høj grad trængt til og nydt lignende barmhjertighed, og jeg nærer ikke mindste tvivl om, at de havde den bedste vilje af verden til nu at gøre gengæld og være barnet i forældres sted. Men de

magtede ikke, og mor naturligvis mindst, hun der tilmed gik sådan op i mig, at udslette forskellen mellem deres egne børn og så det antagne. Og det er svært at skulle se sig selv som datter af et hjem og så dog ved mange lejligheder føle: jeg er det jo alligevel ikke.

Min plejesøster har dog nylig uopfordret og oprigtigt givet til mig udtryk for en stor taknemlighedsfølelse over for far og mor.

Hun blev 1878 gift med forretningsfører *Josva Holmblad* i Nakskov, en fætter til etatsråd fabrikant *L. P. Holmblad*, hvis ældste søn blev min svoger. Han var 20 år ældre end Francisca og to gange enkemand. Han døde i en meget høj alder for nogle år siden. I ægteskabet var der kommet to børn, hvoraf det ene døde som ganske ung pige, mens den ældste en dreng er i Amerika. For to år siden rejste hans mor, godt 70 år gammel over til ham og blev der et år. Dette sjældne mod er vel blevet Francisca til del ud fra de fire ture over Atlanten som barn, og som var foretagne med sejlere, hvoraf hun tror at mindes at den ene brugte et halvt år om turen!

Jeg har indtryk af at hun er gladere og mere vel til pas nu end hun var som barn. Da hun var pige, ældre end jeg, og det kun blev fem barndomsår vi levede sammen, blev vi ikke videre nært sammenknyttede. Men hun har altid været mere trofast mod mig end jeg mod hende.

Så var der da foruden kammeratlivet og de skildrede fornøjelser kun bøgerne tilbage, og jeg havde stor læselyst. Vi havde ét bogskab der var fuldt af gode sager, men da netop også sådanne der var behørigt stæmplede af de nationalliberale som fortræffelige. Her var de samlede udgaver af Oehlenschläger, Heiberg, Ingemann, Carl Bernhard, fru Gyllembourg, det store bind H. C. Andersen med illustrationer af Vilhelm Pedersen. Tillige Goethes og Schillers samlede værker som dog ingen sinde rørtes. Nogle

engelske romaner, som mor der ikke var meget læsende dog vist af og til kiggede i. Med undtagelse af Andersens æventyr og historier der kom hæftevis, anskaffedes så at sige intet yderligere. Men det kunde da for min skyld så nogen lunde være det samme, for hine ting kunde jeg læse om og om igen. Og jeg læste, læste ved kakkelovnsilden, i tussmørket, hvor meget det end blev mig forbudt.

Senere har jeg forstået hvor lidt en sådan læsning giver, når der slet intet er gjort for ad ørets vej at lukkes ind i den verden eller de verdener, som møder en i bøgerne. Jeg har ikke haft meget ud af min barndoms læsning. Havde jeg så endda haft en beget hukommelse, så havde jeg dog husket indholdet og kunnet bruge det da jeg omsider fik noget at bruge det til. Men den var jo slet. En gang da jeg under et sygeleje fik lyst til at opfriske »Valdemar Sejrs«, blev det ingen opfriskelse men en nylæsning, skønt jeg som barn havde læst den atter og atter.

Naturen gav mig heller intet. Lolland er så fladt og frembyder ikke meget af naturskønhed. Og det var kedeligere at færdes på den gang end nu. Da var det et skakbræt, delt i lutter firkantede marker, omgivet af flettede pilehegn og med en rad pil eller poppel langs hegnet. Det ene vejhjørne så da ud som det andet, og der var mange hjørner. Det var egentlig mærkeligt hvor man kunde finde vej der, så meget mere som man jo aldrig kom højt op og kunde få noget overblik.

Naturligvis, der er kønne pletter på Lolland. Der er flotte grevskaber og herregårde i mængde, derfor herlige skove med prægtige gamle ege og bøge. Men i det hele taget og ikke mindst lige om Nakskov må landet dog vist kaldes ensformigt og kedeligt.

Ingen af mine forældre havde synderlig natursans eller naturglæde. Mor levede helst inden døre, og for far var vejene egentlig kun midlet til ved at spadserere på dem at få fornøden motion.

Og dertil kom for mig en uheldig omstændighed: jeg var meget nærsynet, hvad underligt nok først opdagedes da jeg var fyldt 13 år. Jeg fik da briller af den vidunderlige *Edmund Hansen* siden kaldet *Grut*. Ja, jeg har været hos flere øjenlæger siden men ingen fundet som han. Men det var ikke så lidt for sent mine øjne blev væbnet. Jeg var slet ikke blevet vant til at iagttage. Jeg vidste at træerne havde blade, men ikke at bladene på de forskellige træer var forskellige. Jeg kendte navnene på nogle få blomster, fordi de havde påvirket min næse, som heliotrop, reseda, levkøj, men jeg havde ikke skænket den store forskel i form mindste opmærksomhed.

Da jeg i latinskolen skulde have afgangsexamen i botanik, gik jeg dagen før for første gang ud at botanisere. Jeg fandt nogle planter, hvoraf jeg ikke vidste navnet på en eneste, og jeg gik så hen til vores lærer *Grønlund*. Mens han nu søgte at sige mig hvad det var og hvorpå de kendtes, tog han sin botaniserkasse for dær at få et bedre exemplar af en af planterne. Og som han lukkede kassen, faldt et blad på gulvet. Han tog det op, og da han jo kendte mine store mangler, spurgte han mig, hvad det var for et blad. Jeg anede det ikke, men det var et — egeblad!

Ved examenen næste dag rakte censor *Knud Valløe* mig en pakke. Jeg åbnede den og øverst lå et egeblad. Så vidste jeg hvor i bogen jeg var og så kunde jeg klare det andet i pakken så nogen lunde. Jeg fik g. I zoologi, hvor jeg var lige så tynd men endnu heldigere, fik jeg ug. og således mg. i det hele i naturhistorie, hvor jeg ubetinget burde havt slet. Jo, examiner er en mageløs dygtighedsprøve!

Det er en stor plage og et stort tab hele livet at være i den grad uvant med at iagttage, man går glip ad så meget af tilværelsens rigdom. Men er man så lykkelig at blive hjulpet til i nogen måde at være menneske, giver det måske dog nogen erstatning — øret bliver mulig lidt skarpere og mennesker kommer til at betyde mere for en. — —

Jeg har i denne fortælling om mit barndomshjem måttet fremhæve mange mangler hos far og mor. Men jeg tror de vilde selv helst se en skildring af sig som var sand. Og jeg tænker så også mange af mine læsere vil tro mig, når jeg siger: Skønt jeg altså ser disse mangler og har ment ikke at burde skjule dem, så var det dog et mageløst hjem jeg havde. Jeg sagde i en tale ved mors jordefærd: »hvad enten jeg som barn trippede omkring efter hende i køkken og spisekammer og alle vegne, eller jeg siden kom hjem til hende efter de lange fraværelser, aldrig var jeg til overs, aldrig i vejen, aldrig til ulejlighed — altid i favnen!«

Hvor er det dog en lykke at vokse op under sådanne kår, så skærmet og værnet.

Jeg brugte nys det udtryk, at far og mor var egentlig bægge som et par store børn. Og det er sandt. Fars hid-sighed, mors forfængelighed — der var intet stødende deri, for det havde så meget af barnets præg. Der var noget så barnlig rent og uskyldigt over dem bægge, også over dette, de var så fri for alle lave tanker, kunde umulig begå noget virkelig stygt.

Så var også deres indbyrdes forhold så såre kønt. De levede under samme tag i en 56 år. Er forholdet mellem dem begyndt med glødende forelskelse, så fortsattes det i en inderlig barnlig hengivenhed. Fra mine drengeår husker jeg, hvordan far kunde tage mor på skødet og de kunde kæle for hinanden som to børn. Far kunde gøre alt for mor, og mor så op til far og kæmpede altid for hans sag og ære, måske ikke altid med klar dom om ret og uret hos ham og hos »folk« men altid med kærlighedens ret.

De havde naturligvis, i følge deres opdragelse og de krese de færdedes i, meget vedtaget væsen med høflighed og omgangsformer. Men på bunden var de for meget rigtige børn til ikke at være fuldt naturlige. Og de gav sig ikke ud for mere end de var.

Og så må jeg da fortælle et par minder fra Nakskov endnu.

Min fødselsdag blev der naturligvis gjort meget ud af. Æn glæmmer jeg aldrig. Da jeg vågnede om morgenen, så jeg at de måtte have listet sig ind mens jeg sov. For der var stillet et lille bord ved siden af min seng og på det stod et dukketeater, og på dets scene var stillet tændte lys. Jeg husker så mænd ikke, hvilken fornøjelse jeg fik af teatret, men begivenheden skabte i mig en uudslættelig stæmning, så jeg siden har indført på min fødselsdag at leve fra morgenstund til aften for nedrullede gardiner og tændte lys.

Mor var født 15de november. Dagen blev aldrig fejret med indbudte fremmede, men der kom en del om formiddagen og »gratulerede«, som man jo den gang sagde.

Mor vilde gerne have en lille whist, og far var naturligvis altid rede til at spille for hendes skyld. Så sad vi da på hendes fødselsdag 1863 om aftenen og spillede whist. Da ringede det på dørklokken, og det var et bud fra konsul Hage med et telegram han havde modtaget om Frederik d. 7des død.

Ved den måde, hvorpå dette blev modtaget fik jeg for første gang i mit liv indtrykket af, at væggene kan flyttes ud og loftet hæves op. Vi sad ikke længere i vores egen dagligstue og hyggede os med hinanden, som andre kunde have det på samme måde i deres hjem. Nej, vi flyttede pludselig sammen, der var noget større end os alle, som magtede os og gjorde os fælles. Der var en alvorstung virkelighed, som havde krav på os alle, kaldte ad os alle.

Så kom krigen. Og der blev tænkt på varme ting til soldaterne, der skulde døje den svære kulde, og kvinderne sad og pillede charpi, for der vilde jo nu blive sår på sår. Men alt dette gjorde dog ikke større indtryk og blev snart dagligdags.

Men så kom jeg op en morgen og ind i sovekammeret, hvor mor lå i sengen endnu og far sad på sengekanten. Da var efterretningen lige kommet om Danevirkes rømning. Og både mor og far græd, dæmpet, stilfærdigt. Men netop

derfor virkede det så stærkt. Det var atter dette store, dette fælles som havde magt over alle, også over disse to, hos hvem sligt ellers aldrig mærkedes.

Bægge gange var det det fuldt naturlige, som gjorde det så virkeligt og gav det sådan magt over mig. Og derfor står den aften og den morgen så levende for mig som det var i går. Hvor meget bedre og kraftigere virkede det ikke, end om far og mor til daglig havde snakket meget om danskhed og fædreland og sådant, og jeg så en og anden gang havde fået indtryk af at det var for store ord der var brugt! Jeg véd intet om, hvor dybt det gik i dem, men hvad jeg så det var ægte og derfor af så stor værdi for mig.

Så gik krigen videre, og kanonbådene løb tit ind til Naskov for at forsyne sig med kul og proviant. Og jeg så virkelige soldater og virkelige kanoner, som blev brugt i virkelig krig. Det blev dog ikke til ret meget, mest til at »familjerne« gjorde stads af officererne og fik gengæld om bord.

Men så oprandt d. 18de april 1864.

Min søster sad og tegnede i spisestuen med ansigtet mod vinduerne, hvoraf der var tre fag. Og hun fortalte, at hun pludselig så op og så da ligesom en kugle glide forbi det fjærneste vindue til højre for hende, forsvinde bag pillen komme frem igen for det næste vindue, forsvinde og endelig glide forbi det sidste vindue og så blive borte.

Kort efter at hun havde fortalt dette kom telegrammet om Dybbøls fald. Men fra denne dag har jeg ingen andre minder end dette min søsters »syn« eller hvad man nu vil kalde det. Dette har jeg ofte måttet tænke på, dels fordi det er det eneste i den art, der er kommet mig lidt nærmere, dels fordi det er et vidnesbyrd om, hvor det store kan snige sig ind og gøre indtryk på alle. Min søster havde så vist ikke mere fantasi og var ikke mere »højspændt« end folk er flest.

Og lad mig så slutte med uddrag af et par breve fra mor og far.

I 1873 havde jeg skrevet at jeg ikke kom hjem til julen, og som svar skrev mor:

»En glædelig og velsignet jul ønsker jeg dig min egen kære elskede Waldemar. At det vil være et frygteligt savn for mig ikke at se dig her i julen behøver jeg vel ikke at sige dig, men jeg vil trøste mig med at min egen lille søn vil imellem sende en kærlig tanke hjem til sine to gamle forældre og tænke som så: vore tanker mødes måske i samme øjeblik hvor vi gensidig opsender vor bøn til den algode Gud om hans hjælp og bistand og velsignelse i alle vore foretagender, og at han vil bevare os for hverandre og føre os imellem lykkelige og glade sammen. . . . Tusinde kærlige hilsener og kys sendes dig, du mit håb og min alderdoms trøst, min kære min elskede søn.

Din dig inderlig elskende mama«.

I 1877 skrev far således:

»I morgen fylder du altså dit 25de år og indtræder i myndighedsalderen og således ud af den afhængighed, hvori du hidtil har været af dine forældre. Jeg tror ikke, at du har manglet uafhængighed. I al fald har jeg gærne villet have, at du ej skulde føle noget savn af den, og jeg har heller aldrig fortrudt at jeg har ydet dig den i så stort et omfang som muligt, da du aldrig har misbrugt den. Ti om du end under tiden kan have taget fejl, hvor du skulde råde dig selv, så har det dog ej været i nogen større grad eller således, at jeg måtte beklage at have tilstået dig den. Modtag da her min hjærteligste lykønskning til, at du ved Vor herres og frelsers bistand, som vi steds har bedet om at måtte blive ydet dig, har undgået livets fristelser, således at du kan se tilbage på de henrundne år uden at rødmme ved nogen handling, som du vidste ej kunde finde bifald enten hos Gud eller mennesker, at du ved flid og stadighed har erhvervet dig kundskaber således at du forhåbenlig snart vil kunne stå på dine egne

ben og glæde dig ved så vel slægts som venners kærlighed og agtelse. . .«

Utvivlsomt vil ethvert øre i disse breve høre klangen af en stor og varm og frem for alt ægte kærlighed.

Og hvor netop ægte den var, at mors kærlighed til mig mer end så megen anden fortjæner den pris der gives moderkærligheden, som dog ofte kun er en meget gennemført egenkærlighed, og at om fars gjaldt det samme, det synes mig klarligen bevises ved følgende:

Da jeg var godt 13 år, skulde jeg i latinskoie. Der var en sådan i Nykøbing på Falster, og dærtiI sendtes de andre Nakskov-børn som f. ex. Christopher Hage, Carl Winsløw.

Men mine forældre troede nu fuldt og fast jeg vilde have meget bedre af at komme i en københavnsk skole. Og så tænkte de ikke på, at Nykøbing jo lå anderledes nær — rejsen dærtiI tog kun en 5 timer — så jeg kunde komme hjem også i småferierne og hurtigt besøges, hvis længslen blev for stærk. Heller ikke på, at det vilde blive meget mindre bekosteligt. Nej, de satte hensynet til sig selv helt til side og sendte mig, den eneste søn, det yngste barn, kæledæggen til det så fjærne København, hvorfra det kun var muligt at komme hjem i jule- og sommerferie. Det var bedst for mig og så skulde det være sådan!

Havde de vidst, at allerede et år efter skulde min søster også forlade hjemmet og det endda for stedse, så de da skulde sidde barnløse næsten altid, da vilde måske bestæmmelsen have blevet dem for svær, men det vidste de ikke, og jeg regner det ganske vist for en lykke at jeg kom til København.

Far og mor måtte blive i Nakskov. Deres håb om forflyttelse, som de bar på fra begyndelsen strandede på, at sporteIembeder 1861 ophævedes ved lov. Far kunde da ikke søge et nyt embede med fast løn uden at få betydelig ringere indtægter, end sporteIembedet i den stærkt voxende

by gav ham. I 1873 søgte han dog et embede — jeg véd ikke hvilket — men trak ansøgningen tilbage, da han opdagede at hans pensionering vilde blive alt for ringe. For mor var det især tungt. I sptbr. 72 skrev hun efter et besøg i København: »nu sidder jeg her igen i den gruelige by Nakskov og længes efter mine kære elskede børn«. Og da hun året efter havde fortalt om fars opgivelse af ansøgningen, skrev hun: »så er vi da naglet fast til Nakskov så længe vi lever, og vi må se at finde os deri«.

STUDIETID. I.

JEG er egentlig lidt flov ved denne overskrift. For, som det vil fremgå af fortællingen, kan det just ikke siges, at jeg »studerede« i de ca. 14 år, som »studietiden« spænder over. Men den kaldes jo nu sådan, og jeg har ikke kunnet finde nogen bedre benævnelse. »Drivertiden« vilde være nok så træffende, men næsten fornærmeligt mod den »lærde« skole og de andre anstalter for »studering«, som studietiden bringer en i forbindelse med.

Bestæmmelsen, at jeg skulde være student, var jo taget af mine forældre eller rettere det var noget aldeles selvfølgeligt. Også for mit eget vedkommende, da jeg ikke følte mig drevet i nogen bestemt retning. Jeg var da blevet forberedt til latinskolen ved i et par år at få privat undervisning sammen med Carl Winsløw i latin hos den nævnte Thestrup. Denne var en slider og en fortræffelig mand til at få de forskellige deklinationer og konjugationer og remser i Madvig til at sidde fast.

Men i hvilken skole i København skulde jeg gå? Ja, der gik just stort ry af den skole, som de i 64 fra Haderslev fordrevne lærere havde oprettet under navn af »Haderslev læreres skole«. Det viste sig, at læreren i fransk ved skolen gerne vilde have pensionærer, og der lovedes, at disse skulde få lejlighed til at tale fransk i hjemmet. Så blev der da truffet aftale med hr. *Gregersen*, og i foråret 66 rejste jeg til København, kom til at bo i Ewaldsgade og blev optaget i skolens 3dje klasse. Uden prøve, blot på Thestrups attest — så stor anseelse nød han som lektierterper. Efter sommerferien kom jeg i 4de klasse og havde så 5 klasser at gennemgå, før jeg i 71 kunde blive student.

Skolens ry var sikkert ganske ufortjent og skyldtes ene navnet. I al fald har jeg fra undervisningen indtryk af næsten udelukkende kedsommelighed og intet dærunder. Den eneste lærer jeg fik noget til overs for, var *C. F. C. Møller*. Ikke så meget fordi det lykkedes ham at få matematiken, der hidtil havde været mig en lukket bog, til at gå op for mig og blive, sammen med fysik som Møller også havde, det eneste af skolefagene jeg brød mig om. Men han var den menneskeligste af lærerne, han var ikke spor af pedant men frisk og munter. Springet fra ham til *Edv. Lembcke* var stort. Aldrig skulde man i dennes timer få indtrykket af at han var digter, at han var Shakespeares mageløse oversætter. Nej, de gik knastørre og kedsommelige som de andre. Kun et par gange brød der frem lidt af hvad der dog må have været i ham. Og jeg var bægge gange anledningen. Han stod en dag og fortalte om »romerske antikviteter«. Jeg kedede mig gudsjammerligt, og pludselig sprang jeg op fra min plads lige ved siden af ham: Hr. Lembcke! kan vi ikke få månedslov i dag? I samme øjeblik havde jeg en lussing, så mine briller røg langt hen ad gulvet. Det var mageløst! En dag skulde jeg oversætte noget latin; der stod i bogen »irritatus« og efter nogen famlen oversatte jeg »irret«. Og Lembcke brast i en latter, som nær ikke vilde holde op. Anledningen var denne:

På Casino opførtes en »nytårsrevue« eller hvad nu stykket kaldtes, men det var i ethvert fald et af de første om ikke det første forsøg i den art, som vi senere under navn af revue har fået så mange af. Og i stykket synger »hesten« på Kongens Nytorv: »Ich bin grün, ja ganske irret«. Lembcke havde været henne og se stykket og moret sig kosteligt, og da nu ordet kom, genkaldtes pludselig den morsomme scene, hvori det forekommer, i hans erindring.

Om end i stor forkortelse var der dog i bægge disse træk noget som gjorde begribeligt, at den mand havde sans for saa vel lidenskabens som lystigheden hos Shakespeare.

Jeg kom i de sidste 2—3 skoleår ofte for sent i skole om morgenen og blev da antruffet af »sorte Dorph«, der var inspektør og røgtede denne gærning med megen nidkærhed, ved nedgangen til gymnastiksalen hvor hele skolen samledes til morgensang. Han havde nogle mørke øjne, der egentlig var kønne, men når han var vred formelig kunde gnistre af galskab og foragt. Han havde altid mistillid til hvad man sagde. Jeg husker de gange, hvor jeg sagde ham den fulde sandhed og kunde mærke han troede jeg løj. Hvor bliver man dog gal i hovedet på en sådan lærer.

En morgen kom jeg så meget for sent, så sangen var forbi og timen begyndt. Jeg lukkede angerfuld døren op ind til *Thrige*, skolens rektor, med hvem vores klasse skulde have første time i græsk. Åh! kommer De nu for sent igen, nu maa De virkelig stå op i denne time! vrissede han — i de to øverste klasser tiltaltes vi »De«. Jeg stillede mig op ude på gulvet. Timen sneglede afsted. »Hr. professor!« »Nå, hvad er der nu?« »Må jeg ikke gå hen og tage en stilebog at stå på, for mine støvlesåler er ikke hele og jeg fryser sådan om fødderne?« »Åh, så gå da hen og sæt Dem!« Men han kunde ikke lade være at smile, og kammeraterne lo.

I de to øverste klasser fik vi ikke karakterer men månedlige vidnesbyrd. Her lyder det: »han er kommet flere gange for silde« og næste måned: »han formaner alvorlig til ikke oftere at komme for silde«. Og af andre vidnesbyrd: »I historie og religion klages der over mangel på interesse og opmærksomhed«. Eller: »fortjæner ros for flid(!) og fremgang men dadel for sin naragtige opførsel. Der klages endnu over, at han forstyrrer sin sidemand i religionstimerne«.

Trods de mange formaninger drev jeg det til at komme så mange gange for sent i én måned, så der blev rådslagning ved det månedlige lærermøde, om ikke skolens ry for orden krævede mig udvist. Men jeg slap, og årsagen var skolens ry paa en anden måde. Jeg havde jo boet hos Gregersen, og han kunde bevidne, at jeg aldrig gjorde noget ved lektierne hjemme, og dog kunde jeg mine ting, så jeg

altid var mellem de øverste og lejlighedsvis nr. 1 i klassen. Jeg syntes da at forjætte skolen et »udmærkelse« til studentereksamen. Jeg snød den dog, idet jeg fik omtrent 1 point for lidt. Ak ja! Disse skolelys! Jeg havde jo min hurtige men desværre også så kortvarige hukommelse. Så krævede det næsten intet at lære historie, geografi og sligt til hver skoledag. Sprogene arbejdede jeg med således: En af kammeraterne var »oppe« og oversatte, og imens skrev jeg i en notebog oversættelsen af alle de ord jeg ikke kendte. Når jeg selv kom op, kneb det jo, og bagefter fik jeg dobbelt travlt, idet jeg nu skulde have indført i bogen de ukendte ord fra både mit eget og eftermandens stykker. Men det lykkedes som regel. Og ved hjælp af bogen var jeg, når repetitionen kom umådelig sikker og havde dog intet bestilt hjemme.

Vi havde også en *Chr. Dorph*, lærer i Dansk. Da både en af Thriges sønner, der også var »lys« og mest beklædte duxepladsen, og et par andre lovende ynglinge gik i min klasse, fik vi mod ordningen ellers også lidt dansk litteraturhistorie med Dorph. Det eneste jeg husker fra disse timer var nogle »leverrim« fra det 18de århundrede og så det at Dorph under »behandlingen« af Grundtvig sagde: »grundtvigianerne er nogle mennesker, der altid snakker så meget om liv, noget som vi andre ikke begriber hvad de mener med«.

Dorph gav os en gang som stilopgave: »Om betingelserne for at opnå en lykkelig alderdom«. At vi 16–17 års knægte besvarede den til hans højeste utilfredshed, er ikke til at undre sig over. Men hvad der måtte undre, var, at han gav sig til at male op på tavlen, hvorledes det skulde være taget og at dette gik ud på: Der skulde være afsnittene store A, B, C osv., og under hver af disse en række underafdelinger lille a, b, c osv. Hvad han skrev som indholdet af disse mange rubrikker, har jeg naturligvis for længst glæmt, men jeg gad vidst om Dorphs egen besvarelse af opgaven efter dette mønster var blevet stort bedre end vores og — tvivler.

Samme år som jeg begyndte denne skolegang kom min søster hen på eftersommeren på en rejse. Hun besøgte på Estruplund ved Randers Buchvalds, konen var jo datter af Hendrich Møller (se s. 42). Og hun besøgte i København den *Gotfred Tvermoes*, som blev direktør for forsikrings-selskabet Danmark. Hans kone talte idelig om en ung mand af deres bekendtskab *Jacob Holmblad*, søn af den rige fabrikant L. P. Holmblad: det var netop en mand for hende. Så blev det aftalt, at Holmblad en søndag skulde køre Tvermoes's og min søster en rundtur på Amager. Her lå de fleste af de Holmbladske fabrikker, her boede L. P., og han blev — Amager var da endnu et næsten uberørt bondeland — kaldt Amagers konge. Og efter nøje at have beset Jacob Holmblads arverige, endte selskabet i forlystelsesstedet Alhambra i Frederiksberg allé. Skønt de kom sent dærfra, tog Holmblad helt med ud til Tvermoes' bolig på Dosseringen tæt ved Østerbro.

Inden han drog af havde han modtaget en indbydelse til middag om tirsdagen, og til den blev jeg bedt med. Efter bordet gik vi en tur, det var så venlig at give sig til at regne, og min søster kom ind under Holmblads paraply. Da jeg skulde hjem, fulgte min søster mig ud i entreen og omarmede mig så varmt, så jeg blev helt for-bavset. Hun skulde rejse næste morgen tidlig, og jeg stillede på banegården for at sige farvel og få den sidste hilsen med hjem. Men da var det som hun slet ikke sansede min nærværelse. Grunden til hendes mærkelige opførsel fik jeg jo at vide et par dage efter: under paraplyen havde Holmblad nyttet lejligheden til at fri og havde fået ja. Dæraf varmen. Men min søster havde håbet hun skulde få et glimt af ham på banegården og han var der ikke. Dæraf kulden.

Når Holmblads kærlighed kunde vækkes så hurtigt, lå det ikke blot i, at min søster virkelig var overordenlig nydelig, men også dæri, tilstod han selv senere, at hun stærkt mindede ham om prinsesse Alexandra, for hvem

han altid på afstand havde sværmet. Et par dage efter min søsters hjemrejse tog han over til Nakskov for at hilse på sine svigerforældre. Efter tilbagekomsten kom han kørende i sin dogcart med en prægtig hest ud til Ewaldsgade for at hilse på mig. Jeg som for første gang havde set ham ved middagen hos Tvermoes', hvor jeg intet vidste om vort fremtidige forhold, lagde nu rigtig mærke til ham. Han var en meget kraftig, blot lidt for fed ung mand — ca. 28 år. Ansigtet var skarpt skåret og med en stærkt kroget næse, hvad der gav ham udseende af at være ældre. Det samme indtryk gjorde hans myndige, noget overlegne, måske lidt blaserte væsen. Han kunde ikke udstå Gregersen, kaldte ham da vi næste gang sås på Amager, »den hvidhalsede nar« — G. bar hvidt halstørklæde.

I vinterens løb købte Gregersen en villa på Ingemanns vej hvor der var plads til flere pensionærer. Og om foråret flyttede vi derud, og ny pensionærer kom. Jeg kom til at dele værelse med *Emil Oxholm*, søn af fængselspræsten på Vridsløselille. I værelset ved siden af boede baron *Preben Bille Brahe* fra Bjørnemose. Det var to rare og flinke drenge. I stueetagen boede *Jon Finsen*, søn af godsforvalteren på Vallø; han tiltalte mig ikke fuldt så meget.

Den 13de maj oprandt med et vældigt snefald. Skønt sneen snart begyndte at smelte, lå der endnu den 18de storeedriver i grøfterne på Amager. Det fik jeg lejlighed til at se, da min søster denne dag — 5 dage efter vilde hun fylde 20 år, og så gammel skulde hun ikke gerne være — blev viet i Hollænderkirken, hvor hun havde set sin brudgom første gang. Kirken var naturligvis stoppende fuld af brave Amagerkoner og -piger, der vilde se al den herlighed. Min svoger havde en halvbroder, Julius hed han, som var en maaned ældre end jeg. Vi var bægge blevet yndig krøllet, og som vi nu ved hinandens side gik op ad kirkegulvet, hørte vi en kone udbryde: Åh, nej se, det er ligesom det var to Guds engle! Det er så vidt jeg véd den eneste gang

Forældre med børn og svigersøn.

jeg er blevet sammenlignet med den art væsener, hvorimod ikke så sjældent med deres modsætning.

Hvilke idealer jeg den gang havde, fremgår af en noterbog fra 1867, hvori jeg har optegnet mine ønsker for den kommende fødselsdag. Blandt dem findes: Nogle lomme-penge til at lade mig krølle for, en krukke heliotrop-pomade og en kost til at smøre den i håret med, 12 eller 6 par handsker — de halve chamois — en fin ny hat, et par rigtig extra fine støvler, en vældig flaske eau de Cologne osv.

Julius Holmblad skulde ikke være student — Holmblads, fader og ældste søn var meget konservative, medlemmer af »Avgustforeningen«, ivrige modstandere af de nationalliberale »der havde skilt os af med tre hertugdømmer«, og da de jo havde drevet den tåbeligste dyrkelse af studenterne som »nationens blomst«, følte man en levende uvilje mod alt akademisk væsen — også mod hvide halstørklæder, hvad jo var en ret hyppig prydelse hos nationalliberale embedsmænd. Nej, Julius gik i Efterslægtsselskabets skole, skulde i det hele have en uddannelse, der tog sigte på dygtiggørelse til den store fabriksvirksomhed. Dette var jo i og for sig en sund borgerlig og praktisk tankegang, som man blot måtte ønske havde fået lov at herske helt igennem.

Inspektøren ved den skole hed *Bokkenheuser*. Han boede på Hauserplads og havde et værelse til overs, som han gjerne vilde udleje til en pensionær. Og nu foreslog Julius, som godt kunde lide Bokkenheuser, mig at flytte dertil. Da var jeg meget nærmere ved Amager end ude på den med København den gang meget dårlige forbindelsesmidler unægtelig meget fjærne Ingemanns vej. Og således blev det. Gregeren gnavede lidt — far havde netop udtalt sin glæde over at jeg skulde bo uden for byen og fik den gode lange tur hver dag fra og til skole. Og det var vel heller ikke så let at finde pensionærer som kunde og vilde give 400 rd. om året og endda dele værelse med en anden. Og lade sig narre

for den lovede franske konversation, ti den blev helt og holdent ved løftet. Men for resten tror jeg da også, at både Gregersen og navnlig hans rare og overordenlig nydelige unge kone kunde helt godt lide mig.

Imidlertid var der dog sket noget, som rettede en del på dette, at jeg skulde forlade dem og også gjorde det let for mig. Vi fire svende kom naturligvis af og til op at topes. Og så skete det en dag — jeg husker ikke, hvad der var i vejen — at jeg sagde: ja, når det skal være sådan, må vi hellere helt lade være at tale til hinanden! Og de svarede: ja, det kan vi jo godt! Og fra den dag og til jeg rejste — det var flere måneder efter — talte de andre tre og jeg ikke ét ord til hinanden. Oxholm og jeg havde vores senge stående ved siden af hinanden, vi klædte os af og på i samme værelse, men ikke ét ord! Vi kørte en aften alle fire i samme droske til et bal, der vexledes ikke et ord mellem dem og mig. De kunde jo sagtens, men at jeg gennemførte det! En forunderlig stædighed, en styg hårdhed, som jeg næppe havde godt af. Kun i én retning kan det muligen have gjort sin gavn: jeg har forstået den kunst at kunne tie, tie ubrødeligt. Vi mødtes aldrig siden i livet. Oxholm, Bille Brahe og jeg tror også Finsen døde ret tidligt.

Så kom jeg altså til Bokkenheusers. Men nu var det jeg kom for sent i skole. Hvor ofte løb jeg ikke forbi Frue kirke, når uret slog ni, og jeg netop skulde have gået ned i gymnastiksalen. Bokkenheuser kunde ikke hjælpe, for han havde time fra kl. 8.

Han var en flittig mand, en ren slider. Han underviste i matematik 10—11, ja under tiden vist 12 timer daglig. Og det var de mest elementære sager, som han altså tog om og om igen, dag efter dag, år ud og år ind. Hjemme havde han kursus med forberedelse til lille og store præliminærexamen, på skolen lutter matematiktimer med den store som mål. I frikvartererne var han inspektør på legepladsen.

Når han kom fra skole havde han et privathold til kl. 4, så spiste vi til middag, og den tid der blev til kl. 5, anvendte Bokkenheuser og jeg til skak.

Han havde til den lille præliminær de mest umulige hoveder, men han forstod at banke pensumet ind i dem, så de klarede det, nogle dog først efter flere forsøg. Han havde en masse pudsige historier fra timerne. En gang havde han en jyde, som var ualmindelig tung i opfattelsen. B. havde forklaret om cirklen og med den store passer med kridt tegnet adskillige cirkler på den sorte tavle. Næste time skulde jyden forklare hvad en cirkel var. Og svaret lød: det er den som står i kresen, når man slår en stor en!

Der var en rig apotekersøn, som dumpede 3—4 gange. Men han forsøgte endnu en gang, og B. sad hjemme og ventede i en vis spænding på resultatet — examen foregik på universitetet. Og han kom og havde bestået. Vil De ikke sidde ned, bad B. ham. »Nej, jeg må strax afsted, min vogn venter«, sagde han med sin snøvlestemme. Deres vogn? »Ja, nu skulde Satan da gå mere, når man har fået examen!«

Der var en godsejersøn fra Sydsjælland. De var 3 brødre, alle meget dumme, så den midterste kaldtes »mellemfæet«. Det var ham som skulde have den lille præliminær. Han havde time kl. 5 men kom gærne lidt før og så på skakspillet. Imens snakkede han ustanseligt og fik sagt de utroligste dumheder. En dag havde det været så galt, så da jeg kom ind på mit værelse, der stødte op til Bokkenheusers, kunde jeg ikke tvinge min latter. Jeg satte mig da til klaveret og spillede løs, men det hjalp ikke, latteren overvældede mig, jeg kastede mig bag over og lo. Imens sagde mellemfæet til Bokkenheuser: »Hr. B., jeg har nok hørt at der skal være dem, der kommer til at græde af musik, men den kan altså også få folk til at le«.

Det passede mig godt, at B. var matematiker og skakspiller. Hans kone var vel ikke meget betydelig men mild

og sød. Jeg havde det godt hos dem. En morgen kom B. og fortalte mig, at de havde fået en søn om natten. Det forbavsede mig højlig, jeg havde ingen anelse derom. Og dette er ofte hændt mig siden. Jeg tror jeg er så optaget af at se på menneskers ansigter, så jeg ikke ser mere af personen, således heller ikke gærne deres klæder, fødder og hvad andet nu andre plejer at lægge mærke til.

Da denne dreng blev døbt og kaldet *Paul*, var jeg fadder.

Jeg havde fundet mig tre kammerater, der ligesom jeg kunde lide en l'hombre. Vi spillede da skiftevis hos hinanden. En aften spillepartiet var hos mig skulde vi have gilde. Vi havde fået samlet 4 mark og for denne blev der købt en flaske rompunchessens. Bokkenheuser gav hver sådan aften en bayer, og den drak vi først. Jeg havde en lille karaffe med vand i værelset, og jeg vilde ikke gå ind efter mere vand, fordi jeg syntes det vilde tage sig ud som jeg ikke var fornøjet med bayerne. Så blandede vi da noget af essensen med det vand der kunde blive til hver. Så snart vi havde drukket lidt, blev vi helt overstadige, og pludselig foreslog jeg: skal vi ikke gå hen til Grandjean og spise tutti-frutti-is, hvad jeg lige havde set reklamere med i bladene. Alle sprang op og et øjeblik efter var vi på gaden. I Gothersgade faldt den ene: *Møller*. Vi kom til Grandjean på hjørnet af Bredgade, teatret var just sluttet og lokalet fuldt af folk. Først i det inderste værelse fandt vi plads. Just som isen var sat på bordet, kastede *Møller* op og lige over mine ben.

Opvarteren kom og vi betalte uden at have smagt andet af isen end den teskefuld jeg just havde puttet i munden, da styrtesøen kom. Jeg forstod ikke et muk, end ikke da vi var kommet ud på Vesterbro, og en anden måtte ofre. Dær tog jeg afsked, og som jeg gik op ad strøget, faldt det mig ind: er vi blevet fulde? Umuligt! jeg prøvede om jeg kunde gå sikkert hen ad fliserækken. Jo, udmærket.

Men da jeg kom hjem, mærkede jeg det kneb med at

få urnøglen rigtigt i. Jeg kom i seng, og strax var det, som den kørte rundt med mig, og så vågnede jeg søndag morgen kl. 10^{1/2} og fandt Bokkenheuser stående over mig, og jeg havde ofret utroligt i søvne. På flasken, som der knapt var taget af, kunde han jo se, at det ikke var fylderi der havde fundet sted, men at det måtte være rompunch-essensen, der måtte være et aldeles rædsomt fluidum. Jeg har da heller ikke siden set eller smagt den vare.

Det værste var: min spillelærer *Stein* havde indbudt mig til søndag morgen kl. 9; da vilde den senere så berømte professor *Anton Svendsen* komme, og vi skulde spille duetter for klaver og violin. Den lykke var nu forspildt og faldt aldrig senere i min lod.

Den nævnte Stein var søn af en Stein som havde lært far at spille klaver, og jeg havde strax ved ankomsten til København fået ham til lærer. Det var jo bedre og regelmæssigere undervisning, end jeg havde fået af far, men jeg gjorde lige så lidt ved musikken som ved skolefagene. Der var da nu heller ikke andet ved Stein som lærer end det på kedelig måde grundige, ikke det mindste elektriserende. Hans største fortrin var vel hans omhyggelige valg af stykker i forhold til ens ævne. Henimod afslutningen af studieårene fik jeg i henvend to år timer hos *Otto Bendix*, broder til *Victor*. I ham var musik, og hans undervisning havde ikke lidt af jødens ildfuldhed og lidenskabelighed, så hos ham lærte jeg vel nok det lidet jeg kan.

Ved min søsters optagelse i den rige slægt, og da der nu tillige var en med mig jævnaldrende søn, kom jeg som ind i en helt ny verden. Rige huse åbnede sig for mig, jeg boede under tiden i sådanne nogle dage om sommeren i Vedbæk i Skodsborg, jeg prøvede at køre med fire til Klampenborg station om morgenen, når husets herre skulde til kontoret. Jeg kom til en mængde middagsselskaber med påfølgende dans, til rigtige baller og til middag uden

dans, og det var altid med megen og fin mad og mange fine vine.

Det var dog noget helt andet end selskaberne og ballerne i Nakskov — som jeg naturligvis nu i ferierne lærte mere og mere at kende. Jeg mindes baller, svarende helt til det yppige billede Svedstrup har tegnet af et sådant i »Erik Gudmand«. Jeg var også en gang på bal hos selveste fru *Heiberg*, hvis plejedøtre jeg kom en del sammen med. Jeg var jo lovlig ung og ukyndig til at danne mig nogen opfattelse af hende fra visiten, selve balaftenen og det par gange jeg mødte hende andet steds. Men jeg modtog dog et indtryk. Og da jeg siden læste hendes »Et liv genoplevet i erindringen«, mærkede jeg, at mit indtryk ikke var så langt fra det billede man dær møder: En klog, selvbevidst, ikke meget pålidelig dame, der var glimrende opøvet i den kunst på den tilsyneladende mest ubevidste måde at kaste glans over sig selv.

På disse baller så jeg de rigtige balløvinder som jeg klogelig holdt mig langt fra men dog under tiden ikke kunde undgå at blive forestillet for og skulle danse en gang rundt med, hvilket de jo også indlod sig på men med dårlig skjult mishag. Men jeg traf også unge yndige og søde piger som jeg kunde forelske mig i op over ørerne, hvorved ballet jo blev en fryd uden lige. Sige noget til damerne kunde jeg i ret lang tid ikke, og jeg husker, hvordan jeg en gang gik svimmel af lykke fra et bal, fordi dær havde jeg dog kunnet »konversere«. Det vil sige, det havde jeg pokker ikke, men jeg havde haft en dame, der havde stor snakkefærdighed og efter hånden havde fået mig lidt på gлед.

Hvordan det gik til véd jeg ikke, men jeg blev bedt til maskebal hos den rige *Tutein* i hans palæ i Badstuestræde og jeg optrådte som — polsk adelsmand, naturligvis et lejet kostume. Et par gange var jeg til stort karneval i Kasino. Jeg foretrak dog langt almindelige baller. Uden briller kunde jeg umuligt klare mig, men briller under en

maske dugges stadig af ens egen ånde, så det heller ikke bliver godt. Jeg kendte da aldrig nogen før maskerne faldt og var kommet ganske ud af feststæmning.

Mine briller var for øvrigt gerne næseklammer, og dem tabte jeg hyppigt. Jeg var en aften på bal i København. Kotillon kom. Just idet jeg havde forsynet mig med en buket, faldt næseklammerne, og jeg satte dem ikke på igen, da jeg mente under runddansen at have sikret mig, hvor i salen den rette »genstand« sad. Jeg styrede da mod dette mål, men da jeg kom ganske nær og lige skulde til at bukke, så jeg det var en helt anden, og jeg drejede brat af.

Denne verdensbegivenhed vidste man få dage efter besked med — i Nakskov! Således har det altid været min skæbne, uden at det er lykkedes mig at komme efter årsagen, ikke at kunne røre mig, uden der er blevet lagt mærke til det og snakket om det og naturligvis under dygtig forvrængelse.

Vi havde i skolen en lærer i gymnastik — som jeg da i København måtte deltage i — *Hagemeister* hed han, forhenværende hestgardist. Blandt redskaberne fandtes en »glatstang«, der når den ikke anvendtes stod i et hjørne, sikret med en jernbøjle. En dag havde Hagemeister taget den ud af bøjlen men stod og snakkede med nogle drenge, og så faldt den pludselig ud af hånden på ham og strejfede nakken på mig, som stod midt i en anden flok ude på gulvet.

Efter hvad jeg var vant til fra barn, løb jeg strax op i gården og satte nakken under vandhanen og hørte idet jeg løb ud, Hagemeister sige: Den stang slår ingen mand ihjel!

Det var kun et ubetydeligt slag, men jeg fik lov at gå hjem. Ganske få dage efter fik jeg brev fra mine forældre der spurgte hvad der var i vejen, for i Nakskov fortaltes, at en sten var faldet ud af Rundetårn og havde slået mig ihjel. De havde dog kunnet sige sig selv, at var der sket noget virkelig slemt, da var de først og fremmest blevet underrettet. Jeg kunde da også svare, at det hele var intet.

Sommeren 71 blev jeg student. Det var den gang opgaven i fri dansk stil lød: »Dædalus og luftsejladsen«, som mærkelig nok voldte så megen kval. Jeg følte mig meget til pas ved den og løste den således, at jeg så myten om Dædalus som en anende drøm i slægten om hvad der i sin tid skulde virkeliggøres — ved luftballonernes opfindelse. Første afsnit skrev jeg i en temmelig »højbenet« tonart, men så blev jeg bange og gav en ret nøgtern beskrivelse af de forskellige balloner. Næppe havde jeg afleveret stilen og gik ned ad Løngangsstræde, før det slog mig, at jeg skulde have blevet ved som begyndt og i samme tonart fortalt om, hvor lunde jeg var oppe med en luftballon, i storm og nat gik over det ikariske hav og næste morgen dalede ned på en ø, der viste sig at være Kreta, hvorfra Dædalus var fløjet bort. Stilen indbragte mig dog mg., men havde jeg fået ideen udført på angivne måde, havde jeg sikkert fået ug. og ikke snydt skolen for den forventede udmærkelse.

Da jeg blev examineret i historie, hvori jeg ingen lunde var nogen mester, da det jo her gjaldt om en mere beget hukommelse, sad jeg og spillede bold med mit lommetørklæde uden selv at have nogen anelse derom, og klarede »diadokerne« til min egen forbavselse.

Og nu var jeg da student. Hvad skulde jeg være?

På min fødselsdag 1866 havde onkel Osvald (se s. 31), fars halvbroder fået fat i mig, jeg ved ikke hvorledes da jeg ellers ikke kom i hans hjem, og indbudt mig til at gå med ham i det kgl. teater. Balletten »Valdemar« opførtes. En af akterne endte med overfaldet i Roskilde. Valdemar hugger lysekronerne ned og baner sig i mørket vej gennem de mange mod ham løftede sværd.

Da tæppet var faldet, spurgte jeg betaget onkel, om noget sådant kunde tænkes at lykkes i det virkelige liv. Onkel var jo kaptajn og måtte vel vide det! Hvad han svarede

mindes jeg ikke, men han håbede mit spørgsmål betød jeg havde lyst til den militære løbebane. Og jeg måtte jo svare, at dertil stod min hu ikke i mindste måde. Hvad jeg da tænkte på at blive? Ja, jeg vidste endnu intet derom. Hvad holdt jeg da mest af i skolen? Matematiken. »Ja, matematik og kemi er vejen til millionerne«, sagde onkel så med overbevisning.

Nå, millionerne vilde jeg nok have fat i, og det er for mig utvivlsomt, at det skyldes hin samtale, når jeg valgte at gå til polytekniken for at blive civilingeniør.

Carl Winsløw blev student samme år.

Hvorledes det gik til, at han valgte samme studium, skildrer han selv i et brev til mig således:

En af de sidste dage i sommerferien siger du til mig: »Skal vi så tage ind til København og høre Seidelin?« »Seidelin, hvem er det?« »Han er docent ved polyteknisk læreanstalt i Deskriptiv geometri«. »D. g., hvad er det?« Du forklarede mig det. »Ja, lad os det«, sagde jeg. Således blev jeg polytekniker.

Mærkeligt nok. Winsløw blev altså næsten listet ind på den bane, og han var afgjort skabt til at betræde den — han lærte f. ex. om skibes konstruktion og rigning, når vi som børn færdedes på skibsværftet, noget jeg aldrig skænkede en tanke — og jeg havde selv valgt den bane, uden at have gnist af anlæg.

Og vi to sammen med to andre valgte — formodenlig efter min anbefaling — *Pullich* til manueltør til adgangs-examenen til læreanstalten. Ham havde jeg næmlich af og til set til l'hombreparti hos Bokkenheuser og næsten forelsket mig i: denne ualmindelig kønne og rene skikkelse, hvis ansigt ligefrem lyste af forstand. Men det blev kun ganske kort. En dag efter en time bad Pullich mig blive tilbage, og han sagde mig da, at jeg måtte søge en anden, han ønskede ikke at vedblive med mig. Jeg stod som himmelfalden og spurgte forgæves efter en begrundelse, og den dag i dag aner jeg ingen mening deri. Da nu mine

kammerater fik dette at vide og de heller ikke kunde tænke sig nogen grund, var de straks rede til at stå last og brast med mig. Vi fandt så en skrækkelig karl, hvis navn jeg har glæmt, i stedet. Endnu kunde det gå at jeg med mindst muligt arbejde klarede mig, så jeg fik adgangsexamen, skønt sikkert ganske ufortjænt.

Jeg boede i mit rusår i Prinsessegade lige over for Frelserens kirke. En datter af Brøndum *Ida* var i en ret sen alder blevet gift med hofbager *Bruun*. Hun var ualmindelig høj og stor, han lille og buttet. Så talte folkevittigheden om den store snaps til den lille bid brød. Han ejede en mølle på Kristianshavns vold, og dær boede de nu, og så havde fru Bruun sagt til min moder, at en fattig slægtning af dem Hagen i sin lejlighed i Prinsessegade havde et værelse til overs. Hvis jeg vilde leje det, da vilde hun sende mig smør og slikt til min husholdning. Denne ordning varede dog kun et år, ti efter fru B.' fremstilling benyttede Hagens sig rigeligt af senderne fra hende.

Pinselørdrag kom Winsløw og en kammerat til mig og foreslog at vi deltog i en billig udflugt der var arrangeret til Odinsjø og Skäralid i Skåne. Jeg fik rejst ti kroner og vi drog afsted med damper til Malmø. Kom så til Lund og gjorde derfra turen over Röstånga kro — hvor vi forbavsedes over det svenske køkkens godhed og billighed — til de nævnte steder, som dog ikke gjorde stærkere indtryk. Om formiddagen havde vi i Lund truffet en student Pontus Sjöbeck, som indbød os til at komme i studenterforeningen om aftenen når vi kom tilbage, men det turde vi ikke af hensyn til vor meget knappe børs. Først senere fik vi at vide, at det vilde ikke have kostet os en øre. Vi tog ind på et hotel og efter at have fået lidt at spise, bad vi pigen bringe os en flaske svensk banko op på værelset. Det vidste hun ikke hvad var, men da hun havde forstået vi mente punch, sagde hun: »nej, det får herrerne ikke,

for så bli'r herrerne fulde«, og trods vore protester fik vi kun $\frac{1}{3}$ fl.

Da vi havde begyndt at klæde os af, hørte vi sang uden for vore vinduer, og strax tænkte vi, det var »brødrene« som bragte os en hilsen, og jeg sprang så i underbuxer op i vindueskarmen og sagde lidt til de formodede brødre. Det førte dog ikke til videre, så det har vel slet ikke været studenter men andre brave borgere, der har forlystet sig med en sang som slet ikke gjaldt os.

Da vi næste morgen havde klaret regningen, måtte vi glæde os over den sobre pige, for vor samlede beholdning var da 8 skilling og 1 cigar. Vi beså domkirken og skar så broderlig cigaren i tre stykker, rullede til Malmø, købte en basse à to sk. til hver og sejlede frygtelig sultne til København, hvor vi ankom kl. 6. Jeg styrtede ud til Bruuns og kom just som de rejste sig fra middagsbordet men blev jo udmærket beværtet.

En dag kom jeg gående hjem fra »byen«, og da jeg kom ud for hovedindgangen til Frelsers kirke, åbnedes just døren og en mængde præster i ornat strømmede ud. Jeg stod lidt og så på det, gik så om hjørnet til min bopæl og fik senere at vide, at Grundtvig blev begravet den dag.

Snart efter flyttede jeg til Bredgade nr. 19 i baggården, hvor min værtinde var *Rosalia Decimatertia Ryge*, datter af den store skuespiller, selv knyttet til teatret men rigtig nok kun som »ornatrice« — pyntekone. Hun var helt ualmindelig elskværdig men des værre svag, og inden $\frac{1}{2}$ år var hun død. Mor så hende en gang og skrev til mig, da hun hørte om hendes død: »Hun tiltalte mig særdeles, gjorde indtryk af at være komplet dame.«

Omtrent samtidig med indflytningen i Bredgade begyndte jeg så det polytekniske »studium«. Ak! jeg nærrede fremdeles den indbildning, at det magelig gik, uden at gøre noget ved det. Jeg gjorde mit tegnearbejde, hvor jeg havde professor *Schjellerup* til lærer, en mageløs dygtig og om-

hyggelig lærer, som fattede en vis kærlighed til mig. Jeg tror dette kom af at han så jeg havde umådelig ringe gave men kæmpede ret ihærdigt, for at det skulde blive nogen lunde. Han indskærpede mig en værdifuld visdom: »gør en ting rigtig færdig inden De begynder på en anden«. Han havde selv lært sig alt og var fra urmagersvend blevet en sjælden dygtig astronom, meget kyndig i kinesisk m. m. Så var hin visdom sikkert udsprunget af erfaring.

Jeg foretog også mine kemiske øvelser i laboratoriet men rigtig nok uden at forstå det mindste af hvad det var der skete. Det skulde have været støttet af forelæsninger og læsning, men jeg hørte ikke en eneste forelæsning over kemi og åbnede aldrig en lærebog deri.

Jeg prøvede at gå på *Seidelins* forelæsninger over den deskriptive geometri og *Julius Petersens* over matematik. Men Seidelin kunde jeg ikke holde ud for kedsommelighed, og Julius Petersen var en dårlig lærer for hvem der ikke havde ganske særlige matematiske anlæg. Og skønt det i skolen havde set anderledes ud, så var mine matematiske ævner i virkeligheden højst begrænsede, især da hvad angår den geometriske side. Havde jeg så endda gjort noget ved det, var det vel blevet noget bedre men det gjorde jeg ikke, i tillid til at det måtte vel kunne gå som det var gået i skolen.

Overtroen på studenternes og i det hele den akademiske dannelses store betydning havde vel nok tabt sig en hel del i løbet af det sidste årti eller så. Men dette alene forklarer ikke min absolute ligegyldighed ved det at være student. Nej, dertil havde i høj grad bidraget den udprægede foragt for alt studentikost, som næredes i min søsters ny familie og dens nærmeste omgangskres. Og nu valgte jeg det polytekniske studium, som også havde adgang for ikke-studenter, og dette slog vel hovedet på sømmet. Jeg anskaffede mig en studentehue til den skovfest vi studenter fra samme skole havde, da examen var forbi, men jeg brugte den aldrig siden. Jeg mældte mig ind i

studenterforeningen men gik der blot et par gange og så at der intet var for mig, og kom der så ikke mere.

Det var da ikke nogen art af »studentertilv« som tog min tid. Dærimod tog den selskabelighed jeg har omtalt, naturligvis yderligere fart, da jeg ikke mere var skoledreng.

Hvert øjeblik bragte posten en af disse aller kæreste små billetter, hvori hr. og fru N. N. udbad sig æren af hr. student Brückers behagelige nærværelse til middag eller te — bal. Og dagen efter sådan herlighed kom jeg, der altid har været en sovetryne, meget, meget sent op.

Hvad på den måde resultatet blev af mit polytekniske »studium«, skal senere meddeles.

Lad mig først fortælle et og andet fra disse år.

Omtrent ved denne tid skete en katastrofe i mit hjem. Jeg har nævnt at far havde en fuldmægtig Kranker, til hvem han nærede den mest fuldkomne tillid. Og Kranker havde efter hånden fået alle æmbedets økonomiske sager i sin hånd, uden at far så det mindste efter, skønt han førte sit private regnskab med største omhu. Det syntes også at gå godt en række år, æmbetsindtægterne steg, idet Nakskov udviklede sig stærkt. Skulde far bruge en større sum, svarede Kranker altid, at der var penge nok i kassen og skaffede dem også.

Imidlertid mumledes der om, at der var noget i vejen på kontoret, uorden og sløseri. Og mor som havde meget længere ører end far, begyndte at høre denne mumlen, men far vilde ikke vide noget derom. Så kom det — jeg er aldrig blevet klar over hvorledes — omsider for dagen, at Kranker havde netop sløset forskrækkeligt, vist ikke egenlig bedraget men sløset. Boerne der var til behandling blev ikke afsluttede, fordringer der indløb til et bo, blev betalt af penge der tilhørte et andet, auktionspenge o. lign. ikke krævet ind. Og resultatet var omsider blevet et stort under-skud i kassen. For dette måtte far naturligvis bære an-

svaret. Han fik tilkaldt min svoger, og ved hans hjælp skaffedes hurtigt penge men rigtig nok også meget dyre penge.

Kranker fik øjeblikkelig sin afsked efter for resten under forhandlingen med far og svoger at have optrådt temmelig overlegen, han vidste jo, som han også bryskt nok sagde, at hvis han kom i tugthuset, måtte far gøre ham følge.

Sløseriet viste sig at have strakt sig over en række år. Og det blev et stort tab for far. Ikke blot den sum som manglede i kassen, men indtægterne var gået betydelig ned, fordi det efter hånden var blevet en kendt sag, at intet blev gjort færdig, og man derfor vendte sig andet steds hen med ordningen. Og det varede naturligvis en stund før tilliden blev genoprettet.

Det gav også et stort arbejde, før alt blev bragt i lave, det gik langsomt og besværligt med at få fundet skyldnerne og endnu besværligere med at få dem til at betale disse så gamle gældsposter. Adskillige var døde eller havde forladt landet. Og der var naturligvis også dem der bar sig ad som moder skrev i et brev: »Disse bønder er jo ikke bange for at gøre sig til kæltringer, når de derved tror at kunne slippe for at betale. De nægter at have købt på auktioner hos Kranker, eller de siger de har betalt for længe siden men auktionssedlen er blevet borte, nogle har efterskrevet Krankers navn men har dog gjort det så dårligt, så man ser det strax. Der er dog også nogle ærlige som vedgår at være ham penge skyldige.«

I oktbr. 72, vist et årstid efter opdagelsen fik jeg brev fra mor: »jeg er i en underlig rystende tilstand i dag på grund af den underretning vi fik i morges, nemlig at Kranker er død i morges tidlig. Det angreb og overvældede papa meget strax, men jeg erindrede ham om hvilken uendelig tålmodighed og overbærenhed han havde vist Kranker, og hvor skånsomt han tog på ham endogså nu efter at han var kommet væk og alt var bevist, hvorledes K. havde båret sig ad. Og så indså og indrømmede han

at han intet havde at bebrejde sig over for K. og hans familie.«

Det blev sagt, men vist aldrig helt oplyst, at K. havde begået selvmord, men også at han havde brugt barber Gerber for en sygdom og fået så mange bitre mandler, så han var blevet forgiven.

Den store nedgang i indtægter indvirkede også, om end kun lidet på mine forhold, men i juni 73 skrev far som undskyldning for et afslag han gav mig: »Den forbandede gæld, Kranker skaffede mig på halsen.« I 1874 opgav mor af samme grund en tur til København, skønt der var noget i vejen med hendes øjne.

Man kunde spørge: Havde mine forældre i disse vanskelige år ikke en stor støtte i den kapital de havde arvet efter Theodora Møller, og de 5000 rd. som var tilfaldet dem ved tante Georgines død (i 1862). Nej, disse penge var vist allerede brugt til sidste skilling. I al fald mindes jeg at far i hine år en gang i et mismodigt øjeblik talte til mig — for første og sidste gang med en tone af bitterhed mod mor — om de mange penge de havde arvet — han nævnte et par poster til — og ærgerlig udbrød: »men dem har vi ædt op alle sammen!«

Da jeg d. 13de novbr. 1872 vågnede op i Bredgade, var det umådelig mørkt og et uhyggelig spektakel lød rundt om fra, og jeg forstod efter hånden, at det hidrørte fra nedraslende tagstene. Det var stormflodsdagen, da navnlig Lollands og Falsters diger blev gennembrudt og en vældig vandflod hærgede markerne. Mor skrev nogle dage senere: »Vi kunde fra loftsvinduerne se, hvorledes bølgerne slog højt op ad husene og hvorledes tømmeret fra de forskellige tømmerpladser sejlede omkring, stødte imod husene og huggede væggene ud. Der er druknet 500 får og 20 kvier for Jensen på Fredsholm, foruden at søvandet har ødelagt alle hans marker.«

I de følgende somre blev digerne udbedrede og forstær-

kede. Tæt ved Nakskov boede arbejderne i træbarakker og tjænte store penge. Byens vinhandler fortalte far, hvordan de sendte bud efter mange flasker »Bordous« til 4 kr. pr. flaske. Men på den anden side var deres kulturstade ikke højere, end at en af deres fornøjelser var gennem sprækkerne i skillerummene mellem deres lejer, ved hjælp af halmstrå at puste lus i hovedet på hinanden!

Men hvor megen mere virkelig kultur var der hos mange af de »fine« folk, jeg den gang færdedes iblandt! Jeg havde nogen lejlighed til at kige bag kulisserne. Og hvad kunde man da høre? F. ex.: »Vi kommer s'gu' til snart at have N. N.s herhen til affodring.« Og så blev N. N.'s bedt på fine kort, i fine vendinger om ære og fornøjelse, og de blev modtagne med skrabud og fulgt til dørs med de behageligste forsikringer om hvilken glæde det havde været at se dem. Der blev ført bog over, hvilke gæster der blev bedt sammen til selskab og hvilken mad de fik, for at ikke den tort skulde overgå huset, måske to gange i samme vinter at byde en gæst samme ret eller samvær med de samme. Det var næmlig ikke selskabelighedens mening at give mennesker lejlighed til oftere at mødes, lære hinanden at kende og få mere ud af hinanden. Nej, man skulde have den ære at blive bedt sammen nu med den og nu med den og samtidig altså få et indtryk af, hvilken stor og fornem omgangskres huset havde.

Der blev aldrig ved disse middage eller baller med den megen mad og den megen vin holdt en tale — så her passer henvisningen til »Erik Gudmand« ikke. Nej, for det regnedes for ikke at være »moderne«, og så kunde det da aldrig gå an. Dærved sank det hele yderligere til en »affodring«, hvortil også det passede, at middagene blev sat til bestandig senere klokkeslet, medens vognene af husets tjænere »tilsagdes« at møde igen til et klokkeslet, der blev tidligere eller i al fald ikke senere end det som før blev brugt.

En af de fruer i hvis hus jeg den gang kom, fortalte mig en dag om en kone der havde nogle gamle møbler,

som fruén gærne vilde have fat i. De havde i den anledning vexlet breve og fruén sagde: Det er virkelig ganske forbavsende som den kone kan skrive for sig, hun er kun en ganske jævn skipperkone men hun kan bruge sådanne udtryk som »ikke desto mindre«! Jeg var højligén imponeret! Samme frue sagde en dag — det var ung middag med dans — da en kammerjunker noget oppe i årene, (man sagde, han fulgte nu 3dje generation) havde sat sig til klaveret og spillede til dans: »ja, læg mærke til ham, det er en komplet homme du monde, vel værd at efterligne.«

I maj 1872 holdt socialisterne det berømte møde på Nørrefælléd, som fyldte det finere København med rædsel. Tropperne var konsignerede i kaserneerne, kanonerne afprotsede.

Jeg var netop i et mindre selskab hos en hovedrig fabrikant. Vi havde spist middagen og sad om kaffebordet. Men fabrikanten som ellers var elskværdig og konverserende, var øjensynlig fraværende og urolig. Og så sprang han pludselig op, idet han sagde: faldt der ikke skud?!

Der skete nogle husarindhug på mængden, som besvarede med stenkast, politiet brugte stavene — det var alt! Ikke spor af revolution. Havde ikke myndighederne nyttet lejligheden til at gøre dumheder var der vist over hovedet intet sket. Men jeg fik indtryk af den blege frygt for »det røde spøgelse«, som for første gang gæstede København, det var som et helt samfundslags inderste følelser pludselig lå udkrænget for mig.

I foråret 73 tvang frk. Ryges død mig til at søge et nyt opholdssted. Jeg fandt det på Nørregade nr. 7 hos en overkrigskommissær *Bangert*. Jeg kom altså til at bo i et hus, som brygger Møller havde ejet, og som nabo til nr. 9 — ejendommen derinde i »Hugget«, hvor studentersamfundet en tid fik lokale — hvor far og mor havde boet som unge.

I nr. 7 boede på 1ste sal gamle *Alberti*, og jeg har mange gange på trappen mødt den senere justitsminister. Med den gamle, som var meget døv, talte jeg en gang på følgende interessante måde. Jeg kom en aften hjem og *Alberti* stod uden for porten og ventede på »vægteren« som skulde lukke ham ind. Så siger jeg til ham — det var hen på efteråret — »har De været til mange vælgermøder?« »Jeg véd så mænd ikke, jeg kommer aldrig på volden«. Det blev mig klart, at manden troede, jeg spurgte om der var mange valnødder, og han har da forvexlet disse med kastanjer, hvoraf der jo på den tid fandtes en del på volden.

Omkring 1ste juni 73 arrangerede læreanstalten en geognostisk udflugt under ledelse af professor *Jonstrup*. Jeg havde kun hørt et par forelæsninger af ham og gjorde så i øvrigt lige så lidt ved geologien som de andre fag. Men det var naturligvis meget morsomt at komme med på en sådan tur, og jeg tog med. På en lejet damper drog vi til Kullen, var nede i kulgruberne ved Høganæs og derefter på Møens Klint. Vi sov om bord eller som på Møen på hø i en lade. Sammen med Carl Winsløw besteg jeg »Sommer spiret«, hvor jeg næppe var kommet op, om han ikke havde været med, for på slutningen begyndte jeg at føle det farligt, mens han som var meget mere vovehals bare klæmte på.

På læreanstaltens tegnestue gik jeg sammen med en *Weiss*, der boede i Valby. Han holdt af musik og spillede violoncel. Vi opdagede på en eller anden måde en lægesøn fra Frederiks hospital som sagde at han spillede violin. Vi blev så enige om at forsøge med trioer. Og violoncellen blev ført den lange vej fra Valby til Bredgade og en aften berammet. Ved frk. Ryges hjælp fik jeg lavet et pænt aftensmåltid. Bægge de indbudte kom, og efter at have spist skulde vi da have fat på det indøvede: en trio af Haydn. Klaveret indledede med et par satser, og

så faldt violoncellen ind. Efter atter et par takter skulde violinen komme. Der lød et forfærdeligt rrrhitzsch! Violonisten gjorde en undskyldning, og vi begyndte forfra. Samme resultat. Og nok en gang, det blev ikke anderledes. Så pakkede vi sammen, violoncellen drog atter til Valby, og jeg fik aldrig lejlighed til at spille med i trioer.

Det var gået som med Anton Svendsen-duetten i sin tid. Med undtagelse af en smule »firhændig« har jeg da aldrig drevet sammenspil, skønt det vist netop havde været udmærket gavnligt for mig, hvis Akilleshæl i musikken har været mangel på rytmisk sans.

Men da jeg kom til at bo lige ved læreanstalten, blev dette ikke så meget anledning til ivrigere studium som til at Carl Winsløw og andre kammerater jævnlige kom op til mig, for at jeg skulde spille for dem.

Wagners »Lohengrin« blev opført i 1871, og Stein som havde hørt den, talte om den og sagde han syntes jeg skulde høre den. Det gjorde jeg, og jeg kan sige med kong Ludwig at jeg var med det samme Wagners, med liv og sjæl. En gang far var i København og »Lohengrin« gik, fik jeg ham med derhen. Og det var underligt: skønt denne musik var så helt forskellig fra hvad han yndede og spillede og han dog nu nærmede sig de 60, blev også han betaget og sagde helt bevæget i en mellemakt: Sådan noget får man vist at høre i Himmerig.

Så kom »Mestersangerne«. Jeg hørte den to gange og blev vanvittig begejstret og brød mig ikke det mindste om den tåbelige yderst hånlige affærdigelse i bladene. Men »Forspillet« syntes jeg ikke jeg kunde få fat på. Så var jeg der 3dje gang, sidste opførelse i mange år, og da »forspillet« var forbi, ønskede jeg hæftigt de vilde gøre det om igen. Men det skete naturligvis ikke, og det skulde vare længe før jeg atter fik det at høre. Men da blev det også på bedste måde: Hans v. Bülow dirigerede i Berlin en aften 9 Ouverturner og den sidste var »Forspillet«, og orkestret var — Meiningerne! Bifaldet vilde som ingen ende tage, men da

vinkede Bülow med hånden, at han vilde tale, og der blev stille. Berlins opera lededes den gang af en Hülsen, og det duede nok ikke stort. Bülow manede, idet han nyttede Hans Sachs' ord i Mestersangerne, det tyske folk til at ære sin mester: Wagner, hvorved det vilde gavne sig selv, og talte så forøvrigt med yderste hån om »Circus Hülsen«.

Vort teater havde sikkert opført Wagners værker i helt fejl orden. Først nu, i 74 opførtes »Tannhäuser«, som skulde have været givet først og i al fald før »Mestersangerne«. Tannhäuser slog stærkt igennem, forholdsvis da, gik i alt i 74—79 22 gange, og heraf var jeg til stede de 17.

Så Wagnergal blev jeg, så da forestillingerne 1874 skulde begynde i Bayreuth, satte jeg mig en aften til at skrive til Wagner. Jeg bad ham om billet, idet jeg sagde at når jeg havde den, så vilde det også nok lykkes mig at skaffe rejsepenge. Heldigvis blev det dog ved kladden.

Jeg fik anskaffet mig den fuldstændige klaverudsættelse af Tannhäuser, og når nu kammeraterne var hos mig, spillede jeg deraf for dem. Selvfølgelig bliver ouverturen ikke til noget på klaver for den der ikke har hørt den for orkester. Winsløw fandt det rædsomt og troede det var galskab med denne Wagner. Men en aften fik han tilfældig en billet, hørte Tannhäuser og var meget begejstret og kunde nu ogsaa have glæde af klavergengivelsen.

Schrams Hans Sachs var en herlig ydelse. Men hvor var ikke ogsaa *Jastrau*, trods hans umulighed som skuespiller dog en udmærket sanger. Som Walther, som Tannhäuser, som Lohengrin. Jeg gik mange år senere hen til »Lohengrin«, da Herold sang hans parti. Jeg havde glædet mig så umådelig over det held, at stykket opførtes just da jeg var i København. Men det blev en stor skuffelse: allerede efter 1ste akt gik jeg min vej, jeg kunde ikke holde det ud.

Alt dette kammeratliv, selskabeligheden, teatret og adskillig anden fornøjelighed svækkede ikke blot »studierne« men jeg ser af gamle breve fra far og mor, at det også

svækkede mit forhold til hjemmet. Der lyder klager over at jeg skriver så sjældent og over andre tegn på ligegyldighed. Og i julen 73 drev jeg det som nævnt til ikke at komme hjem. Jeg har nok undskyldt mig med »mangel på tid« og måske også selv troet, da jeg skrev det, at jeg vilde være flittig i julen, men jeg véd over måde vel at jeg aldeles intet fik bestilt.

Hovedbegivenheden i 1873 havde i øvrigt været: Jeg dumpede ret tilfældigt påskedag ind i Vartov kirke og hørte Grundtvigs eftermand *C. J. Brandt*. Dette blev afgørende for mit liv, og jeg må til et nyt afsnit af min fortælling.

RELIGIØST.

VI har hørt hvorledes oldefar Niels Jørgen Brücker i 1760 opgav skoleholdergærrningen og blev planter på St. Thomas. Plantagen laa i nærheden af den herrnhutiske missionsstation Neu Herrnhut. 1761 omtales han første gang som en ven af de herrnhutiske missionærer: han stod dem bi med råd og dåd og deltog i deres forsamlinger, uden dog at være medlem. Muligvis har hans første kone *Elizabeth From* bidraget til denne forbindelse, ti hendes familje var ætlinge af hugenotter i Frankrig. Da han i 1772 havde mistet denne sin kone, led han ofte af feber og blev hyppig besøgt af missionærrerne. Han anmodede om at hans to døtre måtte blive optagen i deres opdragelsesanstalt, men da der manglede plads blev de sendt til København og derefter til Kristiansfeld.

I 1774 sendte han anmodning til brødremenighedens direktion i Herrnhut, om de ikke kunde sende ham en kone, men da han ikke var medlem af menigheden blev der svaret nej — ti i så fald måtte hun efter vedtægterne udtræde af menigheden.

Han ægtede da som nævnt *Marie Dahlborg* og året efter tog han afsked med missionærrerne og drog til København. Ikke længe efter har Jørgen Brücker sluttet sig helt til brødremenigheden i København. Den ældste datter af hans første ægteskab blev lærerinde ved skolen i Kristiansfeld, og da *Miecke* der skulde være missionær på St. Croix, 1791 på vejen til København fra Gnadenfrey kom over Kristiansfeld, blev hun hans hustru og fulgte med ham. Men *Miecke* blev svagelig, og 1798 bosatte han sig med familjen i Herrnhut. Hans kones helsøster var blevet lærerinde i

Kristiansfeld efter søsteren og ægtede senere apotekeren dær *Padel*, som også tilhørte brødremenigheden.

Flere af Niels Jørgen Brückers børn af 2det ægteskab kom også til at tilhøre herrnhuterne. Cornelia Friederike blev 1814 gift med infanterikaptajn *H. C. G. Hederich* en sachser, der var kommet til København og havde fundet optagelse i vore vestindiske tropper, og samme år som han giftede sig blev ammunitionsforvalter i Kristianssted.

Om Hederich fortæller hans enke at han var blevet grebet af Gellerts sange: han sammenlignede dem med biblen og fandt god overensstemmelse. Han gav sig til mere og mere at læse i biblen og især da, hvad der taltes om Guds børn og Guds rige på jorden. Men når han så sig om mellem sine medkristne, fandt han ingen Guds børn. Da drev Guds ånd ham til at høre de herrnhutiske missionærer, og han syntes han så frelseren mellem sine apostle. Han måtte da slutte sig nærmere til, og han fandt nu — Guds børn. Han havde iøvrigt fortalt, at missionærerne var meget tilbageholdende, og at det var ham som måtte søge dem.

Hederichs blev kun kort tid i Vestindien og efter et par års ophold i København drog de 1819 til Kristiansfeld og optoges som medlemmer af menigheden dær. Hederich døde 1820, hans enke 1837.

N. J. Brückers datter *Georgine Magdalene* døde i Kristiansfeld 7de dabr. 1862. I hendes levnedstegning fortælles følgende: Nicolaj Jürgen Brücker var en sand elsker af Jesus, der levede i ret bønneomgang med sin herre. Og det lå ham på hjerte også tidlig at gøre sine børn bekendt med frelseren og opdrage dem i tugt og Herrens formaninger. Men Georgine Magdalene har ofte i sine senere år beklaget, at hun ikke bedre havde taget sig denne tro faders formaninger til hjerte men henlevet sin ungdom mere i tragten efter forfængelige jordiske ting.

I 1807 fik hun plads på landet som opdrager for nogle børn. Jeg har liggende to digte, som hendes brødre skrev til hende, da hun således måtte forlade hjemmet og som bægge ånder varm kærlighed til hende. Men, fortælles der videre: hun undgik ved dette bombardementets angst og rædsel, som hendes familie dærimod rigeligt måtte udstå — boligen lå jo i det mest udsatte kvarter: det om Frue kirke.

Georgine kom et par år efter tilbage, og snart blev hendes far blind, men hun hjalp ham troligt med de skriftlige arbejder, som hans embedsgærninger førte med sig.

Efter faderens død (1815) blev hun og moderen optaget i en ældre gift søsters hus, og flere år randt behageligt. Men så blev moderen svag og sengeliggende, og G. M. plejede hende med kærlighed og troskab dag og nat, til hun selv blev syg af en hæftig nærevefeber, hvoraf hun først kom sig igen efter længere Tid. Moderen døde 1824 (se s. 21).

En tid boede hun hos brygger Møllers men da de 1845 var døde, drog hun til Kristiansfeld, hvor hun fik ophold hos sin slægtning, en datter af kaptajn Hederichs, som var blevet enke efter en læge *Holm* dær i byen. Men nogle år efter flyttede fru Holm til København, og nu kom G. M. til at bo i søsterhuset. Hun besøgte gerne forsamlingerne, og det var hende en nydelse når der blev forelæst hende af Guds ord. Selv havde hun længe lidt af en øjensvaghed, der hindrede hende i læsning. Hun sukkede efter nåde og tog mod ethvert trøsteord som blev sagt hende, med længselsfuldt hjærte.

Synet tog af og hun bad Herren dog at bevare det til enden, og denne bøn blev hørt i nåde.

I Januar 1862 fik hun et svært sygdomsanfald, så man ventede hendes bortgang. Men sommeren gik tåleligt og i smukke efterårsdage kunde hun hver dag være i den fri luft. Hun faldt nogle gange når hun var ene, men Herren holdt sin hånd over hende, så hun ikke kom til

skade. Og hun takkede ham med rørt hjerte for nådig beskærmelse.

D. 13de novbr. fik hun nadveren i sygestuen, og hun sagde at hun ret havde følt Herrens nærhed. D. 29de sagde hun ja på spørgsmålet om hun vilde »ingesegnes«. Der kom så flere svære og smertefulde dage, og d. 7de dabr. var det tydeligt, at hendes bortgang forestod. Hun lå stille hen og kunde knapt tale, men man hørte hende ofte sukke: »kom«! Om natten kom så døden.

Denne biografi har den lighed med flere andre herrnhutiske, at der er lagt så over måde vægt på det gudelige, så man får kun lidet at vide om det mere reelle.

Hun og moderen får ophold i en ældre søsters hus men i hvis? Ligeledes fortælles der, at hun ved en søsters godhed får midler nok til efter søsterens død at føre en uafhængig og sorgfri tilværelse, men ikke hvem denne søster er.

Det kan have været fru Hederich, og det kan have været fru Møller — den sidstes s. 43 omtalte testamente giver vel nok forklaringen, men i så fald indtræder den »uafhængige og sorgfri tilværelse« først i 1845, og hun har i en 30 år ikke kunnet føre en sådan. — Men kunde ikke den søster have fortjent at være nævnt med navn, om vi så havde fået lidt mindre at vide om Georgine Magdalenes egne fromme fornæmmelser!

Da oldefar døde ca. 80 år gl., betegnedes han som et gammelt tro medlem af menigheden, højagtet af alle brødrene. Han var i sine sidste 5 år fuldstændig blind og led af gigt, men han den altid så virksomme bar alt med barnlig tålmod. Han vilde intet optegne om sit levned, sådan som det ellers gerne er tilfældet med brødrene.

Det synes som hans herrnhutiske religiøsitet kun er gaaet i arv til døtrene — også *Theodora Møller* kom meget til brødrenes forsamlinger i København men tilhørte vist ikke menigheden — mens intet forlyder om, at farfar eller morfar har været paavirket deraf. Nå, de kom tidligt hjemmefra og døde så unge.

Far og mor levede altså en del år hos tante Theodora og i al fald nogle af disse år boede tante Georgine Magdalene hos søsteren og svogeren.

Har nu far og mor fået nogen påvirkning fra disse to fastre?

Jo, i det følgende vil det vise sig at der er forsøgt påvirkning. Men det vil da også blive tydeligt at resultatet kun er blevet nogle ganske almindelige vage religiøse forestillinger. Og dette prægede da i ingen henseende mit barndomshjem der blev dær slet intet udtryk for religiøst liv.

Der lå jo en kirke der henne, som en gang imellem skulde besøges. Men af hvilken grund, og om der kom noget ud af disse besøg, og hvis der gjorde det, hvad dette så var — det kom ikke paa nogen måde til barnets bevidsthed. Når jeg blev taget med, lagde jeg jo nok mærke til en meget »andægtig« lytten til prækenen som også til en nynnen med i salmerne — det sidste endda i modsætning til hvad der var tilfældet med de fleste andre af kirkegængerne, der åbenbart anså organist, kordegn og kor som ansat til at besørge det fornødne i så henseende.

Men bagefter, om der i det hele udtaltes noget i den anledning, var det kun kritiske bemærkninger om organists eller kordegns virksomhed eller om provstens komiske fagter og grimasser.

Dog måtte jeg antage, at prækenen i det hele fandt bifald. Provsten var jo ansat til og vel altså også i stand til at forkynde den i landet gældende lutherske religion på rigtig og passende måde. Og derfor var det da også i sin gode orden af og til at tage børnene med, for de var jo døbt til at have denne lutherske religion og de skulde da en gang konfirmeres.

Der førtes aldrig i hjemmet nogen samtale om religiøse spørgsmål, og så lidt som der nogen sinde blev sunget en fædrelandssang, blev der sunget salmer, end ikke juleaften.

Jeg mindes intet om, at der mens jeg var barn blev holdt aftenbøn med mig, og jeg tror da heller ikke det er sket. Men har det fundet sted, så har grunden været den: det er jo noget man gør, når man er et skikkeligt menneske og en ordenlig mor.

Jeg husker mor en gang fortalte, hvordan hun ikke havde kunnet falde i søvn men så havde sagt »Fadervor« den ene gang efter den anden til hun sov. Og det var kændeligt, at mor følte det som noget meget kønt og fromt, at hun havde benyttet netop dette sovemiddel.

Far bandede meget, som jo de fleste gjorde den gang, både til daglig og særdeles når han blev ilter. Der var ikke det mindste ondt i det. Ja, jeg er for så vidt taknemlig for, at netop han gjorde det. Jeg lærte derved at forstå hvor tåbeligt det er at bedømme mennesker efter sådanne ydre ting, efter vaner som de har tillagt sig uden at tænke derpå. Utvivlsomt vil en sådan bande-vane bortfalde lidt efter lidt, når et menneske bliver virkelig religiøst grebet, især da hvis det er i de unge år. Men ofte hører der heller ikke mere til end at der vågner en noget bevidst kærlighed til sproget, dets renhed og skønhed.

Om det nu er det ene eller det andet, der afholder et menneske fra at bande, kan en anden ikke afgøre. Så dumt som det er at erklære et menneske for ugudeligt fordi det bander, ligeså forkert er det ud fra det modsatte at ville slutte noget om et menneskes kristne alvor.

I realskolen fik jeg naturligvis »undervisning i religion«. Jeg har dog ikke bevaret det mindste indtryk dærfra ud over det nævnte: vi fik salmer for og skulde kunne dem uden ad.

Men fik jeg således intet hverken i hjem eller skole, må jeg have haft noget anlæg for det religiøse. Det må da vel have ligget i mig som arv, og den eneste jeg i så fald kan tænke mig som arvgiveren er oldefar Brücker, hvad jo ikke udelukker at der kan have været andre i slægten, om hvis religiøse liv jeg intet véd, der har givet mig noget.

Allerede som ret lille var jeg optaget af spørgsmålet om evig salighed. Carl Winsløw med hvem jeg havde mest at gøre, var også den hvem jeg åbenbarede mest derom. Jeg husker således en aften vi gik og sværmede. Der var noget med en handskeknop af perlemoder med fine røde striber, som spillede en rolle i dette sværmeri, men jeg husker ikke det nærmere. Men samtalen derom kom til at falde sådan, at jeg sagde jeg vilde give alt derfor, undtagen ét. Jeg husker ikke hvad jeg vilde give alt for, men jeg husker meget tydeligt, at med det ene jeg undtog mente jeg den evige salighed. Ordet blev ikke udtalt, så lidt som vi nogen sinde talte direkte om sligt, men jeg tror Carl forstod hvad jeg mente.

Men, som man hører, dette og lignende træk står så umådelig dunkle for mig, men jeg mindes stæmningen, der var en ejendommelig henrevethed i mit sind. Da dette nu ikke skyldtes nogen religiøs påvirkning, og det dog var så tidligt og så stæmningsbevæget til stede, må jeg vel nok tro jeg tør tale om et vist religiøst anlæg.

Så husker jeg for resten ikke noget særligt før fra min konfirmationstid. For jeg skulde naturligvis konfirmeres. Og så skulde det da være af en præst man kunde stole på, og i hvem havde man bedre garanti end i stiftsprovsten ved Frue kirke, *Rothe* hed han den gang. En gejstlig i så høj en stilling måtte da være den rette mand. Af ham skulde da nu ogsaa *Julius Holmblad* konfirmeres, og det var for os bægge bestæmt, at vi skulde vente noget længere end almindeligt, så vi blev indskrevne hos ham til forberedelse i vinteren 1867—68, ved hvis begyndelse vi bægge fyldte 15 år.

Fra indskrivningsdagen husker jeg, da vi den ene efter den anden af vel omtrent hundrede drenge nævnte vores navne, at en præsenterte sig som Hannibal Napoleon — Jespersen!

Rothe var sikkert ikke meget bevendt. Men nu vel, det var om gode ting han talte, og af og til kom der noget, som

jeg sugede i mig som tør svamp drikker vand. Nu vilde jeg så gerne dele dette med ham, jeg idelig kom sammen med og holdt så meget af: Julius Holmblad. Vi talte aldrig om sligt. Og det var mig umuligt at begynde. Så kom jeg ind på den særeste vej til at opnå det: når vi fulgtes ad efter endt time hos Rothe, og noget havde grebet mig, gav jeg mig til at gøre nar ad det. Mit håb var at Julius skulde tage til genmæle, og et møde derom således finde sted.

Men det gjorde han ikke. Han har ikke formået det, har vel været lige så sky som jeg. Så blev jeg værre og værre, ja jeg kom vist ligefrem i vold af dette jeg havde begyndt, og nu kunde jeg ikke stanse. Julius kom da hjem og var ked af det, og da det havde gentaget sig nogle gange, trængte man ind på ham og fik grunden at vide.

Så kom der en dag hen på vinteren brev til mig fra Julius: »Vi skal have bal i overmorgen« — det var hans to voxne søstre, der skulde have ballet, men der skulde da også nogle med af Julius' jævnaldrende, og jeg havde gået og undret mig over, at jeg ingen indbydelse havde fået — »og hvis du vil med, må du komme herud i morgen aften«.

Og jeg kom. Øjeblikkelig trak hele den øvrige familie sig ud af dagligstuen, og jeg blev alene med Julius' far, den store fabrikant og grosserer. Og han gav sig nu til at holde en tale til mig, en rigtig tordentale, fuld af formaning og advarsel for den ugudelige vej jeg vandrede på. Det var en sand strøm af ord der flød fra ham, og alt som han skred frem behagede han sig åbenbart mere og mere i, at han kunde sige alt dette og med sådan gribende virkning. For det varede ikke længe før jeg følte mig ganske sønderknust og begyndte at græde, og alt som taleren steg højere og højere op over mig arme synder, græd jeg voldsommere og voldsommere. Men ikke ét eneste ord formåede jeg at udtale. Endelig kunde taleren ikke mere og den grædende heller ikke, og så sluttede talen med disse ord: »ja, så tror jeg igen godt om dig, og så kommer du til ballet i morgen«. Og nu indfandt familien sig og alle trykkede rørt min hånd;

og fruene fulgte mig op på Julius' værelse, hvor han sad bøjet over en bog og ikke turde se op, og idet jeg trådte hen til ham og lagde min hånd varsomt og angergivent på hans skulder, lød fruens ord: »ja, så kan I atter være venner, venner for hele livet!«

Det var jo altsammen meget rørende, men hvor endevendt skulde ikke hele situationen blive nogle år efter!

Jeg fandt naturligvis, der var sket mig blodig uret: mit standpunkt var jo i virkeligheden det modsatte af det jeg blev anklaget for at indtage. Og jeg forfattede da et langt brev hvori jeg søgte at give en redegørelse for sammenhængen, og jeg havde det en dag med i lommen for at overrække det til taleren, men jeg fik ikke mod dertil.

Man havde imidlertid også talt til Rothe om, hvilken forvorpren sjæl han havde blandt sine konfirmander, men det vidste jeg ikke noget om. Og konfirmationsdagen oprandt — Julius og jeg var i sort trøje — kjole havde været under overvejelse — men vi havde bægge halvhøj silkehat. Konfirmationen gik sin gang, men jeg husker intet derom, uden at jeg var meget ked af, at jeg ikke som adskillige andre også Julius, kunde græde.

Næste dag skulde vi til Rothe og have attesten. Idet han gav mig min, sagde han: »jeg har hørt noget om, at du er blevet fritænker; nå, men det har vel ikke noget at sige, far vell!«

Og lad mig med det samme give et andet bidrag til denne højerværdige mands karakteristik. Da »tante Line« jan. 1879 var død og skulde begraves af Rothe fra Frue kirke, havde jeg begyndt at studere teologi. Som det eneste teologiske medlem af følget, skulde jeg køre i Rothes vogn ud til Assistens kirkegård. Han havde på en eller anden måde fået at vide, at jeg havde med Vartov at skaffe. Efter nogle almindelige bemærkninger begyndte han pludselig: »Man siger det kommer ikke an på at kunne årstallene i historien! Hvor kan det dog siges! Jeg skulde forleden

holde et foredrag om Philip Jakob Spener, og så faldt det mig ind at vi havde samtidige lignende bevægelser: i Frankrig Jansenismen, i England kvækerne. Nu spørger jeg: hvorledes skulde dette være gået til, hvis jeg ikke havde kunnet mine årstall!«

Der er jo noget så dumt så man ikke gider svare på det. Den gode mand var åbenbart vis på, at han på en gang ruinerede den ganske grundtvigske armé ved denne grausame salve.

Noget efter spurgte han mig hvorledes det gik med teologien, og jeg svarede at jeg ikke gjorde videre ved den. Hvad jeg da bestilte? Ja, jeg læser noget af Søren Kierkegaard. Vor herre bevar's udbrod han. Vi holdt just nu ved kirkegården, og jeg føjede til: og af Rasmus Nielsen. Og med et: Ih! Gud fri mig! styrtede Rothe ud af vognen med en fart, som han havde kørt med selve den slemme.

I en af timerne havde Rothe sagt til os, at en dame af hans bekendtskab havde bedt ham altid at opfordre sine konfirmander til at læse hver dag et lille stykke i NT. Han skulde udtrykkelig sige, at det behøvede ikke at være mange vers, det kunde godt være ganske få, men det måtte endelig være hver dag.

Jeg lagde mig dette på sinde, fik mig et NT og hver eneste aften, inden jeg lagde mig til at sove, kom jeg så aldrig så sent hjem det være sig fra bal eller hvad som helst, læste jeg et par vers. Jeg anså det egentlig for forbryderisk nogen sinde at lade det være. Gennem hvor mange år dette strakte sig mindes jeg ikke, men jeg véd, at jeg således kom NT igennem flere gange. Men jeg véd også at jeg ikke havde det mindste ud af den læsning, andet end at den vel opklækkede nogen selvretfærdighed i mig — jeg kan da huske at jeg har tænkt: mon en eneste af de mange præstekammerater gør lige sådan?

Jeg passede naturligvis omhyggeligt på altid at fjerne bogen, ingen måtte få det at vide! Men en gang kom jeg til

at holde sengen just som mor var i byen. Hun kom jo op at se til mig — det var på Hauserplads — og jeg havde ikke fået bogen gæmt. Hun opdagede den og spurgte: læser du i den? Jeg svarede intet, men da hun vel kunde læse en indrømmelse i mit ansigt, kyssede hun mig som et udtryk for hendes glæde over denne »fromhed«. For det vidste hun jo fra sine herrnhutiske omgivelser, at det er såre smukt og prisværdigt at læse i »Guds ord«. Man gør det vel ikke selv men man kan påskønne at andre gør det, og i denne påskønnelse ligger der allerede nogen fromhed. Om den som gør det har noget ud af det og hvilket udbyttet er, bekymrer man sig mindre om. Selve tingen er og bliver dog udmærket!

Det religiøse havde nogen magt over mig, jeg må have havt nogle anlæg i retning deraf — det finder jeg også bekræftet derved, at jeg selv i min vildeste balperiode, da jeg ret elskede det at danse og som regel var forelsket op over bægge ørerne, dog stadig havde det liggende på bunden og må have givet det udtryk. Jeg husker således den aller yndigste af dem, jeg den gang sværmede for, og som jeg tit var til bal sammen med og altid havde til »borddansen« som den længste, en aften på ballet sige til mig: »Det er dog egenlig mærkeligt, Brücker, vi taler altid om døden!«

Jeg kommer nu til at gå lidt tilbage. En dag som vi sad og havde time i Haderslev læreres skole, kom rektor ind i klassen med en ny elev som skulde optages i den klasse. Han var iført blå trøje med blanke knapper — han kom fra Sorø akademi — og havde en vældig brun krøltop. Det var *Johan Borup*. Han må have gjort et vist indtryk på mig for han står fra den dag så tydeligt for mig, som det var sket i går. Men jeg erindrer ham så ikke før han ved en omflytning i klassen blev min sidekammerat. Da blottede han en af de første timer, mens lærerens opmærksomhed var rettet andet steds hen, sin arm for at jeg skulde se dens muskler og få fornøden respekt.

En anden time blev en seddel befordret op til ham med et vers som han skulde vise mig, og det indeholdt efter en indledende hilsen til Borup de uforglæmmelige linjer:

I femte klasse numer to,
ved siden af den gale so,
hvilken betegnelse altså gjaldt mig.

Vi blev dog trods denne lidet lovende begyndelse snart venner, venner som to drenge kan blive det, i den varmeste og inderligste hengivelse til hinanden.

Borup var fra Skamstrup, hvor hans fader var præst. Denne havde jødisk blod i sine årer, og han var gift med en datter af ublandet jødisk herkomst: *Marie Trier*, datter af tømmerhandler *J. S. Trier* og *Bella* født *Nathansen*. Hun var blevet døbt 12 år gl. sammen med sine to brødre, hvoraf den ene var den senere så bekendte højskoleforstander *Ernst Trier*, og forældrene.

J. S. Trier boede på Vesterbro nr. 5, et gammelt hus, lige over for Frihedsstøtten men noget trukket tilbage fra gaden, så der var en lille have foran. I dette hus kom Johan til at bo. Mens bedsteforældrene beboede stueetagen, havde Johan sit værelse på 1ste sal, som samtidig var kvist. I værelset havde hans morbroder Ernst boet i sin tid og dær havt sammenkomster med sine ungdomsvenner *Jens Nørregaard*, *Ludvig Schrøder* m. fl., der havde samlet sig i en forening »Lille teologicum« kaldet.

På dette værelse kom vi to nu meget sammen. Og hvor vi snakkede! ofte langt ud på aftenen. Det vil sige, det var mest Johan som talte, han havde den jødiske ivrighed i sig både i tale og gebærder, og som morbroderen kunde han oplå en vældig latter. Og hvad snakkede vi om? Ja det husker jeg ikke, og det havde vel heller ikke så meget at sige, men naturligvis drejede det sig meget om vore forelskelser.

Hans fader var helt af den gamle skole, hans religiøsitet var af Mynstersk natur. Måske derfor søgte Johan til kirke — for han gik i kirke, hvad jeg jo ikke tænkte på, idet jeg

havde kedet mig alt for gudsjammerligt i Nakskov kirke til at tro det var noget for mig, og Johan talte endnu slet ikke til mig om sligt — men altså han gik i kirke hos *Fog*, hos *Blædel* sammen med sin senere svoger maleren *Viggo Pedersen*. Men en dag førtes de tilfældig ind i Vartov kirke og blev der med det samme, betagne af menigheden og sangen mere end af Grundtvigs præken. Når denne forandring skete véd jeg ikke.

Men efter en sommerferie, hvori Johan havde besøgt sin morbror på Vallekilde højskole, begyndte han at tale til mig om højskoler, og han sagde han vilde strax efter studenterexamen tage på højskole.

Jeg som aldeles intet anede om højskolen modsagde dette på det kraftigste, og det blev til at jeg erklærede: hvis det bliver ved at stå fast, så er jeg færdig med dig, du må vide, at du må vælge mellem højskolen og mig — Borup har dog sagt mig siden, at han ikke var i tvivl om, hvorledes han vilde vælge. Da Dorph i dansktimen gav sin side 102 nævnte udtalelse om »liv«, vendte jeg mig om mod Johan, som nu sad bag mig, og sendte ham et blik fuldt af hån.

Det forstyrrede dog ikke vores sammenkomster. Og så skete det da, at Johan en aften vi gik og spadserede, begyndte at udvikle Grundtvigs anskuelse om »troens ord« for mig. Lige så ukyndig på dette punkt som om højskolen, sagde jeg ham også her ivrigt imod — Vor herre må vide, hvor jeg fik ord fra — og efter at vi havde snakket og snakket vist i mere end en time, stadig gående omkring i omegnen af Hauserplads, skiltes vi, og jeg begav mig hjem og i seng med en følelse af at have vundet en glimrende sejr.

Flere gange var jeg hjemme med ham i Skamstrup og lærte dette gammeldags kultiverede hjem at kende, der i modsætning til mit levede i musikalske — Borups far var gennemmusikalsk — og literære interesser.

Han havde en yndig søster *Elisabeth* som blev gift med *Viggo Pedersen*, og en prægtig broder *Frits*. De er bægge

døde ret tidligt. Hans andre søskende var enten for store og borte fra hjemmet eller for små.

Johan var også med mig i Nakskov, dog vist først da vi var studenter. Men da spillede vi offentlig komedie i velgørende øjemed. Erik Bøghs »Narret april«, hvori kun to personer. Derefter »Spansk elskov«, hvor vi bægge var riddere, og hvor en nonne spilledes af den senere meget værdige missionspræst *Løgstrup*, medens en munk udførtes af en nakskovitisk student. Vi myrdedes alle fire, og da det vældige bifald kaldte tæppet op igen og vi alle lå døde, sprang vi op og dansede en vild kankan.

Humør var der nok af, men jeg tror det ikke er lykkedes nogle af de omrejsende selskaber at præstere så dårligt skuespil, ti ingen af os havde den mindste gnist.

Johan fik sammen med nogle af vor klasse i skolen dannet en forening, hvis motto var »ånd, vid og dannelse«. Han var dens selvskrevne formand. Af en eller anden grund blev jeg ikke optaget i den fra begyndelsen, men det har formodenlig været, mens jeg spottede over højskolen og »det grundtvigske«. Senere kom jeg dog med, og jeg tror endog jeg en aften skulde indlede en diskussion. Om jeg gjorde det, er altså usikkert, men hvis jeg har gjort det, er det ganske sikkert, det har været frygteligt. Jeg antager ikke, der er mange hvis fremtid har bestået i at føre ordet, som har vist sig så umulige til den gærning som jeg langt ind i den voxne alder. Vores dansklærer fattede en gang den vise idé, at vi skulde efter tur holde foredrag om et selvvalgt æmne. Turen kom til mig, og jeg lærte et stykke ordret uden ad af en børnebog: »Kenneth eller storarmeens arrieregarde«. Og det afleverede jeg!

Et år stod Johan og jeg i spidsen for skolens bal. Jeg skulde holde talen for rektor. Og den kom i al sin pragt til at lyde således: »Ethvert menneske har et hovede, hvad var et menneske uden hovede? Hvad vilde en skole være uden hovede? En skål for denne skoles hovede!«

Så var jeg på bal hos Lembcke — sønnen *Immanuel*, den endnu levende store militærperson var klassekammerat. Formodenlig har jeg selv været vel tilfreds med talen for rektor. Ti ved bordet rejste jeg mig — aldeles frivilligt — og holdt tale for damerne: »Hvad er et æg uden salt? Hvad vilde vi være uden damer? Hvad vilde et bal være uden damer? En skål for damerne ved dette bal!«

I en time i latin noget efter hakkede og stammede jeg grumme i en forklaring jeg skulde give, og Lembcke sagde da som hen for sig selv: ja, veltalende er han just ikke!

Om foreningen øgede vor ånd, vid og dannelse, véd jeg ikke men antager det egenlig ikke; jeg husker intet af betydning fra vore sammenkomster, jeg sov endnu temmelig trygt og fast.

I året 1869 fik Johan Borup en voldsom blodspytning og viste alle tegn på en galopperende svindsot, som man den gang kaldte det. Han lå længe syg og var længe om at komme sig. Ja, man kan egenlig sige at det varede mange år, før han kom sig helt. Men det gjorde han. Han havde to udmærkede hjælpere: overlæge *Trier*, som var hans slægtning og så hans mageløse bedstemoder. Men så havde han en hjælper endnu: sin egen ukuelige energi. Ulykken var som så ofte ved tuberkulose, at maven også var rebelsk. Men han tog kampen op både med bryst og mave, gennemførte den strængeste diæt, vogtede sig for alt hvad der kunde forkøle og brugte medikamenterne med største udholdenhed. Resultatet blev glimrende, ti han har nu efter at have passeret de 70 storartet levedygtighed. En anden sag er, om den uhyre optagethed af sig selv, som hygiejnen krævede har været helt gunstig for ham. Det vilde være næsten overmenneskeligt, om det havde været så. Hans svoger Viggo Pedersen sagde ved festen der holdtes for Borup, da han blev 70, at han var en tyran, og noget er der om det. Men derfor kunde dog Viggo P. og ligeledes jeg med fuld sandhed prise Borup for alt det herlige han har givet os.

Så blev vi da studenter — i 1871 — Borup gav sig til teologien og jeg til polytekniken. Det skilte vel noget, ikke så meget »studierne« som det at vi hver for sig nu fik ny og værdifulde kammerater. Jeg husker intet om vort samliv i de første studenterår, og det må vel også have været skralt, da jeg vel ellers havde hørt noget om Grundtvigs død og begravelse, som jeg altså aldeles ikke bemærkede. Jeg blev også mere og mere optaget af mine rige bekendtskaber med ballerne og middagene, forelækslerne og alt det.

I foråret 73 fik Johan mig dog med til *Frederik Jungersens* foredrag over Grundtvig, Søren Kierkegaard og Rasmus Nielsen, som han udgav under titlen: »Dansk protestantisme«. Denne bog blev hæftigt kritiseret fortjener det måske også, men for mig havde det, skønt jeg vel ikke forstod så meget deraf, stor betydning at lytte til disse foredrag der blev holdt med dyb overbevisning. Jungersen var den gang en mand med stærk fremdrift fri for fordomme, og hans personlighed gjorde stærkt indtryk af noget samlet og sluttet — et udmærket menneske at møde for en ung. Men ak! hvor forandret skulde denne mand ikke senere blive, da *Vilhelm Birkedal* fik ham til at knæle for kirkens dogmer, og han kom til at se det som sin fornemste opgave, bestandig at kæmpe mod de slemme »fritænkere«, der viste sig som »mørkets tjænere«. Med *Georg Brandes* i spidsen! Jeg måtte tænke på Jungersen, da *Bjørnstjerne Bjørnson* en gang sagde til mig om nordmanden *Kristoffer Bruun*: Det er i vejen med ham, at hans intelligens ikke står på højde med hans personlighed.

Men jeg skylder Jungersen stor taknemlighed for de af-tener på Borchs kollegium. De har havt deres part i, som mit livs vej er kommet til at slynge sig. Jeg er da også den dag i dag vis på, at hvor meget der end kan kritiseres i »Dansk protestantisme«, så er der med den optrukket en betydningsfuld og afgørende linje i dansk åndsliv, som Jungersen havde gjort vel mod sig selv og flere ved fremdeles at følge.

Trods jeg meget sjældent gik i kirke — jeg hørte et par gange provst Fog i Holmens kirke — var jeg dog i mit første studenterår et par gange gået ind i Vartov kirke, af ren og skær nysgerrighed.

Men det fik jeg ikke noget ud af. Kirken var meget tom, Grundtvig talte meget svagt, og jeg forstod intet af hans tale. Men jeg er glad ved at jeg på den måde fik ham at se i levende live. Og det var jo et mærkeligt syn: dette umådelig furede ansigt, så man kan forstå at englænderen Edmund Gosse, der også på den tid var i Vartov, siger: han ser ud som han var to hundrede år gl. Og så det lange hvide skæg, den store alvor, den dybe røst.

Formodenlig ved påvirkningen dels fra Borup dels fra Jungersens foredrag faldt jeg dog atter på at gå i Vartov påskedag 1873. Og nu blev jeg dær. Ti *C. J. Brandt* fangede mig ind, mere han end menigheden og dens sang, som dog bægge dele var imponerende — menigheden fyldte nu kirken helt og sangen lød som jeg aldrig havde hørt, og i *Kalhauge* besad Vartov en organist der forstod sin kunst til fulde: han understøttede men beherskede ikke sangen.

Når jeg nu ser tilbage på dette så må jeg sige: jeg kom ikke med en anfægtet sjæl, jeg kom vist end ikke for at få evigt liv som sejr over døden. Nej, jeg kom med en dunkel trang til at få rigere liv, mere indhold.

Men så mødte mig, hvad jeg ikke havde ventet ikke formået at begære: en dragende magt, der hemmelighedsfuldt udgik fra det hele liv i kirken og som vakte et underligt behag, som om der rislede en kilde med lægedom og fred igennem ens sjæl. Og det åndedes mig i påskeprækenen jeg hørte, i møde: livet har sejret, døden er overvundet! Dette så sejrssikkert, så håbefuldt, så sandheden deri blev slået usvigelig fast for mit hjærte. Havde jeg kunnet klare mig hvad der skete, måtte jeg have sagt: jeg opdagede at jeg hidtil havde ført et tarveligt og indholdsløst liv, og at hvis jeg fortsatte det, da vilde kræfterne efter hånden ebbe ud,

og når det hele var forbi vilde det synes som om alt havde været værdiløst, at jeg bare havde været til plage for mig selv og andre. Men nu mødte jeg et liv, der var noget ved, et liv som kunde blive mit, og hvorunder jeg ikke vilde udmarves, men hvor dage og år vilde bringe bestandig mere glæde og indhold, mer og mer vished om livets herlige værdi, ja dets evige ret og evige bestæmmelse.

Jeg anser det som en stor lykke, at det netop var Brandt der var blevet præst i Vartov. Han passede for mig. Her var en mand som absolut ikke »vævede på kirkens vadmæl« men havde noget, han vilde have sagt og fremlagde det i en tale, der var vel ordnet og klar. Han kunde måske blive lidt »tør«, men det udartede aldrig til kedsommelighed. Og det var dog langt at foretrække for en tale, der lagde an på at røre til tårer. Og selv når han talte tørrest, mærkedes den bundne varme neden under. Her var en mand som talte fordi han troede og inderlig gjerne vilde give sin tro det bedste vidnesbyrd han formåede. Der var noget smukt og harmonisk over hans fremtræden, man kunde ikke undgå at mærke man mødtes med en meget fin og ædel personlighed, for hvem alt lavt og grumset var en pest.

Men frem for alt: grundkærnen i hans åndelige person var en dyb forvisning om, at alt hvad der hørte troens verden til, var frit kunde kun trives i frihed, kun få noget virkeligt at betyde i frihed. Han har givet et billede af sig selv det motto:

Herren står selv for styret,
trænger ej lods eller tolk;
trælle han aldrig har hyret,
kun frivillige folk!

Og dette gik som en understrøm gennem hele hans forkyndelse, og jeg er vis på, det var netop dette jeg tiltrængte for at blive »fanget ind«.

Så er da hin påskedag en særlig mærkepæl på mit livs vej.

BRYDNINGER

Selv talte jeg naturligvis ikke om min kirkegang i Vartov, men rygtet derom nåede meget hurtigt min søster og hendes familie. Og havde det vakt stor allarm i sin tid, da man måtte formene jeg var blevet »fritænker«, så var det dog intet mod den forfærdelse hvoraf man blev grebet, da det kunde sluttes med største sikkerhed at jeg var i færd med at blive »grundtvigianer«. Jeg gik virkelig i den kirke, hvor folk sang af fuld hals, hvor mændene optrådte med store bløde filthatte og kvinderne med »bruneller« og en i det hele højst umoderne påklædning.

Og nu blev der vel sædvanligvis ikke sagt noget ligefrem til mig selv, men der faldt skoser og stikpiller hvis adresse var tydelig nok, når jeg var til stede. »Grundtvigianerne, det er jo mennesker som bliver så glade når nogen af deres nærmeste dør«. »Hvis jeg var ungt menneske, så vilde jeg s'gu' også være grundtvigianer, for de skal nok hjælpe hverandre frem.«

Jeg besvarede alt sådant med en fuldstændig og hårdnakkêt tavshed. Hvad skulde jeg vel egentlig kunne sige? Skulde jeg begynde på et forsvar mod at det var for fordels skyld jeg gik i Vartov? Eller tage grundtvigianerne i forsvar mod en ganske meningsløs beskyldning for at være umennesker med ganske unaturlige følelser? Jeg vidste jo tilmed ikke selv rede på, hvad der foregik i mig. Jeg vilde jo bare have lov at gå i fred med mit eget, til det havde klaret sig i al fald så nogen lunde. Men da man nu ikke vilde unde mig det, så fortættede det sig i mig til en vis stejlhed og utilgængelighed, som jeg des værre ikke kunde hindre i at vise sig tydelig i miner og færd. Det gjorde mig

for så vidt intet med sådanne angreb hen i vejret på, hvad jeg var kommet i forhold til, for jeg vidste at hvad det så for resten var, så var det noget godt og ikke noget ondt. Men jeg fik dog en pinlig følelse af noget sært skånselsløst i denne behandling, som de jo sagtens med deres overlegenhed i år og stilling kunde lade mig vederfares.

Så mistydedes også min tavshed — jeg var hovmodig, så andre over hovedet i min indbildte hellighed. Ved sådanne udtryk afslørede det jo snart for mig, at grundtvigianisme og pietisme for mine angribere gik op i en højere enhed — Indre Mission var jo begyndt for ikke så længe siden. Men i al fald var bægge dele yderst forkastelige, ganske simpelt ene og alene fordi det ikke var det almindeligt vedtagne og godkendte. Det var ikke stiftsprovst Rothe og Frue kirke, biskop Martensen m. v. Om dette gjaldt at det var hvad man havde at holde sig til, og det var derfor en ligefrem fornærmelse at give sig af med noget der ikke havde dette stempel på sig. Det kunde man ikke uden med det samme at kritisere de andres — ti hvorfor ellers forlade det? Men et ungt menneske der indlod sig på en sådan kritik, var da egentlig at anse for en uforskammet lømmel.

Nu kom der endda mere til.

Det var en god månedstid efter hin påskedag, at jeg som nævnt var på geognostisk ekskursion. Det må have været kort efter denne det brød igennem: den stærke gæring hvori mit sind var kommet ved oplevelsen i Vartov og modstanden jeg mødte, slog ud i asketiske tilbøjeligheder. Jeg måtte ud, syntes det mig på en gang, af alt det vellevned som jeg nu i så mange år havde hengivet mig til. Og jeg tog øjeblikkelig fat derpå. Ved bordet, hvor jeg så var, rørte jeg intet som kun havde den betydning at gøre maden lækrere som alle slags saucer, lod ubetinget alt hvad der kom ind under begrebet lækkerier gå mig forbi. Jeg nød kun det aller nødvendigeste.

Dette kunde man slet ikke undgå at bemærke. Og det var jo så åbenbart et brud på god tone og velopdragenhed,

så nu var det da tydeligt hvad det var for et selskab jeg var begyndt at søge. Og hvad var så grunden til det hele? Jeg vilde gøre mig interessant! Og jeg fik at høre, at det var »kun små ånder, som søgte at gøre sig store ved sligt«.

Sommerferien stod imidlertid lige for døren, og jeg skulde som sædvanlig hjem til Nakskov. Naturligvis havde rygtet travlt og løb forud. Carl Winsløw kom til Nakskov, han skulde have et par hvide handsker vasket til fugleskydningsballerne, og han kom ind til en modehandlerinde, som gav sig af med det. Hun sagde hverken goddag eller noget men fór lige i ham med et: »Gu' Winsløw! det er da ikke sandt at den unge Brücker er gået hen og blevet gudsfrygtig!« W. fortalte mig det og sagde, at han næsten ikke havde kunnet lade være at le. For damens ansigt udtrykte i den grad rædsel, så det måtte være noget af det værste der kunde times et menneske at gå hen og blive gudsfrygtig.

Jeg havde i det brev hjem, hvori jeg mældte dagen for min ankomst, sagt noget om at jeg gjerne vilde have det roligt og stille i ferien. Og mor havde svaret i et brev hvis tone var lidt ophidset, at hverken i den sidste jule- eller sommerferie havde de set mig undtagen lige om morgenen, sådan havde jeg bestandig været på farten. Det stod da ganske til mig selv med ro og stilhed — de levede selv overordenlig stille.

Og så kom jeg hjem. Min søster var også hjemme i besøg og havde vel fortalt om, hvordan jeg i den senere tid havde stillet an hos dem. Men noget andet var jo at få det lige ind på livet. Jeg sad ved bordet og lod alt det gå forbi mig, som mor tidligere havde set mig sætte særlig pris på. Hun bød mig det ene og det andet af sine gode sager, og jeg nægtede hårdnakket at røre blot det mindste. Og så brød den ophidselse der allerede var kommet frem i brevet, under tiden ud i vrede. En dag kom jeg til at skrifte at jeg ikke førte regnskab med mine penge, hvad der altid var blevet mig pålagt. Og skønt dette under almindelige for-

hold vilde have jævnet sig halvt i spøg, gav det nu anledning til vredesudbrud, så far sagde jeg var blevet en rigtig flab, og mor kaldte mig en storsnudet laban. Og så steg harmen yderligere, da jeg den første søndag nægtede at følge med i kirke, og kun gav den grund at jeg ikke følte mig oplagt — medens sandheden vel nok var den at jeg ikke kunde holde ud at tænke på at få en præken af provsten.

Men vreden havde især for mors vedkommende sin virkelige baggrund i forfærdelse. Hun var bange for jeg vilde ligefrem sulte mig, hun sagde til Carl Winsløw, som han fortalte mig, at hun frygtede jeg vilde gå over til en eller anden sekt, for han »hverken spiser eller drikker« — de havde jo ikke fjærneste anelse om Grundtvig.

Der var kommet en stærk gæring i mig. Jeg brevvexlede denne sommer med nævnte Carl W. om hvorvidt der var en personlig djævel eller ikke, hvad han benægtede og jeg hævdede.

Jeg ser i min dagbog, at jeg en dag i Nakskov blev ligefrem overvældet af det spørgsmål: hvorfor var det nødvendigt at Kristus kom til verden, og at jeg begyndte en afhandling derom som jeg dog — heldigvis! — snart opgav, idet jeg vandt den erkændelse at jeg manglede den fornødne filosofiske (!) uddannelse, som jeg derfor først måtte erhverve mig.

Ja, for da jeg ikke kunde få noget over mine læber om hvad der foregik i mig men dog trængte til et vist afløb, havde jeg begyndt at føre dagbog. Og den er mig meget værdifuld nu, idet den ret viser mig hvor usundt jeg i mange henseender har båret mig ad.

Mine søsterbørn var også i Nakskov. Så en dag fik vi tykmælk som far holdt umådelig meget af, og så sagde han: »hvis jeg havde været Vorherre, så havde jeg skabt kørerne så de gav tykmælk«.

Dette giver mig anledning til følgende udgydelse: »Spøgen

der i ethvert fald var ilde, forstår børn ikke. Der rokkes lidt ved barnetroen, idet der lefles med dens genstand«. — »I denne anledning faldt det mig ind«, skriver jeg dernæst, »at en af de måder, hvorpå vi smukkeste kan tvinge os til lidelse og forsagen, er netop ved opdragelsen. Ti forældrene tror at de holder af barnet, når de kæler for det føjer det og giver det hvad det beder om, og beskæftiger sig med det til alle tider, medens de ikke forstår, at man netop holder af det når man piner sig selv ved at nægte det, ved at vænne det til forsagelse ved utrættelig at rette dets fejl, hvorved man netop også vinder barnets genkærlighed, som det dog er formålet, om det end måske først bliver da, når det kan forstå hvad man har gjort for det; man lider måske til den tid men så får man det tusindfold erstattet. Man må mer og mer blive sig bevidst, at det er en stadig liden, en stadig kamp vi hernede har at bestå, og vor løn skal da blive stor i Himlene«.

På denne sygelige måde finder jeg alt i ulave og jeg fordyber mig således i tanker derover, så jeg sidder stum og udeltagende over for alt, også når der kommer fremmede. Og mor blev så »grænseløst bedrøvet«, hun »kæmte ikke den søn hun havde fået hjem i denne ferie«. En dag vilde hun absolut have jeg skulde spise af noget marcipan hun havde lavet, og den var altid så udmærket. Da jeg nu vægrede mig bestæmt erklærede hun heller intet at ville have. Så tog jeg et lille stykke men brækkede det i ganske små stumper, som jeg så slugte som piller. Og så græd hun, sagde at hun vidste nok hun var barnløs. Jeg fortsatte rolig læsningen i den bog jeg sad med, og da brød vreden ud: »hvis du havde havt en anden far, vilde han have givet dig en dragt prygl«.

Far forsøgte så at spille en mæglende rolle. Han sagde til mig, at han glædede sig over at jeg var flittig. Men denne sætten sig hen og filosofere, kunde en mor ikke finde sig i. Det kunde godt forenes med fliden at kæle lidt for mama og kun paa en spøgefuld måde vægre mig mod at

spise de lækkerier hun tilbød mig. Og det gjorde endelig heller ikke noget en gang imellem at nyde deraf. Jeg skriver så i dagbogen: »Ja, de to første ting vil jeg udføre, det sidste kan jeg ikke. Og vid, mama! at nu har du først fået din rigtige søn. Han har sat sig et stort mål, og med alvor skal kampen føres for at nå det. Var du en ægte moder, da vilde du ikke hæmme ham i den men tvært imod værne om den«. Da hun en dag mindede mig om, at jeg før ikke kunde få det godt nok, skrev jeg: »ak ja! netop det er jo grunden til at jeg må bekæmpe min ganes herredømme, gourmand og frådser som jeg er blevet. Det er hårdt at dette, som far sagde, er mors eneste glæde. Havde hun høje og ædle interesser, da vilde hun ikke føle sig barnløs. Da vilde hun forstået sin søn og glædet sig med ham over, at han har villet betræde den tornefulde snævre sti til Himlen. Ja, vi vilde have vandret til sammen!«

Jeg kom imidlertid til det resultat, at »mama ikke kunde bringes til at forstå mig og jeg måtte derfor handle kun som den kærlige taknemlige søn, søge at være som tidligere imod hende og ikke lade hende mærke mine alvorlige tanker. Det var også en kamp der kunde være god og nyttig.«

Jeg fik nu efter hånden min askese ind i en større sammenhæng.

Hin oplevelse på socialismødets dag havde sat mig i bevægelse. Og jeg skriver i dagbogen: »Jeg forstår socialisternes fordringer. Ethvert rettænkende menneske bør føle levende interesse for løsningen af dette spørgsmål. Arbejderen har ingen tid til åndeligt arbejde, og han kan kun blive en dårlig børneopdrager«. Jeg beslutter at studere historie for ret at forstå. Ja, jeg »må sætte mit liv ind på at klare mig, hvori tidens brøst består, og på at lindre den«.

Jeg føres da til at filosofere over menneskets bestæmmelse. »Et led i kæden er jeg, et uundværligt led. Jeg skal

fylde en plads her og jeg skal forberede mig en plads i evigheden, men jeg skal tillige sørge for mine medmennesker. Ti vi lever i fællesskab.« Men idet jeg således er opfyldt af samfundets brøst og af tanker om at bøde dem, ser jeg det dog som »en væsentlig forudsætning at jeg er opmærksom på mine egne brøst, for det gælder om at træde frem som det gode eksempel. Derfor må jeg vænne mig til tarvelighed og afholdenhed, gøre min svage vilje stærk og mit legeme mere og mere til en bolig for den Helligånd — det har så længe domineret og holdt mig i tusinde lænker«.

Jeg var dog ikke gennemført asket. Det var kun på afhold fra mad og drikke det gik ud. I denne sommerferie ordnedes en fællestur til Hamborg og Lübeck, jeg ønskede og fik lov at tage med og nød for første gang at komme til et land hvor man talte et helt andet sprog. Sammen med en redaktør og en anden mand fra Nakskov tog jeg en droske og kørte rundt i Hamborg en times tid. Da vi kom til hotellet, forlangte kusken en uforskammet pris. Redaktøren listede hurtigt af, den anden kunde vist slet ikke tysk. Det faldt således til mig at skændes med kusken, og det gik for resten udmærket. En politibetjent kom til og tog kuskens parti — hvis jeg mente han havde forlangt for meget kunde jeg henvende mig hos Stadthauptmann. Trods jeg nu for alvor blev gal i hovedet og hvirvlede danske og tyske ord mellem hinanden, endte den ulige kamp med at kusken fik det forlangte.

Lige efter ferien noterer jeg så: »De sidste dage har jeg fulgt mor, slikket, spist alt, glædet hende.« Men jeg noterer også: »På dampskibet har jeg søgt at bilde nogle damer ind at jeg læste så hurtigt, langt hurtigere end det vel er muligt for noget menneske« — jeg har vel altså hvert øjeblik vendt blad — »og på jernbanen generede jeg mig for frk. Gyldenfeldt over at jeg kørte på 3dje klasse. Så dum er jeg endnu!«

Kort efter at jeg var kommet til København fik jeg så et

sammenstød med min svoger og søster, idet jeg afslog alle gode ting. Og så skrev jeg et brev, hvori jeg udviklede at der i tiden herskede stor nydelsessyge, og at det da ikke var underligt at også arbejderen begærede nydelser. Da nu enhver måtte søge at yde samfundet den størst mulige nytte, så måtte hver enkelt bekæmpe denne syge hos sig selv. Han måtte ikke tænke: det nytter dog så lidt hvad jeg i så henseende gør. Ti kun ved at alle gør det, kan samfundslegemet blive karskt. Og jeg sagde at jeg havde en ydmygende følelse af ingen nytte at gøre, men så fik jeg øje på at her var dog en opgave, som også jeg kunde være med til at løse.

Til slut hævdede jeg dog at med dette havde jeg kun nævnt en af grundene til min færd.

Svaret jeg modtog gik ud på, at jeg var blevet »fyldt med umodne lærdomme og fraser, som jeg ikke har kunnet råde med, at jeg ikke endnu forstår at skælnе mellem sandhed og forskruethed, ydmyghed og åndshovmod«.

Den sjælelige overspænding bliver ved at give sig rigelige udtryk i dagbogen.

Idet mor jo har været tilfreds med min optræden i den sidste del af ferien, skriver jeg: »men hun sætter mig for højt, hun tænker mere på og holder mere af mig end af Kristus«!

Jeg havde i de sidste år været meget forelsket i en ung pige, der var meget rig. Og dette holdt sig endnu. Men så indgik forelskelsen en blanding med den religiøse og asketiske bevægethed. Jeg er usikker om kærligheden gengældes og jeg skriver: »giv mig kraft til at holde ud, om håbet glipper, lad mig vinde dig, Kristus, du som aldrig svigter dine!« En gang jeg kunde have været sammen med hende men det ikke blev: »Måske havde jeg glæmt Kristus i min glæde over hende, og det havde været en synd.« Og omvendt: jeg er en dag i hendes hjem, skal egenlig gå derfra, men så kommer hendes far og formår mig til at blive. »Tak, fader! at du lod ham blive dit redskab!«

Jeg fortalte hende lidt om min afholdenhed. Da jeg så senere tog imod en cigar, sagde hun: »Se, det er luxus! De kan spare på Deres cigarpenge men ikke på Deres madpenge!« Så sagde jeg at jeg røg kun når jeg fik cigaren foræret. »Det var dog kun halvt sandt«, tilstår jeg for mig selv, men »denne løgn må være mig en spore til at gøre det til sandhed. Men hun må også underrettes derom, og jeg må gøre afbigt derfor over for hende som over for Gud«.

Netop i disse dage — omkring 1ste septbr. 1873 skulde min svogers broder Julius og jeg give en middag på Skydebanen for en broder af hende, som skulde rejse fra byen en tid. Da vinen havde løst deres tunger, begyndte de at skælde mig ud for som jeg havde været i den senere tid. Den ene sagde: »Jeg går s'gu' også i kirke, når jeg trænger til det« — »det er des værre det gængse farlige vrævl«, noterer jeg — »Og du kan jo gå i kirke om søndagen tre gange om du vil, men til daglig brug, så vær dog naturlig, menneske!« Og han varede mig — jeg skulde »være ung, jeg kunde tids nok blive gammel!«

Efter middagen gik vi i Tivoli, og lige i indgangen mødte vi hende, som med sin fader havde været et smut derinde. Jeg var måske ikke helt ædru men i ethvert fald heller ikke just at kalde fuld. Og dog rystede dette møde mig umådeligt. I dagbogen står: »Du, sød og yndig som altid, traf mig midt på lastens brede bane! Jeg skyndte mig bort fra mine ledsagere og på en afsides bänk i haven i mørket råbte jeg højt til min herre og Gud. Jeg følte mig så ulykkelig, hende så uværdig; jeg bad Gud kun tilgive mig, inden jeg døde, at jeg dog kunde møde hende hisset! Aldrig har jeg således raset, min sjæl været i et sådant oprør!«

Nogle dage efter under et besøg på hendes familjes landsted, er vi i kirke sammen — »gid vi en gang kom der på en anden måde!«

Samme efterår kom mine forældre til København. Og far fik tyfus og måtte på Frederiks hospital, hvor han blev

behandlet af professor *Reisz*. Kranker-affæren, de økonomiske bekymringer, som denne havde medført, måske også noget jeg senere kommer til, havde vel angrebet ham for stærkt, så han ikke havde synderlig modstandskraft. En tid svævede han mellem liv og død. Dog, han stod det igennem.

Jeg skriver i dagbogen: »Gud forbarmede sig dog, han skænkede os papa tilbage. Ham ske evig tak!« Og senere: »da papa kom sig, hvor var han dog englelig god; tak! fader i himlen for denne jordiske fader!«

Midt i dcbr. noterer jeg at jeg ikke er ret tilfreds med min fasthed i askesen. Men jeg trøster mig ved, at mine forældres langvarige nærværelse i byen har bidraget til at svække mig.

Jeg bar mig dog således ad, så jeg fik et stærkt udtryk for hvordan man dømte derom: jeg var gået ind på at overtage en rolle i en dilettautkomedie, men det var mig umuligt at blive optaget deraf. Når vi samledes til prøve, sad jeg for mig selv optaget af mine egne tanker, var i virkeligheden aldeles fraværende. Det måtte selv sagt virke irriterende og en dag fik jeg da brev: »Man tror at i møde komme et ønske hos dig, i det mindste efter dine udtalelser og hele opførelse at dømme, når man renoncerer på din udførelse af den dig tildelte rolle, som en anden derfor har overtaget.«

Da jeg som nævnt i julen 73 blev i København var jeg med til et juletræ paa Store Ravnshøj, som Vartov menighed gav til glæde for dens fattige medlemmer. Det var første gang jeg var med til noget sådant: en julefest, hvor det virkelig var julens kristne alvor, som var det bærende, og det greb mig stærkt. Men så ud på aftenen trådte en mand frem på den balkon, der var i salens ene ende, og sagde: Skal vi så bekænde troen! Jeg havde af en eller anden grund ikke mine næseklæmmer hos mig og jeg kunde altså ikke få noget tydeligt billede af manden. Men den måde hvorpå han sagde hine ord og den måde hvorpå han

dernæst »bekændte«, rystede mig dybt. Jeg véd det gik igennem mig: han vil gøre nar ad os alle sammen, han håner i virkeligheden den bekændelse han dær står og bærer frem.

Det viste sig at manden var præsten *Peter Rørdam*. Han var til visse ingen spotter men en dybt alvorlig mand, hvis kristentro sikkert var aldeles ubestridelig. Men han havde jo en højst mærkelig fremtræden, røst og maner. At dette kunde virke sådan på mig er jo atter et vidnesbyrd om i hvilken bevægelse mit indre var.

Den 16de maj 74 har jeg for sidste gang skrevet i dagbogen og hvad der vist betegner højdepunktet af den tilstand, hvor ud af den er ført: »Jeg véd slet ikke mere om N. N. (navnet på hende jeg var forelsket i) kan tage imod den kirkelige anskuelse, og det står da klart for mig nu at jeg aldrig kan elske den, som ikke deler denne med mig«.

Ja, hvor er det dog som regel usundt at føre dagbog eller rettere vel den sjælsstemning, der driver en til at føre den. Naturligvis ikke en dagbog, hvis sigte vender ud ad men en sådan som min, der vender ind ad, består i en idelig ransagelse af egne indvolde. Heldigvis førte jeg den knapt et år og selv i den tid med store afbrydelser.

Jeg kan da også fra den tid jeg hørte op dermed notere en vending og bedring i min tilstand. Vel kan jeg i sommeren 74 endnu finde på noget som senere skal nævnes, og som viser jeg ikke er kommet til ro, og vel spiste jeg i det år kun to gange til middag ugenlig. Men bølgerne lagde sig dog mere og mere til hvile i løbet af det år.

Der havde imidlertid af det hele bundfældet sig en situation, som blev varig og som voldte mine forældre megen sorg.

Jeg har nævnt brevet jeg sendte min svoger og hans svar. Både han og min søster var blevet meget irriterede over så vel mit forhold til Vartov som over min askese. Der var

jo også denne ulyksalige omstændighed, at jeg kun kunde sætte en sej modstand, en fast vedhængen ved mit imod alle stiklerier og angreb. Min mund var derimod så at sige fornaglet. Og da min svoger i sit svarbrev havde frabedt sig yderligere skriftlige forhandlinger, var denne vej som jeg måske bedre kunde have nyttet, mig afskåret.

Så blev da forholdet mellem os mere og mere spændt. Og mine forældre fik det jo at vide, og det gjorde dem forfærdelig ondt. De havde kun os to børn, de levede næsten stadig skilt fra os bægge, og nu var der kommet ufred imellem os! De bliver da tumlet hid og did. Snart tager de parti for mig i en følelse af at jeg har nogen ret og at de andre gør mig uret, snart forbitres de på mig, som dog har givet anledningen ved at anlægge en levemåde der stikker af mod den sædvanlige.

Jeg får derfor afvexlende breve om dog endelig at bevare forholdet til dem og adgangen hos dem, da jeg »måske kan få kraft til at påvirke dem med det gode, som jeg jo utvivlsomt har fundet«, og breve hvori jeg udskældtes, fordi jeg »mangler vilje og kraft til at overvinde vanskelighederne, og det må være fordi jeg ikke bryder mig om at få dem overvundne, da jeg i det hele har mere af egenkærlighed end af kærlighed«.

Et brev (9de febr. 1874) fra mor i første retning indeholder følgende rørende udtalelser: »Gå til din søster, når du véd du kan træffe hende alene og tal så ud af dit hjerte og indgiv af den varme kristelige følelse som du er gennemtrængt af, så skal du se, hvilket resultat du vil få af din gærning . . . Lov mig altså, at du vil søge hende, og Herren vil hjælpe dig og følge dig på din vej. Vi har kun I to børn, elsk hinanden, følges ad i al god gærning og vær alt for hinanden, og dertil skænke Herren eder sin velsignelse«.

Så kom min fødselsdag 74. Jeg spiste til middag hos min søster men gik tidligt under et eller andet påskud. Sagen var imidlertid at jeg var begyndt at komme til pastor

Brandts hver torsdag, og nu var det netop torsdag. Jeg vilde nødig undvære besøget dær men syntes på den anden side ikke der var grund til at støde med at jeg gik derhen. Min søster fik det dog at vide. Og så vakte det stor harme. Og nu havde jeg da tilmed »løjet«, var altså afsløret i al min forlorne gudelighed og hellighed. Så voldsomt blev det taget, så det førte til at jeg længe ikke kom i min søsters hus. Og nu blev sorgen stor i Nakskov.

Far skriver først ret tamt, udtaler sin glæde over at jeg ved sammenstødet har forholdt mig rolig og ikke taget til genmæle, og jeg »må gøre ham den tjeneste ikke at tabe tålmodigheden«. »Jeg må endelig ikke sætte mig til dommer over deres hjerter men huske på, at hævnens hører Herren til«.

Men efter hånden som tiden går, bliver det vanskeligere for forældrene at finde sig i, at »jeg ikke gør skridt til forsoning«. Mor »skriver aldrig til min søster eller mig uden at fælde de bitreste tårer over den straf Vor herre har pålagt mig at måtte opleve at se mine to eneste børn leve på den fod med hinanden. Før vi igen bliver forenede i kærlighed, kommer jeg ingen sinde til København«. Far spørger om det at jeg »viser mig stiv og hårdnakket kan forenes med et kristeligt sind. Nej, Valdemar, bedre er det at lide end gøre uret! Jeg håber at du allerede inden du modtager dette har tilgivet og forsonet dig med dem bægge. Man skal vel forlade sig mere på Gud end på mennesker, men fordi man holder sig til ham, behøver man ikke at give slip på mennesker eller unddrage dem hvad der tilkommer dem. Husk på at Jesus gav kejseren hvad kejserens var. Og han kunde omgås toldere og syndere. Din optræden kommer da til at ligne en bebrejdelse mod ham og en dadel over, at han ej som du kunde holde sig fra dem. Vi forstår det ikke og vil næppe nogen sinde komme til at forstå det, medens vi er i høj grad bedrøvede og beder til Vor herre at det må blive forandret. Gid vi alle må komme til at leve som ét, som dele af det fælles legeme, vi alle udgør og bør ud-

gøre, og at Vor herre vil give sin nåde hertil. Ja, bed ham lære dig, hvorledes du skal bære dig ad for at overvinde de hindringer, som efter din mening synes at stille sig i vejen«.

Og i et lignende brev slutter far med at sige: »Men dette er at præke for døve ører til en som dømmes hårdt og derfor også må dømmes lige sådan«.

Den slags breve virkede naturligvis ikke stort. Jeg gjorde vel et og andet forsøg på at få et nogenlunde tåleligt forhold i stand. Således i sptbr. 76, da jeg var kommet helt ud af den asketiske periode og ikke længer kunde irritere ved min færd i så henseende. Men det førte ikke til noget, og fra efteråret 77 blev bruddet fuldstændigt og ulægeligt i en lang række år.

Denne sidste affære bragte dog mine forældre helt over på min side. Men det virkede ikke heldigt. Det førte dem nemlig til ofte at tage på forholdet med liden forstandighed trods al sorg derover, så de kunde gøre uret til den anden side, og dette forplumrede så igen indtrykket af min virkelige stilling.

Man vil have lagt mærke til de mange religiøse vendinger i disse mine forældres breve.

Fraset den tidligere nævnte påvirkning i brygger Møllers hus af deres to herrnhutiske fastre, har jeg ikke kunnet opdage nogen som helst religiøs tilskyndelse fra nogen kant i hverken fars eller mors ungdomstid. I deres københavnske omgangskres var der aldeles intet af den art, og i Nakskov lige så lidt. Kravet der stilledes dær, om end ubevidst, til alle og da især til de mere fremtrædende var dette: I skal selvfølgelig føre et aldeles verdsligt liv, om end med skyldig ærbødighed for den gældende religion, hvis tarv skal røgtes af den dertil indsatte præst.

At »tante Møller« har søgt at påvirke sine broderbørn, fremgår af følgende: I et brev skriver far: »Jeg takker mange gange tante Møller fordi hun tidligt indpræntede

mig, at jeg stedse skulde holde mig til min Gud og frelser, og det har også givet mig styrke til at bære modgang og finde mig i mange skuffelser«. Da mor blev konfirmeret, modtog hun af samme tante et sirligt skrevet digt, som tanten havde forfattet til sin »inderligt elskede broderdatter«. Digtet vidner om en oprigtig deltagelse for mor. Men betragtningen af konfirmationen der kommer til orde i digtet er den, at den er i grunden det aller vigtigste for et menneske. Ti den er »et helligt løfte konfirmanden aflægger til Gud, og som der en gang for Herrens trone skal aflægges regnskab for«.

Ak! at lægge en sådan byrde på et 16 års pigebarn! Men heldigvis! den slags »fromme« formaninger berører kun det aller øverste lag i sindet. Det rører for et øjeblik og glæmmes så.

Hermed er karakteren af tante Møllers religiøse påvirkning angivet. Og hertil må så føjes hvad der skete mor i anledning af hendes dåb (s. 39). Præsten Ortwed der foretrak at lade mor døbe igen frem for at vedgå en smule forglæmmelse, har åbenbart kristelig set været en samvittighedsløs karl. Og den præst der foretog omdåben og i kirkebogen udelod fødselsdatoen, for at det hele skulde tage sig ud som et normalt tilfælde, og gik ind på den tåbelige konfirmation nogle måneder efter dåben, har i al fald kristelig talt været en pjalt.

Men virkningen det hele måtte have på mor — og også på far, der allerede da stod hende så nær — kunde ikke godt blive andet end at indgyde den forestilling: dåben er i sig selv en tom ceremoni, og alt kommer blot an på at have de statskirkelige papirer i orden, så det kan slås fast at ceremonien er udført.

Jeg har nok hørt mor tale om at det var meget »højtideligt« dette at hun selv gik op til døbefonten for at blive døbt, men jeg har også tydelig mærket hvordan hun netop var blevet hængende i det højtidelige, så det dog i grunden for hende kun var en »interessant« begivenhed, der stillede

hende frem som en undtagelse. Derfor har det også kun været hende en højtidelighed at få sine egne børn døbt. Til at døbe mig blev taget den præst som var den dærtill ansette: sognepræsten, og mor bar mig ikke selv men gjorde Pauline Brøndum den ære at være min »gudmoder«.

Hverken far eller mor har da i mindste måde fået indtryk af kristendom som en Guds gave til mennesker eller af det kristne liv som en tilegnelse af denne gave. Nej, deres forestilling er blevet denne: Kristendommen er fromme følelser, gudelige forsætter, retskaffen og sædelig vandel med tilhørende forfærdelse over menneskers ryggesløshed, forsøg på at præstere noget som må takkes Gud, sorg over udvist forsømmelighed i så henseende og tilfredsstillelse, når man synes man kom nogenlunde vel afsted dermed, f. ex. med når man var i kirke at høre godt efter prækenen, og erkænde de mangler og skrøbeligheder, der måtte blive anført af præsten, som også gældende for en selv.

Lad mig belyse det ved nogle breve.

Jeg begynder med et brev fra mor af decbr. 1870. Der var i Nakskov død en embedsmand, og dødsårsagen var en kønssygdom som han havde pådraget sig ved sit i høj grad udsvævende liv. Herom skriver mor: »Hans død har ikke fremkaldt nogen som helst beklagelse. Alle har sagt, det er en følge af den måde han levede på. Han havde også så lidt at bestille, overlod det meste til sin fuldmægtig. Man kan rigtig nok sige, »at lediggang er Fandens hovedpude og roden til alt ondt«. Havde han taget sig af sine forretninger og giftet sig og ført et ordentligt familjeliv, så havde alt været anderledes. Hans død kan vist nok være til skræk for mange og en advarsel til alle om at leve i tugt og guds frygt og ikke lade sig forlede til at begå noget, som de må skjule for mennesker. For den Almægtige kan det ikke skjules, og han kan finde os hvor meget vi end søger at skjule os. Kristus fortalte lignelser for at vække eftertanke hos menneskene og for at få dem til at gå den rette vej, og således tror jeg, at Vor herre nu i vore dage lader et sådant eksempel

ske for at advare mod følgerne af et udsvævende liv, og som vist desto værre mange føre«.

Lignende tanker kommer frem i et brev fra far i 75, det brev hvori han omtalte tante Møllers formaninger om at holde sig til Gud og frelseren. Far skriver: »Jeg har mange gange været svag og bukket under, hvor jeg skulde have holdt mig oprejst, og jeg har derfor altid havt den tro, at vi mistede din elskelige søster Fernanda, fordi Herren vilde tugte os og drage os kraftigere til sig. Ti jeg mindes godt at jeg ej bad således for hende som jeg gjorde, da du var så syg og nær døden«. Og i et andet brev skriver han: »Herren har mange midler og veje til at tugte os.«

Hvilken uhyggelig gudsforestilling kommer ikke frem i disse breve! Man forstår at hvor en sådan opfattelse råder, er der plads for tanken om Jesu død som en forsoningsdød — og denne tanke indtager da også så fremtrædende en plads hos herrnhuterne. Den har ligget på bunden af mine forældres betragtning af kristendommen.

Men da man nu er et skikkelig menneske, der bl. a. skikkelig »tror« denne lærdom, så bliver den Gud der er så grufuld over for andre, for en selv en meget hyggelig privat husgud. Mor skriver: »Vi vil bede, at Vor herre vil lade flyde så meget timelig gode til din fader, at han snart kan komme ud af de trykkende forhold, hvori affæren med Kranker har bragt ham . . . . jeg stoler på, at når vi ret af hjertet beder og holder os til Herren, så vil han heller ikke forlade os men give os sin velsignelse og hjælpe os ud af al vor sorg og bekymring, ja det vil han gøre for hans søns vor forlørsers skyld«.

På den tid — 31. dcbr. 73 — dette brev blev skrevet skulde jeg netop op til 1ste del af ingeniørexamen, og far skrev da også et par ord, hvoraf: »Mit hjertelige ønske er at du må have styrke nok til at forberede dig til og heldigt fuldende din examen, således at det kan blive dig til ære og med Vorherres bistand til fremtidig gavn for dig og glæde for os. Men jeg har også den fulde forvisning om at

det vil blive således, nu da jeg véd at du forlader dig af fuldt hjerte på din Gud og frelser og først søger hans retfærdighed, hvorefter også det andet skal vorde dig tillagt.«

Hvorledes denne »forvisning« opfyldtes skal senere meddeles. Men hvilken tillid er det ikke der her udtales til et ganske ungt menneske, der kun et godt halvt års tid har stået i noget forhold til kirke og kristendom. Der ligger åbenbart bagved en forestilling om, at jeg har »omvendt« mig, og når det er sket så er i et nu alt klappet og klart. Det røbes, at der er intet begreb om åndelig udvikling og væxt.

En anden gang jeg skal til examen, skriver mor: »Vi sender bønner op til Vor herre at han vil stå dig bi og hjælpe dig til at du får din examen tilfredsstillende overstået, og at han vil styrke dit helbred således, at dit anstrængende arbejde ikke må svække dig bagefter.« Og få dage senere skriver så far, i endnu højere stil: »Også jeg ønsker og beder Gud for dig, at han må lade sin ånd være over dig og give dig kraft til at opfatte og rigtig besvare de spørgsmål som forelægges dig«.

Da de økonomiske forhold har begyndt at rette sig igen, kommer der i brevene udtryk frem som: »vi må ret takke Gud for hans nåde og velsignelse!«

Endelig fattes der jo heller ikke udtryk navnlig fra fars side for misfornøjelse med sig selv: over at man ikke ret gør for Gud hvad han kræver af en, f. ex. i retning af at bede og gå til alters.

Far skriver: »Jeg er altid misfornøjet med mig selv idet jeg i ingen henseende er blot tilnærmelsesvis således som jeg burde være. Det er derfor også langt fra at de ægte julelys brænder i mit hjerte, eller at dette er således, at vor frelser kunde finde glæde i at tage ophold der, hvor meget jeg end beder derom. Men det er fordi dette ikke sker med den fornødne alvor og inderlighed, idet så mange verdslige tanker blander sig ind i bønnen. Mit håb er derfor, at Vor herre vil lade mig leve længe nok til at jeg kan blive et

bedre og mere troende menneske end jeg er, og at jeg heri må finde en støtte også i dig«.

Og endelig skriver han 13de april 76: »Jeg var i dag i kirke og hørte biskop *Monrad*, der talte om tilbagegangen i altergangen og mente at det hovedsagelig havde sin rod i den sig udbredende vantro. Jeg måtte tænke på mama og mig selv hvor sjældent vi søger Herrens bord, uden at jeg dog tør bebrejde mig selv at det er formedelst vantro. Ti det er nærmest fordi vi ej føler os tiltalte af provsten, fordi han ej formår at drage os til sig og dærhen, og fordi man har så mange tomme undskyldninger som hensyn til kulde, travlhed og meget andet. Jeg følte lyst til at gå op til altret, men der kom den formelle vanskelighed at jeg ej havde deltaget i skriftemålet, at jeg over hovedet ej var beredt, at jeg frygter Gud mindre end menneskene. Og den samme følelse gjorde sig vist gældende hos flere. Mange følte sig trufne og græd og jeg hørte til dem. Men jeg føler dog jeg er på den rette vej, ti jeg omgås Herren og vor frelser, jeg tænker på ham ved alt hvad jeg gør og på hver time af dagen, om jeg end ofte glæmmer ham og taler og handler og tænker syndigt«.

Et årstid efter kom *Vilhelm Beck* til Nakskov og prækede i kirken. Og mor skriver: Han prækede i 2 og $\frac{1}{2}$ time om Jesu besøg hos Martha og Marie. »Oh! det var så mageløst at høre ham. Når jeg ellers har siddet en timestid og hørt disse præster her, så er jeg så træt og så har jeg grebet mig i at tankerne flere gange har været rent borte, jeg har slet ikke fulgt med prækenen. Men her måtte man følge med, ikke et ord gik tabt for mig. Da jeg kom hjem kunde jeg gentage for mig selv alt hvad han havde sagt, jeg syntes jeg kunde læse det hele tiden, jeg kunde gentage det uafbrudt. Jeg kunde ikke fatte det da jeg kom ud af kirken, at vi havde siddet der så lang tid, jeg kunde gjerne have siddet der lige så længe til og hørt på ham, jeg var hverken træt eller sulten da jeg kom hjem. Og han skal være en mageløs mand i sit hjem. En oberst fra Slagelse som gjorde os visit

forleden dag kunde ikke nok som rose Beck og fortælle om hvor mageløs en mand han var, hvor gennemtrængt af religiøsitet han var, og som Beck talte og foreholdt os om hvorledes vi skulde være, således var han selv.«

En gang kom dog mor i selskab med V. Beck, og da hun så hvordan han opførte sig som en almindelig lystig og snaksom selskabsmand, gik rusen over, ja hun var egenlig helt færdig med ham. Og jeg tvivler ikke om, at hvad hun egenlig havde ud af den præken var: fornøjethed med sig selv fordi hun havde hørt så udholdende efter. Dette var hende et bevis på at hun havde den fornødne fromhed, når blot præsten rigtig duede. Men når en mand talte som Beck, måtte hun forlange at fromheden var kronisk. Og det kan der jo være noget i.

Denne religiøsitet er blottet for enhver antydning af »for-nægtelse« eller »vantro«. Men den er så snæver og fattig. Det er en trang og lavloftet kirke hvori man bor og bygger.

Der kræves her egenlig stadig en anstrængthed, som det ikke kan blive til noget rigtigt med, når man ikke har rigelig omgang med lige stæmte sjæle — som det er tilfældet om man tilhører en herrnhutisk eller anden slags pietistisk kres — medens man tvært imod af natur og anlæg som ved alle mulige uden fra kommende krav nødes til at leve meget i »verdslighed«. På dette religiøse grundlag er det ganske umuligt at finde en levende forbindelse mellem det religiøse og det verdslige liv. Og derfor skænker det religiøse ingen virkelig befrielse, ingen »fred«. Og der bliver hverken plads eller brug for nogen egenlig udvikling.

Man ser hvordan navnlig far bruger skriftsteder, fra GT. og NT. i flæng så bravt som nogen luthersk skrifteologisk præst. Han mener at man strax kan være på højde med dem, ja *må* være det når man har fået et »kristeligt sindelag« hvad man da selvfølgelig må have når man vedkænder sig at være kristen. Jesus kunde omgås toldere og syndere

—altså kan man også. Det er bedre at lide end gøre uret, står der — ergo bærer man sig sådan ad.

Man er strax i stand til at løse de største opgaver, overvinde alle vanskeligheder, man er lige med det samme fyldt til randen af kærlighed!

Dette vil jo sige at man anlægger et ved hjælp af skriftsteder dannet skema som målestok på en kristen. Og mens man opererer med det glæmmer man ganske, at man jo dog også selv vil kalde sig kristen og er aldeles ude af stand til at fylde det anvendte skema ud.

Derfor stivner i grunden alt i nogle faste forestillinger og talemåder, der netop fordi de for så vidt er ærlige nok, narrer en selv. Skønt man er misfornøjet med sig selv, fordi man så dårligt efterkommer Guds mange fordringer så opstår denne misfornøjelse mere, fordi man véd det skal så være, end man egentlig har den, ti på bunden er man helt godt fornøjet med sig selv, for man har jo dog religion, hvad der viser sig i at man erkænder og anvender det nævnte skema. Og bort fra denne ufrugtbare svingen mellem selvtilfredshed og misfornøjetthed med sig selv føres man ikke.

Man stiller sig selv på det stade: Kristendom er at man giver Gud løfter og ser til at holde dem men holder dem ikke, kristendom er at man lærer at kende Guds krav til en, som man skal efterkomme, men man efterkommer dem ikke. Var der nu virkelig alvor i dette, så måtte det virke sønderknusende. Jeg har lovet Gud dette og jeg bryder mine løfter til ham, Gud har stillet disse fordringer til mig, og jeg har erkendt hans ret dertil men jeg gør såre lidt ved dem — hvordan skal jeg da vel bestå for ham! Men alvoren får ikke lov at komme frem og drive en enten ind i fortvivelse eller også til erkendelse af stadets falskhed, for den mødes strax af dette: Jesus er jo død for mine synder, han har dermed forsonet Gud. Og i min »tro« herpå kan jeg fylde alle mine mangler og derfor trods alt være vel fornøjet. Og når der kommer lidt misfornøjelse, en slags ånde-

lige mavekneb, så skyder jeg skylden på min svage tro som jeg forhåbenlig får gjort stærkere ad åre.

Ja, retfærdiggørelsen af troen og især af troen på Jesu blod og vunder forvandler jo i herrnhutismen og for resten i den aller meste lutherdom, kristendommen til en ret barnagtig leg. Og den danner, når den får lov til i en række år at besætte sind og forestilling, en næsten uoverstigelig hindring for virkelig kristendom.

Mor fik aldrig overvundet denne hindring far i meget ringe grad.

Ja, hvor har dog Grundtvig ret i at »ungdomstiden er åndens skabertime«. Hvor er det dog næsten umuligt for mennesker i en ældre alder at få deres liv lagt afgørende om!

Jeg har før antydnet at mine forældre kunde give mig bebrejdelser for ligegyldighed over for dem: jeg skriver for sjældent til dem, jeg sjusker og er efterladende med kommissioner jeg har påtaget mig for dem, jeg holder ikke løfter jeg har givet dem.

Et par gange drejer deres bebrejdelser sig om mit for store forbrug af penge. Og det var unægteligt efter hine tiders forhold ikke ringe. Således viser mor mig en gang, at jeg som havde påstået i et år kun at have modtaget ca. 1100 kroner, i virkeligheden havde fået i 10 måneder næsten 1400. Men sådanne bebrejdelser kom kun frem i den egenlige Krankertid. Og så på grund af et forhold til, som jeg senere skal omtale.

Hvad mit sjuskeri angår fik mor en udmærket anledning til at anholde mig.

Bangerts havde en pige, der holdt mit værelse i stand. Hun opdagede at jeg gik i Vartov, og hun fortalte mig da at hun var konfirmeret af *P. A. Fenger* — den bekendte grundtvigske præst på Kristianshavn. En gang kom Bangert uventet hjem i tusmørketiden og havde sat sig i en sofa i spisestuen. Da kom pigen ind, opdagede ham ikke men gik

lige hen til et hjørneskab, hvori der stod en flaske akvavit, satte flasken for munden og drak en slurk, hvorpå hun tog en skefuld sukker af sukkerskålen. Smagte det godt, lød Bangerts spørgsmål? Åh! jeg har sådan en gruelig tandpine, hylede hun. Dette gav så anledning til opdagelse af, at hun drak dygtig af både Bangerts og min akvavit. Jeg havde undret mig over så hyppigt der gik en flaske men ikke tænkt videre ved det. Og ligeledes havde det været mig en forbavselse, så fugtig den ske altid var jeg havde stående i min sukkerskål — jeg holdt mig selv med »tør kost«. Endvidere viste det sig, at pigen havde pantsat mig tilhørende lagener o. lign. Og fortællingen om Fenger var altså benyttet som et afledende element.

Da mor fik denne historie at vide, skrev hun: »Du har mageløs godt af den historie med pigen, kun undrer det mig at hun ikke har taget mere, lige så vel som dine penge og alt hvad du ejer, ti din ligegyldighed er storartet. Jeg vilde endda lade det passere, dersom vi var rige folk og vi var selv ligegyldige med vort tøj, men da det modsatte er tilfældet, så kan jeg aldeles ikke fatte dig.«

Mest kommer klagerne til orde over at jeg ikke skriver og ikke kommer hjem i ferierne. Under tiden søger mor vel at holde bedrøvelsen tilbage og skrive lidt forsorent derom.

En vinter er der uregelmæssig postgang, og jeg har forsøgt at anvende dette forhold som undskyldning. Mor svarer: »her kom stadig breve fra alle kanter men kun ikke fra den kant, hvor vi helst så de kom fra. Ser du det, Mikkell!«

Eller en gang: »Om du kom i pinsen — hvilken gammen! Nej, slå det af hovedet, mutter! Og sådan har jeg ofte sagt.«

Men som oftest bryder bedrøvelsen igennem: En jul kommer jeg ikke hjem, jeg skal til Randers til bryllup. Da skriver mor om hvor hun »føler sig ensom og forladt«. Og far skriver om mange »bristede illusioner« og undertegner sig »Gamle«.

Efter ikke at have været hjemme i nogen jul i årene

73—75, synes der endelig i julen 76 intet at være til hinder, og mor skriver 14 dage før jul: »Nu har vi snart den kære jul, og med den får vi også dig, du kære dreng, som vi så mange juleaftener har sukket efter« — og så kommer jeg ikke!

Men mor har »det kære håb, at Vor herre nok vil lade os tilbringe vor livsaften således i nærheden af vore børn, så at vi så at sige kan ses daglig, og hvilke lykkelige dage vi da skal tilbringe sammen«.

Hvor taknæmlige var de dog ikke bægge for lidt! I et brev efter sommerferien 75 skriver mor: »Jeg tænker tit på den yndige sidste aften vi tilbragte sammen og ønsker, at vi ret ofte havde lejlighed til således at udvexle tanker«. Og brevet slutter særlig ømt: »især omfavnes du i kærlighed af din dig inderlig elskende mama«.

Endnu en stund hen i 74 var mit sind som nævnt uligevægtigt. Og det gav sig et næsten komisk udslag. Min søster med familie skulde en tid af sommerferien opholde sig i Nakskov, og jeg foreslog da mine forældre, at Borup skulde komme hjem med mig: han kunde mulig »virke« på dem. Mor svarede, at det var meget naivt af mig at tro det kunde blive til noget — og heri havde hun ganske unægtelig ret. Men hun overså fuldstændig, at hun et par måneder før havde været netop lige så »naiv«, som da hun som omtalt (s. 155) 9de febr. havde indtrængende pålagt mig at virke på dem.

Mor manglede åbenbart lige så fuldt som jeg menneskekundskab, og hun har havt den forestilling at åndelige forandringer lader sig meget gesvindt og bekvemt frembringe.

Og så til slut blot dette: I marts 78 skriver mor: »man kan være så vred på dig, fordi du ikke skriver, men når der så kommer brev og du som i dette sidste erkænder at du er en galgenfugl, ja hvor er så vreden henne, ja den er borte, din lange gavstrik.« — —

Hvad blev nu for mig udbyttet af den brydningstid, jeg har forsøgt at tegne et omrids af?

Jeg tror jeg tør svare omtrent sådan:

Jeg måtte altså stadig hævde mig og mit eget over for mennesker og forhold, i hvis ledebånd jeg hidtil havde været ført. Og det øvede en ikke ringe indflydelse i retning af at gøre mig ligegyldig for menneskers dom. Jeg blev tvunget til kun at rette mig efter viseren i eget bryst. Den en tid ret afgjort gennemførte afholdenhed fra materielle nydelser gjorde mig uafhængig af den slags ting, så jeg uden mindste suk da tiden kom kunde forlade den rige verden med dens mange goder og behageligheder, som jeg dog havde sat højt. Det var ikke i og for sig rigdommen eller hvad der kan fås for rigdom jeg vendte mig fra — jeg vil godt have mange penge og ringeagter langt fra hvad der kan fås for penge. Men jeg vendte mig fra den tomhed og indholdsløshed, som prægede for en stor del den part af den rige verden, som jeg var kommet i forhold til.

Jeg tror ikke mine forældre eller andre havde ret i deres mening: jeg vilde have dem forandret som jeg hidtil havde omgædedes. Jeg afslog altid alle opfordringer til at virke på dem og når jeg måske har brugt det udtryk hjem, at jeg håbede Borup kunde »virke på« dem, så tror jeg den egentlige mening var: jeg følte det så trist at jeg ikke kunde gøre ordenlig rede for mig, og jeg mente at få en hjælp i Borups nærværelse, fordi han stod friere som fremmed over for mine pårørende og var bedre skåret for tungebånd. Jeg kritiserede egentlig ikke deres måde at leve på, forlangte ikke de skulde forandre den; hovedsagen for mig var i det mindste dette: jeg forlangte frihed til at leve mit som jeg følte jeg måtte det, når jeg skulde nå frem. Da man ikke vilde unde mig den men nyttede overlegenheden i alder i stilling og midler, så var der ikke andet for mig at gøre end at slå fra mig, og det kunde jeg nu kun ved en sej passiv modstand.

Det er mig ikke heller nu muligt at se, at der var anden

vej frem, som jeg nu en gang var og efter de forhold hvori jeg stod. Havde jeg fulgt fordringerne om at være mere kærlig, hensynsfuld, »kristelig«, så var det endt i vrævl.

Således tager det sig ud for mig når jeg ser på hovedlinjerne. Men jeg ser jo også godt, at jeg selvfølgelig var alt for uklar og famlende og tillige så helt overladt til mig selv, så jeg umuligt kunde undgå både den ene og anden gang at bære mig grumme forkert ad, og jeg har såret hvor jeg utvivlsomt kunde og burde have undgået det. Der er dog intet som jeg sådan må fortryde som de bestandige skuffelser, jeg bedrøvede mine forældre med, jeg kunde sikkert mageligt være taget hjem i flere af de juleferier hvor jeg ikke gjorde det.

Min askese, min dagbog, hvoraf jeg har fremdraget prøver, som andet mere viser, synes mig, der har ligget en arv i mig af en ikke helt sund religiøsitet, enten det nu var fra oldefars herrnhutisme eller hvorfra jeg havde den. Jeg tror jeg har fået det usunde overvundet. Men det var en over måde stor hjælp dertil, at jeg også religiøst måtte tage kampstilling til andre lige fra første færd af.

Kampen i min konfirmationstid, det indblik jeg fik i en mand som stiftsprovst Rothe afslørede for mig huldheden i al blot avtoritativ kristendom. Den består jo kun i at holde på det bestående fordi det nu en gang består, og er derfor ganske overfladisk. At man forarges så dybt over at nogen ikke holder derpå, ændrer intet i så henseende, for ellers kunde man ikke forarges lige dybt, til hvilken side det blev forladt. Betød det man kalder sin kristendom noget for en, så kunde man måske have lov at harmes fordi en sviger kristendommen, men ikke fordi en vil tage sin kristendom som et fuldt alvorligt anliggende.

Jeg var derved kureret for enhver mulighed for at blive kristen i almindelig folkekirkelig forstand. Den kristendom hvor man »går i kirke når man trænger dertil«, hvor man har det skel: »i kirke om søndagen mens man til daglig brug er »naturlig«.

Men jeg anser det også for et stort held, at far og mor af forholdene lige som blev tvungne til at gøre hvad de kaldte deres kristendom gældende, dels stillende sig ved min side dels i kampstilling over for mig. Der var jo vel i den også et islæt af det officielle, men den var dog fornemlig en arv fra tante Møller. Trods de mange »kristelige« udtryk og vendinger, trods de mange bønner, de taler om at de opsender nu for det og nu for det — og jeg gentager jeg er vis på det blev sagt i den fuldstændigste ærlighed — så måtte det dog give mig stærkt indtryk af, hvor lidt det havde rod i deres personligheds dybder. Det var nogle vage ubestømte følelser, hvori sjælen vuggede sig, især når det kneb, men som på ingen måde gav sjælelig rygrad og styrke. Det var fromhed men en fromhed som sikkert på helt lignende måde kan fylde en hedning over for hans guder, eller fylde en rettroende jøde over for hans lov eller de mange ceremonier han foretager, og det betyder intet, at udtrykkene er forskellige.

Jeg behøver vist ikke at sige meget om hvad jeg mener. Jeg skal blot pege på, hvordan far driver det til at påkalde Helligånden som hjælper til min examen. Eller dette, at han i sine bestræbelser for at vinde videre frem også håber at finde støtte i mig. Far var da nær de 60 år gl., jeg ikke fyldt 23. Han havde efter eget sigende tidligt lært »at holde sig til sin Gud og frelser«, og jeg havde først for en 3—4 år siden begyndt at have med kristendom at gøre. Tydeligere kan det formentlig ikke udtrykkes, hvor lidt det hele var liv at kalde, hvor kemisk rent det derfor havde været for udvikling, for væxt.

Jeg forstod naturligvis langt fra klart den gang sammenhængen deri: det må være således med herrnhutisme og al slags pietistisk kristendom; man er på det stade i grunden lige vidt eller lige kort den første og den sidste dag, for ingen kan lægge noget til sin væxt, og dog er det det man på det stade bilder sig ind, fordi det hele er ens eget værk og

ikke et fra oven modtaget liv, hvis væxt også *den* må sørge for som gav det.

Som sagt, jeg kunde ikke gøre mig rede derfor, men det tomme, det åndløse deri slog mig stærkt nok i møde, så jeg med største sikkerhed følte: den art kristendom kan aldrig blive noget for mig. Ja, jeg følte vel at det lidet jeg havde fået fat på, var kraftigere og værdifuldere, så det for så vidt ikke forundrede, at de til syneladende så kristelige og med bibelsprog udstyrede prækener far kunde holde for mig, pludselig sank sammen i intethed, og han trængte til at støtte sig til mig.

Meget mere på rent umiddelbar måde end i klar forståelse, den jeg naturligvis først kunde vinde senere, blev det mig da en afgjort sag, at jeg måtte blive dær hvor jeg var kommet hen: i Vartov, som jeg for kortheds skyld kan kalde det. Hvad jeg mødte her, det passede for mig, det virkede så uendelig befriende og glædeligt på mig og drev snart det usunde bort af mit indre. At det var kristendom jeg mødte her, blev jeg fuldt forvisset om, for her var et liv som kun kunde være udsprunget på de evige høje, og kun bragt ind i verden ved en som dertil var udsendt og udrustet af Gud.

Men hvori det nærmere bestod det skal jeg ikke her prøve på at fremstille — det må mit liv og min gerning aflægge sit lille vidnesbyrd om.

Men foruden denne hovedgevinst som kampens og brydningens udbytte: jeg vidste hvor jeg vilde være og hvor jeg måtte blive og hvad der ene passede for mig, så fik jeg andet ud deraf.

Jeg tror jeg tør sige, at jeg fik en aldeles afgørende respekt for at der måtte være overensstemmelse mellem ens tale og handling, afsky for at snakke gudelige eller moralske ord, som ikke var et nøje udtryk for hvad jeg selv levede, eller for ved en for mig kunstig og unaturlig livsførelse at

tækkes andre, »vinde dem for Guds rige«, som det hedder. Folk måtte tage mig som den jeg var eller også måtte de lade være, men gå ud af mit gode skind for deres skyld kunde jeg ikke indlade mig på.

En anden gevinst var den: jeg kom til ret levende at forstå, hvor uret det er i noget livsforhold at ville fremtvinge kærlighed, hvor forkert dette er netop dær hvor det aller mest forsøges: af forældre over for deres børn. Det er naturligtvis tungt, når børn bliver ligegyldige, hensynsløse, ukærlige over for deres forældre og hjem, men vil man ved bebrejdelser, formaninger eller endnu skrappere midler forsøge at gøre det anderledes, da opnår man ufejlbart kun det modsatte.

Al gevinsten var dog ikke på min side. Jeg tror også far og mor vandt derved.

Jeg regner ikke så meget at far i slutningen af 75 skrev: »Jeg anser det for et gode at du blev bragt til at indrette dig på en sparsommeligere måde end den du medbragte fra hjemmet og så' i dine omgivelser. Det hele lærte dig tarvelighed og selvbeherskelse, og det er jo godt, om end jeg hellere havde set, at du ej var gået af vejen for fristelserne i retning af mad og drikke, men havde gået dem i møde og besejret dem«. Eller at mor omtrent et år senere skrev: »vi troede dig på vildspor og vilde da søge at bringe dig tilbage på rette spor igen. Men vi har været kortsynede, du har havt den med dig som er vor eneste og bedste ven. Da vi fik rigtig syn på hvad du vilde, og da du havde klaret for os hvad din hu stod til, da kunde vi ikke andet end glæde os . . . .«

Disse indrømmelser kunde jo glæde mig særdeles og kunde vel også tage en og anden brod fra deres hjerter.

Men jeg tror de vandt ikke så lidt mere, for deres liv blev sikkert indholdsrigere. Det småkøbstatsagtige og interesseløse som prægede deres omgang i den lille by, truede

med helt at omspænde dem. Og det var dog i længden for lidt: at kappes med de andre hjem om, hvem der kunde lave den bedste mad og gøre de smukkeste selskaber eller klæde sig med størst smag!

Deres datter var jo gift og godt forsørget. Og så var der mig. Ja, fremtidstankerne for mig var vel disse: med gode ævner og flid fik jeg nok engang en god examen og en smuk stilling, og så grundede jeg vel et hjem, hvis præg var det samme som deres, et eller andet sted men helst nær dem.

Nu brød der pludselig noget andet ind over dem. Noget der syntes at rive mig fra dem ind i helt andre dem aldeles ukendte forhold. Og det vilde helt sprænge forbindelsen mellem deres to eneste børn — hvilken jammer! Det voldte pine med mange suk og tårer. Men mon ikke verden blev lidt større for dem? Jeg tror det. De fik en anelse om andre værdier end dem de hidtil havde vurderet. Og de fik tro til dem som ægte og sande værdier, fordi de ligesom smæltede sammen med mig gennem hvem de trådte dem i møde, og tilliden til mig var som kærligheden til mig fast og uslukkelig.

De var for gamle til at disse værdier ret kunde blive deres egne, ændre deres tanker og følelser, virke en gennemgribende forandring i deres forhold til livet. — I en dagbog far førte i sine sidste leveår, træffes religiøse udtalelser, der i syn og indhold helt svarer til hvad jeg har anført af hans breve, skønt der ligger en snes år imellem og han i mer end den halve havde lyttet til »grundtvigsk« forkyndelse. — Men alt det bedste som var gæmt dybt nede i dem vældede frem. Det var ikke så meget, dertil havde de levet for meget uden for, været for optagne af det små. Men det gav dog noget mere livsfølelse, gjorde tilværelsen mindre ensformig med gråt i gråt.

Jeg sendte dem forskellige bøger, af ret tungt og vanskeligt indhold, og som tilmed lå helt uden for hvad de hidtil havde læst. Men de greb villigt efter dem, fordi jeg sendte dem og bad dem læse dem. Der vakte en stræben i dem

efter at forstå, hvad der optog mig så stærkt, og selv om det ikke lykkedes, så var der i denne stræben noget som fyldte og gennembrød alt det små og smålige med pust fra en større verden.

Og på enkelte punkter kom der afgørende og for så vidt mærkelige resultater. Jeg er således vis på de bægge inden de døde fik gjort den opdagelse at bønder kunde være fine og indholdsrige mennesker, og at der fandtes udmærkede og herlige »tjenestepiger«, som det var en fornøjelse at tale med. De vandt mere end en anelse om, at dannelse ikke som de før havde troet, bestod i at kunne udtale engelske ord rigtigt, ikke nødvendigvis måtte fremtræde i visse manerer og livsformer men var noget langt dybere liggende, så mennesker der slet ikke nyttede disse former, kunde være langt mere dannede, virkelig dannede, end dem der anvendte dem med største sikkerhed.

Men de vandt også noget for deres eget indbyrdes forhold. De fik meget mere at tale om og drøfte med hinanden end før. De knyttedes gennem sorgerne og vanskelighederne og det en tid lang så uforståelige langt inderligere til hinanden.

Selvfølgelig var det sådan som far en gang skrev, da jeg havde henvendt mig til ham om noget og ment det skulde være for ham alene: »vi to gamle deler altid vore breve med hinanden, da vi ingen hemmeligheder har for hinanden.« Men det var dog så kønt at læse, sagt som det umiskændeligt er, i fuldeste oprigtighed. Og mor skrev: »Af hjertet takker jeg Vor herre for de år han har forundt os at leve sammen og for alle de gode og de onde dage vi har havt, ti de har bidraget til at knytte os inderligere sammen og har styrket vor kærlighed og tillid til Vor herre og frelser.«

STUDIETID II

Deltagelsen i gudstjenesterne i Vartov hjalp mig udmærket til at overvinde askesen og anden usundhed. Men jeg blev også hjulpet på anden måde.

Borup havde efter hånden truffet nogle unge, for største delen teologiske studerende som han selv, der hver på sin vis havde tiltalt ham stærkt. Og efter i nogen tid at have omgæedes dem, blev det ham klart at hele samlivet kunde blive betydningsfuldere, når man trådte sammen i en forening der holdt sammenkomster, hvor man med hverandre kunde drøfte sådanne spørgsmål som de enkelte var mer eller mindre optagne af. Han talte med dem derom, og de gav deres tilslutning, og 16de febr. 1874 holdt så denne forening sit første møde. Den havde ingen så højt klingende devise som den Borup havde samlet i skoletiden, men den fik langt større betydning.

Han havde gjort disse bekendtskaber på steder og under forhold, som jeg, polyteknikeren ikke færdedes i. Men efter hånden traf jeg naturligvis nu den ene og nu den anden. Og det førte så til, at jeg som ikke var med til foreningens stiftelse dog fik opfordring til at træde ind i den, og jeg var således med til den fest, den fejrede på den første årsdag for dens stiftelse. Det var en overordentlig fornøjelig aften. Der var skrevet flere sange deriblandt en slags kantate med et digt om hver af medlemmerne, der med godt humør var let karrikerede. De to som havde forfattet kantaten kendte ikke videre til mig endnu, og de skildrede mig da efter hvad Borup havde fortalt dem om min fortid. Jeg var den eneste af foreningen, som nogen sinde havde ejet en høj hat —

nu brugte jeg den ganske vist ikke mere — og jeg havde derfor strax fået øgenavnet »Røret«, og visen kom da i sin hele ynde til at lyde således:

Tsjim tsja lalalala,
 Plads for det lange rør!
 Tsjim tsja lalalala
 hjærter er hans kulør — — —
 men han spiller en fin manille,
 og han danser en net kvadrille,
 damer faar hjærtebanken,
 naar han dem byder hanken.
 Ra da da da osv.

Som man ser, her var intet hængehovederi men godt humør, ungdom og lystighed. Der blev den samme aften holdt en mængde taler, og det dels lystige og dels alvorlige. Og jeg nød det alt sammen, ja følte mig som en fisk der var kastet i vandet.

Og inden aftenen var forbi følte jeg mig optaget i og helt hjemme i denne kres. »Foreningen« eller »banden« som vi afvexlende kaldte den, bestod næsten gennemgående af vel begavede, friske og naturlige mennesker, hvoraf da også flere kom til at indtage ret betydende pladser i samfundet.

Der var en 3—4 stykker som af forskellige grunde ret snart trådte tilbage. De øvrige, som gennem mange år holdt sammen og alle regnede denne forenings dannelse for en af de betydningsfuldeste begivenheder i deres ungdomstid, var foruden Borup og mig: *F. Rønning*, undervisningsinspektør ved realskolerne. *Karl Povlsen*, Vilhelm Birkedals efterfølger som præst for valgmenigheden i Ryslinge, hans broder *Alfred*, forstander for højskolen smstds. og i mange år formand for foreningen af høj- og landbrugsskoler. *Vilhelm Hansen*, valgmenighedspræst i Balle ved Vejle. *Uffe Birkedal*, der en tid lang var præst for det fri kirkesamfund i København og har gjort sig bekendt som en dygtig oversætter især fra engelsk. *Frederik Mygind*, *Sofus Balslev* og *Niels*

Kristian Nielsen (der senere antog navnet *Munkebo*), der alle tre har virket som sognepræster forskellige steder i landet.

Rønning gik den videnskabelige vej, blev først magister og tog siden doktorgraden på en afhandling om Beowulfkvadet. Alfred Povlsen var seminarist men drog til København for på egen hånd at forberede sig til højskolemand. De andre syv studerede alle teologi.

Karl Povlsen havde en overordentlig stæmningsrig, følelsesbetonet sjæl. Der var ikke så lidt af en digter i ham. Ikke i den forstand at han gav sig af med digtning ud over nogle få lejlighedssange. Men det mærkedes i al hans tale. Denne var rig på smukke træffende billeder og blev udpenslet med den nænsomste omhu. Talen blev da ofte et helt lille kunstværk. Han var også en ualmindelig fortæller, havde stor ævne til at opfatte menneskers ejendommeligheder og oplevede derfor så ofte noget pudsigt når han rejste og ved anden lejlighed. Så fortalte han derom, bredt og udførligt men altid så levende og malende, så det var en ublandet fornøjelse at lytte dertil. Han »forbedrede« vel nok hvad han havde set eller hørt. Dog ikke nær i den grad som man almindelig troede — jeg har i al fald et par gange havt lejlighed til at kontrollere og det endda et par af hans bedste historier, og der var absolut intet sat til. Det var stæmningen den mesterlig dramatiske måde, hvorpå han fortalte der gjorde fortællingerne så gode, så man nærede tvivl om deres objektive pålidelighed.

Dertil var Karl Povlsen et mageløst hyggeligt menneske, så at tilbringe en aften sammen med ham alene eller måske et par stykker til, var noget af det herligste man kunde tænke sig. Når jeg så har sagt at han var et varmhjærtet og kærligt menneske, tror jeg nogen lunde at have skildret ham som han har fortjænt det.

Han boede, hele den tid jeg kendte ham i København, på Regensen, havde et stort godt hjørneværelse. For at

komme ind til ham måtte man igennem et andet mindre værelse, som også afgav bolig for en student. Men heldigvis var det ikke en fremmeds men derimod Vilhelm Hansens. Han var også et prægtigt menneske men meget forskellig fra Povlsen. Han var lige så hurtig i tanken og talen, som P. var langsom og tung i vendingen. Et fortrinligt hovede havde han, der med største lethed og sikkerhed tilegnede sig hvad der kom inden for hans synskres. I almindelighed af et udmærket humør, mens P. jo ofte kunde føle sig trykket nok, sukke over de skrækkelige teologiske bøger der lå for ham, og som han jo skulde igennem for at få examen, sager som V. H. fortærede som smørrebrød.

Og dette billede vil sige ikke så lidt her. For jeg har vel ingen kendt der spiste smørrebrød som han. Han holdt sig som de fleste studenter med »tør kost«. Og når han skulde have sin aftensmad, så fik han et rugbrød frem, hængte en læderlap om halsen for at skåne tøjet og fik fat i sin store brødkniv. Og så filede han af den ene store rundtenom efter den anden, og de forsvandt i utrolig hast og i endnu utroligere mængde ned i den allerede ret store mave.

Og mens jeg er ved spisningen: Hansen kunde ligesom jeg tåle hvad det skulde være af snak under måltidet, mens Karl Povlsen var i høj grad sensibel. Havde nu en af samboerne fået en and eller sligt hjemmefra, så skulde den naturligvis nydes i fællesskab, og så kunde jeg jo også blive bedt med til gildet. Og så var det vi to gavtyves lyst at fremdrage så rædsomt uappetitlige ting, så Karl Povlsen helt kunde tabe madlysten. Nå, det var naturligvis løjer og langkål.

Som det hurtige hovede han var, var V. Hansen umådelig vittig. Han sagde vittigheder, når man var sammen på værelser eller spadsereture. Men navnlig hvis han rejste sig ved et bord og holdt tale, kunde det i den grad hagle med vittigheder så man næsten ikke kunde holde det ud. Jeg har kendt meget få eller måske ingen som i det stykke var hans lige.

Han var hyppigt forelsket, glødende forelsket, og det var

en festlig nydelse for Povlsen inde fra sit værelse at høre Vilhelm Hansen gå op og ned ad gulvet og deklamere:

»Hvor tindrer nu min stjerne . . . .«

eller andre elskovskvad. Under tiden kunde vel »anfaldet« stige til en sådan grad, så han for en kort stund tabte sit gode humør, blev dystert og melankolsk. Men jeg tror der altid var ironi på bunden, så han egentlig godt selv vidste at det kun var et anfald og at det vilde gå over. Som det naturligvis var ham der døbte mig »Røret«, således var det også ham der forsynede andre af »banden« med øgenavne, som da blev de mest almindelig brugte om vedkommende, og han indførte mange andre ting, som kom til at høre til foreningens jargon.

Alfred Povlsen var altså seminarist. Faderen var skolelærer og har vel ikke havt råd til at lade mere end én søn studere. I den tid stod der jo ikke stor glans over seminaristerne, seminarister og halvdannede var omtrent udtryk for det samme. Og naturligvis fik Alfred Povlsen ikke lov at dø i synden, fordi han hørte til denne klasse. Vi kaldte ham snart aldrig andet end »Risten«. Men det var kun i spøg. For vi havde den dybeste respekt for ham og havde til visse god grund dertil.

Han var mindst lige så godt begavet som broderen, og han havde vel en endnu større drift i sig til at nå frem, og han læste og arbejdede og lærte, så han efter endt studietid i København langt overgik i kundskab og »dannelse« de aller fleste som havde gået den reglementerede studievej. Og det var sikkert en stor fordel for ham, at han således kunde studere ganske frit, mens vi andre jo spildte en syndig tid på at læse hvad der ingen anden værdi havde, end at det nu en gang fordredes til examen.

Han havde ligesom broderen — de var bægge født i Jylland — noget af den jyske tunghed i sig, men han havde vist dog det lyseste sind af de to. Men han var i den grad optaget af sine studier og sine egne tanker, så han var ikke

så lidt distræt. Vilhelm Hansen påstod da også, han en dag havde vasket sig i en mælkekande. Ofte fik man ikke ved henvendelse til ham noget svar før en tid efter, da han ligesom vågnede op og kom til bevidsthed om at han var blevet spurgt. Han var mere udpræget forstandsmenneske end broderen, hverken så stæmningsfuld eller så fantasifuld, han »digtede« vist heller aldrig.

Men han var et udmærket brødt og reelt menneske, og han blev da også en fremragende dygtighed, som ofte har sagt et afgørende ord inden for den verden som i særegen grad blev hans: højskoleverdenen.

Han havde naturligvis i sin studietid, han der ikke som broderen kunde få regens og stipendier, vanskelige økonomiske kår. Jeg var i det heldige tilfælde en tid at kunne byde ham plads hos mig på Nørregade, da mit værelse var meget stort og tilmed ved en spansk væg delt i et arbejds- og soveværelse.

Han fik mens han boede her den opgave at undervise nogle unge grønlandere, der kom herved med præsten *Balle*. Det var mærkeligt at komme hjem når de havde været på værelset til time, for der var en ram lugt af klipfisk eller tran efter dem.

Med de tre her skildrede levede jeg i nogle år overordenlig meget sammen. De øvrige medlemmer af foreningen kendte jeg jo godt og følte mig stærkt forbundet med, men det blev ikke så stadig et samliv, og jeg tør ikke påtage mig at skildre dem, for jeg er ikke vis på at kunne give et helt træffende og sandfærdigt billede.

Naturligvis dog med undtagelse af Borup.

Johan Borup har en levende sans for alt menneskeligt. Hvad der har præget hans arbejde og hans gærning er: Stræben efter at fatte det menneskelige. Han har syslet meget med litteratur både dansk og fremmed. Men det har særlig været, om end naturligvis også andet, mennesket: forfatterne og deres digtede skikkelser, som har fanget ham

ind. Og hans gærning har bestået i at prøve på at forstå mennesker og ud fra den vundne forståelse sætte deres menneskelighed i gang.

Hans indre er lidenskabelig bevæget, og han trænger umådelig til at få luft for hvad der gløder i ham. Så er han da ret en ikke blot talens men samtalens mand. Det vælder op i ham med tanker og ord, og først når disse fødes på hans læber er det som han selv ret ser, hvad han trænger til at få klaret. Hans tale springer da, gør sidespring, idet han får en ny belysning at se ved, en anden side af sagen kommer til at brænde på, en ny sammenhæng hvori æmnet kan indføjes, dukker op. Er hans grundfølelse over for hvad han i øjeblikket sysler med, harme over en misforståelse en forurettelse han har været genstand for, da går der som et Herrens vejr fra hans læber, hele personen er fyr og flamme, og han standser ikke før sagen er fremlagt til sidste trævl.

Så får man gennem dette et stærkt indtryk af hans egen rige menneskelighed. Og dog, tror man nu man gennem dette har grebet ham selv, forekommer det en som han må helt have udleveret sig selv gennem alle disse ord, da tager man grovt fejl. Det aller inderste kommer egentlig aldrig frem, ja man forstår først Borup når man har fattet dette træk: Trods alle vulkanske udbrud er der bagved noget man ikke får at se. Tvert imod! Dette tilsyneladende så åbne og åbenmuede menneske er i forunderlig grad tillukket. Han er sjælelig blufærdig som få, han lukker sig som en mimose ved den sagtteste berøring af det som er hans inderste hemmelighed, hans egenlige skat.

Og i disse inderste dybder fortætter lidenskabeligheden sig til inderlighed. Og denne inderligheds egenlige væsen er trofasthed. Hvem han en gang har fået kær slipper han ikke. Der kan godt blive voldsomme sammenstød, Borup kan særdeles vel rase mod den han holder af, ja mod sine aller nærmeste venner, men der sker ikke derved nogen forandring i hans hjærteforhold til dem, for dette ligger bagved alt sådant.

Det var denne hans ejendommelighed, som gjorde ham så udmærket skikket til at være »foreningen«s formand. Han var med sin lidenskabelige iver en stadig urovækker, han holdt sansen åben for de store spørgsmål. Og han aflurede de enkelte deres ejendommelighed, så han forstod hvad hver især kunde give og fik dem så også til at give det.

Han gav sig ikke som den samme ene hen til os alle, men jeg tror hver af os havde sit ganske særegne forhold til ham, så den ene hos ham fik hvad den anden ikke fik og omvendt. Men han optog alle i sig og holdt dem fast med største troskab. Og derved blev han i ualmindelig grad båndet imellem alle. Ikke blot den gang, i de unge dage men egenlig hele det lange liv igennem har Johan Borup været et midtpunkt for alle foreningens medlemmer, naturligvis med skiftende styrke. Men dog sådan for alle, så om de end indbyrdes skiltes fra hverandre så har de været midtsamlede i ham så stærkt, så de sikkert når de mødtes med ham, følte tråden genknyttet til dem, de ellers var skilt fra.

Som det var ham der fandt hver især af os og samlede os, og det derfor ganske naturligt blev ham, der var formanden — aldrig just valgt dertil — således har sikkert alle følt det kunde slet ikke være nogen anden. Han var i den grad den fødte formand, så det var også fra ham troen indgødes alle til betydningen af denne forening. Han var sjælen i møderne og deres udbytte. Og jeg tror den tillid han nærede til hver især virkede til, at vi som dog for en stor del var hinanden ukendte og kom hver fra sit, med nødvendighed fik og havde tillid til hverandre.

Og endnu ét: I denne ildsjæl kunde der aldrig blive ro. Borup kunde umuligt mene han her eller dær havde fået fastslået det endelige og eneste resultat. Han var assureret mod at stivne i dogmer. Han fik aldrig den følelse: nu er jeg færdig. Og dette havde utvivlsomt en gavnlig virkning på os alle, vi modtog mer eller mindre en levende følelse af at være sat ind i en evig udvikling.

Derfor kunde Borup da umulig lade sig indsnævre i teologiens dogmatiske spændetrøje. Han var på forhånd efter sine anlæg og hele natur væbnet derimod. Og jo mere han på sit studiums vegne mødte den umenneskelige og åndløse skrifteologis dogmatisme, des mere rejste han sig imod den, slyngede den fra sig i harme eller druknede den i et væld af latter. Ja, for Borup kunde også le som få.

Således fortalte Vilhelm Hansen om, hvorledes han en gang han kom op til Borup traf ham i et mægtigt latteranfald, under hvilket han havde fået bægge sine morgensko sparket af, så de lå hver i sit hjørne af stuen. Og hvad var årsagen? Jo, han havde siddet og læst i et efter prof. Peder Madsens dogmatiske forelæsninger skrevet hæfte. Afsnittet drejede sig om englenerne. Og disse inddelte P. Madsen. Og så læste da Borup, at nogle af englenerne var »lysegule«.

»Mon der nu virkelig også står det, Johan«, spurgte Vilh. Hansen da det var muligt for ham at komme til orde? »Ja, der gør du kan jo selv se«, svarede Borup og rakte ham hæftet. Nu kunde ordet ganske vist læses som Borup havde læst, men det lykkedes dog Hansen at påvise der skulde stå »lysengle«.

Men historien er betegnende. Der var ikke det Borup ikke kunde tænke sig skrifteologerne falde på at sige af dårskaber og meningsløsheder.

Og nu ydede Grundtvig og Rasmus Nielsen hver på sin måde ham hjælp til ikke blot at kunne harmes og le men underbygge det med klar forståelse, hvor umulig og samtidig skadelig en ting teologi er. Her var Borup tidligst vågen og klar og blev for os andre en læremester deri.

Naturligvis virkede han stærkest på mig. De andre i foreningen havde hver noget at møde med: de kendte mer eller mindre til højskolen, til grundtvigsk kirkeliv, til Grundtvigs tanker. Jeg havde intet undtagen netop hvad jeg havde fået fra Borup, og nu da jeg havde bøjet min hele hu ind derunder, blev det i særegen grad en bøjning ind under ham.

Jeg kalder da Johan Borup min åndelige fader og jeg gør det med rette. Men jeg kom da også i en afhængighed af ham, som naturligvis ikke var helt god. Jeg finder i dagbogen et træffende udtryk derfor: jeg havde sagt til en, at jeg ikke syntes om missionsvirksomheden. Og jeg skriver så derom: »Det var en skammelig usandhed, for jeg véd egentlig ikke noget derom men jeg antager at Johan en gang har sagt sådan noget«. Og så disse kostelige ord: »jeg må nu søge at skaffe mig noget at vide om det for at se om jeg holder af metoden eller ej«.

Men det strakte sig for resten langt frem i tiden, at jeg ligesom indskød i mine tanker både det og det for Johans domstol.

Samlivet med disse ny kammerater gav meget udbytte og fornøjelse.

Der var nu vore møder. Ved dem var der gerne en som holdt et foredrag, og bagefter diskuteredes det. Det var ikke så helt små æmner. Jeg ser således, at jeg har dristet mig til at holde foredrag om Darwinismen, om forholdet mellem mytologi og åbenbaring. Men hvad! Det gjorde ikke så meget om æmnerne var meget for svære for os. Hovedsagen var den, at vi følte der var æmner og havde lyst til at binde an med dem. Når vi blot var fri for — og det var vi — enhver tanke om at vi magtede dem og nu fik sagt det afgørende og endelige, så kunde det ingen skade gøre.

Noget lignende gælder om vore mange samtaler om det nærmest foregående slægtled af grundtvigske præster og højskolemænd, hvis gærning vi mente vi skulde fortsætte. Vi så gennemgående meget kritisk på dem, og der var sikkert ikke lidet umodent og forfejlet i vores kritik. Og enhver der havde hørt os tale derom, vilde få indtryk af at vi så på os selv som nogle pokkers karle, der skulde gøre det ganske anderledes storartet. Denne kritik på den ene side og selvfølelse på den anden gjorde os dog heller ikke for-

C. J. Brandt.

træd. For baggrunden var denne: der var gået virkelig idealitet i os: vi så, når vi rettede blikket frem efter, ikke på hvor meget vi kunde få at leve af, hvor store embeder og sligt der skulde blive vor lod. Men der stod os store mål for øje, vi var besat af lyst og drift til at komme til at tjæne åndslivet, få lov at være noget for andre, vinde den højest mulige udvikling af alt det bedste i os selv. Således havde det sig med selvfølelsen. Og når vi kritiserede de andre var det ikke fordi vi var opfyldt af at få glans kastet over os selv, iversyge efter at komme til at fordunkle de andre. Men det var meget mere følelsen af ansvaret for den store opgave, som væbnede os med kritikens pile: vi så de brist som viste sig hos de andre og vilde lære deraf at vogte os for at gøre os skyldige i det samme.

Jeg véd ikke det nærmere, men der var nogle af foreningen som havde fået pastor Brandt til at give løfte om at ville gennemgå Grundtvigs kvad »Kristenhedens Syvstjerne«. De skulde møde hos ham hver torsdag aften. Dette begyndte da i efteråret 74, og jeg kom med dertil — det var derfor jeg i det år ikke blev hos min søster min fødselsdags aften. (Se s. 156.).

Brandts personlighed virkede stærkt lige så vel i hjem som i kirke. Det var en smuk skikkelse, høj, anselig og sjældent harmonisk. Af væsen var han nærmest tilbageholdende og fåmælt, han kunde slet ikke tale om vejr og vind. Men forelå et bestemt og værdifuldt æmne, fik han munden på gled og havde noget at sige. Særegent virkede hans blik. Han havde meget smukke øjne, lysende og levende. Jeg forstår så godt, at en af hans døtre i en lille skildring af faderen nævner, hvorledes han da de var børn magtede dem alene ved disse øjne, der kunde skyde lyn men også hvile så mildt og kærligt på dem.

At Vartov menighed havde kåret just ham til at være Grundtvigs eftermand gav jo på forhånd stor ærbødighed

for ham. Og dette valg var sikkert rigtigt. Brandt var en af Grundtvigs betydeligste og selvstændigste disiple. Og han var en mand der som mesteren i lige grad glødede for danskhed og kristendom.

I Grundtvigs tid havde kresen af hans venner der var spredt ud over landet, bestandig i Vartov havt sit åndelige midtpunkt. Strax efter hans død åbenbarede sig i kresen megen indbyrdes forskellighed. Og skulde da Vartov i nogen måde kunne vedblive at samle alle, da måtte der en mand til netop af Brandts støbning. Han var just så overlegen at han magtede det. Hans forkyndelse havde så bredt et vingefang så alle der i nogen måde var berørt af Grundtvigs ånd, hvor forskellige meninger de end kunde have om det ene og det andet, dog kunde bæres af magten i Brandts tale op over alt sådant og føle sig fremdeles stående i det samme samfund og fællesskab.

Dermed vil jeg ikke sige at Brandt ikke havde sin begrænsning. Jeg mindes således udfald f. ex. mod Darwinismen, som ikke just i kændskab til sagen eller dybsind overgik hvad man ellers i de dage kunde læse og høre. Men sligt havde jo ikke så meget at sige, da det var en rent forsvindende interesse der inden for den grundtvigske kres den gang næreredes for den art spørgsmål.

Brandt besad fin poetisk sans og smag. Han var en enestående kænder af salmeliteraturen og til bunds fortrolig med Grundtvigs salmedigtning. Han havde lydhørt øre for modersmålet og talte det med sin smukke stæmme klangfuldt og formskønt, og hans tale kunde blive overordentlig magtfuld.

Alt dette gav ham også blandt det københavnske præsteskab i sin helhed en fremtrædende plads, det måtte som før tage hensyn til den Vartov præst.

Dertil redigerede Brandt »Dansk Kirketidende« og skrev ypperlige artikler, der hyppigt skar gennem alt vrævl og overlegent satte tingene på rette plads. Få har f. ex. som han tumlet Vilhelm Beck og blottet den løshed og overfladisk-

hed, hvormed han ofte snakkede med om hvad han ikke kendte ordenlig til. Og da Brandt aldrig kunde give sig en sådan blottelse men aldrig skrev eller talte om en sag uden at det var forsvarligt underbygget — udtalelser om Darwinisme o. sl. var ikke indlæg men forbigående udbrud af hans reagerende følelse — med solid viden, frygtede man ham i grunden.

Det var da noget ganske særegent betagende at få lov at komme op til Brandt, blive ført ind i hans værelse og hilse på den fine: fint dannede og kundskabsrige mand. Omgivet var han af sine mange bøger — han havde en meget stor og righoldig bogsamling, der var fortrinlig holdt og i en sådan orden, så Brandt i mørke kunde tage omtrent hvilken bog han vilde.

Og så gennemgik han da det nævnte værk for os, i løbet af jeg véd ikke hvor mange torsdagaftener. Jeg kan ikke sige jeg har bevaret noget egenlig indtryk derfra, den opgave lå måske heller ikke særligt for ham. Men jeg er vis på disse timer alligevel har havt stor betydning for mig, til sammen med prækenene om søndagen at føre mig ind i Grundtvigs åndsverden.

Indbydelsen til disse aftener strakte sig ikke blot til at overvære værkets behandling men også til bag efter at være familjens gæster. Ja, selv da hint var afsluttet, blev vi indbudt til fremdeles, når vi ønskede det at besøge hjemmet om torsdagen — der skulde da være »åbent hus«. En storstilet gæstfrihed og så meget mere når man betænker Brandts store familje og den sikkert alt andet end store løn han fik. Det var ofte et ikke ringe antal fremmede der torsdag aften bænkedes omkring et vel besat bord.

Jeg for mit vedkommende benyttede mig rigeligt af indbydelsen. Det var så meget festligt at være med. Fru *Brandt* gjorde vel ikke nær så betydeligt indtryk som manden, men hun var livlig og elskværdig og sikkert en udmærket både mor og husmor. Hun havde født sin mand, tror jeg, 12 børn, hvoraf

6 døtre. Et par sønner havde forladt hjemmet ved den tid men alle døtrene, hvoraf den ældste *Louise* var forlovet med *I. H. Monrad*, Brandts efterfølger ved Vartov og senere præst ved Frederikskirken, og den yngste endnu en lille pige var hjemme. Alle pigerne var så nydelige, ja, et par måtte vel kaldes skønheder. Den smukkeste af dem alle var *Ingeborg*, der blev gift med F. Rønning. Hun var måske også den betydeligste men ak! så svag, så svag!

Dog, denne svaghed brød først senere ret igennem, hun kunde altid være med torsdag aften og deltog med liv og lyst i selskabeligheden.

Imellem børnene, i tvangfrit selskabeligt samvær fik man Brandt at se fra en ny side. Jeg vil ikke sige at det noget kølige, stive i hans optræden helt forsvandt. Jeg vil antage at han i sin ungdom har været dygtig genert af sig. Da mine forældre hørte mig omtale ham sagde de at de kendte ham, de var kommet sammen med ham i prof. *Kolderup Rosenvinges* hus, hvor han var huslærer. Men mor sagde at han på hende havde gjort indtryk af at være meget »affekteret«. Det er dette jeg tænker har været en misforståelse af genert-hed. Og det er så det generte, der da han ikke længere kunde lide af det, har omsat sig i tilbageholdenhed. Men der brød glimt frem af den varme jævne menneskelighed, som gæmte sig bagved.

Skønt Brandt vel var et hoved højere end de fleste, mærkedes det tydeligt han var det ikke i sine egne tanker. Han var netop jævn i aller bedste forstand: der gjaldt hos ham ingen anden vurdering end efter menneskelighed. I virkeligheden omfattede den »kølige« mand med stor varme dem, hvis menneskelighed han stolede på og følte sig tiltalt af.

Derfor virkede den ydre afmålthed på ingen måde trykkende på os unge, så lidt som den trykkede børnene. Alt kunde da torsdag aften gå så fornøjeligt og ligefrem til, tonen var så mild og lys. Balslev kunde fortælle spøgelse-

historier, V. Hansen sige vittigheder, Borup le af alle kræfter, og Karl Povlsen opvarter med sine lange fortællinger.

Jeg regner disse aftener for noget meget betydningsfuldt i min ungdomstid.

Når jeg i ferier var i Nakskov, fandt jeg ud til *Frederik Helveg*, som var en af de ved krigen 64 fra Sønderjylland fordrevne præster og nu sad som sognepræst i Købelev, en halv snes km fra Nakskov. Han var en højtbegavet og meget åndfuld mand. Dertil overordenlig belæst, ja lærd at kalde. Præsterne på Lolland brugte ham ligefrem som konversationslexikon. Han var også en meget frugtbar forfatter. Men ak! skriftlig fremstillingsævnne havde han mindst mulig af. Man kan vist trøstigt sige, at det er såre få der har arbejdet sig igennem hans større værker. Sproget er så tungt, knudret og kunstigt, så det bliver en bodsøvelse at læse det. Der ligger sikkert gæmt i disse værker en rigdom af viden, af geniale tankeglimt, af dybsindigheder og åndfuldheder. Men hele denne skat venter endnu på sin fortolker. Det kneb ham da også at finde forlæggere, honorar har han vist ingen sinde fået, og udarbejdede værker måtte han med suk lægge ned i sin skuffe. Men da han nu trængte til at meddele sig, sendte han også mange bidrag til blade og tidsskrifter og således da til Dansk Kirketidende. Brandt var ret fortvivlet over disse, for han kunde jo ikke godt nægte at optage dem, men han vidste også hvor få af læserne der kunde skønne på dem.

Det gjorde da heller ikke modtagelsen behageligere at de rent udvendigt var vanskelige. Ti Helveg skrev en næsten ulæselig hånd. Jeg har selv et par breve liggende fra ham som jeg ikke fuldt ud kan tyde.

Denne mangel ved hans håndskrift foranledigede en gang en pudsigt fejltagelse. Den før nævnte provst Petersen i Nakskov døde. F. Helveg var medlem af et konvent på

Lolland og havde lovet at holde foredrag ved det første møde, der afholdtes efter Petersens død. Og så modtager formanden for konventet fra Helveg den meddelelse at han vil tale om »Den sidste dag i *Petersens* offentlige virksomhed«. Formanden kløede sig i hovedet — hvad i al verden kunde nu Helveg have at sige om det! Det var vel også noget formløst at nævne ham slet og ret Petersen og ikke føje provst til, men Helveg var jo grundtvigianer, så man måtte holde ham dette til gode. Nå, Helveg var en åndfuld mand, der sagtens havde noget mærkeligt at sige om æmnet, og formanden sendte da meddelelsen videre til konventets medlemmer som alle læste den med samme undren. Og dagen kom. Og det viste sig at Helvegs æmne var: »Den sidste dag i *Frelserens* offentlige virksomhed«.

Men var Helveg ikke nogen god skribent, så var han en herlig taler. Jeg må sige at de prækener jeg hørte af ham i Købelev kirke regner jeg for noget af det bedste jeg i det hele har hørt, ja en påskepræken er absolut det mægtigste vidnesbyrd jeg har haft den lykke at møde. Men hvor var det dog trist netop den dag at være i kirke! Jeg talte tilhørerne og de udgjorde — 13! En påskedag i en landsbykirke! Ja, der er jo ingen tvivl om at årsagen var den: Helvegs prækener gik, skønt de i klarhed og forståelighed stod højt over hans skriftlige arbejder, dog langt over de brave lollandske bønders hoveder; der skulde dog nogle forudsætninger til, og dem fattedes de aldeles.

Når jeg var derude, var jeg altid bagefter i præstegården og fik da mangt et indtryk af Helvegs store belæsthed. Men jeg fik også hvad jeg tror er en hovednøgle til hans skrivers ulæselighed: han forudsætter alt for meget hos andre. Navnlig husker jeg en gang Borup gjorde mig følgeskab: Helveg sad og talte en hel del om fransk litteratur, nævnte navne på forfattere og bøger og forudsatte at vi to ganske unge studenter selvfølgelig kendte alt dette, mens sandheden jo var den simple at vi intet anede om hverken forfatterne eller bøgerne.

Det er en naivitet hos ellers så kloge folk, som jeg for resten oftere har lagt mærke til. Således var den bekendte forfatter og rejsende *Aage Meyer Benedictsen* en gang her og holdt foredrag. Efter mødet gik nogle med over i præstegården og Benedictsen talte som sædvanlig meget. I samtalen kommer han til at nævne noget på græsk og vender sig så til bestyreren af vort mejeri, som stod nærmest ved, med et: »Taler De græsk?« Og mejeristen vidste sig jo helt fri.

I de prækener jeg hørte af Helveg, vil jeg ikke sige der kom noget af den art, men jeg kan godt tænke mig at der til andre tider kan have været noget deraf. Og navnlig har han jo vist ofte snakket til bønderne under den forudsætning at de vidste både det og det, og jeg tænker de har troet han vilde gøre nar ad dem, og det har yderligere drevet dem fra kirke.

Det var mig noget af en gåde, hvor manden selv kunde holde det ud at være på den plads i mange, mange år, uden at møde nogen tilslutning eller forståelse. Men jeg forklarer det ved at han har i den grad levet i sit eget og dæri havt så rig en verden, så han ikke har mærket det nær så meget som en anden vilde føle det.

Også i København fik jeg naturligvis lejlighedsvis andet at høre end hvad Brandt kunde give. Jeg var 1874 med til indvielsen af *Gotfred Rodes* højskole på Skovgård, hvortil Jungersen knyttedes som lærer, men jeg har intet indtryk bevaret fra den dag. Derimod husker jeg en fest, hvor Vilhelm Birkedal var til stede, ja jeg tror næsten festen var til ære for ham.

Birkedal rejste sig og holdt en tale, som virkede overordentlig gribende — han var jo en ualmindelig veltalende og stæmningsrig mand. Og ganske kort efter rejste han sig igen og talte, men denne gang med et lune og en vittighed som var aldeles overdådig. Forsamlingen som nylig havde været i tårer, var nu ved at omkomme i latter.

Noget sådant var for mig den gang ganske nyt. At den samme mand så at sige i ét åndedræt kunde fremtræde så dobbelt, og dog så åbenbart være ægte og sand i bægge retninger. Jeg forstod fra den aften hvad det vil sige at »alvor og gammen kan godt sammen«. Og den mand som bragte mig dette fik jeg meget kær, og skønt jeg siden fik godt nok øje for hans fejl og mangler, forandrede det intet i min følelse for ham.

Hvor kunde vi i det hele ikke betages af hvad der forekom os betydningsfuldt og stort!

Således fik jeg da også fra fjærnere hold et pust som påvirkede mig stærkt. Brødrene Povlsen havde ovre i Randerseggen lært en præst at kende som hed *Bertel Henriksen*. Om ham kunde især Karl Povlsen ikke lade være at fortælle. Om hans forunderlig rige, stærke personlighed, hans dybe tro, hans særegne åndskraft. Disipel af Grundtvig men en disipel, hvis forhold til mesteren var selvstændigere og mere forstående end nogen andens. Under tiden læste K. P. en præken af Henriksen, som han havde fået lov at skrive af. Og de gjorde indtryk tror jeg på os alle.

Men intet betød dog mere for os end den ugenlige gudstjeneste i Vartov. Og så vort eget kammeratliv.

Og hvad det angår vejede vel det daglige samliv mere end møderne med foredrag og forhandling. Det er en mageløs beredelse til en åndelig fremtidsgærning at leve sammen med jævnaldrende unge, der har ævner og kræfter i forskellig retning men alle er opfyldt af lyst og drift til en gang at få lov til at virke i åndslivets tjeneste. Når disse kammerater så tillige er muntre og vittige og har varme hjerter, så de føler inderlig deltagelse for hverandre, da gives der vel ikke bedre kår i ungdomstiden.

I sådan en kres sliber man hinanden, intet uægte eller opstyltet kan få lov at trives men bliver øjeblikkelig opdaget og slået ned med vittighed og spøg. Man øver i det hele en

ret ubarmhjertig kritik over for hverandre, men den gør kun gavn, fordi den er lige så godmodig som skarp, fordi man stoler på sindelaget der fostrer den, fordi man véd så godt den ives i den aller bedste mening. Og føler man end den rammende bråd, så falder det en ikke ind at blive fornærmet eller føle sig forurettet, men man drager netop den gode lærdom ud af den og man får i nogen måde bugt med skavanken. Ingen betød her så meget i kresen som V. Hansen.

Vi tog det næsten alle let med »studierne«. Det var såre sjældent at nogen undslog sig for at være med til det eller det af »mangel på tid«. Derfor kunde samværet mangel på tid dagen dag strække sig f. ex. fra vi havde spist sammen på den restaurant, hvor vi fik vores middagsmad, til sent ud på aftenen. Vi gik ture med hinanden til Frederiksberg have og Søndermarken eller andet steds. Og altid havde vi nok at tale om, altid gled tiden fornøjeligt og muntert.

Den frihed vi følte over for hinanden, det frisprog vi kunde føre over for hinanden, strakte sig langt ud over samlivsårene i København. Jeg skulde en gang på Ryslinge højskole da A. Povlsen var blevet dens forstander, tale ved et større møde, og jeg havde valgt til æmne: determinisme og indeterminisme (har mennesket en fri vilje eller har det ikke?). Jeg begyndte: Der er vist ingen i denne forsamling som tror det kunde falde mig ind pludselig at springe ud over denne talerstol og ned i hovedet på de for an siddende? »Jo, jo, jo!!« lød det fra flere røster. Det var Karl og Alfred Povlsen, Vilhelm Hansen og andre af »banden«, som var til stede. En gang ved et møde samme sted meddelte Karl Povlsen, at han vilde fortælle nogle oplevelser fra en udenlandsrejse, og strax var V. Hansen der med: skal vi så ikke først synge: Løgnens fader vi forsage!

Man forstår vist let, at ingen af de pågældende, som det gik ud over, kunde falde på at tage sig sligt nær.

Jeg var jo imidlertid polytekniker. På læreanstalten gik i min tid flere, som senere har fået betydelige stillinger. Der var f. ex. *Harald Westergaard*, professoren i statistik, *Johansen*, som blev Københavns telefondirektør, og *H. C. V. Møller*, først havnedirektør og siden borgmester i København.

Med ingen af dem havde jeg dog noget videre at skaffe mindst med Westergaard, som var noget ældre, men hvis mærkelige udseende med det mørke hår over det umådelig blege ansigt jeg havde fornøjelse af at betragte.

Men så var der *P. V. Jensen* som senere antog navnet *Klint* og blev Grundtvigkirkens berømte bygmester, *Henrik Jespersen*, der vandt sig et navn som landskabsmaler, *N. H. Rasmussen*, der blev importøren af svensk gymnastik her til landet og en *Christen Høyer*, der endte som amtsvejsinspektør i Ribe. Med disse 4 så vel som med Winsløw omgikkes jeg meget. De 3 første der ligesom jeg forlod polytekniken, og også alle søgte Vartov kirke, bevarede jeg forhold til langt frem i tiden. Høyer der også gik i Vartov, og Winsløv tabte jeg væsentlig forbindelsen med for lange tider.

De var alle adskillig flittigere end jeg og end de fleste af »foreningens« medlemmer, og da de aldrig blev medlemmer af den, fik jeg ikke så meget med dem at gøre uden for læreanstalten men havde dog mange fornøjelige stunder sammen med dem.

Der var nu gået 2½ år fra jeg tog adgangsexamen, og jeg mente da at burde indstille mig til 1ste del af ingeniørexamen i dchr. 1874. De tegninger der fordredes havde jeg gjort færdige. Men alle de andre fag havde jeg som sagt ikke gjort videre ved. Men jeg var ganske sorgløs. Havde jeg ikke hidtil klaret mig stolt til alle examiner!

Det gik da også så godt med skriftlige arbejder, så jeg i januar kunde gå til de mundtlige prøver. Men da viste det sig jo hvor umulig jeg var. Min skæbne afgjordes ved prøven i kemi. Jeg fik spørgsmålet »fosfor«, og i samme øjeblik

udslyngede jeg med al mulig bravur: »Fosfor forekommer altid frit i naturen«, idet der foresvævede mig noget om, at når man rev de gamle tændstikker af, steg der en lugt af fosforsyring op i ens næse. Nu forekommer fosfor netop aldrig frit i naturen men altid i en eller anden forbindelse, og det varede ikke længe før min examinerator *M. A. S. Jørgensen*, der havde modtaget denne overraskende meddelelse om fosfor, ved at stille nogle spørgsmål havde fået så mange lignende svar, så han måtte gå ud, ladende som han trængte til noget vand at drikke men i virkeligheden, fordi han ikke kunde holde sin latter tilbage. Snart efter var handlingen forbi, og Jørgensen fik fat på mig og tilrådede mig indstændig at gå om.

Og jeg bestæmte mig dertil, besluttede og gennemførte nogen lunde i det kommende år at få gjort lidt mere ved det.

Pinselørdag 75 foreslog Henrik Jespersen mig at tage med ham ud til Farum, hvor der skulde være så meget kønt. Vi overnattede derude, idet vi bestæmte at tage til Hillerød pinsemorgen og høre Hostrup i Frederiksborg slotskirke. Derefter skulde vi så have været ind til byen. Men skæbnen vilde det anderledes.

Vi traf Høyer og Rasmussen i slotskirken, og hvordan det egentlig gik til mindes jeg ikke, men snart var vi alle fire på vandring gennem Gribskov. Ud på aftenen traf vi på en stor bondegård og besluttede at gå derind og bede om natte-logi i dens lade. Vi kom gennem porten og en puddelhund gøede hæftigt ad os. Den hidkaldte en pige som fra det øverste af en temmelig høj trappe, der førte op til våningshuset, spurgte: »Er det dig Niels?« »Nej, des værre«, svarede jeg. Og så fremførte vi vor anmodning. Hun førte os uden videre ind, hvor vi blev yderst venligt modtaget af gårdfolkene. Nej, vi skulde rigtig nok ikke ligge på stænget! Der var rigtig nok så mange i besøg fra København, og de skulde blive om natten, men de fandt nok på råd. Og vi fik

en brillant aftensmad, og da vi skulde til ro, blev vi ført ind i »salen«, hvor der på sofaer og stole var med stor flid og omhu beredt os natteleje. Vi sov udmærket kom tidlig op næste morgen og efter et aldeles glimrende frokostbord, hvis varer vi lod vederfares højeste retfærdighed — det var tvivlsomt hvad vi vilde få i løbet af dagen da vi af penge havde så godt som ingen — tog vi afsked med vores gæstfri værter og drog af. Vi fik bag efter at vide, at den mand skæbnen havde ledet os ind til, var bekendt som den gæstfrieste bonde i Nordsjælland.

Nu havde vi fået blod på tand og i stedet for at styre kursen efter København, vandrede vi over Hellebæk til Gurre i det dejligste vejr. Til Gurre kom vi kl. 4—5, og da vi fandt en smuk villa, ringede vi på. Et kvindemenneske kom ud men hun spurgte ikke deltagende efter Niels men pegede derimod, så snart hun havde hørt vort spørgsmål om at få natteleje på et høstænge, hen ad vejen: dær henne ligger en kro, hvorpå hun smækkede døren i. Vi gik naturligvis den modsatte vej af den hun havde peget, og kom strax efter til en endnu mere indbydende villa — der viste sig at være »Gurrehus«. Her kom på vor ringning en dame ud som var over måde venlig men beklagede at ejeren konsul *Herskind* var i England og at forvalteren og mejeriforpagteren var taget ind til Helsingør. »Hvornår kommer de da hjem«, spurgte jeg? »Ja vel ved titiden«, svarede hun. »Ja, så tillader vi os at komme igen!«

Og vi gik ned til Gurre sø og havde en herlig aften, og stod så atter kl. 9½ ved døren og ringede på. Vores venlige dame kom ikke, formodentlig i mistillid til sine ævner, men havde sendt et andet kvindfolk der var mere skrap.

Men hvad hjalp det! Jeg forlangte at tale med damen fra før og gjorde det så indtrængende, så hun virkelig måtte indfinde sig. Og da vi fastholdt vort ønske om endelig først at hilse på forvalteren m. m., førte hun os ind i en stue. Nu faldt vi så i en passiar, og det viste sig at Henrik Jespersen som havde gået i skole i Kolding, og damen som var fra

Kolding, havde flere fælles bekendte. Det virkede jo tillid, så da omsider en vogn hørtes rulle ind i gården, rejste hun sig hurtigt og sagde: »lad *mig* tale med dem først!« Og snart efter kom hun ind og meddelte, at der var intet hø men at de meget gerne vilde sørge for natteleje til os.

Kort efter tronede Henrik og jeg i konsul Herskinds og frues yderst delikate sovekammer med store engelske senge af aller bedste slags, mens Høyer og Rasmussen fik et værelse ved siden der var omtrent lige så luxuøst indrettet.

Med megen tak drog vi næste morgen afsted. Hvor vi egenlig turede den dag, husker jeg ikke mere, men ved syvtiden kom vi til en stor gård, Luiselyst tror jeg nok den hed, hvor vi så vilde forsøge vores lykke for den nat. Der gik just en pige over gården. Vi fremsatte vort beskedne spørgsmål, og hun svarede at hun vidste det ikke, men nu skulde hun kalde på herren. Og så kom ejeren hr. *Quistgaard* ud i gangen til os, bakkende på en lang pibe. Og han beklagede at der ikke var hø på stænget men de fandt nok udvej. Og han gik og kom snart ud igen og sagde: Vi havde bryllup i fredags og er ikke kommet rigtig i orden, men hvis De vil tage til takke med to gæstesenge, skal det være os en fornøjelse. Jo det kunde vi naturligvis så udmærket! Og så førtes vi ind i dagligstuen hvor den nygifte frue tog imod os, iført en fløjlskjole med slæb. Og de var bægge umådelig venlige, skønt vi jo så ud som rene røvere. Ti vi var alle taget fra København uden at have det mindste med til at skifte, vi havde nu i 3 dage turet rundt i sol og støv. Men hvad, de fandt vel at vores hjerter var røde selv om vi så lidt sorte ud. Jeg tror det var H. J. der opfangede, at fruhen bag vores rygge nikkede inderlig fornøjet til manden. Der blev dækket aftensbord til os, og hr. *Quistgaard* gik selv for borde, og som dessert smagte vi endog bryllupskagen.

Og under en livlig passiar viste det sig, at fruhen og jeg havde flere fælles bekendte i den finere københavnske verden og således var der atter skabt garanti. Næste morgen

kom hr. Quistgaard der havde beklaget at vi vilde så tidligt afsted, først til syne efter at vi havde drukket kaffe, men vi skulde da se hans stalde, og så drog vi af.

Nu skulde det have slut. Onsdag aften vilde vi være i København. Men jeg havde dog en trumf i baghånden. Vi kom til Rungsted og så førte jeg kammeraterne op til slottet Kokkedal. Konsul *Bloch*, som havde bygget det stammede fra Nakskov, og efter at have samlet sig sine store rigdomme i fremmede lande, havde han gæstet Nakskov hentet sig en kone dær og været i mit hjem. Og jeg havde en gang med mine forældre, min søster og svoger været gæst på Kokkedal. Just da vi kom til slottet, holdt en let vogn med to prægtige heste for hovedindgangen, og konsulen med frue steg ned ad trappen. Jeg hilste på dem og fortalte jeg havde taget mig den frihed at ville hilse på dem med samt mine ledsagere. Og de svarede umådelig venligt: De skulde nødvendigvis en visit men det vilde kun tage et par timer. Når vi nu blot imens vilde gøre os det behageligt i billardsalen, hvor der stod cigarer, og i den lukkede keglebane, så skulde de nok komme, og så vilde vi da vel gøre dem den fornøjelse at være deres gæster til middag. Jo, der var jo absolut intet i vejen fra vor side. Og de kørte, og vi spillede billard og kegler og så i den mægtige kikkert og i den store stereoskopkasse og havde det fortræffeligt.

Da konsulens kom hjem, beklagede han at det netop var onsdag, for den dag havde de for skik at spise en ganske jævn borgerlig middag. Den var imidlertid slet ikke ueffen, navnlig lærte jeg at klipfisk som ellers er min rædsel kan være en aldeles fortrinlig spise. Straks efter middag skulde vi til Birkerød for at komme med toget til København. Ved bordet havde jeg fortalt om vores improviserede tur og i forbigående bemærket, at det værste var tobak og cigarer som havde været meget dårligt i de høkerbutiker, hvor vi havde måttet købe. Da vi så stod og tog vort tøj, kom kon-

sulen med en stor håndfuld cigarer gav mig dem og sagde:
»nu kan De da dampe til København!«

Men da han så fik at vide, at hverken H. Jespersen eller Rasmussen røg, sendte han cigarerne et blik som jeg aldrig glæmmer — der var alt for mange til to. Jeg forstod i det øjeblik hvordan en mand erhverver sig rigdom.

Jeg havde bestemt, at jeg denne sommer vilde tage på opmåling i dyrehaven, så havde jeg dette som egentlig hørte til 2den del fra hånden. Jeg tænkte det var bedst dertil at anskaffe mig et par lange støvler. Og jeg fik et sådant par. Det var dog vist bedst at gå dem til, inden de ret skulde bruges, og derfor gik jeg med dem næsten hver dag i juni måned, skønt det var tørt og smukt sommervejr.

Da Karl Povlsen i sommerferien var i Randers, faldt han over nogle gamle Randersblade og læste deri: »I denne tid ser man daglig en herre bevæge sig på strøget, iført lange støvler, skønt gaderne er rene og vejret godt. Man formoder det er af frygt for gale hunde.«

Jespersen, Klint, Høyer, Rasmussen og jeg lejede et par værelser hos en arbejder ved Råvaddam fabriker og vilde selv holde os med kost. Vi havde nemlig en udmærket kok i Henrik Jespersen, og ved hjælp af et petroleumsapparat lykkedes det ham virkelig også hver dag at skaffe os udmærket mad. Skinke med røræg, skinke med spejlæg, rødgrød var de hyppigst forekommende retter men det smagte altid godt. En dag skulde vi dog til en forandring have pandekager. Men dertil egnede petroleumsapparatet, som man den gang ene havde dem: med én flamme og uden alle kunster, sig ikke særdeles. Så Henrik stod trofast og bagte fra kl. 3 til 10, mens vi andre fire mest lå på min meget store og fortræffelige jærnseng der gerne gjorde tjeneste som sofa, og fik hver en pandekage en gang hver time eller så.

Der var god tid ved siden af opmålingsarbejdet til at gøre udflugter. Og således var vi da en dag nede ved sundet og kom ind i stuen i en beværtning. Der sad en ældre herre og læste i en avis. Da vi havde været der lidt kom en af dem og hvidskede til mig: »Det er gamle *Hartmann*«, altså komponisten. Jeg stillede mig af en eller anden ulyksalig grund aldeles bestæmt mod denne antagelse, og da der stod et gammelt hakkebræt af klaver i stuen, gik jeg hen og spillede *Hartmanns »Sommerfuglen«*. Jeg kunde ikke stykket ordenlig, og det hele lød rædsomt. Herren derhenne sagde intet, men de andre fortalte mig bagefter, at han havde vist alle tegn på lidelse. Og det *var* gamle *Hartmann*, og jeg føler mig betyngtet over for ham indtil denne dag. Det var sandelig synd at volde den herlige mand den kval, men jeg må dog altså sige jeg vidste ikke ret hvad jeg gjorde.

Om efteråret fik jeg en gang skænket en billet til Musikforeningens koncert. Jeg var blevet så glad ved de lange støvler, så jeg uden at tænke på det gik til koncerten med dem uden på benklæderne. Tillige havde jeg under opmålingerne båret min teaterkikkert i et seglgarn om halsen, og jeg prydede mig nu på samme måde. Dørvogteren sagde intet, men da jeg trådte ind i logen og fandt den fuld af damer i stort toilette, gik min bommert op for mig. Jeg må dog indrømme, at ikke en eneste af de skønne gjorde mindste tegn til at besvime.

Jeg havde mine polytekniske venner og i det hele mit liv ved læreanstalten, og så det med »banden« så at sige hver i et rum for sig. Dog fik især H. Jespersen og Klint nogen forbindelse med nogle af de andre.

22de juni, inden jeg drog på opmåling, blev Rønning magister, og vi gjorde gilde for ham på mit værelse. Da det var en dejlig sommernat, fulgtes vi efter endt gilde ned i »Kirsebærgangen«, som endnu eksisterede nede under volden langs med stadsgraven lige over for Tivoli. Som vi nu gik

dær, fik jeg pludselig, formodenlig i anledning af pinseturen, den idé at foreslå: skal vi ikke gå til Gurre? Adskillige modtog strax forslaget med bifald, så vidt jeg husker undslog kun Rønning og Borup sig. Og vi gik op på mit værelse og fik resterne af måltidet og et par flasker punch stukket i et par tasker og så gik det ad Gurre til. Smør var der ikke nok af, og derfor lagde vi vejen om ad Jespersen og Klint som boede sammen. Dem vækkede vi og spurgte om de vilde med, men de var ikke oplagt, men noget smør kunde de nok overlade os. Da vi kom ud på Trianglen, gik Uffe Birkedal hen til en betjænt: Hr. betjænt, kan De ikke sige os, hvor vejen går til Gurre? Men det kunde hr. betjænten naturligvis ikke. Så gik vi ad Strandvejen til Bellevue og fik kaffe. Mens vi drak den opdagede vi at Birkedal manglede og vi søgte en tid efter ham, før vi fandt ham på »et vist sted«, hvor han sad og var faldet i søvn. Vi afventede morgendamerens ankomst og tog med den til Rungsted, hvorfra vi så vandrede til Gurre. Og nede ved søen drak vi vores punch og sang og snakkede i det dejligste vejr. Jeg kan slet ikke huske hvordan vi kom hjem, men vi gjorde i al fald intet anløb på gæstfriheden i Gurrehus.

Et par viser digtede af foreningsmedlemmer til min fødselsdag 1874 viser tydeligt, at mine den gang ret ny kammerater nok kunde lide mig, men at de ikke var helt trygge på mig, der i mange måder var dem så ulig og navnlig havde tilhold i helt andre krese.

Men til fødselsdagen 75 var dette helt overvundet, som det fremgår af følgende vise af Karl Povlsen, og som vist ikke behøver andre forklarende bemærkninger end disse: Jeg var den med penge bedst beslæde af medlemmerne og kunde derfor af og til række andre af dem en hjælpende hånd. Vi havde fået lavet en læseforening som jeg bestyrede. Jeg havde af og til sagt, at slægten manglede sundhed og kraft og at vi burde gifte os med stærke bønderpiger.

Visen lød (Mel.: »Olav Konning og broder hans«):

Førend vi nu skal hjem og iseng,
synger vi om den lange dreng,
ham med de store støvler på,
lærredskasket og flipper blå
og teaterkikkert i hampereb om halsen.

Fordum var han en skrækkelig laps
kured med unge grever om kaps,
leved sit rusår grulig forfløjnt
og var grossererens busenfreund,
ja kom endogså på bal hos madam Heiberg!

Syntes han dog det hele var skidt,
og så gjorde han afskedsvisit,
og mens han søgte til „menige folk“,
skældte de andre ham ud for en „dolk“
og det må de gøre for os lisså længe de lyster.

Og så kom han om bord til os
og tog hyre som let matros.
Først vi skævede hen til hans plads,
passed han også til den sejlads?
og syntes han om det flag vi førte i toppen?

Men det havde slet ingen nød,
glad han åd af det samme brød,
sang med os andre over dæk,
syntes at farten var smuk og kæk,
og så drak han dus med alle gutter på skuden!

Nu har vi faret med ham en tid,
véd, han er både flink og solid,
og nu vil vi ham takke en gang
for han er lisså god som lang
og lang det er han, især når hans ben bliver rette.

Tit når vor dogmatik er for tør,
og vi er komne i slet humør,
spiller han for os ved aftenstid
„Wellenspiel“, marscher og „Spinnelied“
og Tannhäuser, Tannhäuser, Tann—Tann—Tann—Tannhäuser.

Og når vi mangler mønt med mer,
(hvilket des værre ofte sker),

låner han os, den lange sjæl,
 alle de penge han ejer selv
 og somtid han låner os også af læseforeningens!

En gang han blive — til landets gavn! —
 teknisk borgmester i København,
 bygge teatre og andet stads
 afsløre støtter på Frue plads —
 men ej holde tale d. 5te juni i Tivoli.

Gid — og i modsat fald var det trist! —
 en gang han få sig en kvindelig „Rist“,
 ikke dog en fra Venusbjærg
 heller til „malkepigen“ sværg,
 men helst til en sød og en god og en dansksindet pige!

Og når vi andre en gang hvert år
 kommer her ind, om råd vi får,
 kommer som tykke præstemænd,
 så ta'er vi ind hos borgmesteren,
 og han og hans kone véd ej alt hvad godt de vil gøre os.

Så skal vi snakke og synge og le,
 (middagen overgå Kückers diner!)
 og når så atter vi rejser fra bys,
 gi'er han så mænd vore koner et kys,
 imens vi står og ta'er afsked på perronen. — —

Ja, jeg var virkelig efter hånden blevet helt løst fra så godt som alle mine tidligere forbindelser. Det var forbi med middagene og ballerne i de rige huse, og som det vil forstås af min dagbogsbemærkning om at hvis hin unge pige ikke kunde dele det ny med mig, da forstod jeg vi ikke kunde dele livet med hinanden, så havde jeg også helt forladt hende. Da snakken havde fået fat i det, sagde velvillige sjæle til min mor at med hende vilde jeg have fået en halv miljon i medgift. Det gjorde jo ikke særlig godt på mor, for hun havde naturligvis ikke havt noget imod at se mig gå ind til en sådan velstand. Nå, fuldt så stort var det vel heller ikke blevet, men i ethvert fald spillede miljonerne ikke nær den rolle for mig som de havde gjort før.

Men det pinte mine forældre at jeg i det hele nu havde forladt dem jeg før var kommet til. Far skriver: »vi hører bestandig fra dig om forbindelse med ny mennesker, som vi ingen idé har om, og hvis existens er os aldeles ubekendt.«

Hos mor blev det ligefrem skinsyge. Hun var en gang i København, og da hun rejste mødte jeg ikke som jeg havde lovet på banegården — jeg har sagtens sovet over mig. Jeg fik da et brev fra hende, hvori: »Det er naturligvis tilgivet dig at du ikke kom, men det gjorde mig frygtelig ondt atter at få et bevis på din ligegyldighed for os. Det gør mig så meget mere ondt hver gang jeg tænker på det, da jeg er sikker på, ja jeg véd det ganske bestemt at havde det været en af dine intime kammerater som du skulde skilles fra i nogle måneder, du da ganske vist ikke havde forsømt at se ham endnu en gang, endnu en gang trykke hans hånd og modtage endnu en gang et far vel fra ham. Men min moder, hvad gør det, om jeg ser hende endnu en gang, inden jeg skilles fra hende i nogle måneder. Sådan må vi tænke og tro er dine tanker, når vi gentagne gange får bevis på din ligegyldighed for os og derimod ser, hvorledes du kan ofre dine nætter og søvn for ikke at forsømme at være til stede hos fremmede, dig aldeles uvedkommende folk.«

Ak ja, tilgivelsen har nok ikke været så fuldstændig endda! Og mor har ganske glæmt, at når jeg kom på bal og ofrede mine nætter og søvn hos »madam Heiberg« eller andet steds, så var disse mennesker dem lige så ukendte og mig nøjagtigt lige så fremmede og uvedkommende som dem jeg nu kom sammen med. Men hine var rige og fornemme folk, disse kun jævne almindelige borgeres børn, og det gjorde, mor ganske vist uafvidende, en stor forskel.

Men hovedsagen var skinsyge, for hun kunde jo nok mærke hvor meget stærkere jeg var knyttet til disse end til de tidligere forbindelser.

Så var jeg vel også mistænkt af dem for i disse for dem

så økonomisk vanskelige år at anvende vel meget på kammeraterne, og det var altså egenlig dem som gjorde det.

Da jeg havde fortalt dem at jeg havde tilbudt Alfred Povlsen at bo hos mig, skrev far derom: »det er meget smukt af dig, at du »ej vender dig bort fra dem som vil låne af dig« og at du er hjælpsom; men viljen dertil og æren derfor må dog afhænge af at man er i stand til det ved egen kraft, og denne mangler du når du betragter sagen rigtigt. Ti til slut bliver det dog dine forældre på hvis vegne du optræder.«

Jeg har skrevet noget om, at A. P. har ondt ved at klare sig, fordi han kun vil undervise efter sit eget hoved og derfor ikke har så let ved at få godt lønnede pladser. Dærtill svarer far: »Det klinger jo meget smukt, når man har brev fra Vor herre på at være bedre end de andre, efter hvis hoved man ikke vil rette sig. Men har hr. seminarist Povlsen det? Han måtte hellere se at læmpe sig efter dem af hvem han er afhængig . . . . Det værste er dog det at han udsætter dig for at spille din tid og blive hindret fra at tage din examen i rette tid og med godt udfald, som du måske anser for unødvendigt, da du jo også skulde være ubunden og kun læse »for livet«, men det kan man langt bedre gøre efter en god examen end efter en dårlig . . . . vi vilde bægge blive bittert skuffede og modløse, dersom vi skulde se dig ende med et ringe udfald af examen, og blive til spot for dem der ønsker ondt over os, hvoraf der ikke gives få.«

Denne mistanke om en måske vel letsindig omgang med midler som til syvende og sidst var deres, kunde nok bestyrkes hos dem ved følgende:

En af de juleferier hvor jeg blev i København, blev også Karl Povlsen. Så spiste vi 2den juledag i *Kückers* restaurant i Hovedvagtsgade, og som vi nu sidder dær kommer vi til at snakke om, at det kunde være morsomt at bede nogle af vores bekendte til et julegilde på Povlsens værelse på Regensen. Bedst var det naturligvis at få et juletræ til den lejlighed. Og vi kaldte på hr. Kücken og spurgte ham, om

han ikke skulde have et juletræ stående fra juleaften. Jo, det havde han, og vi måtte gerne få det. Så bar jeg det på min skulder ned til Regensen — det var ved 6-tiden om aftenen.

Få dage efter kom den tidligere nævnte omvankende sladre-kælling i Nakskov op til mor og sagde: »Åh! hvor det da er kønt af Deres søn, han bærer nok juletræer om til de fattige!« Det havde jo mor ikke hørt noget om og blev noget forfærdet mer end rørt over min kønne færd.

Nu begik jeg den ubesindighed at sende hjem den meddelte vise af Karl Povlsen. Jeg tænkte ikke på, at de vilde og næsten med nødvendighed måtte forstå den anderledes end jeg. Jeg havde jo hele Povlsens milde, spøgende natur for mig, den manglede de aldeles kendskab til. De tog da visen gravalvorligt både det om hvorledes jeg lånte dem »alle mine penge« og det om grossererne osv. De kunde jo lige så godt have taget det i ramme alvor, at jeg »levede mit rusår grulig forfløjent«, da jo heller ikke dær det smil trådte åbenbart frem, hvormed det var sagt og ment.

På den anden side kunde det ikke glæde dem at se den elskværdighed og varme hvormed Povlsen betragtede mig, for han var dem jo fremmed og ubekendt og tog mig, som de syntes, fra dem.

Så fik jeg brev til jul fra mor, hvori hun skriver: »Dersom dine venner, som det lader til er inde i dine familjeforhold, vilde søge at blødgøre dit hjerte i stedet for at være glad ved at det er som det er, tror jeg det vilde være Gud mere velbehageligt.« Og fra far som skriver: »Det er ikke noget smukt indblik Povlsen giver i sit hjerte når han i sin sang til dig priser dig, fordi du ikke mere har med grosserere at gøre. Han er formodenlig venstremænd og lider af en gren af den for alle venstremænd særegne sygdom, som man næsten må kalde misundelse eller har sit udspring derfra.«

Og så skulde der endda ske mine forældre noget endnu værre.

D. 10de dcbr. 1875 døde *Åge Bauditz*, en søn af den kaptajn *Waldemar Bauditz*, som i nogle år udgav tidsskriftet »I ledige timer«. Åge havde jeg lært at kende på læreanstalten var kommet en del i hans hjem og holdt grumme meget af ham. Mine øvrige kammerater havde intet med ham at gøre, det var et helt privat forhold for mig. Da jeg fik dødsfaldet at vide gik jeg til hans hjem og blev af hans mor ført ind i det værelse hvor kisten stod. Dær lå det kønne unge menneske så bleg og kold. Jeg bad om at måtte være lidt alene derinde, og dær ved kisten slog det mig så, at jeg vilde forlade polytekniken og blive præst. Min beslutning blev fattet afgjort og urokkeligt.

Men nu vilde jeg da først tage examen om igen, den stod jo lige for døren. Og hen i januar blev jeg så færdig og havde klaret det sådan, så jeg vel ikke stod til 1ste karakter, men som inspektøren ved læreanstalten *Ørsted*, som var gift med min gudmoder *Pauline Brøndum*, sagde til mig, dog sådan så jeg, uden at skulle gøre det alt for glimrende ved 2den del af examen, kunde få 1ste karakter i det hele.

Det er mig til dato noget af et mirakel at det gik som det gik, for jeg kunde i grunden ingen ting. At jeg klarede mig udmærket i deskriptiv geometri, som var mit aller svageste fag, forstår jeg endda, for dagen før jeg skulde op, fik jeg *H. C. V. Møller* op til mig og gennemgå noget — han var ualmindelig dygtig — og mellem det han gennemgik var netop det æmne som jeg blev examineret i. Men hvordan jeg fik besvaret de skriftlige opgaver, hvordan jeg klarede mig mundtlig i matematik og kemi osv., det fatter jeg ikke.

Men nu var jeg da færdig med læreanstalten. Prof. *Schjellerup* havde været mildt satirisk, da han fik at vide jeg vilde gå over til teologien, sagde således en dag på tegnestuen: »Ja, nu kan De jo tegne et kort over *Palæstina*«. En tid efter at jeg havde forladt anstalten, mødte jeg dens direktør, professor i fysik *Holten*. Jeg gik med en bog i hånden, jeg lige havde været henne og købe og ikke brudt mig om at få pakket ind. Hvad har De dær? sagde han og

rakte ud efter bogen. N. Lindberg: »Grundtvigs politiske stade«, svarede jeg. »Det var vrævl«, sagde han og gik omtrent med det samme.

Efter endt examen rejste jeg hjem og den første aften åbenbarede jeg min plan, som de mærkelig nok intet havde erfaret om — på anstalten havde jeg været nødt til at kundgøre det. Da jeg var færdig med min ganske korte meddelelse, sagde mor med næsten brudt stæmme: »Det var et tordenslag!« Men det varede dog som sædvanlig ikke længe før de bægge skikkede sig godt i deres skæbne.

Endnu et fjerdingår senere kunde jeg sende far et ret »højbenet« brev, spækket med mange gudelige betragtninger og vendinger, men jeg var dog i det hele blevet langt sundere, og dette undlod ikke at øve gavnlig virkning på forholdet mellem os. Det var i novbr. mor skrev det brev, hvoraf jeg har citeret udtalelsen s. 172. Og til min fødselsdag samme år ønsker far mig »vor herres og vor frelsers velsignelse og at de må lade den Helligånd hvile over dig, således at du med trofasthed og oprigtighed kan røgte dit kald og gøre dig dygtig til at blive en tro Herrens tjæner«! Med det kald jeg skal røgte og hvorved jeg skal gøre mig dygtig til osv. mener den gode far naturligvis examenslæsningen!

Et fjerdingår senere skriver han: »Jeg håbede at se dig som en første classes ingeniør, der en gang kunde forbyse verden, ligesom jeg tidligere havde håbet på dig som en epokegørende læge ved at adoptere og indføre mine teorier. Det var derfor ej så underligt, at jeg ej strax kunde forlige mig med tanken om at du ej blev i det kald, som jeg troede dig kaldet udi . . . jeg takker dog Gud for at det ej er som det kunde have været, at du først havde vandret på denne vej og så forladt den for at blive ingeniør. Ti det vilde have i sandhed bedrøvet os.«

Jeg havde skrevet, at Mygind havde bestået teologisk examen med laud men ikke satte videre pris på den lykke, og jeg havde nyttet lejligheden til at sige, der kom nok den

Emilie Brücker.

Christian Brücker.

dag da jeg bestæmte mig til at gå op og tage hvad jeg kunde få, fordi jeg ikke fandt det forsvarligt at anvende mere på den examen. Men far skriver så: »Et menneske med bedste karakter har stedse mere udsigt til at komme til at virke til velsignelse end en med mindre god karakter« og han varer mig mod »i den ungdommelige kres hvori jeg færdes, og hvor man fristes til overmod og selvforgudelse, at falde i den snare, ikke at tro på nødvendigheden af den ballast som studiet og det stempel som universitetet giver«. Vi har jo endnu intet godtgjort om særegen dygtighed men kan let blive ødelagte af kammeraderiet med dets partiske og upålidelige domme. Jeg kan jo tage mig den tid der behøves, da »de har råd til at lade mig vente.« Jo, far havde stærk tro til examenslæsning og examiner!

Hvad nu mine »studier« i 1876 angik så formede det sig omtrent som de foregående år. Jeg gik ikke til forelæsninger og læste ikke stort hjemme.

Vor forenings fødselsdag fejrede vi i febr. med et bal. Alfred Povlsen var lærer ved en skole, og han udvirkede at vi fik lov at bruge et lokale dær. Så indbød vi nogle unge piger vi efter hånden havde lært at kende og kom en del sammen med.

Vi var unge, naive og voldsomme, og ved bordet blev der holdt nogle taler, hvoraf nogle mundfulde i forbedret skikkelse kom adskillige i den Vartov kres for øre, og man sagde nu om os at vi følte os som den ungdom, på hvem Danmarks fremtid beroede. Og vi havde kritiseret alle de grundtvigske præster og højskolemænd og ikke levnet dem hæder eller ære; nej vi, vi skulde gøre det ganske anderledes godt!

Jeg havde for en gangs skyld bestæget Pegasen, og da mit produkt var afsunget, holdt jeg en tale i tilslutning. Jeg havde givet sangen titlen: »Til nogle ganske bestæmte kvinder«, og jeg udviklede, hvor lunde man romantisk altid havde besunget og talt om kvinden. Men det duede ikke.

Kvinden var et begreb som man kunde handle med som man vilde, som man udstyrede med alle mulige herligheder og fuldkommenheder. Men det gjaldt om at være realist og se på de ganske bestæmte kvinder og lære dem at kende som de virkelig var. Ellers kunde det så let gå som det kun alt for ofte var gået, at mændene som havde forelsket sig i det af dem selv skabte og udstyrede begreb om kvinden, fik noget ganske andet at se, når de giftede sig og så kvinden som hun var i hendes nøgne virkelighed.

Selvfølgelig fremkaldte dette et hyl af latter. — —

Pinselørdag 76 tog jeg til Skamstrup. Om eftermiddagen gik Johan, hans broder Frits og hans to mindre søstre og jeg en tur i skoven. Der brød et vældigt tordenvejr løs, og vi løb alle ad præstegården til, lynene knitrede og tordenen bragede fra alle kanter, og jeg var ikke fri for ængstelse. Det kneb for den lille *Marie Borup* at følge med, jeg fik så hende op på mine arme, og fra det øjeblik var jeg helt rolig. Det var første gang jeg havde lejlighed til at være beskytter for et barn, derfor en lige så ukendt som herlig følelse.

Næste dag gik jeg af en eller anden grund ikke i kirke, men de som var kom meget optagne hjem derfra. En karl havde strax da gudstjænesten sluttede rejst sig og taget ordet »for at vidne«. Pastor Borup havde naturligtvis stanset ham og talt med ham. Det viste sig at han et par dage før havde hørt Vilhelm Beck og var blevet »vakt«. Han fulgte nu med i præstegården, og jeg så ham oprevet og opløst i tårer gå omkring med Johan Borup i haven, og det lykkedes virkelig Johan at få lidt ro på ham og få ham til at opgive sit forsæt om strax at købe en bibel for at kunne vidne ud fra den.

Det var mit første stærke indtryk af missionsvæsenets usundhed.

Næste dag rejste de andre til København, mens jeg og *Frits Borup* blev nogle dage. Vi havde nemlig videre gående planer. I Bering ved Aarhus skulde den fgd. søndag indvies

en valgmenighedskirke med *Jørgen Teilmann* som præst. Det vilde vi med til. Der skulde gå en damper fra Kalundborg om lørdagen, og med den skulde rejse en del medlemmer af valgmenigheden i Ubberup og dens præst *V. J. Hoff*, som vi altså kunde følges med.

Men Frits Borup og jeg vilde på vejen gæste Vallekilde højskole, hvis forstander jo var broder til fru Borup. Og fredag vandrede vi da afsted fra Skamstrup til Vallekilde hvor vi modtoges på det bedste. Jeg havde nok et par gange været sammen med *Ernst Trier* men ikke før set ham i hans »kongerige«.

Og dær tog han sig da også aller bedst ud. Hvilket liv og humør, hvilken larmen og råben, kommanderen og stormen! Det var pigeskole, og jeg student måtte ikke gå med ind i foredragssalen da Trier skulde holde sit foredrag, for ikke at fange pigernes opmærksomhed, jeg skulde sidde bag døren. Og hvor han talte! frem og tilbage gik han på den lange forhøjning uden kateder, som jeg kunde se fra min plads, talte med en ild og glød, en aldeles henrivende vel-talenhed. Han talte om »det interessante«, i dets modsætning til det som virkelig fylder sjælen med alvor og indhold, og der var en rigdom af småtræk, billeder og historier, nu muntre og nu alvorlige, så det unægtelig mest af alt var »interessant« at høre på, noget enestående som kun han og sikkert ingen anden kunde give.

Jeg kritiserede vel et og andet og jeg vilde vist nu kritisere adskilligt mere, men hovedindtrykket var vidunderligt, han var en taler, en folkevækker af Guds nåde.

Middagsklokken kimede. Alle strømmede ind i spisesalen. Der var store fade på bordet med sødsuppe men ingen talerkener. Jeg fik plads ved siden af Trier, og lige over for mig sad to af hans småpiger. Og så begyndte vi at spise — det gjorde mig absolut intet således at spise af samme fad som andre. De to småpiger sad og betragtede mig ufravendt. Så hvidskede den ene noget til sin far, og han fortalte mig

at hun havde sagt: »begynder han ikke snart?« De havde hørt at jeg skulde have sådan en morsom latter, og den var de spændt på at få at høre.

Næste morgen gik F. B. og jeg så til Kalundborg og om bord så jeg nu foruden nogle prægtige bønder, medlemmer af valgmenigheden, dens præst og mejeriforpagter Burchardi. Denne mand, holstener af herkomst og med udpræget holstensk accent, var så varmhjertet så levende, frisk og naturlig. Han havde en mængde børn og kæmpede altid med økonomiske vanskeligheder, men det formåede ikke at kue ham. Og så kom jeg da for første gang til Jylland, hørte en jyde Per Rask tale et jysk, som jeg omtrent ikke forstod et ord af, kom så ud til Bering og blev indkvarteret i en bondegård, hvis ejer hed *Karl Kallesen*, konen *Margrethe*. Manden var yderst ordknap, men konen meget livlig og ualmindelig tiltalende. Næste dag fandt så kirkeindvielsen sted, og jeg hørte for første gang den frimodige, meget ejendommelige og smukke, ja prægtige skikkelse Teilmann. Jeg hørte ham senere flere gange. Han kunde sige noget som ligefrem virkede hårrejsende ved sin utrolige naivitet, men han kunde samtidig tale så åndfuldt så smæltende inderligt, at hint blev ganske opslugt i dette, og man kunde ikke lade være at se op til ham og holde af ham.

Der var arrangeret et møde på Himmelbjærget i forbindelse med festligheden i Bering. Ved den lejlighed talte Hoff. Han fortalte om, hvorledes han på en rejse var blevet så forsinket så han ikke kunde nå hjem, som han havde lovet. Han vilde telegrafere men kontoret var ikke åbent. Han bad da til Gud at hans kone ikke måtte komme til at lide noget ondt derved. Og hans kone fik underretning om forsinkelsen, idet *Frederik Barfod* havde fået telegrafisten til at lukke op, og det af ham afsendte telegram var ved en fejltagelse kommet fru Hoff i hænde.

Det var jo også naivt men på en helt anden måde end Teilmanns. Jeg nærede den gang en sand tyrketro på alle,

der kaldte sig disiple af Grundtvig og da ikke mindst når de desuden var valgmenighedspræster. Men jeg tror dog der ved at høre og se Hoff, vakttes en dunkel anelse i mig om, at man skønt regnende sig som disiple af Grundtvig kunde have en højst forskellig ånd.

Jeg boede i alt en 3—4 nætter hos Kallesens og jeg rejste bort med en lykkelig følelse af at jyske bønder kunde være udmærkede.

17de juni var »banden« til gilde hos Uffe Birkedal på hans fødselsdag. Munkebo og jeg vandrede sammen derfra; vi spiste jordbær hos »Jordbær-Andersen« og fik noget solidt i Ginderups kælder. Og så vandrede vi ud ad Strandvejen i en dejlig sommernat, badede i Øresund og kom op ad dagen til Rodes på Skovgård.

Gotfred Rode var umådelig tavs, det gjorde indtryk som om det ligefrem var ham en lidelse at åbne munden. *Ove* og *Helge* løb rundt på gulvet, henholdsvis 8 og 5 år gl. Men fru *Margrethe Rode* var umådelig elskværdig og indtagende og tog sig forbavsende af os to unge mennesker. Hun fortalte om, hvordan Bjørnstjerne Bjørnson havde digtet sangen om Grundtvig: »Ligesom vølven i Nordfolkets gry . . . « dær, og når han havde et vers færdigt kom og læste det for hende. Hun kasserede sidste vers, og Bj. blev vred men skrev det dog om. — Så vidt jeg mindes var det om efteråret samme år, at meddelelsen nåede os om at fru Rode havde forladt sin mand. Dette som jo den gang var noget næsten enestående, gjorde det stærkeste indtryk på os alle.

I sommerferien gjorde jeg så min næste Jyllandstur. Hvorledes det gik til, er ganske gået mig af minde. Men jeg kom til at besøge folketingsmand og gårdmand *Hans Buch* i Seest ved Kolding. Og af oplevelser dær mindes jeg også kun ét: *Johannes Lauridsen* den senere så bekendte storbonde og nationalbankdirektør besøgte også Hans Buch. Og om aftenen blev vi bægge vist ind i et gæstekammer, hvor

der stod en »dobbeltseng«. Den var ganske vist ret bred men den var som næsten alle senge i mit kære fædreland lavet til dværge, hvad længden angik. Og selv om nu ingen af os var at kalde kæmper, var vi dog bægge betydeligt over gennemsnittet. Vi faldt i søvn, men under søvnen kæmpede vi om pladsen, og jeg vågnede midt om natten og opdagede, at J. L. havde fået kastet begge sine ben over mine for på den måde at få det par tommer, som det gav at ligge efter diagonalen.

Næste dag rejste jeg til Askov og blev venligt modtaget. Jeg hørte *Schrøder* tale om Vilhelm Erobreren. Det var meget kedeligt. Han foreslog mig efter middag en tur ud til hans gård, og jeg dristede mig under vejs til at sige hvor lidt jeg havde syntes om hans foredrag. Han optog det smukt, sagde at han vidste godt selv at et sådant æmne kunde han ikke få noget ud af, »men«, sagde han, »jeg synes der skal være ét sted i landet hvor verdenshistorien tages i sammenhæng — på universitetet sker det ikke og heller ikke på nogen af de andre højskoler — og så må man jo også tage det med, som man i og for sig ikke bryder sig videre om og ikke kan få noget ud af.«

Det virkede ikke overbevisende på mig, jeg fandt det i strid med højskolens tanke: en flok unge piger fik ikke meget ud af verdenshistorien i sammenhæng, syntes mig, men trængte til at høre om det i verdenshistorien, som taleren selv var optaget af og brændte for.

Men hvilken forskel havde jeg ikke allerede set inden for højskolen: alt var her på Askov lige så dæmpet, roligt og værdigt som det på Vallekilde var larmende og voldsomt. Og dog, hver kunde have samme ret og hver på sin vis gøre et udmærket arbejde. Her var den frieste plads for personlighedens udfoldelse og for dens påvirkning på modtagelige sind.

Fra Askov gik jeg over til den mærkelige bondemand *Niels Jokum Termansen*. Han levede i de tarveligste om-

givelser, gik i den blå vadmelsfrakke og med det sorte halsbind, havde formået helt igennem at bevare bondesæd og bondeoptræden, skønt han var overordenlig kundskabsrig og i besiddelse af den fineste og nobleste tænke måde. Her slog i sandhed et adelshjerte under bondekoften. Og der var ikke mindste spor af noget kunstigt eller villet, alt virkede fuldstændig naturligt og jævnt. Han gav mig uden at jeg fik mindste følelse af, at han, den så langt ældre og kundskabsrigere bragte et offer derved, adskillige timer af sin dog så stærkt optagne tid — han passede selv sin bedrift, og det var nu høstens tid.

Vi talte om mangt og meget, men jeg kan intet meddele derom, er dog, skønt det jo egentlig var umådelig frækt sådan at trænge mig ind på ham, glad ved at jeg fik et indtryk af en af Danmarks betydeligste bønder.

Næste dag gik jeg over til Lejrskov til præsten dær *Jens Lassen Knudsen*, Jakob Knudsens far. Snart efter jeg var kommet, var det middag, og nu viste døtrene sig, hvoraf der ikke var så få. De var nydelige men mærkelig klædt. Måske de alle men i al fald de ikke-voxne havde mørkeblå mame-lukker, og den øvrige påklædning svarede dertil; det var en så sølsom dragt for præstedøtre, så selv jeg blev tvunget til at se det.

De gjorde alt muligt arbejde med, og så skulde de være klædt derefter.

Efter middag plejede Knudsen at læse højt, og det gjorde han da også den dag. Han var i øjeblikket ved den nys udkomne »Faustina Strozzi« af Jonas Lie. Jeg har bevaret indtrykket af en forstandig, en dannet mands oplæsning men på ingen måde noget særligt.

Jeg mindes ikke under dette at have set *Jakob* endnu. Men noget ud på eftermiddagen vandrede vi lidt med hinanden i haven. Jeg var mellem 23 og 24 år, han knapt 18, og jeg modtog intet som gav mig anelse om hans fremtid. Han var så vidt jeg husker lige blevet student og havde sid-

ste vinter været noget på Askov højskole. Han fortalte om sit indtryk af karlene — han syntes der var så lidt fremdrift hos dem, så lidt af længsel og begær efter noget stort og vidunderligt.

Men en stor del af eftermiddagen var jeg alene med hans far i studereværelset, hvor han optrådte med en grøn skærm for øjnene. Han fortalte mig om, hvorledes han gik op i kirken når han skulde udarbejde en præken. Men dær fik han kun tankerne, der lå i kaotisk forvirring. Han skrev ikke sine prækener, men når han kom op søndag morgen, og når vejret tillod det vandrede i haven i nøddegangen — se »Et gensyn« — da ordnede tankerne fra den foregående dag sig, hans præken blev færdig. Kirkesangerne var han meget misfornøjet med — de var seminarister og blev seminarister, deres syngen for altid aldeles seminaristisk. Og der var slet ikke noget at stille op med dem. Selv var Knudsen vist ikke så lidt musikalsk med særlig sans for sang, og alle hans børn havde smukke stæmmer og sang overordenlig nydeligt sammen.

Også her har jeg bagefter måttet undre mig over min frækhed: således gå ind til mig ganske ubekendte mennesker påtvinge dem mit selskab, og ikke mindst uden videre få den aldrende præstemand til i flere timer at underholde sig med mig, der jo slet intet havde at give.

Men da jeg siden fik så meget at gøre med Jakob Knudsen ser jeg det alligevel som en lykkelig hændelse, at jeg havde denne frækhed, idet det gav mig et førstehåndsindtryk af det hjem der havde fostret ham. Det var ligesom Termansens overordenlig jævnt og tarveligt, børnene blev åbenbart opdragne til stor nøjsomhed, arbejdsomhed og udførelse af arbejdet med den pinligste samvittighedsfuldhed.

Jeg har forstået, hvor det da kunde sætte Jakob i den højeste forundring, når han så sin tante med hvem han rejste til København, på damperen bestille hos opvarteren en flaske seltersvand og nyde denne mousserende drik. Han fortalte mig en gang, hvorledes han som »ungt menneske«

skulde køre sammen med sin far hjem fra Kolding og da vovede sig til, for første gang i sin fars nærværelse at tænde en af ham selv indkøbt cigar. Faderen så på dette en lille tid og sagde så: »Nå, du ryger cigar, Jakob?« Og lidt efter: »Hvad har du så givet for den cigar?« »5 øre«. »Nå, 5 øre, ja, for 5 øre får man en god cigar«. Hvert ord virkede som en piskesnært.

Knudsen var en stræng husfader, ja, nogle vil sige han var ikke lidt af en tyran.

Og på en måde kan det vel siges. Tarveligheden, jævnheden var i modsætning til den hos Termansen, jeg vil ikke sige kunstlet men den var i høj grad villet — måske der også lå en økonomisk nødvendighed bagved, det er aldrig blevet mig helt klart — Knudsens vilje prægede i høj grad alt, og børnenes hele færden og liv var i umådelig grad bestemt af denne fadervilje, også således så de måtte opvarte ham meget, tage stærkt hensyn til ham. Men tyran kan man ikke kalde Knudsen, dertil tog hans hele opdragelse alt for højt et sigte, hans herskervilje var så meget bestemt af det kærligste hensyn til børnenes fremtid, han kunde ikke tåle de på nogen måde skulde slænge sig bort. Og så gav han dem så meget ved siden, hvorom man kan læse i alle Jakobs bøger. Og har han været hustyran, så har der ikke været nogen sådan der har været så højt elsket, som han var det af sine børn, om de vel ikke alle har tålt denne opdragelse lige godt.

Næste morgen forlod jeg præstegården og gik efter Dons til, hvor jeg vilde aflægge et besøg i møllen.

Jeg kom igennem landsbyen Ferup. Strax efter at jeg havde passeret en gård, hvis stuehus lå tæt ved vejen, hørte jeg en mand råbe: pas — hej! pas — hej! Der gik igennem mig tanker om, jeg som for første gang var ude helt på egen hånd, at jeg altså virkelig var kommet til egne, hvor man havde ret til at kræve pas af folk, og jeg vendte mig halvt forfærdet om og så en mand stå uden for den passerede

gård råbende og vinkende efter mig, bestandig med stærkt tryk på »pas«! Jeg havde imidlertid fået klaret mig, at der kunde ikke være tale om pas, og altså måtte manden vel være gal. Det var dog vist bedst at gå til ham. Og så viste det sig at han var slet ikke gal men ejeren af bemældte gård. Han havde siddet ved vinduet og syntes at det var pastor *Hey*, som gik forbi, præsten fra nabosognet Almind, og han vilde have han skulde komme inden for. På frastand forsvandt den tonløse stavelse »tor«, og jeg hørte kun »pas« og »hej«. Jeg fortalte så at jeg studerede teologi og kom fra pastor Knudsens, og det var anbefaling nok, for han satte umådelig pris på Knudsen. Så måtte jeg inden for og have en kop kaffe. Der var et helt lille selskab forsamlet, deriblandt den senere ret bekendte violinist *Johannes Nørvang*, der var født i Ferup og gik på konservatoriet i København og var hjemme på ferie.

Efter dette uventede og fornøjelige kaffegilde gik jeg så videre efter Dons, kom forbi den store gård og vandmølle Elkærholm, omkring hvilken hæver sig store bakker, og øverst på en af dem lå et lille hus, »Blokshjerg« kaldet.

Og jeg nåede Dons mølle, der ligger på skellet mellem Almind og Starup sogne, og i Starup skulde jeg få år efter slå mig ned og få meget med møller *Jørgensens* i Dons mølle at skaffe.

Her var jeg kry, for hertil havde jeg anbefaling, og min tilværelse var dem ikke helt ukendt om end de aldrig havde set mig. Der var ret stort selskab, og jeg gik rundt og sagde goddag, og på alle spørgsmål om hvem jeg var, svarede jeg ufravigelig at det skulde de nok få at vide. Og det var nu mennesker som godt kunde lide og forstå spøg og jeg blev behandlet på det elskværdigste. — —

Nu gjorde jeg et stort spring: jeg tog op til Randers hvor jeg var indbudt af brødrene Povlsen, og hvor jeg skulde møde Johan Borup der også var indbudt af dem.

Borup, Alfred Povlsen og jeg gjorde en udflugt til Himmelbjærget. Som vi nu vilde over en græsmark stile vor kurs mod bjærget, kom en bonde farende ud og skældte os ud, fordi vi gik over hans mark. Vi søgte at forhandle os til rette, men han kom helt hen og blev noget nærgående, greb endogså efter en frakke som Alfred bar på armen, så han måtte slå bondens arm til side. Det så et øjeblik ud til at blive til ligefremt slagsmål, men vi kom da uden sådant løs fra ham og fortsatte over hans mark. Det var vel ikke helt rigtigt, men på den anden side, det var så tydeligt, at det var det rene drilleri og uelskværdighed, for græsmarken var så ussel, så den sikkert ikke vilde lide det mindste, om så hundrede mennesker gik over den daglig. Nej, vi havde åbenbart truffet en slægtning af hin berømmelige bonde, som nær havde forstyrret Blichers Himmelbjærgsværk. Sådanne bønder er der jo også i Jylland.

Jeg forsømte ikke at føre Borup og Povlsen ind til mine gamle venner fra pinsen Kallesens, og det var jo rigtig nok en behagelig modsætning til bonden fra »Bjærget«. Borup blev umådelig betaget af denne nydelige fine bondekone, og hans begejstring formelig skummede, da hun kom ind fra haven og havde stukket en blomst i sit kjoleliv.

Fra Randers besøgte vi den (s. 192) omtalte præst *Henriksen*. Ja, han gjorde unægtelig stærkt indtryk. En meget stilfærdig mand var han men hvert ord han sagde røbede selvtænken og dyb myndig personlighed.

Des værre gik det denne mand senere ilde. Han fik et præstekald i Vendsyssel og samlede mange om sin forkyndelse. Men så brød en sygdom løs, ti det må det have været. Han mistede herredømmet over sig selv og sin tanke. Vendsyssel er vel den egn i Danmark, hvor befolkningen lettest gribes af det særegne. Og Henriksens mærkelige personlighed havde påvirket mange stærkt, så stærkt, så de ikke strax mærkede hvad klokken var slået men lod sig drage med ind i hans sygelighed. Dens art kan vel nærmest betegnes så-

ledes: Hvad der hos Grundtvig var billedsprog, blev hos Henriksen massiv virkelighed. Han talte om »Gyldenåret« som noget der skulde bryde frem på helt udvortes måde, når »kongen« kom. Og kongen var vel repræsentant for den danske folkeånd men skulde fremskinne med det første i en virkelig dansk mands skikkelse. Han fik efter hånden lavet en dansk trosbekændelse: vi forsager kejseren og tror på Alfader, kongen og den danske folkeånd! Nogle af hans venner vilde en gang stille ham op som rigsdagsmand. Han gik ind derpå men han vilde ikke holde vælgermøder e. sl. På valgdagen begyndte han: »Når jeg i dag skal tale om politik, vil jeg først sige: »Politik hører til det, som jeg forsager, ja, ja, ja!« Han fik nogle og tredve stemmer.

Han som før havde med flid udarbejdet sine prækener skriftlig, skrev nu intet: det var mistillid til ånden som skulde indgive taleren hvad han skulde sige. Alt bestod i bekræftelse og benægtelse — tro og forsagelse — og derfor indflettede Henriksen så mange ja, ja og nej, nej! i sin tale, så den blev helt sær. Bøger blev ham mer og mer en pestilens, de gjorde ånden fortræd. Han lavede de frygteligste sproglige brandere: at to mennesker hører sammen, som f. ex. et par kærestefolk, vil rettelig sige og sker kun ved at de hører det samme, det samme ene rette sande ord næmlig. Man skal ikke »holde en tale«, det er uåndeligt for så holder man ordet tilbage, nej man skal »lade et ord falde«, for det er hvad ordet skal: falde i hjertemulden.

Inden det sindssyge var blevet tydeligt, bevægelsen dog ret voldsom tog provsten over til H. for at tale ham til rette. Og provsten kom da i samtaleløb til at bruge det udtryk: »De skulde prøve at sondere terrænet«. »Det forstår jeg ikke«, svarede H. Nu havde provsten hørt at han aldrig vilde bruge fremmede ord, og han udbrød derfor ærgerlig: »De må da nok kunne forstå disse ord, De er jo en studeret mand og kender fremmede sprog«. »Ja, oversætte det kan jeg nok men jeg forstår ikke, at provsten kan stille en sådan fordring til mig.« »Hvad mener De med det?« »Jo, ser

De, at sondere terrænet det betyder i denne sammenhæng at ransage hjerter og nyrer, og det forstår jeg ikke, og det vil jeg ikke, nej, nej, nej!»

Han var kun konstitueret i æmbedet og myndighederne tog det så fra ham, og da folk efter hånden var blevet kloge på at hans forstand var omtåget, dannede de ingen valgmenighed om ham, og æmbede kunde han ikke få.

Han levede så en tid i nærheden af Testrup højskole, og højskolerne havde han også efter hånden fattet uvilje mod som skadelige for åndslivet. Sådan sagde han en dag til en som besøgte ham, idet han så ad den kant, hvor Testrup lå: »Dødens beredere, dødens udbredere!»

Der var dem som ikke gik helskindede fra hans påvirkning. Således en *Jens Budtz*, som en tid havde tilhørt vor »forening«. Han var blevet helt betaget af Henriksen. Nu lærte H. at et kristent menneske havde ret til altid at være glad. J. B. skulde studere teologi, men han var ikke synderlig begavet og temmelig doven. Så læste han aldrig teologi, ti som han sagde: »jeg er et kristent menneske og har lov altid at være glad, men når jeg skal læse teologi er jeg ikke glad, og derfor gør jeg det ikke.« Så kom han aldrig videre. Han lærte at væve og satte sig ned som væver i Vendsyssel men drev det naturligvis ikke til noget; man sagde, at når det kom højt vævede han for 10 øre på en dag.

En gang talte jeg ved »et efterårsmøde« på Vrå højskole i Vendsyssel, talte om Søren Kierkegaard og søgte at fremlægge hans betydning for dansk ånds- og kristenliv. Som jeg nu taler om dette, går en kvinde og en mand med store demonstrerende skridt ud af salen. Det var to lærlinge af Henriksen. Siden kom jeg til at vandre med manden ude i haven og søgte at forklare ham noget om, hvad jeg havde sagt og ment, men han svarede uafsladelig intet andet end nej, nej, nej! Her skulde der ikke tages en forhandling op men bare nægtes, for det var uånden som havde talt og talte igennem mig.

Det blev en trist ende på historien, for var denne sygdom ikke kommet, havde Henriksen efter al sandsynlighed gjort en meget stor og betydelig gærning.

Kort efter det besøg vi havde gjort ham fra Randers, fik jeg brev fra Karl Povlsen, som igen havde været hos ham, og han skriver: »du kan tro det er en mand som det giver vederkvægelse at tale med, sådan klarhed han giver. Og så denne store, stille, kongelige personlighed. Vilde han kaste sig ind i den daglige strid og fylde aviser, tidsskrifter osv., vilde han sikkert vække stor opmærksomhed, men han er så lidt forfængelig og vil så lidt for sig selv . . . han virker ad de veje, han tror der udrettes mest, om end det ses mindre.«

Selvfølgelig var »foreningen«s medlemmer venstremænd.

Karl Povlsen gav allerede i 1875 udtryk for stæmningen ved følgende

Ode til intelligensen. (Mel. „Integer vitæ“).

Dig, som er priset i vester og i øster,
dig som har diet snørliivklæmte bryster,
dig der som tiårs hvalp med oprejst pande
kækt kunde bande,

dig der som barn har døjet lektiens vånde
læspede fransk med en parisisk bonne,
lærte bonmots på æstetikens marked,
tjæneren sparked,

dig med det noble gratiøse væsen,
dig med den slebne lorgnet på næsen,
dig med det frisk pomadesmurte ho'de
ofres en ode.

Dig med den brændende sympati for kunsten,
dig med det funkende had til vadmelsdunsten,
dig med den luende elskov til kulturen,
— navnlig tournuren —

Vældige helt fra Kasino-maskerader,
 brostene-slides på de pæne gader,
 sværmerisk, åndrig, følsom og erotisk,
 kraftidiotisk.

Du på lakerede støvler som kan knirke,
 går i teatret, åndens sande kirke,
 sværmer for Bille, Carl Ploug og Lehmann
 og drikker tevand.

Air og manerer — hvor de er galante!
 konversationen strejfer det pikante,
 damerne ler — de ynder det barokke,
 fint eqvivoque.

Ældes du svinder bort det laban-friske,
 trækkene bliver dog kun lidt mer groteske,
 hele figuren er den soignerte,
 nobelt — blaserte!

Synet på livet bli'r lidt pessimistisk,
 benet du går på, bli'r lidt podragristisk,
 knirker omkring i kasimirs gamascher,
 stryger moustacher.

Lægges du så til sidst i snævre kiste,
 egetræsmalt og smykt med grønne kviste,
 „Dagbladet“ skriver, pastor Blædel taler,
 — lyd af koraler.

Og digtet var undertegnet: Jens Transtøvle, selvfølgelig
 spillende på Carl Plougs skældsord mod den fremrykkende
 bondehær.

Endnu mere direkte partitagen var kommet frem i en af
 de viser, jeg har nævnt der blev sunget til min fødselsdag
 1874. Vi havde da ministeriet Fønnesbech, af hvilket bl. a.
 Worsaae, Klein og Tobiesen var medlemmer. Visen var af
 Karl Povlsen og Vilhelm Hansen, og slutningsverset lød:

Nu vil vi af som digtere gå
 — Worsaae, gid han gjorde ligeså!
 Ej vil vi mæle mer et kvæk
 — gid det kunde siges om Fønnesbech!

Vi ku' let gøre dig ked ad legen
 — gid vi ku' gøre det samme med Klein!
 Går først ballonen rigtig min ven
 så — går også Tobiesen!

Det varede dog en stund før det kom til mine forældres kundskab at også jeg var »venstre«, måske først ved den (s. 84) nævnte sladretaskes besøg hos mor. Så jeg træffer ikke før i 1877 udtryk derfor i deres breve. Da skriver far en gang: »Jeg troede som du nu, i mine yngre år at se noget bedre hos det menige folk end jeg nu kan finde, idet jeg nu ser med mindre ideale øjne end jeg da gjorde og finder, at de er større tosser end jeg kunde tænke mig dem, efter at jeg nu har set hvorledes de løber i hælene på nogle ærgærrige mennesker, der kun tænker på at benytte dem til stiger til at krybe op ad til den magt, de så inderlig tørster efter og ikke vil kunne forstå at bruge. Tag førerne bort, og så vil de alle stå som en flok får uden hyrde.«

At far, der dog nu var 60 år, ikke så grumme længe efter blev ivrig venstremand, så ivrig at denne omstændighed var medbestemmende for ham til at tage afsked fra Nakskov, da han blev 70 og kunde få den, er jo efter sådan en udtalelse ikke så lidt mærkeligt. Men især provisorierne virkede.

For øvrigt skrev han et par måneder efter: Her var forleden et møde, hvor jeg for første gang hørte *Lars Dinesen* med stor fornøjelse!

Jeg har aldrig fået videre politisk interesse. Tovtrækkeriet, partikampene og alt det ligger mig så umådelig fjærnt. Jeg er alt for meget enspændernatur, jeg har ikke spor af føling med taktiske bevægelser. Jeg vilde være ganske umulig som rigsdagsmand.

Men jeg vil selvfølgelig ikke med dette sige at jeg står ganske uden for politik. Som jeg i min ungdom oprigtigt stod på »det forenede venstre«s side, således har jeg nu i

mange år tilhørt det radikale parti. Det jeg fik ud af politik i hine dage kan jeg måske samle i dette:

Jeg blev vis på at når der ikke skal leves under enevælde, og det skal der nu af mange grunde ikke, så er der ikke andet for end at flertallet må råde. »Talmajestæten er frygtelig«, siges der, »stæmmer skal ikke tælles men vejes« — det er måske yderst fortræffeligt. Men hvem skal veje stæmmerne? Det kan man ikke påvise, og derfor er det en dum indvending. Når et parti er blevet flertal, skal det selvfølgelig også have magten. »Ja men, det er ikke ideelt at kæmpe om magten«. Det er det måske ikke, men jeg kan ikke se der er noget ved det at gøre, ti nogen skal dog have magten, og det er ikke muligt uden ved en tilsnigelse at bevare magten for et mindretal.

»Flertallet træffer ikke altid det bedste eller det retteste«. Det er vist aldeles uomtvisteligt. Men der er nu ikke andet at gøre for dem som synes flertallet gør det forkerte, end at se til at blive flertal og gøre det rette, altså kæmpe om magten til de får vundet den.

Enhver der frygter flertalsafgørelsen må sætte sine kræfter ind på at påvirke folket således, så dets flertal bliver klogt, retsindigt og billigt, bruger sin magt til virkelig folkegavn, indrømmer mindretallene al den ret der kan forliges med flertallets herredømme, og frem for alt giver frihed på alle åndelige områder.

Disse tanker er så simple, så det synes mig et barn må kunne forstå dem. Og hvis man tilegnede sig dem og handlede efter dem, tror jeg megen surhed, dårlighed og dumhed vilde vige fra det politiske liv.

I 1877 blev jeg forlovet. Jeg var som man vil have forstået, blevet meget optaget af ideer, af åndslivet, af personlig udvikling. Det er farligt under sådanne forhold at gøre et valg af den art. Som jeg i sin tid havde kunnet rive mig ud af et bånd som havde fængslet mig stærkt, fordi jeg

mistede troen på åndelig overensstemmelse, således kunde jeg da også søge at knytte et bånd på grundlag af en mening om at sådan overensstemmelse fandtes. Men det er for spinkelt et grundlag for en forbindelse for livet, og det viste sig da også, at det var for skrøbeligt til at bære.

Også Alfred Povlsen blev forlovet: med en enke fru *Hedevig Jork* født *Just*. Hun boede i Stormgade, og flere af »foreningen« dæriblandt jeg kom nu til at spise vores middag hos hende — et behageligt farvel til middagene på restaurationer, som man i længden bliver uendelig ked af. Da de giftede sig i april 78 og fik bolig i Løngangsstræde, blev nogle af os ligefrem pensionærer hos dem. Om efteråret flyttede Povlsens dog fra byen, men Høyer, Klint og jeg blev boende i Løngangsstræde, idet deres pige overtog lejligheden og holdt hus for os. Om vinteren tog jeg sammen med Høyer de tidligere omtalte ridetimer hos Prosch. Munkebo kom efter sin soldatertid til at bo hos os nogle måneder, og han gav mig en anelse om dogmatik.

Tante Marie var død, og jeg havde fået 6000 kroner efter hende. En del af dem anvendte jeg nu til at få mit gamle taffelformede klaver, som far havde ejet i mange år, ombyttet med et nyt flygel fra Hornung & Møller. En stor nydelse men rigtig nok også en dyr, da man er ude af stand til at vende tilbage til andre instrumenter, når man først har vænnet sig til et flygel .

I 1878 havde jeg en stor oplevelse: jeg var med til mødet om »Højskolen i Sorø«, som holdtes i Tivolis koncertsal d. 10de og 11te april. Det var L. Schrøder og J. Nørregård, der indbød til dette møde, hvor de vilde tale om »ønskeligheden, muligheden og betimeligheden af at søge tanken om folkehøjskolen i Sorø virkeliggjort i en nær fremtid«. Mødet overværedes af 700 mennesker. Bægge indbyderne var enige om at Grundtvigs store tanke skulde virkeliggøres. Men som Schrøder udtalte, der var den forskel mellem dem, at

N. havde lys tro på virkeliggørelsen i en nær fremtid, medens han ikke kunde dele denne tro. S. talte derfor om hvilke opgaver skolen i Sorø skulde løse, hvorimod N. talte ud af »sin stærke tro« til sagens snarlige gennemførelse.

Jeg blev ved det møde så grebet af tanken om denne skole i Sorø, så jeg siden aldrig har kunnet slippe den og med sorg set, hvor lidt forståelse den har vundet i den grundtvigske lejr.

Jeg fik stor respekt for N. den dag, for hans veltalenhed og viljestyrke. Jeg lagde mærke til at mens de andres taler blev stenograferede, blev Nørregårds ikke. Jeg spurgte ham hvorfor. »Fordi det ikke behøves«. Kan De da virkelig indestå for, at De taler nøjagtigt som De har skrevet talen? »Ja! Når jeg *vil* så kan jeg også!«

Jeg havde siden 74 eller 75 stadig fulgt *Rasmus Niensens* offentlige aftenforelæsninger på universitetet. Jungersens foredrag og i sin tid Borups og Vilhelm Hansens omtale af ham — de var tidligt blevet ført til ham — havde ledet mig derhen. Men jeg læste ikke filosofi, har over hovedet ikke anlæg for egenlig filosofi. Udbyttet for mig af at høre R. Nielsen var rent praktisk. Han klarede mange ting for mig, han bragte sammenhæng ind i mine tanker, og jeg skylder ham ganske overordenlig tak for det lys han i mange måder har kastet for mig over livets vej.

Skønt jeg slet ikke fulgte hans forelæsninger for russerne der skulde have filosofikum, klarede jeg mig let hos ham, da jeg sommeren 1877 gik op til denne examen, som jeg skulde have når jeg vilde have teologisk examen, mens den ikke havde været nødvendig for mig som polytekniker. Efter en kort examination der helt havde karakter af en samtale, skrev R. Nielsen mig med venlighed et ug. Det var første gang jeg var så tæt inde på ham, og jeg blev meget optaget af hans øjne. Det er det eneste par øjne jeg har set om

hvilke udtrykket »lysende« helt passer, ja de lyste som fosfor.

Skønt *Brandes* begyndte sin virksomhed ved universitetet samme efterår som jeg var blevet student om sommeren, fik jeg ikke forhold til ham. Det første par år sov jeg jo som man har set fuldstændig, og da jeg begyndte at vågne stod Vartov og altså R. Nielsen til rede for at give mig netop hvad jeg trængte. Jeg hørte da i min studentertid ikke andet af *Brandes* end hans forelæsninger over Søren Kierkegaard som ikke gjorde videre indtryk på mig.

For en mand som afdøde *Thomas Bredsdorff* kom *Brandes* til at betyde meget mere, den åndelige luft var da han blev student, blevet meget mere gennemtrængt af *Brandes*' tanker og ideer, så et ungt vågent menneske ikke kunde undgå at påvirkes deraf og blive tvunget til at tage stilling dertil.

Bredsdorffs sind måtte blive valpladsen for en kamp mellem den »grundtvigianisme«, han i så rigt mål medbragte fra sit hjem og sin slægt, og den »brandesianisme« der mødte ham. Det var helt andre brydninger og kampe end de jeg og min jævnaldrende ungdom kom ind i. Men det var fornøjeligt at se, hvorledes vi alligevel efter at kampene var gennemkæmpet, åndeligt kunde støemme over ens.

Jeg forstår det således: Grundtvig var så overvældende stor, så den der var blevet rustet hos ham, sejrrikt kunde bestå kampen med *Brandes*, selv om den kom til at stå i selve sinde. Og samtidig kunde der ud af kampen og sejren vindes et stort udbytte ved at lære så meget af *Brandes*, han havde at give, selv om man havde overvundet både den baggrund, hvorfra det steg frem og det mål, det stævnede imod.

Men Rasmus Nielsen var så overlegen og derfor så fremskuende, så man hos ham fik en tilførsel af lignende værdi, som en kamp med *Brandes* kunde have givet — og gav en *Bredsdorff*. Derfor var vi ad forskellig vej ført til det samme.

Senere hen har jeg på mere direkte vis lært af *Brandes*,

har så meget friere kunnet gøre det, som jeg aldrig i mindste måde følte hvad han gav som en fristelse eller fare for mit åndelige eje. Og jeg er Brandes taknæmlicg for meget, for hans stil og nænsomme behandling af det danske sprog, for hans kritiske metode og mange af dens resultater. For hans mod og kraft, for hans altid æggende og utrættede virksomhed hvormed han har rørt op alle vegne, hvor der havde samlet sig andemad. Det ser jeg godt, at skulde han være taget ud af vort åndsliv gennem det sidste halvhundrede år, så var det et andet og ringere, jeg vilde også selv føle mig fattigere. Derfor er jeg ikke blind for hans fejl, de er jo desuden så oplagte så enhver let kan se dem. Men tiden til en nøjagtig vurdering af ham er sikkert endnu ikke inde, og jeg skal ikke forsøge på at indlade mig dermed.

Mit ivrige disipelforhold til R. Nielsen gav for øvrigt anledning til mit første sammenstød med den ældre grundtvigske kres. I anledning af Grundtvigs fødselsdag holdtes i septbr. 1878 en sammenkomst af grundtvigske folk i København. Ved bordet blev der holdt en mængde taler, men den ene efter den anden af disse drejede sig om afdøde. Så blev jeg utålmodig, sprang op og sagde, at jeg syntes det urimeligt og lidet berigende således helt at rette blikket tilbage; der var dog også noget i samtiden det var værd at dvæle ved. Og jeg endte med at foreslå en skål for Rasmus Nielsen. Det blev ikke optaget alt for nådigt, ti R. Nielsen var ikke videre i kridthuset hos de ældre grundtvigianere. Brandt som var ordstyrer kom da også med en ret kølig og skarp bemærkning. Den senere biskop *Møller*, som den gang var præst i København, rejste sig snart efter fra bordet og gik ud. En pille i salen havde skjult os for hinanden, da jeg talte, men da han nu gik ud så han hen til mig med et meget prøvende blik. Det blev sagt mig at han også var disipel af R. N., men jeg har rigtig nok ikke i hvad jeg har læst af ham fundet noget, der gjorde dette tydeligt.

Jeg fortalte begivenheden til dem hjemme, og far skrev

han fandt ikke jeg havde handlet uklogt eller urigtigt, ti man »bør altid være sin mening bekendt«. Det var jeg far meget taknæmlig for.

Ved valget i januar 1879 faldt Christopher Hage, der havde stillet sig som højres kandidat i Maribo 4de kres.

Da jeg i sommerferien samme år var hjemme, gjorde dampmøller *Axel Bay*, som havde omdannet den fra faderen arvede mølle til en af de bedste møller i Danmark, et ry som den vist besidder den dag i dag, en middag. Dertil var mine forældre, min forlovede og jeg indbudt. Hvad jeg ikke vidste, var at gildet blev gjort særlig til ære for Hage. Men ved bordet rejste Bay sig og talte til Hages pris som den der havde lagt sig i selen for at bekæmpe »disse bønder«, som han dernæst omtalte i de mest uærbødige udtryk. Og han ønskede Hage fremdeles måtte blive ved med denne gærning. Da skålen så blev drukket, blev jeg siddende. Alle lagde mærke til det og alle forargedes, for det var en udpræget højreforsamling. Det blev en så pinlig situation, så jeg da bordet snart efter hævedes, gik hjem sammen med min forlovede.

Først sent ud på aftenen kom far og mor, og de var jo bægge ude af sig selv. Nu havde far ganske glæmt at man altid burde være sin mening bekendt. Det var jo en stor fornærmelse jeg havde tilføjet værtsfolkene og hele selskabet, og de havde måttet tilbringe nogle frygtelig uhyggelige timer, da de først noget efter vor bortgang havde erfaret den, og også at vi var gået uden at sige farvel til husets herre — på fruén havde vi hilst til afsked, hun var jo for så vidt uskyldig.

Dette gav så anledning til det værste der er hændt mellem mig og mine forældre. Far skulde nogle dage bort på en rejse. Svigermoder og svigerdatter kunde meget dårligt komme ud af det med hinanden, og da nu sindene var ble-

vet så oprevne og bitre endte det med et brud — vi forlod hjemmet før far kom tilbage.

Det blev godt igen også inden alt for længe. Men den smærte der var lidt, kunde jo ikke fjærnes.

Nu blev imidlertid den ene efter den anden af »foreningen«s medlemmer færdig med deres »studier« — de havde ikke som jeg gjort en omvej gennem et andet studium. I julen 78 kom jeg heller ikke hjem, fordi jeg skulde til Karl Povlsens bryllup i Randers — han var bleven kapellan i Lemvig-egnen. Næste sommer giftede Vilhelm Hansen sig og blev kapellan på Fyn. Uffe Birkedal blev kapellan på Falster, Sofus Balslev i Jelling. Men Borup og Rønning blev lærere i København, Mygind blev kateket ved Frelzers kirke på Kristianshavn, så jeg blev ikke helt ene derinde.

Heller ikke Alfred Povlsen kom langt bort. Han tænkte på at oprette en skole i København. Han talte med skoledirektøren Holbech som gav ham disse ord: »Det kan ethvert fæ gøre«, og han talte med pastor Prior, formand for skolekommissionen, der gav ham: »Gud velsigne Dem i dette vanskelige hverv«! Der kom to børn som han »satte i skolens trede trede yngste klasser« — vise af hans broder. Men så just som det tegnede så lovende, henvendte forstanderen for Lyngby landboskole la Cour sig til ham og tilbød ham plads som lærer. Og det tilbud tog han imod.

I 78 og 79 læste jeg da så nogen lunde til den forestående examen. Et par småting fra disse år vil jeg dog fortælle.

Jeg fik noget begreb om hvad god skuespillerkunst vil sige ved at se *Emil Povlsen* som Shylock og som biskop Nicolas. Navnlig måske den sidste var en aldeles glimrende ydelse men jeg gad vidst om ikke tillige en åndelig overanstrenghed. Det forekom i alt fald mig, som man altid i roller derefter fik et genskin af bispen.

Endnu betydningsfuldere for mig var dog i 1879 at se »En skærsommernatsdrøm«. Jeg kan huske som det var i går, hvordan det rislede ned igennem mig: nu véd du hvad poesi er. Jeg mindes ingen særlig rolle eller rollehavende, det var ganske sikkert netop stykkets egen vidunderlige poesi der greb mig.

En oplevelse af en ganske anden art var følgende: Der var nogle teologiske kandidater som indbød til et møde om hvorledes interessen skulde højnes mellem de teologiske studerende. Til det møde blev også jeg indbudt — jeg har nu ingen anelse om hvorledes det gik til. Men jeg husker hvorledes en af kandidaterne udtalte ønsket om, at en eller anden af de herrer grundtvigianere vilde holde nogle foredrag om hvad grundtvigianisme var. For, sagde han, kilderne lå jo nu så langt tilbage i tiden. Dette fik mig frem, og idet jeg gik ud fra denne tilståelse af, at man søgte efter livet i bøgerne og ikke havde anelse om, at det rørte sig lige omkring en, skældte jeg teologerne ud for deres hele fra livet og virkeligheden fjærnedes tilværelse.

Da jeg havde sluttet rejste den senere biskop i Viborg *A. S. Povlsen* sig og sagde med megen salvelse, at jeg måtte tro at verdensstrømningerne fandt vej til hans som til enhver tænkende teologs — skrivebord! Se det var jo en ny og meget tydelig tilståelse, verdensstrømningerne er for teologer først og fremmest blæk og bogtrykkersværte, de finder vej til skrivebordet men ikke den mindste smule længer!

Et par aftener gik jeg til »teologisk te« hos prof. *Peder Madsen*, som havde indbudt studenterne. Det var utroligt hvad man dær kunde få at høre! Således spurgte en: Hr. professor! synes De ikke det er meget bedre med de kor, der er i de københavnske kirker end den levende menigheds-sang, der snakkes så meget om?

En anden: Hr. professor! synes De ikke kirkedørene skulde lukkes om søndagen, så folk ikke kunde gå deres vej fra altergangen?

Peder Madsen svarede ikke på den slags spørgsmål, frembragte blot nogle knurrelyde, der kunde tages for hvad det skulde være. Men jeg kunde unægtelig ikke helt bare mig for at vise min fornøjelse derover, og i det hele lykkedes det mig ikke at skjule, hvor ligegyldigt det hele forekom mig. Hvordan P. Madsen lønnede dette skal jeg senere vise.

Nå, det teologiske studium opdrager til den nævnte livsfjærnhed.

Hvor var det dog blottet for ethvert forhold til dagen og virkeligheden. Hvor var det dog gudsjammerlig kedsommeligt!

Det værste gjorde jeg så at sige intet ved. Jeg snuste en smule til en af de store fortolkninger til et eller andet nytestamentligt skrift, jeg bladede en smule i et dogmatikhæfte som var afskrevet ved P. Madsens forelæsninger og fik som nævnt lidt af Munkebo. Men jeg gjorde et virkeligt arbejde kun med hebraisk og kirkehistorie.

Sprog har aldrig ligget for mig, og mit hebraiske var egentlig en udenadslæren af det par salmer og det par kapitler af profeterne, som vi skulde opgive at have læst. Hebraisk lærte jeg absolut intet af. Så lidt, så jeg da jeg sommeren efter at jeg var bleven kandidat vilde se noget efter i min hebraiske bibel, ikke var sikker i bogstaverne! og nu kender jeg omtrent ikke ét! En mageløs anvendelse af tiden! Sammenlagt, har jeg brugt ikke så få timer til læsning af hebraisk, for når jeg var kommet igennem stoffet og begyndte for fra, havde jeg glæmt det aller meste, indtil jeg ved bestandig gentagelse omsider fik det til at hænge fast — for en kort tid i henhold til min hjærnes konstruktion.

Med kirkehistorien gik det på lignende måde. *Hammerichs* bog i tre bind var udkommet, og han var professor i kirkehistorie da jeg begyndte at læse. Denne bog var vist nok en gevinst i forhold til de tyske lærebøger der hidtil var brugt, den var ikke kedelig at læse. Men den havde dog en mængde svage sider og var i ethvert fald ikke let at lære efter.

Ved at pløje den om og om igen fik jeg dog det meste til at hænge fast.

Desuden gik jeg så to vintre til »skriveøvelser« for at få fært den af, hvorledes det skulde tages og få lidt øvelse i at behandle spørgsmålene. Den ene gang lededes de af *Styhr*, den anden gang af Peder Madsen. Den første var, syntes mig aldeles umulig, det er mig en gåde hvordan den mand blev professor og senere kultusminister, han gjorde i al fald stærkt indtryk af at være både uvidende og uhyre småt begavet. Det var noget helt andet med P. Madsen.

Alt i alt tror jeg nok det passer, hvad jeg en gang kaldte Munkebo til vidne på, der havde havt en del lejlighed til at undersøge det: jeg har læst mindre teologi end måske nogen anden præst i landet.

I dcbr. 79 skrev jeg hjem at nu vilde jeg gå op, et laud var det vist helt umuligt at vinde, vel knapt et haud I, men nu vilde jeg ud af den trædemølle.

Dog takket være skriveøvelserne klarede jeg mig langt over al forventning i de skriftlige opgaver. Da jeg kunde mælde hjem at jeg stod således, så der var overvejende sandsynlighed for laud alligevel, voldte det jo stor glæde.

Til mundtlig prøve kom jeg først op d. 28. jan. 1880. Samme dag blev også *F. Falkenstjerne* examineret. Jeg havde i den sidste tid inden gjort lidt bekendtskab med ham. Han havde heller ikke hørt forelæsninger og endda mest levet uden for København. Men også han havde klaret sig udmærket til skriftlig. Han kunde nu sikkert i det hele mere end jeg. Så vidt jeg husker gik det ham da også langt bedre til mundtlig prøve end mig, der ikke kunde undgå at vise hvor tarvelig forberedt jeg var.

I hebraisk kunde jeg nok oversætte, men da der blev givet mig et spørgsmål fra »indledningsvidenskaben«, måtte jeg ganske overlade ordet til examinator »*Gamle Hermansen*«. Da skriftlig stod så godt fik jeg dog haud I. I kirkehistorie

gik det endnu slettere. Hammerich var død og *Frederik Nielsen* blevet hans efterfølger. Han gav mig spørgsmålet: »gnostikerne«.

Det var den rene velvilje der lå bagved dette: Jeg havde en dag for flere år siden fulgtes et stykke med ham på gaden, og så kom jeg til at nævne at jeg syntes ikke jeg kunde få nogen rede på gnostikerne efter Hammerichs bog. Og han nævnte mig da et værk, som jeg kunde læse derom. F. N. havde en af disse hjærner, hvori alting hænger fast, og nu har han jo troet at jeg havde fulgt hans råd og læst særligt om gnostikerne. Men det havde jeg ikke og kom meget dårligt fra det. Et andet spørgsmål klarede jeg lige så slet. Men atter, skriftlig reddede — jeg fik haud I. Nu skulde jeg have lutter lauder for at få laud i det hele. Ny testamente hos Sthyr var ikke vanskeligt, lige så lidt ethik og religionsfilosofi hos *Henrik Scharling*. Men det sidste fag var dogmatik, og examinerer selve den vældige dogmatiker P. Madsen. Her var den rigeste lejlighed til at blive slået ned, for jeg var så omtrent våbenløs.

Ved siden af P. Madsen havde den også store dogmatiker og meget højærværdige domprovst *Gude* taget plads som censor. Jeg fik spørgsmålet: »nadveren«. Jeg anede intet om, at *Gude* for ikke så længe siden havde udsendt et sprænglærd skrift om dette spørgsmål.

Og P. Madsen begyndte at examinere. Og dybsindigheder gik ud af min mund, også nogle som nøje stæmte med hvad domprovsten havde gjort gældende i sit værk. Kammerater og venner blandt tilhørerne fortalte mig siden om, hvorlunde *Gude* i den anledning havde fået stadig større og rundere øjne, som med den største velvilje stirrede på denne kandidat, der åbenbart så flittigt og grundigt havde sat sig ind i hans frembringelse!

Og så skyldtes alt dette ene og alene P. Madsen, der skulde og vilde gennemføre hvad der var regel: en kandidat der stod så godt til skriftlig måtte have laud. Men så måtte min mundtlige ydelse da heller ikke i mindste måde komme

til at ligne, hvad jeg havde præsteret i hebraisk og kirkehistorie. Og derfor var det han med den største kunst forstod at spørge sådan, så jeg om jeg da havde mindste om-løb i hovedet, måtte kunne give ordenlige svar. Ja, jeg vil næsten tro han endog med flid har drevet det spil, med sine spørgsmål at lokke Gudes dybsindigheder ud af min mund, og Gude der ikke anede uråd men kun vidste at jeg stod til laud, mærkede intet.

Jeg blev den dag højlig imponeret af Peder Madsens visdom, og jeg blev tilmed rørt over hans godhed, for netop fra ham kunde jeg have fortjent noget andet, da jeg i hans egne stuer mer end tydeligt havde vist ham hvor lidt jeg regnede al den teologiske snak.

I selve dette skete ingen forandring, men der kom et festligt skær over mit farvel for livet til teologien og dens tjænere og snurrepiberier.

Og så kunde jeg da mælde mine forældre, at jeg havde fået laud — som et lille balsamplaster på årenes mange sår.

Når jeg ser tilbage på min »studietid«, ærgrer jeg mig over ikke at have anvendt den bedre. Jeg mener ikke dermed, at jeg vilde ønske jeg havde læst mere teologi. Nej, så kunde jeg da snarere fortryde at jeg ikke gjorde mere ved fagene på læreanstalten, så jeg f. ex. havde havt dog noget begreb om den højere matematik eller om kemi — jeg er i bægge dele så blank som om jeg aldrig havde havt med det at gøre.

Det er heller ikke kammeratlivet, fornøjelserne og alt det jeg beklager. Jeg anser ikke den tid det tog for spildt. Men jeg kunde have bestilt adskilligt mere, mit liv var alt for meget driveri. Jeg kunde have fået tid til at spille noget mere, lært noget musikteori. Jeg kunde have læst en del litteratur.

Og dog, alt vel overvejet, véd jeg ikke om det kan betale sig at ærgre sig. Det var dog måske bedst det gik som det

gik. Det teologiske studium var på hin tid rædsomt — om det er synderlig bedre nu, véd jeg for resten ikke og antager det egentlig ikke. Men jeg holder mig til hvad jeg kender. Al den tid jeg måtte anvende på hebraisk var fuldstændig spildt. Hvad skal der dog komme ud af lige at lugte til et sprog, tilmed så vanskeligt som det! Kyndige folk siger, at selv om man så læser alt hvad der er bevaret af hebraisk litteratur, mestrer man ikke sproget, men der må tillige studeres beslægtede sprog. Det man skal have ud af at lære et sprog, er enten at nå til nogen lunde at kunne klare sig med det i samtale eller også at kunne danne sig en selvstændig mening om, hvorledes det og det i den litteratur der er skrevet på det sprog skal oversættes. Intet af dette tilstræbes end sige nås i hebraisk.

Men det er i virkeligheden ikke stort bedre med græsk. Man kan jo nok lære at oversætte det ny testamente, men den smule græsk vi lærte gav absolut ingen mulighed for en selvstændig oversættelse.

At få lidt at vide om hele kirkehistorien og intet ordenligt om noget afsnit af den, er da heller ikke til megen glæde eller berigelse. Og de andre fag: etik, religionsfilosofi m. v. er det dog vist bedst slet ikke at tale om, det er jo helt oplagt narrestreg.

Som forberedelse for vordende præster kan der da ikke godt tænkes noget ynkeligere.

Men når jeg nu har sagt det, så vil jeg sige: de teologiske professorer i min tid lagde dog nogen vægt på sådanne ting som modenhed og udvikling. Jeg havde aldrig fået examen, hvis den udelukkende havde været en prøve på mine positive kundskaber. Når jeg fik den og nogenlunde pænt, lå det i at jeg uafhængig af »studiet« havde opnået en vis modenhed. Den kunde gøre sig gældende i besvarelsen af de skriftlige opgaver og betyde noget, når man da i nogen måde så på det.

Og nu tror jeg, at sådan som jeg var indrettet og som

mine forhold i det hele var, som jeg har søgt at fremlægge dem her, så var det dog måske ikke så helt forkert, at jeg førte mit liv væsenlig som et driverliv med hensyn til læsning o. sl. Jeg som i barndommen havde været en læsehest men uden begreb om virkelig at læse, måtte en tid lang have min egenlige udvikling gennem øret.

Og sådan blev det. Begyndte jeg min gærning som præst med nogen udvikling og modenhed til at være det, så skyldes den ikke hvad jeg i min studentertid havde læst men hvad jeg havde hørt. Målt med sædvanlig målestok var jeg en drivert, men jeg var åndelig nogen lunde vågen og virksom. Der er vel dem, som kan forbinde bægge dele: flid og åndelig oplagthed, men jeg kunde ikke og havde da, om jeg af pligtfølelse eller sådant havde stræbt derefter, sikkert bare hindret mig selv i det som dog var det overvejende: personlighedens modning.

Jeg har ofte for spøg sagt at jeg var et bevis for grundtvigianismens sandhed: det gælder om mund og øre, ikke om bog og øje. Men der er også i alvor noget derom, det er jeg vis på!

Jeg havde gået i skole i 22 år. Nu kunde det være nok. Jeg længtes efter at tage fat.

Flere af »foreningen« havde efter examen måttet trække i trøjen og døjet mere eller mindre — nogle havde endog været underkorporaler. Mest rasende over det hele var vel Karl Povlsen blevet. Han skrev en gang om den tid: »Tænkte jeg på noget i den tid (man tænker ikke meget som soldat, og det indskærpes også som noget udisiplinært at tænke) så var det dette, at Gud er en overbærende mand, hvis han kan bruge denne hær til dermed at værne Danmark og tilbagevinde Sønderjylland, da dens uddannelse hørligt og føleligt foregår i Fandens navn, hvis hjælp uaf-ladelig blev paakaldt paa exercerpladsen, i gymnastiksalen og på skydebanen og alle steder. Og som det var hørligt i

hvis navn værket dreves, således var det også føleligt. Jeg har aldrig været noget steds, hvor der sådan blev troet på den sætning og livet sat ind derpå: at man kommer videst med det onde. Skønt jeg gjaldt for kompagniets dygtigste soldat (jeg havde jo fra dreng drevet legemsøvelser) var blandt de bedste skytter (»sløjfeskytte«) og aldrig blev straffet, idet jeg da også véd med mig selv, at jeg gjorde min pligt til det yderste, så følte jeg *hver eneste dag*, at jeg og alle de andre blev betragtet som en slyngel og behandlet således. Råest forekom mig de unge officerer . . . .« Mens han var i tjenesten fortalte han, hvordan disse bestandige eder om ørerne virkede sådan på ham, så han kunde gribe sig i, når han var rigtig træt og sløj, rent mekanisk at mumle en hel del eder hen for sig selv.

Jeg var blevet kasseret for nærsynethed og slap således. Den gang var jeg kun glad over det, fordi jeg ellers var blevet yderligere sinket. Jeg vilde også være blevet en dårlig soldat, og jeg havde næppe kunnet finde mig i den brutale disiplin, den evige mistillid — »sorte Dorph«, som var forhenværende løjtnant, om igen og vel i værre format (se s. 101). Men under tiden har jeg savnet aldrig at have prøvet at måtte lægge krop til som en soldat nødes til at gøre det. Jeg tror der er noget gavnligt ved det og det vilde være ligefrem udmærket, når det brutale og umenneskelige kunde banlyses og man frivillig kunde gå ind dertil. Så længe vi har den tvungne værnepligt, kan man lave så mange kunster man vil — søge at forene »sablen og den bløde hat«, lægge soldater ind på højskolerne — tonen og ånden i militærvæsenet bliver ikke væsenlig bedre!

Jeg var klar over, at jeg vilde ikke være præst i en by. Nej, ud blandt danske bønder, dertil stod min hu. Da »var man i gode hænder«, havde Karl Povlsen en gang sagt, og jeg troede fuldt og fast derpå. Det var da også væsenlig præster på landet som havde gjort indtryk på mig f. ex. Birkedal. — Vartov og Brandt det var jo noget helt for sig selv.

Og om ikke i klar afgørende bevidsthed, så lå det på bunden af mit sind at jeg måtte blive valgmenighedspræst. Men det kunde man jo ikke springe ind i, jeg måtte vel begynde med at blive kapellan et eller andet sted.

En 12—15 km nordvest for Kolding ligger *Starup*. Dette sogn var kirkelig sammenknyttet med *Nebel* sogn, og sognepræsten var *S. W. Blicher*, en fætter til digteren. Han var 70 år men havde allerede i nogle år havt personel kapellan.

I bægge sogne boede en del mennesker som var grundtvigsk påvirket og som ikke følte sig tilfredsstillede ved Blichers forkyndelse. De søgte til kirke hos *J. L. Knudsen* i *Lejrskov*, eller i *Almind*, hvor først *Ludvig Wagner* og nu *Alfred Hey* virkede.

Det var nemt at få præstekald i de dage, og man regnede da ikke stort med hvem Blicher fik til kapellan, da denne hurtigt kunde blive forflyttet. Og således havde Blichers daværende kapellan just fået et sognekald.

Nu havde jeg en gang mod slutningen af 1879 været i et selskab i København, hvor der var en større gårdejer *Henrik Henriksen* fra *Starup*. Han fik at vide af nogle i selskabet, at jeg snart blev kandidat og gjerne snarest efter vilde have plads. Det kom han til at omtale til en anden gård-ejer i *Starup* *Peter Jørgensen*, som var landstingsmand. Og de mente det kunde være ganske rart at få en grundtvigsk kapellan, for hvis de kunde have lidt ud af ham, var det jo ofte bekvemt at gå i egen sognekirke frem for at drage den lange vej uden sogns. *Peter Jørgensen* kunde da i al fald gjerne gå op til mig en gang og se at få dannet sig en forestilling om mig. Blicher som var højst medgørlig vilde sikkert også stille sig i møde kommende over for et ønske fra de grundtvigske folk om en gang at få en kapellan, der var mere efter deres sind end de andre havde været.

Og *Peter Jørgensen* kom op til mig i *Løngangsstræde*, og i den samtale vi førte, kom jeg da til at sige at jeg ikke vilde bryde mig om en plads, hvor jeg ikke kunde blive i længere tid. Dette skrev han sig bag øret, og da han kom

hjem talte han så om mig til flere, og dette at jeg nok vilde blive en stund, mens han i øvrigt kunde sige dem, at efter alt hvad han havde hørt om mig og selv fået indtryk af, så kunde jeg vist nok blive ret brugbar, gav en og anden lyst til nærmere forsøg.

Så vexlede jeg brev med en af de ledende grundtvigianere i Starup sogn, skrev til og rejste omtrent lige efter examen over til Blicher, og vi blev hurtig enige om, at jeg skulde blive hans kapellan og på hvilke vilkår. Jeg skulde snarest mulig tiltræde pladsen og gøre prækegærringen, indtil jeg kunde blive ordineret.

Jeg boede om natten på Skovgård, der ejedes af *Jens Henriksen*, far til den før omtalte Henrik Henriksen. Og næste dag var jeg så omkring og hilse på nogle af dem der kunde tænkes at ville bruge mig som præst.

Foreløbig skulde jeg indlogeres i præstegården, men jeg vilde jo giftes, og var der nu noget sted jeg kunde få bolig? Jo, man viste mig et hus midt i Starup by. Det var et gammelt stråttækt hus, yderst tarveligt, også meget knebent hvad pladsen angik — hvor skulde jeg i grunden have mit flygel og mine bøger? Men nu kom det mig til gode at jeg så stærkt som sket var havde sagt mig løs fra den slags hensyn. Jeg sagde at dær kunde jeg godt bo.

Jeg fik snart efter at vide, at både Karl Povlsen og Munkebo også havde været på tale som Blichers hjælper. Men dels boligforholdene, dels den ringe løn Blicher kunde byde — han havde 11 børn og æmbedet var ikke så overvættets stort — havde skræmmet dem bægge tilbage. Jeg gik altså derimod gladelig ind på alt, og det stæmte folk godt over for mig.

Jeg rejste så igen, jeg skulde et besøg i Nakskov, jeg skulde have mine sager i orden. Men d. 4de marts 1880 hentede Henrik Henriksen mig på banegården i Kolding, og mod aften rullede jeg ind i Starup præstegård.

NAVNELISTE

(Her er med en enkelt undtagelse ikke medtaget de personer, som *kun* nævnes i »Træk af slægtens liv«.)

- A**lberti A., justitsminister 122 — C. G., politiker 122.
Andresen, skolebestyrerinder 48.
- B**alle, præst 180.
Balslev Sofus, præst 176, 188, 231.
Bang Mariane, se Møller.
Bangert overkrigskommissær 121, 165 f.
Barfod Frederik, historiker 212.
Bauditz Waldemar, kaptajn, forfatter 207 — Åge, polyt. 207.
Bay Axel, dampmøller 230.
Beck Peder, købmand 27 f. — Vilhelm, Præst 162 f., 186 f., 210.
Bendix Otto, Musiker 109. — Victor, musiker 109.
Benedictsen Åge Meyer, forfatter 191.
Berg Christen, politiker 84.
Bille Brahe Preben, skoleelev 104, 106.
Birkedal Uffe, præst 176, 201, 213, 231. — Vilhelm, valgmenighedspræst 141, 191 f., 239.
Bisserup, institutbestyrer 35.
Bjerre, kaptajn, brygger 42. — Nicoline, se Møller.
Bjørnson Bjørnstjerne, norsk digter 141, 213.
Blicher St. St., digter 219. — S. W., præst 240 f.
- Bloch, konsul 198 f.
Blædel N. G., præst 138, 223.
Boisen Frede, politiker 84.
Bokkenheuser Frits, prof. 105—09, 113. — Paul 108.
Borup Elisabeth, se Pedersen. — Frits, polytekniker 138, 210 ff. — Johan, højskoleforstander 71, 136—42, 167 f., 175 f., 180—84, 189 f., 201, 210, 218 f., 227, 231. — J. T., præst 137 f., 210. — Marie, f. Trier 137, 211. — Marie, se Luplau Janssen.
Brandes Georg, professor 141, 228 f.
Brandt C. J., præst 125, 142 f., 156, 185—89, 191, 229, 239. — Dorothea, f. Henningsen 187. — Ingeborg, se Rønning. — Louise, se Monrad.
Bredsdorff Thomas, højskoleforstander 228.
Bruun August E., hofbager 114 f. — Christopher, norsk højskoleforstander 141. — Ida, f. Brøndum 114 f.
Brücker Abigael (Abel) Theodora, se Møller. — Agnes Fernanda Augusta 43, 45, 48, 160. — Anna Christina, se Padel. — August 27 f. — Christian D. G., borgmester 23, 31, 35—241. — Christian D. G., premierløjtnant

- 20, 28—31, 129. — Christlieb Georg, lærer 20, 23—27, 129. — Cornelia Friderica, se Hederich. — Else Marie, se Miecke. — Emilie C. G., f. Brücker 26 f., 35—241, — Georgine Magdalene 20, 42 f., 119, 127—30, 157. — Harriet A. V. T. E., se Holmblad. — Julius Waldemar, købmand 26 ff., 33. — Marie, f. Dahlborg 19, 21, 42, 126, 128. — Marie Elisabeth, f. From 19, 126. — Marie Elizabeth, f. Brandt 23, 29—31, 35. — Niels Jørgen, pedel 14 f., 17—21, 33, 42, 126—29. — Petrine Wilhelmine, f. Castonier 23, 26 f., 35.
- Brøndum** Anton, agent 43 f., 52 f., 72, 79 ff. — Chr., Inspektør 81. — Ida, se Bruun. — Marie 80 f. — Pauline, se Ørsted.
- Buch Hans**, folketingsmand 213.
- Buchwald** Chr., herremand 42, 103.
- Budtz** Jens, væver 221.
- Burchardi**, mejeriforpagter 70, 212.
- Bülow** Hans v., tysk musiker 123 f.
- Castonier** Frantz Christopher Aquarius, kammerjunker 25, 88 f. — Frederik Julius, oberstløjtnant 23, 25, 52. — Hedevig Kristine, f. Rye 25, 88 f. — Julia Francisca, se Holmblad. — Louise Augusta 25, 33 f., 43. — Maren, f. Fibiger 10, 23, 33.
- Cour la**, landboskoleforst. 231.
- Dahlborg** Marie, se Brücker.
- Dinesen** Lars, politiker 224.
- Dorph** Chr., adjunkt 102, 138 f. — Povl, adjunkt 101, 239.
- Falkenstjerne** F., præst 234.
- Fenger** P. A., præst 165 f.
- Fibiger** Maren, se Castonier.
- Finsen** Jon, skoleelev 104, 106.
- Fog** B. J., biskop 138, 142, Fønnesbech, konseilspræs. 223.
- Frijs** Lotte, komtesse 68.
- From** Marie Elisabeth, se Brücker.
- Fyhrer**, købmand 52, 61.
- Gerber**, barber 86, 119.
- Gjede**, konferensrådinde 45.
- Gosse** Edmund, engelsk literaturhistoriker 142.
- Gregersen**, adjunkt 99, 101, 104 ff.
- Grundtvig** N. F. S. 87 f., 102, 115, 125, 138, 141 f., 147, 165, 183, 185 ff., 192, 213, 220, 226, 228 f.
- Grut** Edmund Hansen, øjenlæge 92.
- Grønlund**, adjunkt 92.
- Gude**, domprovst 235 f.
- Hage** Alfred, købmand 12, 40, 49. — Christopher, finansminister 70, 97, 230 f. — Christopher, konsul 47, 49, 69 f., 94. — Hother 70. — Jens Friedenreich, købmand 12 f., 22 40.
- Hagemeister**, hestgardist 111.
- Hammeken** Poulina, f. Møller 42 f. 134.
- Hammerich** Frederik, prof. 233 f.
- Hansen** J. A., politiker 84. — P., literaturhistoriker 88. — Vilhelm, valgmenighedspr. 176, 178 ff., 183, 189, 193, 223, 227, 231.
- Hartmann**, J. P. E., komponist 200.
- Hastrup** Johanne 69.
- Hederich** Cornelia Friederica, f. Brücker 19, 127 ff. — H. C. G., kaptajn 127 f.
- Heiberg** Johanne Luise, skuespillerinde 110, 202, 204.
- Helveg** Frederik, stiftsprovst 189 ff.

- Henningsen Jac., etatsråd 59 ff., 73.
 Henriksen Bertel, præst 192, 219
 —22. — Henrik, gårdejer 240 f.
 — Jens, gårdejer 241.
 Herold, operasanger 124.
 Herskind, konsul 196 f.
 Hey Alfred, præst 218, 240.
 Hoff V. J., valgmenighedspræst
 211 ff.
 Hoffmann, linedanser 77.
 Holbech, skoledirektør 231.
 Holm, læge 128.
 Holmblad Harriet A. V. T. E., f.
 Brücker 43 ff., 87 f., 95, 97,
 103 f., 109, 144, 146, 151, 154 f.,
 167, 173, 185. — Jacob, gros-
 serer 90, 103 ff., 151, 154. —
 Josva From, forretningsfører
 90. — Julia Francisca f. Ca-
 stonier 25, 78, 88 ff. — Julius,
 grosserer 60, 104 f., 132 ff.,
 152. — L. P., fabrikant 90, 103,
 105, 133 f. — Marie, f. Schack
 134.
 Holten C., professor 207.
 Hostrup Chr., digter 35, 195.
 Hvidt L. N., minister 42.
 Høyer Christen, amtsvejinspektør
 194—200 226.
 Jastrau, operasanger 124.
 Jensen, herremand 72, 119.
 Jespersen Henrik, landskabsmaler
 194—201.
 Jessen, herremand 70 — købmand
 76 — Rudolph, skoleelev 75.
 Johansen, telefondirektør 194.
 Jonstrup, professor 122.
 Jungersen Frederik, valgmenig-
 hedspræst 141 f., 191, 227.
 Just Hedevig, se Povlsen.
 Jørgensen Hans, møllejer 218 —
 M. A. S., professor 195 — Pe-
 ter, landstingsmand 240 f.
- Kalhauge, organist 142.
 Kallesen Karl, gårdejer 212 f., 219
 — Margrethe 212 f., 219.
 Karoline, kokkepige 62.
 Kierkegaard Søren, filosof 135, 141.
 Klein, minister 223.
 Klint P. V. Jensen, arkitekt 194,
 199 ff., 226.
 Kolderup, Rosenvinge, professor
 188.
 Knudsen Jakob, forfatter 53, 215 ff.
 — Jens Lassen, præst 215—18,
 240.
 Kranker, fuldmægtig 51, 61, 117 ff.,
 153, 160, 165.
 Kristensen Evald Tang, forfatter
 82.
 Kücker, restauratør 203, 205 f.
 Lassen, toldkontrollør 67.
 Lauridsen Johannes, national-
 bankdirektør 213 f.
 Lehmann Margrethe, se Rode.
 Lembcke Edvard, konrektor 100,
 140. — Immanuel, general 140.
 »Lille Anders«. forbryder 61.
 Lindel Christian, vinhandler 50, 75.
 Luplau Janssen Marie, f. Borup
 210.
 Løgstrup, præst 139.
 Lønborg Ad., fotograf 65.
 Madsen Peder, professor 183, 232
 —36.
 Martensen, biskop 145.
 Meyer J. C. Emilie G. 31, 33 —
 Osvald M. G., kaptajn 31 ff.,
 112 f.
 Miecke, herrnhutisk missionær
 126 — Else Marie f. Brücker
 19, 126.
 Monrad D. G., biskop 162 — J. H.,
 præst 188 — Louise f. Brandt
 188.

- Munkebo N. K. Nielsen**, præst 177, 213, 226. 233 f., 241.
- Mygind Frederik**, præst 176, 208, 231.
- Møller Abigael (Abel) Theodora** f. Brücker 19, 42 f., 119, 128 ff., 157—60, 170. — C. F. C., adjunkt 100 — Christen V. V., biskop 229 — H. C. V., borgmester 194, 207. — Hendrich, brygger 42, 103 — Jens Hendrichsen, brygger 21, 35, 38, 41 f., 121, 128. — Lauritz, agent 42, 46. — Mariane, f. Bang 41 — Marie 43 f., 65 f., 226. — Nicoline f. Bjerre 42 — Poul, digter 35 — Poulina, se Hammeke.
- Nielsen Carl**, præst 61 — Frederik, professor 235. — Rasmus, professor 135, 141, 183, 227 ff.
- Nørregård Jens**, højskoleforstander 137, 226 f.
- Nørvang Johannes**, violinist 218.
- Ørtwed**, domprovst 38, 158.
- Oxholm Emil**, skoleelev 104, 106.
- Padel**, apoteker 127 — Anna Christina, f. Brücker 19, 127.
- Pedersen Elisabeth**, f. Borup 138. — Viggo, landskabsmaler 138, 140.
- Petersen C. S.**, provst 55, 72, 85 f., 130, 147, 189, — Julius, professor 116.
- Ploug Carl**, redaktør 223.
- Povlsen, Alfred**, højskoleforstander 176 f., 179 f., 193, 203, 205, 209, 218 f., 225 f., 231. — A. S., biskop 232. — Emil, skuespiller 231. — Hedevig, f. Just 226. — Karl, valgmenigheds præst 176—80, 189, 192 f., 199 201 ff., 205 f., 218, 222 ff., 231, 238 f., 241.
- Prior D. C.**, præst 231.
- Prosch**, militærberider 70 f., 226.
- Puggård**, købmand 40.
- Pullich**, adjunkt 113.
- Quistgård**, proprietær 197 f.
- Rasmussen N. H.**, gymnastikdirektør 194—200.
- Reinhardt Abigael (Abel) Theodora**, f. Brücker, se Møller — J. P., tehandler 42.
- Reisz**, professor 153.
- Rode Gotfred**, skolemand 191, 213. — Helge, forfatter 213. — Margrethe, f. Lehmann 213. — Ove, politiker 213.
- Rosen**, læge 44.
- Rosenthal Israel**, professor 45.
- Rothe P. C.**, stiftsprovst 132—35, 145, 169.
- Rye Hedevig Kristine**, se Castonier.
- Ryge Rosalie Decimatertia**, pyntekone 115, 121 f.
- Rønning Frits**, professor 176 f., 188, 200 f., 231. — Ingeborg, f. Brandt 188.
- Rørdam Peter**, præst 153 f.
- Scavenius Jac.**, kultusminister 24.
- Schack H. E.**, forfatter 46.
- Scharling Henrik**, professor 235.
- Schjellerup**, professor 115 f., 207.
- Schram**, operasanger 124.
- Schrøder Ludvig**, højskoleforstander 87, 137, 214, 226 f.
- Seidelin**, docent 113, 116.
- Sjøbeck Pontus**, svensk stud. 114.
- Stein**, musiklærer 109, 123. — S. A. V., professor 44.

- Sthyr, kultusminister 234 f.
Svendson Anton, violinist 109, 123.
- Teilmann Jørgen**, valgmenighedspræst 211 f.
- Teisen, købmand 52.
- Termansen Niels Jokum, landstingsmand 214—17.
- Thestrup, lærer 72 f., 99.
- Thrige S. B., professor 101 f., 136.
- Tietgen C. F., købmand 60.
- Tobiesen, minister 223.
- Trier Bella, f. Nathanson 137, 140.
— Ernst, højskoleforstander 137, 211. — J. S., tømmerhandler 137. — Marie, se Borup. — overlæge 140.
- Tutein, godsejer 110.
- Tvermoes Gotfred, forsikringsdirektør 103 f. — M., grosserer 43.
- Wagner Ludvig**, præst 240. — Richard, tysk komponist 123 f.
- Valløe Knud, forfatter 92.
- Weiss, polytekniker 122 f.
- Westergård Harald, professor 194.
- Weyse C. E. F., komponist 40 f.
- Wiboltt R., købmand 61 f.
- Winsløw Carl, ingeniør 50, 74, 77, 97, 99, 113 ff., 122 ff., 132, 146 f., 194. — I. T. A., læge 44, 53, 59, 74,
- Worsåe, minister 223.
- Voss, tandlæge 67 f.
- Zahle Nathalie**, skolebestyrerinde 84.
- Ørsted Nicolaj**, inspektør 207. — Pauline, f. Brøndum 43, 159, 207.

ÆTTETAVLE I.

1. NÆRMERE LED

Georg Valdemar Brücker, f. 10. Decbr. 1852.

Christian Daniel Gottlieb Brücker, borgmester i Næskov, f. ¹⁰ / ₄ 1817, d. ¹⁰ / ₄ 1898.				Emilie Catharina Georgine Brücker, f. ¹⁵ / ₁₁ 1824, d. ⁴ / ₂ 1895.					
Christian Daniel Gottlieb Brücker, officer på St. Thomas, f. ¹ / ₁ 1796, d. ¹⁰ / ₁ 1817.		Maria Elizabeth Brandt, f. ¹¹ / ₁₂ 1797, d. ¹⁰ / ₂ 1828.		Christlieb Georg Brücker, degn i Kristianssted, f. ⁰ / ₈ 1790, d. ⁰ / ₁ 1826.		Petrine Wilhelmine Castonier, f. ⁵ / ₈ 1797, d. ⁵ / ₁ 1838.			
Niels Jørgen Brücker, pedel i Kbh. f. ¹⁰ / ₂ 1736, d. ²⁶ / ₈ 1815.	Marie Dahlborg, f. ¹⁴ / ₁₀ 1754, d. ⁰ / ₂ 1824.	Andreas Joa- chim Brandt, præst på St. Croix, f. ¹⁸ / ₇ 1767, d. ¹⁸ / ₁₀ 1802.	Adriana Marie v. d. Meley.	Niels Jørgen Brücker. (se foran).	Marie Dahlborg.	Falck Daniel Christian Cas- tonier, oberst i den vestindi- ske hær, f. 1765, d. 1823.	Maren Fibiger, f. ⁰ / ₈ 1774, d. 1842.		
Peiter Brücker, d. 1757, skrædder i Nykøbing F.	Else Marie Boye, f. Ols- datter, d. 1752.	Johannes Brandt, d. 1800, klokker ved Frelsers Kirke, Kristianshavn.	Christine Hegelund.	Frederik Christian v. Meley, f. ⁰ / ₂ 1751, major og land- måler, Kristianssted, d. 1814	Anna Elisabeth.	Carl Frederik Castonier, f. 1731, d. 1787, oberstløjtn.	Charlotte Cornelia Eleo- nora v. Suckow, f. 1735, d. 1809.	Henrik Jacob Fibiger, d. 1777, toldforvalter i Frederikssted.	Anne Marthesdatter.

ÆTTETAVLE II.

2. FJÆRNERE LED

a. Johannes Brandt, d. 1800.

Joachim Brandt, skrædder, f. 1708, d. 1786.	Ane Marie.
Thomas Brandt, fra Husum (?).	

b. Christine Hegelund.

Andreas Hegelund, farver ved den kgl. uld-manufaktur.	Lisbeth Sophie Mortensdatter.
Peder Hegelund, præst ved Frelser's kirke, f. 1675, d. 1714.	Cathrine.

Anders Pedersen Hegelund, præst i Stege, f. 14 ^o 1599, d. 1 ^o / ₇ 1655.	
Peder Jensen Hegelund, biskop i Ribe, f. 9 ^o 1542, d. 18 ^o / ₂ 1614.	Margrethe Jørgensd., f. 1562, d. 22 ^o / ₇ 1601.

Jens Christensen Hegelund, borgmester i Ribe. Maria Pedersdatter.
--

c. Carl Frederik Castonier, f. 1731, d. 1787.

Falck Daniel Castonier, f. 1689, d. 1732, oberstløjtnant.		Eva Marie Lüttichau, f. 1699, d. 1750.	
Daniel Heinrich de Cachedenier, f. 1656, d. 1702, kammerjunker hos hertuginde af Sachsen Rømhild.		Sophie Gertrude v. Uslar af Brunsvig.	
Frederik Cachedenier, f. 1608, d. 1675, domherre, scholasticus og gehejmerråd i Pfalz.		Anna Helena v. Bünau, f. 1632, d. 1706, overhofmesterinde hos prinsessen af Sachsen Gotha	
Daniel Cachedenier, herre til Nicey i Lothringen, d. 1612.		Magdalene Etdorff.	
Francois Cachedenier, herre til Vassimont og Nicey.		Marguerite du Gaynet.	
Claude Rouger Cachedenier, herre til Vassimont og Nicey, d. ca. 1550.		Barbe de Saint Mihiel.	
Falck Adolph von Uslar af Brunsvig.		Catharina Elisabeth v. Adelebsen.	
Wulf Caspar v. Lüttichau (af huset Kmehlen i Sachsen).		Eva Marie v. Oertzen.	
Hans Helmuth v. Lüttichau, f. 1670, d. 1732, generalløjtnant.		Cathrine de Lezenes de Pigel.	

Af V. Brücker er tidligere udkommet og faas i
i alle Boglader:

Fra P. Haase & Søns Boghandel:

ORD OG SKRIFT (1912). (Snart udsolgt.) — 1,50.

ET LIVSSYN (1916). (Snart udsolgt.) — 5,50.

JOHANNES DØBEREN. (Tillæg til »Et Livssyn«.)
(1918). — 4,00.

GRUNDTVIGS KIRKELIGE GÆRNING. (1921).
— 7,50.

Paa Det Schönbergske Forlag

RELIGIØSE OVERVEJELSER (1896). — 2,25.

Paa Konrad Jørgensens Forlag:

PRÆSTEUDDANNELSEN (1883). — 1,00.

*DR. A. SCHÄFFLE: SOCIALISMENS KVINT-
ESSENTS* (1886). — 0,75.

V. BRÜCKER. Et Udvalg af hans Artikler gennem
40 Aar. Udgivet af Aagaard Højskoles Elevfor-
ening ved *Poul Lindholm* (1922). — 7,00.
